NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

ONTSTAAN UIT

DE WEST-INDISCHE GIDS
VOX GUYANAE CHRISTOFFEL

VEERTIGSTE JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1960–1961

Copyright 1960 by Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands
All rights reserved, including the right to translate or to reproduce this book or parts thereof in any form

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE VEERTIGSTE JAARGANG

ADHIN, J. H., Over de 'joint family' der Hindostanen (On the joint family system of the Hindostanis) 17–27

AHLBRINCK, W., Een bezoek aan het museum in Costa Rica. Oudheidkundige verwantschap tussen Midden-Amerika en Suriname (A visit to the museum of Costa Rica); 2 afb. 50–62

BUISONJÉ, P. H. DE & ZONNEVELD, J. I. S., De kustvormen van Curaçao, Aruba en Bonaire (The coasts of Curaçao, Aruba, and Bonaire); 24 afb. waarvan 17 buiten de tekst 121–144

DAAL, LUIS H., Ontmoetingen met het boek in Curaçao's verleden 190–200

DEBROT, I. C., Een coördinerende en stimulerende cultuurpolitiek 185–189

DU RY, C. J., Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles: I. Notes on the pottery of Aruba, Curaçao and Bonaire; 24 afb. waarvan 22 buiten de tekst 81–102

EINDREDACTIE, Ten Geleide. Editorial 1–2

GAAY FORTMAN, B. DE, Over Curaçao in 1828 226–227

GONGGRYP, J. W., The evolution of a Djuka-script in Surinam; 5 afb. 63–72

GORSIRA, M. P., Discussie in verband met Prof. Logemann's bespreking van 'De gezaghebber, zijn taak en positie in ons staatsbestel' (Repliek, p. 152–158) 152–159

HARTOG, J., De in 1678 op de Aves-eilanden gestrande expeditie der Fransen 145–151

HEEKEREN, H. R. VAN, Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles: II. A survey of the non-ceramic artifacts of Aruba, Curacao and Bonaire; 5 afb. buiten de tekst 103–120

KIEWIT, H. DE, De vaste oeververbinding over de St. Annabaai te Curaçao als onderdeel van de verbeteringen voor land- en scheepvaartverkeer 221–225

LOGEMANN, J. H. A. – Zie GORSIRA, Discussie (Dupliek 158–159

MULDER, G. C. A., Suriname's economische stilstand in de vorige eeuw (Surinam's economic decline in the last century) 73–76

QUINTUS Bosz, A. J. A., Misvattingen omtrent de staatkundige ontwikkeling van Suriname (Some mistakes regarding Surinam's political development) 3–16

SPECKMANN, J. D., *Boekbespreking* 77–78

STEEN, L. J. VAN DER, *Boekbespreking* 160–162

TRY ELLIS, W. CH. DE LA, Historische aantekeningen omtrent de Nederlandse Antillen. – Processen over de Capitulatiën en het Majoraat – Doop - Huwelijk – Slavernij – Acculturatie en Transculturatie 201–220

VOORHOEVE, J., De handschriften van Mr. Adriaan François Lammens. De Surinamica van het Surinaams Museum (The manuscripts of Adriaan François Lammens) 28–49

WAGENAAR HUMMELINCK, P., *Bibliografie* 171–183

—— *Boekbespreking* 162–170

ZONNEVELD, J. I. S. – Zie DE BUISONJÉ & ZONNEVELD 121–144

BIBLIOGRAFIE

Separate publications (W.H.) 171–183

BOEKBESPREKING

BOSKALJON, R., *Honderd jaar muziekleven op Curaçao*, 1958 (v. d. S.) 160

ELLAM, PATRICK, *The sportman's guide to the Caribbean*, 1956 (W.H.) 168–170

GÜNTHER, KLAUS & DECKERT, KURT, *Het leven der diepzee*, 1959 (W.H.) 165–166

HASS, HANS, *Wir kommen aus dem Meer. Forschungen und Abenteuer mit der Xarifa*, 1957 (W.H.) 162–164

HASS, HANS, *Ich fotografierte in den 7 Meeren*, 1955 (W.H.) 164–165

KOPPEN, CH. A. VAN & GOSLINGA, C. CH. & NOORT, A. C. H. J. VAN, *Nos Patria. Methode voor geschiedenisonderwijs in de Nederlandse Antillen*, 1959–1960 (v. d. S.) 161–162

Nederlandse Antillen. Landen documentatie ten dienste van het onderwijs in de aardrijkskunde, 1960 (W.H.) 166

SIMONS, R. D. G., *Huidskleur en menselijke verhoudingen*, 1958 (S.) 77–78

Winkler Prins Atlas. Vijfde druk. – Ned. Antillen, 1960 (W.H.) 167–168

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

Redactie Nederland

Mr. JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL, Dr. G. J. KRUIJER, W. R. MENKMAN, Dr. J. H. WESTERMANN en Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris*, Sweelincklaan 84, Bilthoven.

Redactie Suriname

J. H. ADHIN, Dr. W. A. COLLIER †, Dr. D. C. GEIJSKES, W. L. SALM en Mr. H. POS, *secretaris*, Postbus 291, Paramaribo.

Redactie Nederlandse Antillen

Mr. J. W. ELLIS, Dr. ir. P. C. HENRIQUEZ, Dr. H. HOETINK, Dr. C. J. MICKLINGHOFF, CARLOS RÖMER, RAUL RÖMER, Mr. ERGO DE LOS SANTOS, Dr. L. W. STATIUS VAN EPS en Dr. HANS HERMANS, *secretaris*, Landhuis Brievengat, Curaçao.

Eindredactie

J. H. ADHIN, Utrecht, Dr. L. W. STATIUS VAN EPS, Amsterdam en Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris*, Bilthoven.

No. 1, juli 1960, p. 1–79
samengesteld door **Redactie Suriname**

No. 2, november 1960, p. 81–183
samengesteld door **Redactie Nederland**

No. 3, maart 1961, p. 185–227
samengesteld door **Redactie Nederlandse Antillen**

EINDREDACTIE

TEN GELEIDE

Panta rhei – alles vloeit. Alles groeit, verandert. Stilstaan betekent verstarren. Het leven gaat voort, past zich steeds aan veranderende omstandigheden aan.

Zo werd de verhouding tussen Nederland en de Overzeese Rijksdelen aangepast aan een na-oorlogse wereld, hetgeen zijn formele bevestiging vond in het Statuut van het Koninkrijk der Nederlanden. De daarbij aanvaarde verzorging van gemeenschappelijke belangen op voet van gelijkwaardigheid en verlening van wederkerige bijstand, vinden uiting in de samenwerking van Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen, ook op cultureel gebied.

Zo besloten de tijdschriften *De West-Indische Gids*, bij de intrede van zijn veertigste jaargang, *Vox Guyanae* aan het begin van zijn vierde, en *Christoffel* bij de aanvang van zijn derde jaargang, tot samengaan in één periodiek, de *Nieuwe West-Indische Gids*.

Deze zal in beginsel zes nummers per jaargang omvatten, waarbij redacties in Nederland, in Suriname en op de Nederlandse Antillen elk de verzorging van twee nummers op zich nemen.

De samenwerkende redacties hopen, dat deze *Nieuwe West-Indische Gids* schrijvers over Suriname en de Nederlandse Antillen een forum zal blijven bieden, waarvan een ruim gebruik zal worden gemaakt, en zij vertrouwen er op dat de vrienden van de drie 'oude' tijdschriften hun steun en belangstelling aan het nieuwe periodiek zullen blijven geven.

EDITORIAL

Panta rhei – 'all is flux'. Everything flows, grows, alters. Life goes on, constantly adapting itself to changing circumstances.

Thus the relationship between the Netherlands and the Overseas Parts of the Realm has been adapted to the new conditions of the post-war world – an adaptation which has been given formal confirmation in the Statute of the Kingdom of the Netherlands.

The principles of mutual care for common interests on a footing of equality, and the provision of mutual assistance, also find expression in co-operation between the Netherlands, Surinam and the Netherlands Antilles with regard to cultural matters.

Accordingly, the editors of three periodicals have decided to combine their efforts in a new bimonthly publication, to be known as the *Nieuwe West-Indische Gids*. The three periodicals concerned are: *De West-Indische Gids*, entering upon its fortieth year; *Vox Guyanae*, at the beginning of its fourth; and *Christoffel*, commencing its third. The format will be that of *De West-Indische Gids*, of which the serial numbering will also be continued.

Six issues will be edited alternately in the Netherlands, Surinam or the Netherlands Antilles, while ultimate responsibility is vested in a final editorial board consisting of three delegates, representing the above boards.

The joint editorial boards express the wish that, like its predecessors, the *Nieuwe West-Indische Gids* will offer an ample forum to all writers on Surinam and the Netherlands Antilles. They trust that the friends of the three 'old' periodicals will give their support to this new journal.

A. J. A. QUINTUS BOSZ

MISVATTINGEN OMTRENT DE STAATKUNDIGE ONTWIKKELING VAN SURINAME

Er wordt de laatste tijd, vooral sedert de totstandkoming van het Statuut, begrijpelijkerwijs veel aandacht geschonken aan de staatkundige evolutie van Suriname, waarbij de nodige vergelijkingen worden gemaakt tussen vroeger en nu. Men stelt het als regel zo voor, dat men hier eerst voor zeer lange tijd leefde in slaafs kolonialisme. Pas in de tweede helft van de vorige eeuw zou hierin enige verandering zijn gekomen. Geleidelijk aan wijzigde zich toen de koloniale verhouding met het moederland – eerst heel langzaam, maar in de jaren na de laatste wereldoorlog in een snel tempo – om tenslotte uit te groeien tot een gelijkwaardig deelgenootschap van Suriname met Nederland binnen het Koninkrijk Nieuwe Stijl.

Genoemde voorstelling is evenwel historisch beslist niet juist. Suriname heeft de staatkundige ladder niet zo maar trap voor trap van onder naar boven doorlopen na eerst lange tijd op de bodem van de koloniale put te zijn blijven staan. Het is veeleer zo, dat Suriname al heel vroeg in zijn geschiedenis een uitzonderlijk hoge sport van die ladder bereikte, waarop het zich ruim een eeuw lang heeft kunnen handhaven. Na de Napoleontische tijd echter is Suriname als het ware van de ladder afgetuimeld tot een ongekend dieptepunt, is daar een 50-tal jaren blijven liggen, om eindelijk weer moeizaam van onder af aan naar boven te klimmen. Wij zullen hieronder nader op deze ontwikkeling ingaan, in het bijzonder op de eerste fase.

De kiem van de bijzondere politieke vrijheden van de Surinaamse kolonisten werd feitelijk reeds gelegd in de beginjaren van de eerste volksplanting onder WILLOUGHBY. Al heel spoedig na de geslaagde kolonisatie van 1651 was deze namelijk gedwongen Suriname weer te verlaten om in Engeland erkenning van zijn

rechten op de kolonie te verkrijgen. Hij had een wettige titel nodig om zijn gezag in Suriname te grondvesten, en deze titel kon slechts aan zijn souvereine vorst worden ontleend. Na veel moeite en langdurige onderhandelingen werd pas in 1662 het verlangde patent door de Koning van Engeland verleend.

Ondertussen waren de kolonisten in Suriname betrekkelijk lange tijd aan hun lot overgelaten geweest. Zij hadden uiteindelijk ook zelf in hun bestuur voorzien. Een vertegenwoordigende vergadering werd ingesteld, die in 1657 een eigen gouverneur benoemde, bijgestaan door een Raad. Op welke wijze het bestuur in feite toen werd uitgeoefend, is niet geheel duidelijk. Aangenomen mag worden, dat de heren kolonisten zich vele vrijheden aanmatigden en zoveel mogelijk deden en lieten wat zij maar wilden. Toen dan ook WILLOUGHBY in 1664 met zijn patent in Suriname terugkwam, werd hij niet bepaald enthousiast ontvangen. Openlijk werd door de kolonisten bezwaar gemaakt tegen hun – nu officiële – afhankelijke positie als zgn. *freeholders* van WILLOUGHBY, alhoewel zulk een positie in die jaren volkomen normaal was. WILLOUGHBY heeft gedurende zijn aanwezigheid in Suriname nog getracht de ontevredenheid wat tot bedaren te brengen, maar hij kon niet voorkomen, dat in 1665 een 200-tal personen uit protest de kolonie verliet. Aan de verwende kolonisten zullen enige concessies zijn gedaan, want aan een kolonie zonder kolonisten had een patroon nu eenmaal niets.

Toen de Zeeuwen in 1667 Suriname veroverden, troffen zij dus een volksplanting aan, waar de kolonisten nogal ongebruikelijke politieke en andere vrijheden genoten. Aan deze kolonisten, die gewend geraakt waren aan een 'representative government', werd ook maar door het Zeeuwse bestuur een zekere medezeggenschap gegeven in policie (bestuur) en in justitie. Reeds in 1669 werd door Gouverneur LICHTENBERGH zowel een Raad van Politie of Politieke Raad als een Raad van Justitie ingesteld, elk bestaande uit 5 leden. Deze Raden werden echter nu niet gekozen, maar door de gouverneur benoemd. Zij zijn later, in 1680, tot één college samengevoegd. Suriname vormde door deze kolonistenraden een uitzondering onder de Nederlandse koloniën van die dagen, waar bestuur en rechtspraak normaliter geheel bij het ambtelijk apparaat berustten.

De Provincie Zeeland bezat bij de verovering van Suriname evenmin een octrooi als WILLOUGHBY dat destijds bij zijn kolo-

nisatie had gehad. Er bestond wel een octrooi voor de West-Indische Compagnie van 1621 en een charter voor de Zeeuwse Kamer van de W.I.C. van 1628 met betrekking tot de kolonisatie van tropisch Amerika, maar met de Compagnie wenste Zeeland niets te maken te hebben. Genoemde regelingen zijn daarom nooit van toepassing geweest op Suriname. Zeeland achtte zijn bevoegdheden in overeenstemming met het algemeen Regeringsreglement, dat in 1629 door de Staten-Generaal voor alle West-Indische bezittingen van de W.I.C. was vastgesteld (*Ordre van Regieringe, soo in Policie als Justitie in de Plaetsen verovert en te veroveren in West-Indië*).

Het gezag van Zeeland over Suriname is zeer betwist geweest en tijdens het Zeeuwse bewind van 1667 tot 1683 is er ook nimmer een vaste regeling voor het bestuur van Suriname tot stand gekomen. De Surinaamse volksplanting bleef daardoor in deze periode zijn bijzondere positie behouden. Na de liquidatie van de eerste W.I.C. in 1674 werden bovendien in de West geen nieuwe patroonschappen, dwz. afzonderlijke koloniale bezittingen onder particulier bestuur, in het leven geroepen. Alleen Suriname en Berbice bestonden toen nog als zodanig en zijn ook verder nog heel lang onder een eigen directie blijven voortbestaan.

In 1682 werd de uitzonderingspositie van Suriname definitief bevestigd door een bijzonder octrooi. Zeeland had namelijk, teleurgesteld in de gestelde verwachtingen, zijn aanspraken op Suriname tenslotte toch te koop aangeboden aan de W.I.C., die in 1682 op dit aanbod is ingegaan. In het begin van het daarop volgende jaar werd de kolonie aan de W.I.C. overgedragen. De Staten-Generaal – het souverein college van de Nederlandse Republiek – hadden het echter dienstig geacht om de nieuwe W.I.C., naast haar generaal octrooi van 1674, verleend voor 25 jaar, nog een speciaal octrooi voor Suriname te verlenen, dat niet aan een tijdslimiet was gebonden. De Compagnie had de kolonie te aanvaarden met 'alsulken recht' als zij had op haar koloniën binnen haar invloedssfeer volgens het octrooi van 1674 "met dat onderscheijdt alleen, dat de meer gemelte Compagnie ten eeuwigen dage niet bevoeght sal zijn, ofte vermogen eenighe de minste veranderinge te brengen in datgene, hetwelck bij de volgende (32) articulen bepaelt ende gelimiteerd staet". Dit betekende dus, dat het geldend gebleven Regeringsreglement van 1629 en het algemeen octrooi nu ook voor Suriname van kracht waren, maar alles voor zover het niet door het bijzonder Surinaams octrooi beperkt werd.

Blijkens de considerans was de reden voor het verlenen van

het octrooi tweeledig. Ten eerste beoogde de Generaliteit Suriname zo spoedig mogelijk "tot een Considerabele Colonie van dese Landen" te maken. Er werd op gewezen, dat de ondernemer – de W.I.C. dus en later de Societeit – moest beginnen zich grote kosten te getroosten door de kolonisten hulp en assistentie te verlenen en hen privileges en een goed bestuur te verzekeren, om eerst na "vele jaren de vrugten van sijn uijtgeschoten geldt ende arbeid te genieten". Wanneer men de kolonisten aanstonds te zwaar zou belasten, zou de kolonie bij haar geboorte worden gesmoord, maar, "indien men de coloniërs in den aenbeginne sachtelijk handelt, mitsgaders dat men haer volkomen gerustheijdt geeft, datse voor het toekomende niet en sullen werden geëxactioneert ofte met schattingen uijtgeput", dan kan "aan een klein begin in korte tijdt een bijsonder en groot werck gemaeckt werden".

De tweede reden was "het voordeel ende welvaren door accres van Commercie ende Navigatie". Europese producten zouden bij verhoopt succes kunnen worden ingevoerd en 'rouwe' waren, d.i. suiker, tabak, enz., als retourvracht uit de kolonie worden meegenomen en verhandeld. De navigatie zou door meerdere werkverschaffing en "het aanqueecken van zeevarend volck en bequame Matrosen" worden bevorderd.

De Staten-Generaal wilden het belang van de kolonie gesteld zien boven de particuliere belangen van de W.I.C. De opbouw van Suriname stond zodanig op de voorgrond, dat de omschreven privileges niet alleen tegenover de Compagnie werden gewaarborgd, maar ook tegenover hen zelf als souverein. Het octrooi werd nl. verleend "sonder dat daervan oyt ofte oyt selfs bij de Machten van dese Landen, ten nadeel van de Opgesetenen aldaer sal moge werden gerecedeert".

Een van de voornaamste voorrechten was, dat het octrooi de kolonisten medezeggenschap in het bestuur waarborgde in aansluiting op de reeds bestaande situatie. Voor de oude Raad van Politie met benoemde leden kwam nu echter weer een gekozen vertegenwoordigend college met zelfs nog grotere bevoegdheden in de plaats. De Politieke Raad van het octrooi moest bestaan uit tenminste 10 personen, die voor het leven werden benoemd. Voor elke raadsplaats werd door alle kolonisten bij meerderheid van stemmen uit de "aensienlijckste, verstandighste en moderaetste onder de Coloniërs", m.a.w. de invloedrijke planters, een tweetal gekozen, waaruit de gouverneur electie deed. Deze gou-

verneur, die door de W.I.C. werd aangesteld na approbatie van de Generaliteit, had in alle zaken, zowel politiek als militair, het opperste gezag, maar was gehouden alle 'saken van eenig aanbelang' aan de Raad voor te leggen, welke bij meerderheid van stemmen de besluiten vaststelde. Deze besluiten, welke door de gouverneur moesten worden opgevolgd en "getrouwelijck ter executie geleyt werden", konden evenwel uitsluitend de uitvoering van de artikelen van het octrooi betreffen of zaken, waaromtrent de gouverneur geen bepaalde instructie had. Voor het overige waren gouverneur en raadsleden gehouden de orders en voorschriften van de W.I.C. op te volgen, die daardoor nog een aanzienlijke bestuursbevoegdheid overhield. De rechtspraak daarentegen was een zuivere koloniale aangelegenheid. De Raad van Politie werd met de criminele en een afzonderlijk te kiezen college met de civiele justitie belast.

Mocht na verloop van tijd blijken, dat de kolonie "te lastigh souden vallen" en de Bewindhebberen en hoofdparticipanten van de Compagnie van oordeel zijn, dat "het verder aenhouden [van de kolonie] soude wesen seer nadeelgh en ruineus", dan was het de W.I.C. gepermitteerd daarvan "bij abondonnement [sic] afstandt te doen, met al sulken effect, dat den Staet omtrent de besorginghe van de voorz. Colonie alsdan gehouden sal zijn ordres te stellen buyten de geseyde Compagnie".

Men dient zich goed voor ogen te stellen, dat bij het vaststellen van het Surinaamse octrooi geen scheiding van machten werd gemaakt. MONTESQUIEU was zelfs nog niet eens geboren. De politieke rechten, die aan Suriname werden verleend, waren voor die tijd ook wel zeer ver strekkend. Het octrooi plaatste Suriname staatkundig gesproken ver boven andere koloniën. Wij zouden de status van Suriname in het toenmalig koloniaal bestel slechts kunnen vergelijken met die van een autonoom gebiedsdeel uit onze dagen. Suriname had verder alle kenmerken van een rechtspersoon. Behalve een eigen bestuur had het een eigen kas, die streng gescheiden werd gehouden van die van de Landsheer. De heffingen van de Compagnie waren door het octrooi zeer beperkt en betroffen voornamelijk handelsrechten, zoals uit- en ingaande rechten, alsmede recognitiën, waarmee het overheidsrecht van dit handelslichaam diende te worden erkend. Andere heffingen werden door het Surinaams bestuur vastgesteld voor en ten behoeve van de kolonie zelf. De positie van Suriname als kolonie volgens de normen van ongeveer 300 jaar terug was zeer zeker uitzonderlijk vrij en zelfstandig.

In de praktijk kwam het Surinaams octrooi in de allereerste jaren niet geheel tot zijn recht. De W.I.C. had besloten de exploitatie van Suriname niet geheel alleen ter hand te nemen, maar aan de stad Amsterdam en aan CORNELIS VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK ieder een derde aandeel te verkopen. De drie aandeelhouders vormden tezamen het Genootschap (of de Societeit) van Suriname, dat als zodanig in 1686 het beheer over Suriname van de W.I.C. overgedragen kreeg. Intussen was SOMMELSDIJCK reeds in 1683 door de W.I.C. als gouverneur naar Suriname gezonden. Deze was er de man niet naar om zich door kolonistenraden de wet te laten voorschrijven. Bij zijn aankomst in Suriname trof hij daar bovendien volgens zijn eigen woorden geen recht of gerechtigheid aan, ieder was zijn eigen meester en de planters waren oppermachtig. De bestaande PolitiekeRaad stelde eigen belangen voorop, terwijl corruptie hoogtij vierde. De Gouverneur was van oordeel, dat er zelfs in heel Suriname geen geschikte personen voor een raadsplaats te vinden waren. SOMMELSDIJCK trok zich dan ook bitter weinig van de Raad aan. Latere gouverneurs deden dit echter wel en in steeds toenemende mate. Doordat de rechtspraak berustte bij de koloniale Hoven, welke geheel uit invloedrijke planters waren samengesteld, konden maatregelen, welke tegen de belangen van de grondbezitters indruisten, moeilijk worden gehandhaafd. Het Hof van Politie beheerste op de duur de hele binnenlandse politiek en de belangen der planters liepen uiteraard niet parallel met die van de Societeit, welke door de gouverneur en zijn ambtenaren werd vertegenwoordigd. Het bestuur over Suriname was in het midden van de 18de eeuw zeker geen eenvoudige zaak, vooral ook, omdat er voor de administratie voortdurend geld te kort was. De heffingen van de Societeit waren strikt gelimiteerd en verschillende malen kon de Politieke Raad met succes op grond van het octrooi de invoering van nieuwe lasten beletten. Voor hun eigen koloniale kassen hadden de rijke planters echter evenmin veel over.

In 1770 werd het Directorium van de Societeit gewijzigd toen de stad Amsterdam het aandeel van de erven SOMMELSDIJCK overnam. De Compagnie participeerde in 1771 voor de helft in dit aandeel. Veel verschil bracht deze overheidswijziging niet. De W.I.C. was trouwens sterk in verval geraakt en er ging weinig meer van haar uit. Het zelfde kon gezegd worden van de Societeit, waarin immers de Compagnie ook voor de helft deelhebber was. Enige verandering kwam eigenlijk meer van de andere kant.

Na de krach op de Amsterdamse beurs in 1773 kwamen de planters in financiële moeilijkheden en kort daarop begon de exodus van de gefailleerde afstammelingen van de oorspronkelijke kolonisten. In hun plaats kwamen de door de nieuwe plantage-eigenaren – meest Amsterdamse handelshuizen – uitgezonden administrateurs. Deze nieuwe bewoners van Suriname met hun vers uit Nederland meegebrachte ideeën namen langzamerhand ook de plaatsen in de Surinaamse Hoven in beslag. Opgegroeid als zij waren met het Corpus Juris en vol nieuwe denkbeelden vanwege de Franse revolutie, deden zij een andere wind waaien. Zij hadden bovendien, althans in het begin, geen directe belangen bij de economie van de kolonie, daar zij slechts bezittingen van anderen beheerden. In de regel gingen zij ook niet zelf op de hun toevertrouwde plantages wonen. Het eens zo welvarende Suriname ging hollende achteruit, maar het bestuur werd er gemakkelijker op. De angst voor de marrons en de noodzakelijkheid veel geld te besteden aan de binnenlandse en buitenlandse verdediging maakten de heren raadsleden ook veel bescheidener en soepeler. De invloed van de Raden op het bestuur begon zichtbaar af te nemen.

Het doorbreken van nieuwe ideeën en ook de critiek van de economen op de koloniale monopolies had ten gevolge, dat men in Nederland tegen het einde van de 18de eeuw het beginsel ging huldigen, dat koloniën uitsluitend door de Staat behoorden te worden bestuurd. In 1792 werd het octrooi van de W.I.C., die niet eens meer in staat was de interessen van haar schulden te betalen, niet meer verlengd. De Compagnie werd daarbij ontbonden en de directie en het beheer over haar oude koloniën opgedragen aan een 'Raad over de coloniën in America en over de besittingen in Africa' in den Haag. De Societeit van Suriname en de Directie van Berbice waren niet in de liquidatie begrepen en beide kolonies bleven nog tot 1795 onder de bestaande particuliere directies bestaan. In genoemd jaar werden ook deze twee directies 'vernietigd' op grond van de overweging, dat een drieledige behering van de bezittingen in de West "tot groot nadeel van de colonien en tot merkelijk bezwaar der kosten" was. Suriname werd toen met alle andere koloniën in West-Indië onder bestuur gesteld van een 'Committé tot de zaken van koloniën en bezittingen op de kust van Guinea en in America'.

Door de ontbinding van de Societeit was Suriname dus onder het direct gezag van de Nederlandse Staat gekomen, waar kort

tevoren de 'Bataafsche vrijheid' haar intrede had gedaan. Alle officieren en hoge ambtenaren in Suriname werden opnieuw beedigd en moesten nu trouw zweren aan de patriottische Staten-Generaal en aan het Committé. Bij de omzetting van de Republiek der Verenigde Nederlanden in een Bataafse Republiek in 1796 bleef het Committé 'namens het volk' de administratie voeren. Gouverneur FRIDERICI en alle ambtenaren bleven echter in functie en een nieuwe bestuursregeling kwam niet tot stand, terwijl door het uitbreken van de oorlog met Engeland in 1796 het contact tussen Suriname en Nederland vrijwel werd verbroken. Het bestuursstelsel bleef daardoor formeel op oude grondslag berusten, terwijl er ook geen merkbare wijzigingen in de gevormde bestuurspraktijk werden aangebracht. De achteruitgang van de invloed der koloniale Raden zette zich voort.

In 1799, toen Suriname moest capituleren voor een sterke Engelse oorlogsvloot, werd de kolonie onder 'protectie' van de Koning van Engeland gesteld. Suriname was dan ook geen bezitting van Engeland geworden, hoewel de ingezetenen werden ontheven van hun eed aan de Republiek en een nieuwe eed van trouw aan de Engelse Koning moesten afleggen. De Gouverneur en Raden bleven voorlopig namens een onbepaalde Landsheer het bewind voeren totdat bij de vrede zou worden bepaald aan welke mogendheid Suriname zou worden toegewezen. In 1802 werd bij de vrede van Amiens bepaald, dat Suriname weer aan Nederland zou worden teruggegeven. Het bestuur werd door deze Staat nu opgedragen aan een 'Raad der Americaansche Coloniën en Bezittingen der Bataafsche Republiek'. Deze Raad handhaafde de Gouverneur niet en stelde een 'provisioneel Gouvernement' in diens plaats.

Het provisionele gouvernement heeft maar een bijzonder kort leven gehad. In 1804 brak opnieuw oorlog met Engeland uit en nog in het zelfde jaar moest Suriname onvoorwaardelijk capituleren. De kolonie werd nu namens de Koning van Engeland in bezit genomen als *Crown colony*. Er was nu dus geen sprake meer van 'protectie'. De gelden in de Landsheerlijke kassen (Sovereign Chest) werden verder regelmatig naar de Treasury in Londen geremitteerd ondanks de precaire toestand van de koloniale kassen (Colony Chest). Engelse gouverneurs werden aangesteld, die evenwel op de oude voet het bestuur bleven uitoefenen. In tegenstelling met hun houding in de naastgelegen veroverde Nederlandse koloniën Demerary, Essequebo en Berbice hebben de

Engelsen in Suriname nooit ernstig beproefd om de kolonie van Nederland te vervreemden. Een Oranjegezind Nederlander was zelfs geruime tijd met het gouverneurschap belast. Men speculeerde echter wel op een blijvend bezit van Engeland en een vrij groot aantal Engelse kolonisten, vooral Schotten, kwam zich toen in Suriname, met name in het Opper- en Neder-District Nickerie, vestigen.

Overeenkomstig de Londense Conventie van 1814 zou Suriname toch weer aan Nederland worden teruggegeven. Aangezien Suriname volgens Engelse begrippen een bezitting was van de Koning, geschiedde deze teruggave niet aan de nieuwe Nederlandse staat, maar aan Koning WILLEM I persoonlijk. Men was blijkbaar ook in Nederland als reactie op de Napoleontische tijd weer bijna geheel teruggevallen in de oude sfeer van vóór de Franse revolutie, toen het staatsgezag, althans over de koloniën, werd beschouwd als een vermogensrecht van de vorst. Koning WILLEM I werd als souverein vertegenwoordiger van het Rijk zodoende de nieuwe Landsheer van Suriname. Hij verenigde dus in Zijn persoon de betrekkelijke bevoegdheden van de vroegere Staten-Generaal én de Societeit. Volgens de nieuwe Grondwet werd het opperbestuur over de volksplantingen en bezittingen van het Rijk in andere werelddelen *bij uitsluiting* opgedragen aan de Koning. Een delegatie van bevoegdheden aan afzonderlijke bestuurscolleges als voorheen vond daarom niet meer plaats. Het bestuur over Suriname zou voor geruime tijd rechtstreeks door de Koning worden gevoerd middels de aan Hem verantwoordelijke Minister van Koloniën.

Toen in 1816 de daadwerkelijke overdracht van Suriname aan de Nederlandse Gouverneur plaats vond, trad het bij Koninklijk besluit vastgestelde Regeringsreglement van 1815 in werking. Uitgaande van het standpunt, dat de kolonie niet meer tegen een particuliere handelsonderneming diende te worden beschermd, werd met dit staatstuk een einde gemaakt aan de autonomie, die zich onder het octrooi van 1682 in Suriname had ontwikkeld. Dit gebeurde zelfs zonder dat hiertegen werd geprotesteerd. De Politieke Raad verloor de zelfstandige bevoegdheden, die zij eertijds had bezeten. Weliswaar bleef deze Raad nog belast met het bestuur over de huishoudelijke en plaatselijke belangen, maar haar "keuren en plaatselijke wetten" behoefden voortaan niet alleen de goedkeuring des Konings, maar werden door de Koning gestatueerd. Alle bevoegdheden van het Hof konden

zodoende door de Landsheer weer aan zich worden getrokken en dit gebeurde ook een tiental jaren later inderdaad. Bij het Regeringsreglement van 1828 werd het Hof van Politie tot een zuiver rechterlijk orgaan teruggebracht in verband met het beginsel van scheiding van machten. Het Hof van Civiele Justitie was reeds in 1816 ontbonden met gelijktijdige instelling van een rechterlijk college onder dezelfde naam met gegradueerde leden. In 1828 werd de algehele rechtspleging in handen gelegd van een Hof van Civiele en Criminele Justitie, waarvan de President en 4 leden meester in de rechten moesten zijn en 2 leden ingezetenen, die niet gegradueerd behoefden te zijn. Daarmee waren de eens zo belangrijke koloniale Hoven geruisloos van het toneel verdwenen. Toen in 1845 ingezetenen, die niet gegradueerd waren, in het geheel niet meer in aanmerking konden komen voor de functie van rechter of griffier bij het Hof, had ook de lekenrechtspraak van ingezetenen volledig een einde genomen.

Het verlies van de vroegere autonomie kwam vooral tot uiting in het verlies van eigen geldmiddelen. De koloniale kassen, zoals de Cassa der Modique Lasten voor de betaling van predikanten, schoolmeesters en weduwen, de Cassa van de Gemeene Weide voor het toezicht op de erven enz. van Paramaribo, het bruggen- en weggeld voor publieke werken, de Wegloperskas voor de strijd tegen de marrons, de Contributiekas voor verdedigingswerken, de kerkelijke contributie enz. kwamen nu met de eigenlijke Landsheerlijke belastingen tezamen terecht in een algemene Koloniale Kas, een *Rijkskas*, waaruit in de eerste plaats de kosten van het bestuur van Suriname dienden te worden bestreden. Van een batig slot was daarbij overigens nooit sprake.

Bij het Regeringsreglement van 1828 werden, ter besparing van de kosten, de West-Indische koloniën administratief verenigd onder een Gouverneur-Generaal, die werd bijgestaan door een Hoge Raad, bestaande uit enkele belangrijke ambtenaren. Bij de invoering van de 'nieuwe orde op zaken' werd het oude 'Collegie van de Gemeene Weide', een commissie uit het Hof van Politie, belast met de aangelegenheden betreffende Paramaribo, tegelijk met de laatste restanten van het Hof opgeheven. Daarvoor in de plaats werd een Gemeente Paramaribo ingesteld met een bestuur, bestaande uit een President en 2 wethouders, te benoemen door de Koning, en 8 raadsleden, te benoemen door de Gouverneur-Generaal. Voor de eerste maal werden allen benoemd, doch periodiek zou aftreding plaats vinden en bij nieuwe benoemingen zou dan door de Gouverneur-Generaal een keuze

worden gedaan uit een door het Gemeentebestuur zelf gedane voordracht van een dubbeltal voor iedere plaats. Alleen 'bekwame en geschikte' ingezeten burgers kwamen in aanmerking. De Gemeenteraad werd belast met het administratieve beheer der plaatselijke aangelegenheden en had met alle huishoudelijke belangen der Gemeente te maken. Een omstandig uitgewerkt programma van werkzaamheden werd reeds bij de instelling opgesteld. Aan de eerste Wethouder werd het toezicht op de stadspolitie opgedragen. Tot zelfs buiten Paramaribo strekte de invloed van de Raad zich uit, althans op papier, want voor ieder buitendistrict zouden uit de leden van de Raad 2 Heemraden worden benoemd.

Er was dus toch nog na de opheffing van het Hof van Politie een zekere vorm van medezeggenschap in het bestuur voor de ingezetenen geschapen, maar deze was wel bijzonder gering. Uitdrukkelijk werd bovendien bepaald, dat het Gemeentebestuur 'volkomen ondergeschikt' was aan de Gouverneur-Generaal en aan de hoge autoriteiten van de kolonie. De nieuwe instelling heeft overigens nauwelijks de tijd gekregen om zich te ontwikkelen. Reeds na 4 jaar, in 1832, werd de Gemeente weer opgeheven en werd de taak ervan overgenomen door het ambtelijk apparaat.

Het Regeringsreglement van 1832 bracht, in de plaats van het doodgeboren Gemeentebestuur, opnieuw een vorm van zeer beperkte inschakeling van geselecteerde ingezetenen bij het bestuur van Suriname. Er werd namelijk aan de Gouverneur-Generaal een Koloniale Raad toegevoegd, waarin een tweetal ambtenaren functioneel zitting had, maar verder ook 6 van de aanzienlijkste ingezetenen van Suriname. Deze ingezetenen dienden voor een deel in de kolonie woonachtige grondbezitters te zijn en voor het overige deel vertegenwoordigers van afwezige grondbezitters. Om het jaar zou één dezer leden aftreden. Voor de vacature zou door de Koloniale Raad een voorstel van drie personen worden gedaan, waaruit dan de Gouverneur-Generaal een keuze deed.

De Koloniale Raad was ingesteld 'met geen andere oogmerken' dan om de Gouverneur-Generaal te adviseren en voor te lichten. Geen andere onderwerpen konden op de agenda van de raadsvergaderingen worden gebracht dan die door de Gouverneur-Generaal voorgedragen. Suriname was, staatkundig gesproken, op het diepste punt aangeland. In de instructie van de Gouver-

neur-Generaal werden voorts diens bevoegdheden nog nader uitgewerkt. In die van 1833 werden hem bovendien strikte richtlijnen gegeven voor zijn bestuur. Er stond o.m.: "Voor zooveel de Kolonie Suriname betreft zal hij zooveel doenlijk de zaken beknoptelijk afdoen met vermijding van alle omslagtige schrifturen. Hij zal in het algemeen alles wat van hem afhangt in het werk stellen, om aan de ingezetenen van Suriname een eenvoudig bestuur te doen ondervinden, ontdaan van al die formaliteiten, welke slechts in koloniën van eenen grooteren omvang noodig en passend, in kleine bezittingen daarentegen overtollig en belemmerende zijn". De belangstelling van Nederland was trouwens door de zeer slecht geworden economische toestand en vooruitzichten practisch tot nul gereduceerd.

De verenigde administratie van Suriname en de Antillen voldeed niet en bij het Regeringsreglement van 1845 werd het bestuur wederom gescheiden. Suriname kreeg dus weer een eigen Gouverneur, maar de politieke situatie veranderde verder nauwelijks. Alleen werd nog bepaald, dat in de regel in elk district het Heemraadschap zou worden waargenomen door een lid van de Koloniale Raad benoemd uit de ingezetenen. Verder dienden alle notulen van de vergaderingen van de Raad in het vervolg naar Nederland te worden gezonden tot voorlichting van de Minister van Koloniën. Intussen had zich echter in Nederland bereids een verandering van denkbeelden omtrent het koloniaal bezit voltrokken. Men ging de koloniën nu eindelijk wat meer beschouwen als delen van het Rijk, waarvoor de volksvertegenwoordiging in Nederland de verantwoordelijkheid droeg, inplaats van min of meer privé domein van de Koning. De Staten-Generaal eisten in de eerste plaats bemoeienis met de koloniale begrotingen, hetgeen bij de Grondwetswijziging van 1840 werd geregeld. Daar het opperbestuur bij de Koning bleef berusten werd het Regeringsreglement van 1845 toch nog bij Koninklijk besluit vastgesteld.

Juist in het jaar 1845 dienden G. C. Bosch Reitz en 45 andere Amsterdamse kooplieden bij de Tweede Kamer een verzoekschrift in over Surinaamse aangelegenheden, waarover nogal wat te doen is geweest. Op haar verzoek werd de Kamer uitvoerig over deze kwestie ingelicht door de Minister van Koloniën Baud, die van oordeel was, dat in de Regeringsreglementen de waarborgen aanwezig waren, welke door de kolonie waren 'bedongen' bij het Surinaams octrooi van 1682, die "haar konden beveiligen tegen willekeurig bestuur en tegen aanranding van personen en

goederen door den opperbewindvoerder". De Kamer was echter geenszins bevredigd door de inlichtingen, die naar aanleiding van het adres waren verstrekt. Niemand minder dan de grote Thorbecke bepleitte in de Kamer het treffen van een *wettelijke* regeling voor Suriname "opdat de inrichting, door het Octrooi van 1682 gevestigd, wettig en naar de eisch van de tegenwoordige tijd kunne worden veranderd". De Commissie uit de Kamer durfde het gezag der Koninklijke besluiten, waarbij de Regeringsreglementen voor Suriname waren vastgesteld, niet hoger schatten dan dat zij "het Octrooi althans facto hebben vervangen en buiten werking gesteld". Eindelijk begon men zich dus weer het bijzondere octrooi te herinneren en realiseerde men zich in Nederland, dat men wat Suriname betreft toch wel belangrijk uit de koers was geraakt.

Bij de herziening van de Grondwet in 1848 kregen de Staten-Generaal tenslotte de bevoegdheid aan de wetgeving van de koloniën deel te nemen. Voor de reglementen op het beleid der regering in de koloniën werd nu een wet verlangd en de Kroon was gehouden de Staten-Generaal jaarlijks omstandig voor te lichten over het bestuur van de koloniën en de staat, waarin deze zich bevonden.

Hoewel binnen 3 jaar na de afkondiging van de nieuwe Grondwet het ontwerp van wet moest worden ingediend, heeft de totstandkoming van het Regeringsreglement veel langere tijd gevorderd. Uiteindelijk wilde de Regering ermee wachten totdat de emancipatie der slaven een feit was geworden. Daardoor bereikte het Regeringsreglement, nu een wet, pas in 1865 het staatsblad. Met dit Regeringsreglement werd Suriname opnieuw een beperkte autonomie verleend. Als vertegenwoordigend lichaam werden de Koloniale Staten ingesteld, bestaande uit 4 benoemde en tenminste 9 rechtstreeks gekozen leden. Deze Staten kregen het recht van initiatief en amendement. De uitvoerende macht bleef volledig berusten bij de Gouverneur, bijgestaan door een adviserende Raad van Bestuur.

"Autonomie ware een ijdele klank zonder zeggen over eigen finantiën" waren de woorden van Minister FRANSSEN VAN DE PUTTE in de Memorie van Toelichting op het ontwerp. Het onderscheid tussen de koloniale geldmiddelen en de Rijksschatkist werd nu weer uitdrukkelijk erkend en Suriname kreeg een betrekkelijk grote zelfstandigheid om over eerstgenoemde gelden ten behoeve van de openbare dienst te beschikken. Maar omdat

de zwakke financiële positie van het Land in de volgende jaren regelmatig een Rijkssubsidie nodig maakte, kwam de in 1865 verkregen zelfstandigheid ruim driekwart eeuw niet tot haar recht. Deze zelfstandigheid was niettemin zodanig, dat Suriname als rechtspersoon diende te worden beschouwd. Hoewel dit niet met zoveel woorden in de wet is gezegd, blijkt het o.a. uit de woorden van de Minister zelf, die in de Memorie van Toelichting van het ontwerp-regeringsreglement stelde: "De zelfstandigheid door de kolonie te verkrijgen verheft haar publiek- en privaatrechtelijk tot een van den Staat onderscheiden rechtspersoon".

De verdere staatkundige ontwikkeling van Suriname mag als bekend worden verondersteld. Via de Staatsregelingen van 1936 en 1948, de Interimregeling van 1950, het Statuut van 1954 en de Staatsregeling van 1955 is Suriname geworden tot een zelfstandig partner in het Rijksverband. Het is bij de beoordeling van deze laatste ontwikkeling van belang zich te realiseren, dat de voorgeschiedenis niet zulk een geleidelijk oplopende lijn te zien geeft als gemeenlijk in Suriname en in Nederland wordt verondersteld.

SUMMARY

SOME MISTAKES REGARDING SURINAM'S POLITICAL DEVELOPMENT

It is generally supposed that Surinam's political development has gradually proceeded from complete colonial dependence to internal autonomy after the proclamation of the Statute of the Kingdom of the Netherlands in December 1954.

The author disproves this contention, and shows that in the 17th and 18th centuries Surinam enjoyed a political autonomy, which was very remarkable at so early a period in the history of colonialism.

It was only towards the end of the 18th century that Surinam gradually lost her independent status. This process was hastened by the crash of the Amsterdam Exchange in 1773. As a result of the dissolution of the "West-Indische Compagnie" in 1792, Surinam came under direct administration of Holland.

The state of total dependence lasted for some time, and only from the second half of the 19th century, Surinam began to achieve limited political rights step by step. After a stormy development due to the Second World War, Surinam emerged as an autonomous partner in the Kingdom of the Netherlands.

J. H. ADHIN

OVER DE 'JOINT FAMILY' DER HINDOSTANEN

Purána-mityéva na sádhu sarvam, Na chápi sarvam nava-nityavadyam
(Al't oude is niet steeds goed, Al't nieuwe is niet steeds slecht)
KÁLIDÁSA (± 400)

Toen aan het einde van de vorige en aan het begin van deze eeuw de immigranten uit het voormalige Brits-Indië zich in Suriname vestigden, bestond er aanvankelijk een zeer ongunstige verhouding tussen de aantallen mannen en vrouwen. Dit was een gevolg van het feit, dat het liefst slechts mannen werden geworven om als plantage-arbeider in Suriname te worden tewerkgesteld. Maar ondanks deze ongunstige verhouding tussen de seksen konden de Hindostanen op de duur toch een gezond en hecht gezinsleven ontwikkelen, dat de basis is geweest voor hun opmerkelijke sociale en economische vooruitgang. Aangezien de grondslag van de Hindostaanse gemeenschap was gelegen in het uit India meegebrachte 'joint family'-stelsel, zullen wij eerst nagaan wat dit systeem inhoudt en hoe het ontstaan kan zijn, om daarna de voor- en nadelen en de verbrokkeling ervan te bespreken.

In de traditionele Hindu familie wordt de eenheid niet gevormd door man, vrouw en kinderen (het *gezin* of de *nuclear family*), maar door een grotere groep van verwanten (de *grootfamilie* of de *extended family*), die tegelijk een sociale, economische en religieuze eenheid is. In een joint family verlaten de zoons, die volwassen geworden en getrouwd zijn, het ouderlijk huis niet om een eigen huishouding te beginnen, maar betrekken met hun vrouw (en kinderen) verschillende kamers in dezelfde woning. Vanzelf verlaten de volwassen dochters bij haar huwelijk het ouderlijk huis, daar ze lid worden van de joint family van haar echtgenoot (*patrilocaat*).

Daar in één huis, behalve de mannen (vader, getrouwde en ongetrouwde zoons), ook de vrouwen (moeder, schoondochters, ongehuwde dochters) wonen, moet het huis wel groot zijn.

Wanneer wij de kleinkinderen en achterkleinkinderen hierbij voegen en nog in aanmerking nemen, dat er soms een of meer huisbedienden zijn (die als regel een diepe aanhankelijkheid jegens de familie aan de dag leggen), dan behoeft het geen verwondering te wekken, dat zo'n joint family in India soms uit meer dan honderd leden kan bestaan.

In de familie heeft elk lid zijn erkende plaats en de onderlinge relaties zijn traditioneel vastgesteld (b.v. aan wie eerbied verschuldigd is of tegen wie grapjes geoorloofd zijn). Vader en moeder bekleden een erepositie: de vader als de oudste persoon met de meeste ervaring is het hoofd van de familie, tenzij hij te oud of invalide is, in welk geval de oudste zoon hem opvolgt; de moeder als de oudste vrouw oefent een groot gezag uit, niet alleen op het vrouwvolk, maar ook op haar volwassen zoons.

De van de voorvaderen geërfde goederen (grond, veestapel, e.d.), alsmede alle daaruit verkregen inkomsten, vormen het gemeenschappelijk bezit van de joint family. In deze situatie komt zelfs geen verandering, wanneer, in geval van werkloosheid in het eigen dorp, een of meer zoons elders een werk hebben kunnen vinden: hun vrouw nemen ze in de regel niet mee, een deel van hun inkomsten sturen ze geregeld naar hun ouders, en met vacantie of verlof haasten ze zich naar huis. Het eten voor zo'n formidabele familie wordt bereid in één keuken, aan het hoofd waarvan de moeder staat. In het volksbewustzijn is de gemeenschappelijke keuken het symbool van de joint family, wat tot uiting komt in het bekende Hindí-gezegde: *ék hi chúlhe ká paká kháte hain* (zij eten voedsel dat bereid is in één en dezelfde keuken).

Het familiebezit wordt beheerd door de vader (of door de oudste zoon), die ook belast is met andere administratieve werkzaamheden. Maar in alle belangrijke zaken – bij uitgaven in verband met de aankoop van grond of vee, bij het arrangeren van huwelijken of van godsdienstige bijeenkomsten (*kathá's*) – wordt een familieraad belegd, en pas na grondige beraadslagingen worden beslissingen genomen. Elk werkend lid draagt zijn aandeel bij tot het familiefonds en alle leden (werkend of niet) ontvangen hieruit wat ze nodig hebben. Het geldend principe is: geef wat je kunt en neem wat je behoeft.

Hoewel praktisch de joint family een ideaal-communistische eenheid is in de zin van Karl Marx, bestaat er toch een wezenlijk verschil. Immers, de joint family is niet alleen een sociaal-economische, maar ook een religieuze eenheid: de familiegod (*Dévatá*)

en de zielen der afgestorven vaderen (*Pitar*) figureren in het familie-bewustzijn en worden bij bijzondere gelegenheden (b.v. huwelijken) mede 'uitgenodigd'.

Op dit religieuze aspect na heeft Williams [1] de joint family wel treffend gekarakteriseerd: "Het wezen [van de joint family] is de gemeenschappelijke eigendom van de produktiemiddelen en het gemeenschappelijk gebruik van de vruchten van de arbeid. Zowel geërfde als persoonlijk verworven bezittingen worden beschouwd als gemeenschappelijk bezit; en de hoogste autoriteit is de familieraad, waarvan het hoofd van de familie – meestal het oudste mannelijk lid – de uitvoerende ambtenaar, maar niet de dictator is. De familie kan bestaan uit dozijnen personen, grootouders, ooms, zoons, kleinzoons, met hun vrouwen en kinderen; en de banden van loyaliteit, die hierdoor ontstaan, zijn stevig. Door vele Hindus wordt de plicht jegens andere leden van de joint family beschouwd als iets veel sterkers dan de plicht jegens de Staat".

ONTSTAAN

Hoe de joint family in India eigenlijk ontstaan is, zal men wel nimmer zuiver te weten komen, omdat de oorsprong ervan zich verliest in een grijs verleden. Maar bepaalde economische en sociale toestanden in de vroegste eeuwen van de Indische geschiedenis werpen een aardig licht op het ontstaan en de groei van dit stelsel, al kan deze poging tot 'verklaring' niet anders zijn dan een aannemelijke veronderstelling, een hypothese dus.

Enige duizenden jaren geleden was India een land met uitgestrekte en rijke vlakten en een kleine bevolking; arbeid was schaars, hulpbronnen waren overvloedig en vruchtbare gronden lagen er voor het grijpen. Deze omstandigheden maakten waarschijnlijk de grote familie het best geschikt om het land te bezitten en te bewerken en de opbrengst ervan gezamenlijk te gebruiken. Dit vroege experiment zal wel zó succesvol zijn gebleken – vooral ook als gevolg van de afwezigheid van concurrentie, van bevolkingsdruk en van een drukkende regering – dat het systeem iets permanents werd in de samenleving van die vroege bewoners.

Onder zulke omstandigheden konden de mensen in groepen hun enige bezigheid (landbouw en veeteelt) in vrede beoefenen. Eeuwen gingen voorbij, maar er kwam geen verandering in het

[1] RUSHBROOK WILLIAMS: *What about India.* London, 1938 (p. 23–24).

stelsel: hetzelfde land werd bebouwd en de oogsten ervan werden gedeeld, van generatie op generatie. De dankbaarheid jegens de voorvaderen, die niet een woeste grond of een schuldenlast, maar een goed-bewaterd en gecultiveerd land met een behoorlijke veestapel hadden nagelaten, verdiepte zich tot verering, welke in de loop der tijden in het sociale bewustzijn van de Hindu de vorm aannam van voorouder-verering, wat een integrerend deel van het volksgeloof uitmaakt.

Wij zullen ons hier niet bezig houden met de vraag, of de gemeenschappelijke voorouderverering niet juist heeft geleid tot het joint family-stelsel of vice versa, doch willen slechts opmerken, dat in de sociale werkelijkheid er dikwijls een onderlinge vervlechting en wisselwerking van vele factoren (interdependentie en interrelatie) te constateren valt. Hoe het ook zij, de gemeenschappelijke religieuze band en de sociaal-economische banden van onderlinge hulp plaatsten de joint family op een zeer hecht fundament. En in de daarop volgende eeuwen vertoonde het stelsel geen zwakheid, wat oorzaak van verwerping had kunnen zijn. Aldus werd de joint family een essentieel deel van het landelijk levenspatroon van India.

In latere tijden wijzigden zich de eertijds gunstige omstandigheden: de bevolking begon snel te groeien, er ontstond gebrek aan vruchtbaar land en de druk op de grond begon voelbaar te worden. (De snelle bevolkingsaanwas was gedeeltelijk juist het gevolg van het joint family-stelsel: geen man aarzelde met trouwen, want individuele economische onafhankelijkheid was niet vereist, daar immers de familie altijd klaar stond om de zorg voor de nieuwelingen op zich te nemen!). De primitieve houten ploeg en de onwetenschappelijke beoefening van de landbouw konden niet meer de rijke oogsten van vroeger verschaffen. Wel bestond er een verbreide huisvlijt, maar de invallen van vreemde volken, die telkens als golven over het land gingen, brachten gevoelige slagen toe aan de Indische plattelands-economie.

Het is opmerkelijk, dat deze omstandigheden, die precies tegenovergesteld waren aan die, welke het ontstaan van de joint family hadden bevorderd, de grondslagen van het stelsel niet hebben kunnen ondermijnen of omverwerpen, doch integendeel juist verstevigden! Wanneer het land te lijden had van invasies – zoals maar al te vaak gebeurde – met als gevolg politieke onzekerheid en economische uitbuiting, bleek de joint family een ideale eenheid om deze stormen te weerstaan. Wanneer droogte en hongersnood het land teisterden, verschafte de joint family

de onontbeerlijke hulp aan de individuele leden, waardoor ze de rampen overleefden.

VOORDELEN

De grote praktische rol, die de joint family vervulde in tijden van onrust en hongersnood, door als een eenheid op te treden tegen de het leven bedreigende gevaren, is na het bovenstaande wel duidelijk. Het systeem is echter ook belangrijk in moreel en psychologisch opzicht, daar het bijdraagt tot de karaktervorming: in een joint family krijgt elk lid zijn eerste les in verdraagzaamheid en geduld, vergevens- en opofferingsgezindheid; en de onvermijdelijke ruzietjes en jaloezietjes vormen juist een goede gelegenheid, om de edele kanten van de menselijke natuur tot gelding te brengen. Zoals Lin Yu Tang [1] het gezegd heeft: "Het leert onze kinderen de eerste lessen in de sociale verplichtingen tussen mens en mens, de noodzaak van wederkerige aanpassing, zelfcontrole, hoffelijkheid, een goed omlijnd plichtsgevoel, en een gevoel van verplichting en dankbaarheid jegens ouders en eerbied voor ouderen".

Een merkwaardig sociaal gevolg van het joint family-stelsel is, dat heel weinig mensen in een hopeloze toestand van armoede en ellende worden gelaten: in plaats van enkele zeer rijke en andere heel arme gezinnen, maakte de joint family de meeste gezinnen armelijk, daar de familiebanden zo sterk en verreikend waren, dat de misdeelde leden altijd een onderkomen konden vinden. Wetten en tehuizen voor armen en behoeftigen van staatswege werden hierdoor overbodig: de joint family kende een soort 'ouderdomsverzekering' voor de bejaarde familieleden (die hun verdiensten investeerden in het grootbrengen en het opvoeden van de kinderen), alsook een soort 'werkloosheidsverzekering' (daar werkloze familieleden altijd onderdak konden krijgen).

Dat sociale diensten in India bijna geheel ontbraken, was grotendeels het gevolg van het joint family-stelsel. Op deze wijze werd aan de individuen meer zorgzaamheid voor anderen bijgebracht dan in de moderne maatschappij, waar de liefdadigheid georganiseerd is en op spectaculaire wijze geschiedt, maar die het individu als zodanig vrijwel onberoerd laat. De Hindu daarentegen beschouwt het onderhouden van minder bedeelde en

[1] LIN YU TANG: *My Country and My People*. New York, 1939 (p. 176).

ongelukkige verwanten als een soort religieuze plicht en heeft niet veel over voor georganiseerde liefdadigheid, waardoor hij asociaal lijkt: zijn aandeel is gering maar diep-gevoeld, terwijl het moderne sociale werk uitgestrekt maar onpersoonlijk is.

Met het bovenstaande willen wij echter geenszins beweren, dat het moderne sociale werk niet goed is. En evenmin mag eruit worden opgemaakt, dat de Indiërs helemaal geen liefdadigheid-op-grote-schaal kenden. In het oude India bloeiden kunsten en wetenschappen als gevolg van de giften van vorstelijke en particuliere personen: de prachtige Indische tempels, die er staan als stille getuigen van India's grootheid in het verleden, kwamen tot stand door giften van de regeerders en van het gewone volk. Niet ten onrechte wordt van sommige groepen in India beweerd, dat ze hun halve leven besteden aan het koortsachtig verdienen van geld, en de andere helft aan het rijkelijk uitdelen ervan voor de oprichting van scholen en bibliotheken, van tempels en waterputten. Filantropie in India was anoniem, gelijk in het middeleeuwse Europa, en niet geruchtmakend zoals van de huidige miljonairs.

De weldadige aspecten van de joint family werden door Kunhikannan [1] als volgt samengevat: "De Joint Family biedt de beste oefening in de menselijkheid. Liefde en genegenheid, gebracht buiten de enge kring van het gezin, de verwanten van de tweede en derde graad omvattend, en de juiste aanpassing nodig in een familie van enige tezamen wonende leden, dit alles gebaseerd op een intieme kennis van hun hoedanigheden en gevoelens, helpen het ontwikkelen van het begrip en het cultiveren van emoties".

NADELEN

Maar aan de joint family, die een belangrijke historische rol heeft vervuld en verscheidene edele trekken van de Indische samenleving heeft gevormd, kleven ook ernstige bezwaren, die in onze tijd heel duidelijk aan het licht gekomen zijn. De aanwezigheid van een groot aantal kinderen in een betrekkelijk kleine ruimte (vooral in de steden) maakt het huiselijk leven lawaaierig en bemoeilijkt een intiem gezinsleven. Bijzondere individuele aandacht aan de kinderen kan niet worden besteed, wat een nadelige invloed heeft op hun opvoeding en hun gezondheid: volgens sommige schrijvers bestaat er een direkte correlatie tussen de

[1] K. Kunhikannan: *A Civilization at Bay*. Madras, 1931 (p. 219).

overbevolking in de joint family en de hoge kindersterfte in India!

Een groot nadeel is, dat de joint family een sta-in-de-weg is voor een volledige ontplooiing van de persoonlijkheid, daar het individu er niet een zelfstandig wezen, doch slechts een coördinerend deel is. Uitzonderlijk begaafde individuen worden heel vaak neergehaald tot het middelmatig peil van de familie en zijn aldus gedoemd te leven in een voor hen veel te strakke omgeving. Het systeem legt een domper op de pioniersgeest van de individuen en verkleint de kans tot initiatief en avontuur. Zoals Andrews [1] terecht heeft opgemerkt: "Het kan zijn, dat de avontuurlijke zijde van het menselijk karakter wordt verzacht door het voortdurend geven en nemen, dat het joint family-stelsel vereist. Het individuele initiatief wordt verzwakt op het ogenblik dat de zachtere zijde van het leven wordt versterkt".

De joint family kweekt een slaafse en conservatieve houding: de ouderen en het oude worden als gezaghebbend beschouwd, onafhankelijk van hun verdienste of geschiktheid. De gemiddelde Indische dorpeling toont een slaafse gehoorzaamheid en blindelingse loyaliteit ten opzichte van alle gezag, hetzij de staat of de godsdienst of de sociale gewoonte. Hij kent geen twijfel: alle autoriteit, seculair of religieus, is voor hem heilig, onafhankelijk van haar innerlijke waarde of billijkheid. De critische zin, die elke instelling, elk ideaal en elk -isme werpt in de smeltkroes van de rede, en die zo noodzakelijk is voor de vooruitgang van een volk, kan moeilijk gedijen in de joint family, welke in zichzelf de belichaming is van het principe van autoriteit, en waar aan het reeds gevestigde wordt gehoorzaamd en het oude als vanzelf goed wordt beschouwd. De uitspraak van de grote Kálidása, dat het oude niet altijd goed en het nieuwe niet altijd slecht is, dringt nauwelijks door in dit bolwerk van conservatisme.

Door deze mentaliteit werd een gezonde sociale groei belemmerd, zodat volgens sommige schrijvers de Hindu maatschappij bijna een sociologische fictie is geworden. De joint family, aldus Chandrasekhar [2], "brengt een menigte van loyaliteiten en een veelheid van banden voort. Ze staat als een barrière tussen het individu en de Staat, als een groep binnen een groep. Bij de vorming van een natie worden loyaliteit aan de familie en de clan

---

[1] C. F. ANDREWS: *True India*. London, 1939 (p. 251).

[2] S. CHANDRASEKHAR: *Hungry People and Empty Lands*. London, 1956 (p. 176–177).

opgegeven ten gunste van hoe langer hoe grotere sociale groepen, totdat de hoogste trouw aan de grotere sociale eenheid wordt opgeëist door de democratische staat. Maar in India is de grootste loyaliteit nog steeds aan de kleinste van de groepen – de joint family. Daarom zijn de Hindus niet 'social-minded' in de westerse betekenis, ze zijn slechts 'family-minded' ".

Een wel heel bedenkelijk gevolg van de joint family is de reactionaire houding ten opzichte van de vrouw. Uitgezonderd de oudste vrouw in huis, die de scepter over de huishouding zwaait, is de positie van de andere vrouwen verre van benijdenswaardig. Vooral de jonggetrouwden moeten het ontgelden: hemeltergend is vaak de verhouding tussen *sás-patóhu* (schoonmoeder-schoondochter) en tussen *nanad-bhaujáí* (schoonzusters, namelijk zuster en echtgenote van de man). Terwijl de pas-aangekomen bruid alle genegenheid en begrip nodig heeft om zich aan haar nieuwe omgeving aan te passen, wordt zij dikwijls slecht behandeld door haar schoonzuster – 'nanad' betekent niet voor niemendal 'juffrouw ontevreden' – maar vooral door haar schoonmoeder. Dat de 'sás' zich maar al te vaak als een tiran gedraagt, is waarschijnlijk een uiting van vrees, dat de nieuwe vrouw haar een deel van haar domein zal ontnemen, of van misplaatste wraak, omdat ook zij eens een onderworpen schoondochter is geweest.

Deze beknotting van de rechten van de vrouw is misschien het grootste nadeel van de joint family, daar de vooruitgang van een volk afhankelijk is van de plaats die de vrouw in de maatschappij inneemt, of zoals de grote wetgever Manú reeds eeuwen geleden constateerde: "Waar vrouwen worden geëerd, zijn de goden tevreden; maar waar vrouwen niet worden geëerd, brengen de heilige riten geen beloning voort".[1] In het conservatieve leven van de joint family wordt maar al te vaak vergeten, dat volgens de Indische traditie de vrouw het symbool is van licht en voorspoed in huis en om die reden wordt betiteld met *Lakshmi* (de godin van de voorspoed)!

BESLUIT

Aan de hand van bovenstaande behandeling van de joint family in haar traditionele vorm kan nu worden geconcludeerd, dat het

[1] MANU-SMRITI (Wetboek van Manu), hoofdstuk III, tekst 56.

stelsel een anachronisme is geworden. Het heeft eens een hoogst gewichtige en nuttige rol gespeeld in de geschiedenis van India, maar heeft nu zijn nuttigheid overleefd. De veranderde omstandigheden in de moderne tijd, de vooruitgang van wetenschap en techniek, die de wereld als het ware kleiner heeft gemaakt, het ontstaan van diverse industrieën en beroepen, de groei van de steden, dit alles eist een geheel andere levenswijze, en hierdoor zijn de defecten van de joint family (die er altijd zijn geweest) thans op onrustbarende wijze aan het licht getreden.

Duidelijk komt de ontevredenheid ten aanzien van het stelsel tot uiting in de overigens op vrij laag peil staande Indische films, die vooral in Suriname bijzonder populair zijn, waarin het thema van de joint family tot vervelens toe wordt behandeld: een rebellerende zoon die zijn wil doordrijft of het ouderlijk huis verlaat, de slechte verhoudingen tussen de echtgenote en haar schoonmoeder of schoonzuster, en dergelijke. Voorgoed is in India de tijd voorbij, dat de volwassen zoons gehoorzaam op de boerderij of in de smidse van vader werkten en de schoondochters tezamen het huishoudelijk werk deden. De jongemannen vlieden thans uit het nest naar alle richtingen om werk te zoeken, en de jonge vrouwen zijn zich haar waardigheid bewust geworden, niet het minst door de activiteiten van Mahátmá Gándhí, die de Indische vrouw uit de beslotenheid van haar huis haalde om in het openbaar te werken voor de nationale zaak.

Een sprekend bewijs van deze dynamiek in het leven van de Indische vrouw wordt geleverd door de overwegingen van Regering en Parlement van India, welke hebben geleid tot het met grote meerderheid aannemen van de gewijzigde Hindu-huwelijkswet, waarbij echtscheiding mogelijk is geworden en de vrouw ook een aandeel in de erfenis heeft gekregen! De joint family in India maakt een crisis door en is vrij zeker gedoemd te verdwijnen, tenminste in haar huidige vorm. Het is te hopen, dat de goede elementen ervan blijven voortleven, aangepast aan nieuwe vormen, en dat er niet een verregaande desintegratie plaats vindt, zoals met vele westerse gezinnen het geval is, vooral in Amerika.

Ook in Suriname is de joint family van groot belang geweest voor de economische en sociale vooruitgang van de Hindostanen. De immigranten hadden in Suriname met vele en grote moeilijkheden te kampen, zoals: een teleurstellende omgeving (de wervers hadden hun een land van melk en honing voorgespiegeld), zwaar en ongewoon werk (de Indische boer heeft altijd gewerkt

op reeds eeuwen in cultuur gebrachte grond), abnormale verhouding tussen de geslachten (er waren veel meer mannen dan vrouwen), en zo meer. Maar hun gemeenschapszin en noeste vlijt hebben hen in staat gesteld om al deze moeilijkheden te overwinnen en zich reeds binnen driekwart eeuw op te werken tot een werkelijk bewonderenswaardige hoogte.

Tijdens de overtocht groeide op de schepen onder hen het besef van bij elkaar te behoren. Alle immigranten van eenzelfde schip beschouwden elkaar als broers en zusters (*jahája*) en tot hun dood toe hebben ze geleefd, alsof er werkelijk bloedverwantschap tussen hen bestond! Allen, die te maken hebben gehad met Hindostanen in de districten, weten hoe sterk de familiebanden onder hen kunnen zijn: geneesheren, oppassers en verpleegsters worden soms wanhopig van het grote aantal mensen dat een zieke komt brengen of hem in het hospitaal wil bezoeken, commissarissen en andere functionarissen zijn gewoon geraakt aan de grote drukte voor hun kantoren.

De moderne tijd heeft ook de joint family in Suriname tot in de fundamenten geschokt, en deze instelling is nu grotendeels verdwenen. Dat de overgang heel wat huiselijke conflicten en menselijke ellende met zich heeft meegebracht, is betreurenswaardig, doch begrijpelijk. De opvallend sterke toename van het aantal echtscheidingen onder de Hindostanen is niet voor een gering deel het gevolg van het feit, dat noch de zoons noch de dochters zich de wetten willen laten voorschrijven door de ouders. Niet vreemd hieraan is ook de slechte behandeling van de schoondochters door de schoonmoeders, welke soms aanleiding geeft tot de tragische zelfmoord van de jonge vrouw – in Suriname geen onbekend verschijnsel.

Schreven wij, dat deze conflicten en ellende begrijpelijk zijn, goed te keuren zijn ze in geen geval. Hierin komt duidelijk tot uiting, dat zowel de Overheid als de Hindostaanse gemeenschap schromelijk tekort geschoten is, om tijdig die veranderingen in te leiden, welke het stelsel geschikt konden maken om zich aan te passen aan de zich voortdurend wijzigende omstandigheden. Doordat deze aanpassing niet snel en goed genoeg is geweest, is er thans zelfs een extreme toestand ontstaan: de blindelingse gehoorzaamheid aan het familiegezag is soms omgeslagen in ergerlijke losbandigheid, waardoor het gemeenschapsleven wordt ondermijnd en broers zelfs opponenten en vijanden van elkaar

zijn geworden! Rechters en advocaten, notarissen en commissarissen, schoolhoofden en bestuursopzichters, zij allen zijn bekend met dit tragische verschijnsel, en een diepgaand sociologisch onderzoek zal hoogstwaarschijnlijk nog meer ontstellende feiten aan het licht brengen!

Opmerkelijk is, dat – in tegenstelling tot India, waar de *Akhil Bháratíya Mahilá Parishad* (Al-Indische Vrouwen-Raad) met haar onderscheidene afdelingen actief bezig is met de verbetering van het lot der vrouwen en van de toestanden in het gezin – in Suriname vooralsnog er geen vrouwen-verenigingen bestaan, die zich intensief bezighouden met de opheffing van desintegratie-verschijnselen bij de Hindostaanse families. Het gebrek aan leiders en leidsters in dit opzicht doet zich danig gevoelen, en sommigen die zich met dit probleem bezighouden, menen dat de oplossing gelegen is in een herstel van de oude toestand. Dit is echter onmogelijk: het dynamisch element heeft reeds zijn intrede gedaan en de joint family is gedoemd te verdwijnen. Wij kunnen slechts hopen, dat deze eerbiedwaardige instelling waardig verdwijne!

SUMMARY

ON THE JOINT FAMILY SYSTEM OF THE HINDOSTANIS

Considering the joint family system of the Hindostanis in Surinam, the author describes the nature of the traditional Hindu joint family, and tries to explain its origin and development as a result of certain socio-economic conditions prevailing in ancient India.

He explains how the joint family helped to form a number of valuable character traits (such as tolerance, self-control, sense of duty and gratitude towards elders), and served as an insurance against old age and against unemployment, thus making social measures by the state superfluous.

In his opinion the greatest drawback of the system is its conservatism, especially its crushing of individual initiative and the spirit of adventure, and its reactionary attitude towards women. Due to changed modern conditions, the joint family has now become an anachronism: it has outlived its utility.

In Surinam, too, the joint family system served as an important instrument in the remarkable socio-economic development of the Hindostanis, but it has now almost disappeared. The period of transition has resulted in disintegration of the old values without new values to replace them. The author deplores that there has been hardly any organized attempt to tackle this problem.

J. VOORHOEVE

DE HANDSCHRIFTEN VAN MR. ADRIAAN FRANÇOIS LAMMENS

DE SURINAMICA VAN HET SURINAAMS MUSEUM[1]

Mr. Adriaan François Lammens, oud-president van het Hof van Civile Justitie in Suriname, woonachtig te 's-Gravenhage, vermeldde in zijn eigenhandig geschreven testament van 1842 de volgende clausule: "Ik verklare mijne wille en begeerte te zijn *dat de agtien banden in folio met rode ruggen genummert van een tot seventien,* alzo een nummer dubbeld is, *en eene portefeuille* waarvan het opschrift *diverse Stukken betreffende Suriname* bij gemelde notaris Cornelis Johannes Schiefbaan zullen worden gedeponeert .... en zullen overgaan in handen en het bezit van den Heer *L. C. Lusac* Lid van de tweede Kamer der Heeren Staten Generaal wonende te Leyden .... ten eynde daarvan ten publycke nutte gebruik te maken en mijn Eer en goeden naam te handhaven voor zo verre zij daartoe in deze door mij geschreven boeken of versamelde stukken stof zullen vinden".

Lammens stierf in 1847. Het jaar daarop ontving Lusac een afschrift van genoemd testament. Hij weigerde noch aanvaardde de erfenis. Zo bleven de geschriften berusten bij notaris Schiefbaan. Waarschijnlijk tot de meerderjarigheid van Lammens' kleindochter, die volgens het testament de geschriften zou ontvangen, wanneer Lusac hen zou weigeren. Intussen had de Heer W. P. van Stockum, uitgever te 's-Gravenhage, ook een handschrift van de heer Lammens ontvangen met de titel 'Bijdragen tot de Kennis van de Kolonie Suriname'. Hij was op de hoogte van het legaat aan Lusac. Op 10–6–1855 schrijft hij Lusac het volgende: "Mag ik tevens deze gelegenheid waarnemen te informeren naar een belangrijk, althans zeer volumineus H.S.S. van

[1] In opdracht van de "Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen, Wosuna" verrichtte Dr. J. Voorhoeve bibliografisch onderzoek in de collectie Surinamica van het Surinaams Museum. Het volgende verslag aan Wosuna is het eerste resultaat van dit onderzoek.

den Heer Lammens, in 15 of 16 folio deelen, door gemelden heer bij zijn overlijden aan UHEdgstr. vermaakt. Aan mij is toen tegelijkertijd vermaakt een folio deel zijn[d]e een uittreksel uit die 15 deelen, handelende *over de Kolonie Suriname*".

De belangstelling is nu gewekt. Lusac ontvangt de delen manuscript van de notaris en tussen de heren komt het tot een correspondentie over de waarde der handschriften en de mogelijkheden tot publicatie. Van Stockum schrijft onder meer: "De Heer Lammens heeft mij meermalen van die versameling gesproken, als bouwstoffen bevattende voor de kennis en Geschiedenis der Kolonie Suriname". Hij vraagt het oordeel van Lusac, omdat het werk wel verouderd kan blijken te zijn.

Op 21–11–1855 geeft Lusac tenslotte zijn oordeel in de volgende bewoordingen: "Ik heb eindelijk dezer dagen die taak ernstig onder handen genomen en aarzel hierna weinig om UwEd. te verklaren dat het drukken en uitgeven dezer bijdrage, hoe belangrijk en naauwkeurig zij ook geweest zij toen de Hr. L. ze gereed maakte, mij thans onraadzaam voorkomd". Hiermee is de uitgave van een deel van het werk van Lammens van de baan geraakt. De verdere geschiedenis der handschriften is ons niet bekend. Waarschijnlijk verloren de heren verdere belangstelling en zijn de geschriften het eigendom geworden van Lammens' kleindochter. Die moet hen naar Suriname hebben gezonden, waar ze kwamen te berusten in de Landsboekerij. Van daar gingen zij tenslotte in 1957 over naar het Surinaams Museum.

Het oordeel der erfgenamen over de geschriften van Lammens is weinig hoopgevend. Toch menen wij dat het oordeel van Lammens zelf, als zouden deze geschriften (belangrijke) bouwstoffen bevatten voor de kennis en geschiedenis van Suriname, juister was. Zij bevatten een schat aan gegevens, die echter gedoemd zijn ongebruikt te blijven liggen, wanneer zij niet op enigerlei wijze voor groter publiek toegankelijk worden gemaakt. Dit is dan ook het doel van deze publicatie.

Wij geven in de eerste plaats een beschrijving van deze handschriften uit het Surinaams Museum, daar bewaard onder No. *868–VI*.

ADRIAAN FRANÇOIS LAMMENS, *Mémoires en onuitgegeven werken met de daartoe relatieve stukken*. In 17 delen met 1 portefeuille.

DEEL I

Mr. Adriaan François Lammens (1788–1796) in zijne Ambtbetrekkingen: in het *Eerste tijdvak* (als Schepen en Raad der stad Vlissingen), het *tweede tijdvak* (Representant des Volks van Vlissingen, Gedeputeerde ter Generaliteit, Lid van het Comité tot de algemeene zaken van het bondgenootschap te Lande).

Ms., 2 onbeschreven + 171 beschreven + 1 onbeschreven bladen, 21,5 × 33 cm, in karton met beschadigde rug. Titel op blad 3 ro. Tweede tijdvak vangt aan op blad 119 ro. Registers achter ieder beschreven tijdvak.

DEEL Ibis

Korte schets van het voorgevallene met de stukken daartoe relatyf in de Regeering der Stad Vlissingen, voor zo verre het zelve betrekking heeft tot Mr. Adriaen François Lammens, door hem zelfs beschreeven (3 April 1788–16 February 1795).

Ms., 2 onbeschreven + 147 beschreven + 3 onbeschreven + 60 beschreven bladen, 20,5 × 32 cm, in karton met beschadigde rug. Titel op blad 3 ro. Op blad 153 ro de titel van het tweede deel: Korte Schets van het voorgevalle zo in het Stadsbestuur van Vlissingen als in andere Publicque Bedieningen, betrekking hebbende tot Mr. Adriaen Francois Lammens, door hem zelv beschreeven (16 February 1795–). Registers achter ieder deel.

DEEL II

Relativen tot het gehouden gedrag van Mr. A. F. Lammens in deszelfs verschillende amptbedieningen.

Ms., 173 doorgepagineerde stukken van verschillend formaat met los register achterin, ingebonden in karton van 20,5 × 32 cm met leren rug.

DEEL III

Mr. Adriaan François Lammens (1806–1814) in zijne Ambtsbetrekkingen in het derde tijdvak (Maire van Axel, Maire van Vlissingen, Ontfanger Particulier van t'Arrondissement Goes).

Ms., 124 beschreven + 2 onbeschreven bladen, 21 × 32 cm, in karton met leren rug. Titel op blad 1 ro. Register achterin.

DEEL IV

[Relatieven tot het gehouden gedrag van Mr. A. F. Lammens in het derde tijdvak].

Ms., 123 genummerde stukken van verschillend formaat met register voorin, ingebonden in karton van 21,5 × 34,5 cm, met beschadigde rug. Missen de stukken 25, 27, 34, 43, 60, 116. Mee ingebonden gedrukte stukken: no. 62, Journal du Commerce, de Politique et de Litterature du Departement de l'Escaut, 13 Oct. 1809.

DEEL V

[Copiebrievenboek van de officiële brieven van A. F. Lammens als burgemeester van Vlissingen, van 30–12–1809 tot 15–12–1810 geschreven en gecopieerd door Jean Philippe Meslier].

Ms., 1 onbeschreven + 169 beschreven + 9 onbeschreven + 5 van de andere zijde af beschreven bladen, 19,5 × 31 cm, in karton met leren rug. Mee ingebonden het overlijdensbericht van Meslier.

DEEL VI

Mr. Adriaan Francois Lammens (1815–1836) in zijne Ambtsbetrekkingen (Lid van het Hof van Civile Iustitie in Suriname, President van het zelve Hof, Regter in het gemengd Geregtshof tot wering van den slavenhandel, President van het Militaire Geregtshof).

Ms., 2 onbeschreven + 83 beschreven + 3 onbeschreven bladen, 21 × 33 cm, in karton met leren rug. Titel op blad 3 ro. Register achterin.

DEEL VII

[Stukken betrekkelijk deel VI].

Ms., 143 in vier afdelingen genummerde stukken van verschillend formaat, in karton van 21,5 × 35 cm, met beschadigde rug. Verdeeld in vier afdelingen met register vooraf, te weten: 1. Stukken betrekkelijk de plaats van Proviantmeester aan boord van de Iphigenia (9 stukken gedateerd 1815–1816); 2. Relativen behorende tot de aanstelling als Lid van het Hof van Civile Iustitie en van het Gemengde Geregtshof tot wering van den verboden Slavenhandel in Suriname (70 stukken gedateerd 1815–1836); 3. Ontstane moeylykheden ambthalve (39 stukken gedateerd 1818–1835); 4. Pensioenfonds (25 stukken gedateerd 1818–1836). Mist het stuk 1. no. 2. Mee ingebonden gedrukte stukken: 1. no. 3, Reglement voor het Embarquement en Discipline der Troepen op Transport-Schepen. Z.pl., [1815].; 2. no. 22, Geprivilegeerde Surinaamsche Courant 13 sept. 1821.; 2. no. 47, Gouvernementsblad 1832 no. 7.; 2. nos. 53, 62, 68, 69, Surinaamsche Courant 19 maart 1834, 3 april 1836, 16 jan. 1836, 21 jan. 1836, 3 april 1836.; 3. no. 17, [Jan Gerard Ringeling], [Request] aan den Koning. ['s-Gravenhage, 1827]; 4. no. 1, Reglement voor het Pensioenfonds ten behoeve der Ambtenaren in de Nederlandsche West-Indische Kolonien, als mede voor derzelver weduwen en natelaten kinderen. Z.pl. [1812].; 4. no. 8 [Ampliatiën op het Reglement voor het pensioenfonds]. Z.pl., [1822].; 4. no. 23, Nieuwe Surinaamsche Courant, 10 febr. 1836.

DEEL VIII

[Journaal en ambtelijke notulen].

Ms., 3 onbeschreven + 286 beschreven + 3 onbeschreven bladen, 19,5 × 31,5 cm, in karton met leren rug. Opgebouwd uit de volgende afdelingen: 1. Iournaal van het voorgevallene in de Kolonie Suriname (blad 4 ro–36 vo); 2. Chronologische aantekeningen op de Notulen van het Hof van

Politie en Crimineele Iustitie (blad 37 ro–55 ro); 3. Relatyven tot de Chronologische aantekeningen op de notulen van het Hof van Civile Iustitie (blad 56 ro–240 vo); 4. Chronologische aantekeningen op de Notulen van Buiten en binnenlandsche defensie van het Hof van Politie en Crimineele Iustitie (blad 241 ro–242 ro); 5. Fiscaalsnotulen (blad 243); 6. Uittrekselen der Notulen van het Hof van Civile en Criminele Iustitie (met register vooraf) (blad 244 ro–289 ro).

DEEL IX

[Stukken behorende tot het Hof van Civile Iustitie].

Ms., 54 genummerde stukken van verschillend formaat met register voorin, ingebonden in karton van 21 × 35 cm, met leren rug. Mee ingebonden gedrukte stukken: no. 49, Surinaamsche Courant 26 april 1822.

DEEL X

[Stukken behorende tot het Gemengd Geregtshof].

Ms., 28 genummerde + 48 ongenummerde stukken van verschillend formaat met register voorin, ingebonden in karton van 21 × 35 cm, met beschadigde rug. Missen de stukken 1, 6, 7. Mee ingebonden gedrukte stukken: no. 5, Regulations for the Guidance of the Commissions Appointed for Carrying into Effect the Treaties for the Abolition of the Slave Trade. London, z.j.; no. 25, Gouvernementsblad 1825 no. 5.; het 4de ongenummerde stuk, Address of the Honourable the House of Commons to His Majesty, on the Subject of the Slave Trade. Z.pl., 1822.

Niet meegebonden twee mss.:

1. *Bijdragen tot het gedrag van Mr. A. F. Lammens,* of Extracten uit de parlements papieren ten bewijse dat er tusschen Engeland en Nederland discussien waren ontstaan betrekkelijk de tegenwerking en onverschilligheid der Hollandsche Regters bij het gemengd Geregtshof tot weering van den Slavenhandel, dat Mr. A. F. Lammens deeze differenten heeft uit den weg geruymt. Ms., 11 beschreven + 1 onbeschreven bladen, 21,5 × 34 cm, samen genaaid. Titel op blad 1 ro.

2. Papers relating To the Slave Trade. Ms., 4 bladen, 21,5 × 34 cm, samen genaaid. Titel op blad 1 ro.

DEEL XI

[Diverse stukken over Suriname].

Ms., 92 in vier afdelingen genummerde stukken van verschillend formaat, in karton van 21,5 × 35 cm, met leren rug. Verdeeld in 4 afdelingen met register vooraf, te weten: 1. Aanstellingen en Demissien (24 stukken gedateerd 1815–1835); 2. Contentieus zaken (23 stukken gedateerd 1813–1835); 3. Aanmerkingen (36 stukken gedateerd 1778–1835); 4. Anecdotiek (9 stukken gedateerd 1820–1836). Missen de stukken 1. nos. 10, 16; 2. no. 3; 4. no. 1. Mee ingebonden gedrukte stukken: 1. nos. 5. 6. 11, 19, 23 Surinaamsche Courant 4 mei 1821, 15 mei 1821, 7 nov. 1831, 17 mei 1834, 4 febr. 1835; 1. nos. 7, 9 Geprivilegeerde Surinaamsche Courant 4 april 1822, 24 mei 1827; 2. no. 1, Copy of a Letter Adressed to John Bent esqr. 28 April 1813; 2. no. 2, At a Meeting of the British Inhabitants of the

Colony of Surinam 20 nov. 1813; 2. no. 4, Surinaamsche Courant 6 maart 1827; 2. no. 9, [M. D. Teenstra], Bijzonderheden betrekkelijk den brand te Paramaribo, in den nacht van den 3den op den 4den September 1832, benevens verdere pogingen op verschillende tijden en plaatsen tot brandstichting, gevolgd van den afloop der criminele procedure tegen de daarin betrokkenen, aangeklaagden en gedetineerden, alsmede derzelver sententie, gewezen bij het geregtshof te Suriname, en den afloop der executie van hetzelve vonnis. Paramaribo, 1833. [Hierbij ingenaaid de handgetekende portretten van Present, Cojo en Mentor, gesigneerd G. Schouten Fecit 1831].; 3. no. 10, Bedenkingen wegens de nieuwe reglementen, onlangs ingevoerd in de kolonie Suriname. Z.pl. en j.; 3. no. 36, Surinaamsche Courant 2 april 1829, 9 april 1829; 4. no. 6, Surinaamsche Courant 31 maart 1836; 4. no. 9, Surinaamsche Courant 25 juni 1837.

DEEL XII

[Diverse stukken over Suriname].

Ms., 56 in twee afdelingen genummerde stukken van verschillend formaat, in karton van 21,5 × 34,5 cm, met beschadigde rug. Verdeeld in twee afdelingen met register vooraf, te weten: 1. Cronologie-Statistique (27 stukken gedateerd 1815–1835); 2. Reglementaire bepalingen (29 stukken gedateerd 1777–1836). Missen de stukken 1. nos. 1, 6. Mee ingebonden gedrukte stukken: 2. no. 2, Reglement of ordre waar na een iegelyk colonnier en ingezeeten in cas van allarm wegens binnenlandsche vyanden zich zal hebben te gedraagen. Paramaribo, [1777]; 2. no. 4, Instructie en poincten van ordre voor curateuren, sequesters of administrateuren, aangesteld door de Hove van Civiele Justitie der Coloie (!) Surinaame. Paramaribo, 1782.; 2. no. 8, Proclamatie 8 juni 1814 (twee kolommen Nederlands en Engels); 2. nos. 10, 15, 16, 21, 24, 25, 26, 28, 29, Surinaamsche Courant 9 april 1825, 26 jan. 1828, 24 mei 1828, 24 sept. 1832, 6 dec. 1832, 10 dec. 1832, 25 dec. 1832, 10 jan. 1833, 14 jan. 1836; 2. no. 10, Geprivilegeerde Surinaamsche Courant 11 april 1825; 2. nos. 11, 12, 13, 14, 19, 22, Gouvernementsblad 1825 no. 7, 1826 no. 1, 1826 no. 2, 1826 no. 5, 1830 no. 2, 1832 no. 12; 2. no. 23, Extract uit de notulen van het verhandelde en geresolveerde bij den Hoogen Raad der Nederlandsche West-Indische bezittingen, 3 october 1832; 2. no, 29, Surinaamsche Courant Letterkuding (!) Dagblad 15 jan. 1836. Onder 1, no. 9 is ingebonden een handgetekende Schetskaart en Marsch-Route van een Jaager- en Vrijneeger Commando, onder Aanvoering van den Conducteur Kubler Ao. 1790.

DEEL XIII

Bijdragen tot de Kennis van de Kolonie Suriname, dat gedeelte van Guiana het welk bij Tractaat ten Iare 1815 aan Het Koningrijk Holland is verbleven, door Mr. Adriaan François Lammens (tijdvak 1816 tot 1822).

Ms., 2 onbeschreven + 153 beschreven + 1 onbeschreven + 71 beschreven + 7 onbeschreven bladen, 20 × 32 cm, in karton met leren band. Titel op blad 3 ro. Op blad 157 ro nieuwe titel: Voorlezingen in het nut vant algemeen.

DEEL XIV

Vrijmoedige Aanmerkingen over het geen in De Kolonie Suriname is voorgevallen, sedert den 27 Februarij 1816, wanneer dezelve is overgenomen, zijnde volgens Tractaat van 13 Augustus 1814 onder het bestuur van Nederland terug Gekeert.

Ms., 147 beschreven bladen (deel 1) + 1 onbeschreven blad + 28 beschreven bladen (deel 2) + 2 onbeschreven bladen, 20 × 32 cm, in karton met leren rug. Register op deel 1 achter het eerste deel. Inhoud van deel 2 voor het tweede deel. Titel van deel 2 op blad 149 ro: Vrijmoedige Aanmerkingen over het geen in De Kolonie Suriname is voorgevallen sedert den 20 Mey 1828, wanneer in het Gouvernement der Kolonie is opgetreden De Heer Paulus Roelof Cantzlaar, vervangende den Heer Abraham de Veer. Op beide titelbladen een rijm van I. Catz: al ligt de waarheid in het graf/al wat haar drukt, dat moet er af.

DEEL XV

[Bijlagen bij het eerste deel van Deel XIV].

Ms., 112 met lettersymbolen voorziene stukken van verschillend formaat met register vooraf, ingebonden in karton van 20,5 × 35 cm, waarvan voorschut en band verloren gingen. Missen de stukken A, O, LL. Mee ingebonden gedrukte stukken: C, F, H, K, M, R, Y, GG, HH, UU, WW, AAA, BBB, CCC, DDD, VVV, WWW, XXX, AAAA, CCCC, KKKK, LLLL (1–3), MMMM 4, MMMM 6, Gouvernementsblad 1816 no. 3, 1815 no. 2, 1817 no. 2, 1817 no. 14, 1821 no. 14, 1818 no. 9, 1819 no. 2, 1821 no. 5, 1820 no. 7, 1824 no. 5, 1824 no. 2, 1824 no. 3, 1825 no. 7, 1822 no. 5, 1824 no. 12, 1825 no. 5, 1826 no. 1, 1826 no. 2, 1825 no. 3, 1825 no. 6, 1826 no. 4, 1826 no. 6, 1826 no. 7, 1826 no. 8, 1828 no. 1, 1828 no. 3; D, P, Q, R, Nederlandsche Staatscourant 6 mei 1816, 17 junij 1815, 31 oct. 1818, 2 nov. 1818; T, X, GG, KK, DDDD, GGGG, Geprivilegeerde Surinaamsche Courant 11 maart 1819, 18 maart 1819, 13 sept. 1821, 11 april 1822, 17 april 1826, 15 mei 1826; V, W, FFF, BBBB, EEEE, FFFF, IIII, Surinaamsche Courant 21 maart 1819, 16 maart 1819, 8 april 1825, 14 jan. 1826, 3 mei 1826, 10 mei 1826, 24 jan. 1827; B, Reglement op het beleid van de Regering, het Justitie-wezen, de Landbouw en Scheepvaart, mitsgaders de instructien voor den Gouverneur Generaal, den Raad Fiscaal, den Raad Contrarolleur van Financien, en den Contrarolleur der magazijnen in de Kolonie Suriname. Gearresteerd bij besluit van Zyne Majesteit den Koning, in dato 14 september 1815, no. 58. 's-Gravenhage en Amsterdam, 1815.; E, Reglement voor het pensioenfonds ten behoeve der ambtenaren in de Nederlandsche West-Indische Kolonien, als mede voor derzelver weduwen en natelaten kinderen. Besluit 21 aug. 1818, no. 86.; BB, CC, At a Meeting of the General Assembly Barbados 30 jan. 1821, 13 febr. 1821; NN, Proces ordre- of vorm van procederen voor het gemengd Geregtshof in Suriname, tot weering van den slaven handel. [19 juny 1822].; SS, [Verdrag tussen Nederland en Engeland tot wering van de slavenhandel, gedrukt in twee kolommen Frans en Engels, 1823.]; MMMM 5, / Jan Gerard Ringeling, /Request / aan den Koning. Z.pl./ 1827/.

DEEL XVI

[Bijlagen bij het tweede deel van Deel XIV].

Ms., 47 met lettersymbolen voorziene stukken van verschillend formaat met register voorin, ingebonden in karton van 21 × 35 cm, waarvan voorschut en band verloren gingen. Missen de stukken C, E, W. Mee ingebonden gedrukte stukken: A, B, D 4, O, R, V, X (2×), B', E', F', G', I', Surinaamsche Courant 9 mei 1828, 9 aug. 1828, 19 aug. 1828, 5 jan. 1831, 4 jan. 1822, 13 juli 1831, 31 juli 1831, 4 aug. 1831, 7 febr. 1832, 14 mei 1832, 11 sept. 1832, 22 oct. 1832, 13 oct. 1832; D 3, R (3×), Geprivilegeerde Surinaamsche Courant 4 aug. 1828, 21 mei 1818, 16 april 1818, 15 mei 1823; F, N, S, T, B', Gouvernementsblad 1829 no. 2, 1830 no. 13, 1830 no. 12, 1827 no. 5, 1832 no. 1; D 2, Bijlage tot het Gouvernementsblad 1828 no. 3; D 1, Reglement op het beleid der regering van de Nederlandsche West-Indische bezittingen. Suriname, 1828.; P, Reglement op de scheepvaart, en het in- en uitklaren der schepen voor de kolonie Suriname, en de daarmede in verband staande verpligtingen. Z.pl., [1831].; H', [M. D. Teenstra], Bijzonderheden betrekkelijk den brand te Paramaribo in den nacht van den 3den op den 4den september 1832, enz. Paramaribo, 1833.

DEEL XVII

[Portefeuille met stukken over Suriname en A. F. Lammens].

Mr. Adriaan François Lammens werd 9 jan. 1767 geboren uit het huwelijk van Adriaan François Lammens (schepen van Vlissingen) en Catharina Maria Keetlaer. Hij ontving een degelijke regentenopleiding en bezocht onder meer in 1783 de hogeschool te Utrecht, waar hij 1785 promoveerde in de beide rechten. In 1788 huwde hij met Suzanna Cornelia Moggepous (een twee jaar jongere vrouw). Uit dit huwelijk werden één dochter en drie zoons geboren. In 1799 scheidde hij van haar en huwde in 1800 Maria de Gelder. Uit dit huwelijk werd een dochter geboren. Zijn tweede vrouw stierf in 1825. In 1827 hertrouwde hij met de 23-jarige Surinaamse Carolina Maria Schouten. Zij was waarschijnlijk een Creoolse, familie van de satiricus Hendrik Schouten en de schilder Gerrit Schouten.[1]

Lammens heeft zijn mémoires ingedeeld in vier tijdvakken:
1e tijdvak 3 april 1788–16 febr. 1795 ten tijde van de Republiek;
2e tijdvak 16 febr. 1795–9 aug. 1796 ten tijde der revolutie;
3e tijdvak 15 nov. 1806–19 oct. 1815 onder keizer Napoleon; en
4e tijdvak 19 oct. 1815–18 nov. 1835 in de kolonie Suriname.

[1] Over de Surinaamse schilder en tekenaar G. Schouten zal hopelijk in een volgende publicatie nader bericht worden.

De mémoires behandelen alleen die perioden, waarin hij officiële ambten bekleedde. Van 1796–1806 vindt men een hiaat. In die periode leefde hij als ambteloos burger in Axel. Ook over de tijd na zijn pensionering (na 1835) horen wij niets. In zijn voorrede bekent hij, dat het bijhouden van persoonlijke mémoires hem een hachelijke en zelfs nadelige zaak lijkt. Maar ieder zou volgens hem, goed doen zijn ambtelijke leven te beschrijven. Men vindt bij deze mémoires ook copieën en originelen van alle voor het beleid van Lammens belangrijke stukken. Daar Lammens hoge ambten bekleedde, zijn deze mémoires belangrijk voor het tijdsbeeld.

De twee eerste tijdvakken worden behandeld in deel I. Deel Ibis is het klad handschrift, dat hij waarschijnlijk na zijn pensionering met geringe wijzigingen copieerde in deel I. De officiële stukken over deze periode verzamelde hij in deel II. Het is opvallend, dat de overgrote meerderheid van die stukken handelen over het korte tweede tijdvak. De eerste drie delen (I, Ibis en II) beslaan dus tezamen het tijdvak 1788–1796.

Het eerste tijdvak is de onrustige periode voor de vestiging van de Bataafse republiek. Deze tijd werd gekenmerkt door een verbitterde strijd tussen de fransgezinde patriotten (waartoe ook Lammens gerekend moet worden) en de prinsgezinden (waartoe vooral de baljuw van Vlissingen behoort). Als zeer jong ambtenaar komt Lammens al duidelijk voor zijn mening uit. Hij beschrijft zichzelf als een rondborstig mens, die juist hierdoor dikwijls in moeilijkheden kwam. Uit zijn wijze van schrijven blijkt dit overigens niet. Wij zouden hem eerder een ietwat formeel mens willen noemen, hoewel het hem zeker niet aan zedelijke moed ontbrak. Als ambtenaar in Vlissingen komt Lammens in ieder geval herhaaldelijk in botsing met de prinsgezinden in de regering. Deze botsingen zijn dikwijls komisch. Wanneer men een onecht kind de doopnamen Egalité en Liberté wil schenken en de kerkeraad hiertegen protesteert bij het stadsbestuur, verdedigt Lammens de naamskeuze en bestrijdt het recht van de kerkeraad om deze namen te weigeren (I, p. 62–66). De dames Abrahams hadden getracht een patriottisch bakker te benadelen door het gerucht te verspreiden, dat hij vergif door zijn brood bakte. Het wordt een hele rechtzaak, die de dames zelfs in de gevangenis brengt. De baljuw en Lammens staan hierbij duidelijk tegenover elkaar (I, p. 70–106). Het is een roerige tijd. Rijke ingezetenen worden geplunderd en de baljuw laat het volgens

Lammens oogluikend toe. Met de capitulatie voor de Franse troepen wordt dit tijdvak tenslotte afgesloten.

Hierna kunnen dan de zegeningen komen van het nieuwe bestuur. De oude regering blijft onder een nieuwe eed nog twee maanden aan het bewind. Lammens is nu duidelijk een belangrijker personage geworden. Ook de discussies in de raad worden belangrijker. Men sprak over het nieuwe reglement op het stadsbestuur, over de staat van defensie, het muntwezen en de Oost-Indische Compagnie. Lammens blijft ondanks zijn patriottische sympathieën de aristocratische regent. Hij verzet zich bijvoorbeeld, wanneer de volkssociëteit zich te veel gezag begint aan te matigen. Wanneer een nieuw bestuur wordt geïnstalleerd, blijft Lammens zitting houden. Hij klimt nu snel op tot hoge posten en moet in Den Haag de belangen van Zeeland behartigen. Reeds in 1796 krijgt hij op eigen verzoek ontslag. Naar de redenen kunnen wij slechts gissen. In de ontslagaanvrage zegt hij de zaken van zijn oude vader te moeten gaan behartigen. Hij vertrekt echter spoedig naar het buitenland en trekt zich verder terug op een bezitting van zijn vader in Axel. Pas 10 jaar later laat hij zich overhalen weer een openbare post te bekleden. Het is mogelijk, dat wij de oorzaak dienen te zoeken in zijn huwelijksmoeilijkheden omstreeks die tijd.

In 1806 laat hij zich door vrienden overhalen de post van burgemeester van Axel te aanvaarden. Hiermee openen de mémoires over het derde tijdvak. Wij vinden deze in deel III van Lammens' geschriften. Hierbij behoren ook de stukken verzameld in deel IV en deel V.

De post van maire te Axel heeft Lammens weinig voldoening geschonken. Hij treft een administratieve en financiële chaos aan, waar hij plichtsgetrouw enige orde in tracht te brengen. Tot zijn verbazing zijn zijn superieuren hier weinig in geïnteresseerd. Evenmin vindt hij steun bij zijn optreden tegen de autoritaire gendarmes in het belang van de bevolking. Lammens wil met veel idealisme iets voor de hem toevertrouwde bevolking bereiken, maar merkt al spoedig, dat zijn superieuren alleen aandacht hebben voor het opsporen van deserteurs en voor de hoofdelijke omslag voor het onderhoud van de kannonniers kustbewaarders. En juist deze maatregelen moeten hem impopulair maken bij de bevolking. Tenslotte wordt Axel onder zijn bestuur nog geteisterd door een stormramp, wat hij zo goed mogelijk tracht op te lossen. Hij komt tot de bittere ontdekking, dat de regering geen enkel

vertrouwen heeft in het eigen initiatief van de hogere ambtenaren.

Hij grijpt dan ook gretig de kans aan om maire te worden van zijn vaderstad Vlissingen. Vlissingen staat direct onder Frankrijk en zal hem dus meer kansen bieden tot ontplooiing van eigen initiatief. Dit valt hem echter buitengewoon tegen. Frankrijk wenst slechts soldaten en belastingen. De burgemeester is aangesteld om de staat te behouden ten koste van de leden. Lammens komt nu tot een veel principiëler critiek.

In 1809 wordt Vlissingen door de Engelsen genomen. Lammens laat in 1810 een werkje verschijnen onder de titel *Rapport des Evenemens qui ont eu lieu avant, pendant en après le bombardement de la ville de Flessingue depuis de 29 juillet jusquau 26 septembre 1809, délivré au Gouvernement par Adriaan Francois Lammens, Maire de la ville.*

Lammens wordt naar Parijs geroepen om zich te verantwoorden. Er wordt hem niets ten laste gelegd. Hij verblijft verder in Goes, tot Walcheren weer door de Engelsen wordt geëvacueerd. Hij keert nu terug naar Vlissingen, maar het ambt van burgemeester begint hem steeds meer tegen te staan. De houding van de burgerij zal hieraan niet vreemd geweest zijn. Nog in 1810 legt hij zijn ambt neer. Hij wordt dan benoemd tot ontvanger particulier van het arrondissement Goes. In 1814 wordt hij door de Nederlandse vorst in zijn ambt gehandhaafd. Dit ambt wordt door nieuwe regelingen echter weinig winstgevend en hierom vertrekt hij dan tenslotte naar Suriname.

Tot dit besluit zal hij mede gekomen zijn door de tegen hem geuite beschuldigingen. Men beweerde namelijk dat hij schuldig was aan Franse représsailles tegen enkele heren uit het Engelse tussenbestuur en tegen de burgemeester van Vlissingen. Volgens Lammens heeft de Franse generaal zichzelf willen vrijpleiten door de schuld op Lammens te schuiven. Het copiebrievenboek (deel V) moet aantonen, dat Lammens integendeel steeds in het belang van de gevangen genomen heren heeft gewerkt.

Lammens wordt nu benoemd tot lid van het Hof van Civiele Justitie in Suriname. Bij het in werking treden van het nieuwe reglement op de regering van Suriname werd een onafhankelijk gerechtshof ingesteld met uitsluitend gegradueerde leden. Er werden dus in Nederland enkele hoge ambtenaren aangeworven. Door een bestuurswisseling kort na zijn aankomst in Suriname moest Lammens al spoedig optreden als president van het Hof ad interim. Later werd hij ook tot president benoemd.

In deel VI beschrijft Lammens in weinige bladzijden de volledige vierde periode. Hij doet dit echter veel te summier om dit deel van wezenlijk belang te doen zijn. Belangrijk zijn echter wel de vele stukken, die in enkele delen verzameld zijn. De delen VII tot en met XII bevatten alle (systematisch gerangschikt) stukken en papieren uit zijn Surinaamse tijd. Wij kunnen deze echter niet langer beschouwen als bijlagen bij de mémoires. Het heeft meer het karakter van een zelfstandige verzameling documenten, die wij dan ook per deel zullen moeten bespreken.

Deel VII zou men eventueel nog kunnen beschouwen als relatieven bij de mémoires in deel VI. Na zijn vertrek uit Nederland vervulde Lammens de post van proviandmeester aan boord van het schip Iphigeneia. De stukken hierover werden verzameld in deel VII, afdeling 1. 10 juli 1816 wordt Lammens officieel aangesteld als lid van het Hof van Civiele Justitie. Veertien dagen later treedt hij op als president ad interim. In 1821 lijdt hij groot verlies bij de brand van Paramaribo. Hij verzoekt een commerciële betrekking te mogen aanvaarden, maar dit wordt hem geweigerd. Als vergoeding wordt hem in 1822 een benoeming aangeboden als rechter in het gemengd gerechtshof tot wering van de slavenhandel. In 1832 wordt hij bovendien benoemd als president van het militaire gerechtshof. De stukken bij deze aanstellingen vindt men in deel VII afdeling 2. En in afdeling 4 van dit deel de stukken bij zijn pensioenaanvrage. Deel VI handelt ook uitvoerig over moeilijkheden, die hij als rechter ondervonden heeft. De stukken hierbij vindt men in deel VII, afdeling 3. Deze stukken geven een boeiender kijk op het leven in Suriname en de persoon van Lammens.

De jonge en onervaren gouverneur Vaillant was gouverneur Van Panhuys opgevolgd. Lammens heeft grote bezwaren tegen het optreden van Vaillant (zie vooral de delen XIV en XV), die hij wispelturig, eigenzinnig en vals noemt, brutaal tegenover zachtmoedigen en weerlozen, gedwee tegenover brutalen. Het is dus geen wonder dat Lammens als president van een onafhankelijk college in botsing komt met de gouverneur. Vaillant wenst in 1817, dat twee pas benoemde leden van het Hof in rang boven de reeds zittende leden worden geplaatst. In onderlinge verstandhouding regelt het Hof deze zaak anders. De gouverneur voelt zich hierdoor persoonlijk beledigd. De hooglopende ruzie wordt beschreven in dl. VI, p. 13–19. In 1822 moet Lammens zich verdedigen tegen beschuldigingen van een zekere Gotlieb (VI, p. 58–60). De verdediging is zeer interessant. Hij schrijft onder meer

over de "enthusiasmus waardoor de zwarte Africaan, vooral als hij slaaf is, deugden worden toegekent, die nimmer door den braafsten blanken bezeten worden". Vervolgens sprekend over de beschuldiging van partijdige rechtspraak: "zonder dat er een Regtbank van alleen zwarten, en kleurlingen word daargesteld, word deze laatste aantijging altoos, als afdoende bij de Geestdrijvers aangevoert". Hij noemt ook andere beschuldigingen van gekleurden, die niet dan als schandschriften moeten worden beschouwd, die de uiterste verachting verdienen. Straks moeten wij hier op terug komen bij de bespreking van het geval Koopman.

Later, in 1827, ontstaat een hevig conflict in de familie van gouverneur A. de Veer. Diens schoonzoon J. Ringeling wordt door zijn vrouw verlaten en tot opluchting van vele inwoners uit alle betrekkingen ontslagen. Hij schrijft een request aan de koning (een gedrukt stuk, deel VII, afdeling 3 stuk 17), waarop advies van Lammens wordt gevraagd. In 1832 breekt een hevig conflict uit tussen Faerber (landdrost van het opperdistrict Nickerie, dus het huidige Coronie) en het Hof. Faerber verzuimde een plantage op te geven als onderdeel van een erfenis en wordt hierom door het Hof vervolgd. Faerber vat dit op als een belediging. Hij is een invloedrijk man en weet zich ondershands door de gouverneur gesteund. Hij durft zich dan ook zeer beledigend over het Hof uit te laten, wat Lammens niet wenst te *laten passeren. (Zie VI, p. 105–117). In alle opzichten blijkt* men in Suriname weinig respect voor het Hof te hebben. De invloedrijke Europeanen kunnen zich niet schikken onder een onafhankelijk rechtscollege en de slaven en kleurlingen begrijpen de rechtsprocedures niet en nemen bij voorbaat aan, dat zij geen recht kunnen krijgen.

Deel VIII heeft al een veel losser band met de mémoires in deel VI. Het journaal uit afdeling 1 is belangrijk om het anecdotische der aantekeningen. Hier spreekt niet de ambtenaar, maar de geïnteresseerde burger. Het journaal beslaat de jaren 1816 tot 1828. Zie ook hierbij de kronieken 1795 tot 1815, 1816 tot 1822 en 1833 tot 1835 in deel XII (afdeling 1, stukken 2–5). Het hier gegeven journaal is echter veel uitvoeriger, al blijven de aantekeningen op zichzelf summier. Regelmatig worden de binnengevaren slavenschepen genoteerd met het aantal slaven aan boord. Door het verbod van de slavenhandel op Afrika was een intensieve inter-Caraïbische handel ontstaan. In 1820 bijvoorbeeld liepen 22 schepen binnen met tezamen een getal van 2938 slaven,

afkomstig van Martinique (12 schepen), Cayenne (2 schepen), St. Thomas (2 schepen), Brazilië (1 schip), Guadeloupe (4 schepen) en St. Eustatius (1 schip). Verder vindt men aantekeningen over slavenmishandelingen en de daarop volgende processen, en aantekeningen over slavenopstanden (o.m. de grote samenzwering in Nickerie van 11 sept. 1821). Het journaal geeft een levendig beeld van het Surinaamse leven uit die tijd.

Oorspronkelijk stonden in Suriname naast elkaar het Hof van Civiele Justitie (een rechtscollege) en het Hof van Politie en Criminele Justitie (hoofdzakelijk een bestuurscollege). In 1828, in de loop dus van Lammens' ambtsperiode, werd een Hof van Civiele en Criminele Justitie gevormd, waarvan Lammens president werd. Dit verklaart dat hij in later jaren ook toegang kreeg tot de notulen van het Hof van Politie en Criminele Justitie (zie deel VIII, afdeling 2 en 4). De wisseling van bestuursindeling verklaart ook de eigenaardige opbouw van deel VIII.

De civiele processen uit deel VIII (afdeling 3 in het bijzonder) moet men lezen in verband met deel IX. Het belangrijkste voor het tijdsbeeld zijn wel de processen van vrije kleurlingen tegen blanken. In de slavenkolonie Suriname hadden de vrije kleurlingen in naam dezelfde rechten als de blanken. Het valt echter te betwijfelen of zij ook metterdaad dezelfde rechten konden laten gelden. Illustratief is het geval van een zekere kleurling Willem Adriaan Koopman, die wel het meest hardnekkig op zijn recht heeft gestaan. Hij schijnt omstreeks 1816 als handelaar en ondernemer snel vooruit gekomen te zijn, ten dele met geleende gelden. Hij begon met transacties, die voordien alleen door blanken werden gedaan. Toen hij op een gegeven moment niet in staat was enkele schulden op korte termijn te betalen, vroeg hij surséance van betaling aan. Dit werd door het Hof geweigerd. Toen men tot executie wilden overgaan, bleek hij rechtsgeldige papieren te bezitten, die aantoonden dat een deel van zijn bedrijfskapitaal behoorde tot het vermogen van zijn huishoudster Maria Magdalena Schweikart. Het Hof weigerde deze bewijzen te erkennen en wilde toch tot executie overgaan. Koopman en zijn huishoudster procederen verder tot bij de Hoge Raad in Nederland en de minister van Koloniën. Zijn vrij gebrekkig geschreven brieven (VIII, afd. 3, folio 108ro-113vo, IX no. 41 en 45) zijn bijzonder interessant. De laatste brief van 41 pagina's aan de president van de Hoge Raad bevat de volledige petite histoire van Paramaribo, o.m. over de afgodische praktijken van blanken en vrije kleurlingen. Koopman schrijft over het bestaan van "een

geduchte Cabaal partij ... welke de Mulat Koopman om verre willen smijten en vernietigen omdat hij als Een Couleurling onderneming doet welke men hier van geen Couleurling wil hebben''.

Het is moeilijk en wellicht ook onmogelijk, om alleen uit deze gegevens een juiste indruk te krijgen van het juridisch aspect van de zaak Koopman. Koopman lijkt mij een handig zakenman, die niet voor minder oorbare praktijken terug schrok om zich te bevoordelen. Inderdaad schijnt men zijn snelle opkomst met lede ogen gezien te hebben. Ook uit andere processtukken kan men opmaken, dat de gemiddelde Europeaan weinig oog had voor het recht van een kleurling tegenover een blanke. Dit wil echter niet zeggen, dat de rechters van de letter van de wet behoefden af te wijken. Koopman kan zijn raadsman niet vertrouwen en maakt grote fouten. Hij richt zich tot de verkeerde instanties op een verkeerd moment in een moeilijk verstaanbaar Nederlands en met onjuiste (emotionele) argumenten. Een handig jurist moet gemakkelijk spel met hem gehad hebben. Maar evenzeer is waar, dat de onbevooroordeelde lezer de indruk krijgt, dat hier inderdaad onrecht geschiedde, zij het misschien minder duivels geraffineerd dan Koopman het zich inbeeldde. Zie ook nog een brief van Koopman in deel XI afd. 2, no. 21.

Lammens heeft zijn ambtsperiode als rechter bij het gemengd gerechtshof tot wering van de slavenhandel uitvoerig geadstrueerd in deel X. Bij het verdrag met Engeland na de Franse tijd was men overeengekomen de slavenhandel met Afrika te verbieden. Wij weten dat er wel een inter-Caraïbische handel bleef bestaan. Gemengde Engels-Nederlandse gerechtshoven werden ingesteld om de overtreders te straffen. De samenwerking tussen Nederland en Engeland liep op dit gebied niet altijd even soepel. Engeland verdacht de Nederlandse rechters van weinig hartelijke sympathie voor hun streven. In Sierra Leone kwam het zelfs tot een openlijk conflict, waarin Lammens moet hebben bemiddeld. Engeland voelde zich de grote kampvechter voor de vrijheid der slaven en wantrouwde iedere samenwerking. Lammens schijnt echter loyaal te hebben samengewerkt, al hield hij er allerminst abolitionistische ideeën op na. Deel X no. 16 geeft de eerste veroordeling, namelijk van de schoener Las Nievas, waardoor 28 negers en 18 negerinnen als vrije mensen Suriname binnen kwamen.

Boeiend voor de ideeënstrijd is vooral de briefwisseling tussen Lammens en de Engelse rechter C. E. Lefroy, sedert 12 mei 1819

rechter in dit college. In deze correspondentie worden problemen van velerlei aard aangesneden betreffende slavenhandel en slavernij. Lefroy is een brandend idealist met weinig oog voor realiteiten, daarbij bijzonder trots op de houding van Engeland als voorvechter voor de rechten der negerslaven. De realist Lammens wijst hem op de houding van Engeland tegenover Oost-Indië en de daar wonende mensen. Lefroy verwijt Lammens, dat hij in deze zaken niet als mens, maar als blanke redeneert. Toch blijft de briefwisseling bijzonder hartelijk. Lefroy is een zeer geïnteresseerd man. Hij tracht Nederlands te leren en vraagt herhaaldelijk gehouden redevoeringen te lezen, waarop hij dan zijn critiek levert.

Lefroy wordt door de Encyclopaedie van West-Indië genoemd als de vermoedelijke schrijver van *Outalissi, a tale of Dutch Guiana*. Londen, 1826. In 1827, in een aanspraak tot het Departement tot nut van 't algemeen, fulmineert Baron van Heeckeren tegen dit anoniem verschenen geschrift. In de correspondentie van Lefroy bevindt zich nu een geestige anonieme verdediging tegen deze aanval. De geest van Outalissi verdedigt zich tegen Baron van Heeckeren. Wij kunnen de veronderstelling van de Encyclopaedie dus wel als bewezen beschouwen. Lefroy heeft dit stuk ter publicatie aangeboden aan het Departement. Bij mijn weten is het echter nooit gepubliceerd. In 1829 wordt Lefroy wegens zijn roman terug geroepen naar Engeland.

De delen XI en XII bevatten in tezamen 6 afdelingen een schat aan gegevens over Suriname. Het is niet mogelijk de aandacht te vestigen op alle belangrijke punten en wij moeten dus maar een vrij subjectieve keuze doen. Deel XI afd. 1 bevat de namen en bijzonderheden van alle ambtenaren en advocaten bij het Hof van Civiele Justitie in Suriname. In deze afdeling vindt men ook de stukken over de affaire John Bent. John Bent had gedurende het Engelse tussenbestuur een hoge positie ingenomen, zeer tot ongenoegen van vele planters. Hoewel zelf een vooraanstaand planter, bezat hij geen wantrouwen tegen het gemengde gerechtshof. Hij klaagde George Nicholson aan bij de Engelse rechter Lance,[1] omdat Nicholson plannen smeedde om met geweld twee weggelopen slaven uit Berbice te laten terug halen. Lance

[1] Lance was benoemd in de plaats van de reeds genoemde rechter C. E. Lefroy, die zich met zijn roman Outalissi het ongenoegen van het Nederlandse gouvernement op de hals had gehaald en door Engeland terug geroepen werd.

stond op het punt naar Engeland te vertrekken en gaf de aanklacht door aan de gouverneur als vallend buiten zijn bevoegdheid. Het gouvernement beschuldigt Bent er nu van de Engelse jurisdictie te willen invoeren en een Engelse surveillance over inwoners die op Engels grondgebied zijn geboren. Alle weerzin tegen de Engelse bemoeienis met de slavenhandel en alle vrees tegen de vroeger zo machtige positie van Bent ontlaadt zich nu in een vreemde actie. Het burgerrecht van Bent wordt ingetrokken en hij wordt met uitzetting bedreigd. Nu hij als het ware vogelvrij is, wordt hij ook door anderen aangevallen. Tenslotte wordt hij zelfs met arrest bedreigd. Bent noemt de daad van de gouverneur onwettig en wordt tenslotte ook weer in rechten hersteld.

Deel XI afd. 2 no. 6 bevat de interessante kwestie rondom reverend Richard Austin.[1] Deze was in 1816 door gouverneur Van Panhuys uit het beheer over zijn plantages ontzet wegens ongeregeldheden en veelvuldige desertie op de plantage. Hij verzoekt na 3 maanden weer tot de administratie van zijn plantages te worden toegelaten, nu namelijk weer orde op zaken is gesteld. De ware reden van dit verzoek zal de dood van Van Panhuys zijn geweest. Op 18 sept. 1816 wordt nu door het Hof van Civiele Justitie een onderzoek ingesteld op de plantage naar de oorzaak der ongeregeldheden. Deze commissie stelt uitdrukkelijk vast, dat zij ongaarne in gaat op klachten van slaven en een dergelijke

---

[1] Deze kwestie moet in Suriname grote indruk hebben gemaakt. De pijnbank van Austin wordt genoemd in de roman *Outalissi* en ook M. D. TEENSTRA noemt hem in zijn *Bijdrage tot de ware beschouwing van de zoo hoog geroemde uitbreiding des Christendoms onder de heidenen in de kolonie Suriname, toegewijd aan alle philantropen* (Amsterdam, 1844), op p. 8v. Hij vertelt daarbij ook, dat Lammens dit geval had willen noemen in zijn aantekeningen over de kolonie Suriname, maar dit niet deed op verzoek van enkele ingezetenen, die predikanten onfeilbaar achtten. In een noot hierbij (p. 9–13) geeft Teenstra een vrij uitvoerige biografie van Lammens. Het is aardig hierin de zeer critische Lammens beoordeeld te zien door de even critische Teenstra, die bovendien nog geheel anders dacht over de slavernij. Dat dit meningsverschil geen afbreuk deed aan zijn waardering voor Lammens, moge het volgende citaat bewijzen: "Hij [Lammens] was in mijn' tijd een der eerlijkste en verdienstelijkste ambtenaren der kolonie, doch tevens een der meest miskende, omdat hij gebreken onbewimpeld durfde bestrijden. ... Hoe kan het ook anders zijn dan dat de stijve, eigenzinnige L. bij de meer buigzame vleijers niet in den smaak viel? – Doch wij zullen den grijzen patriot steeds bijzonder hoog blijven achten, ook dáár waar wij in denkwijze mogen verschillen".

procedure over het algemeen afkeurt. Hier moet de commissie echter verklaren met afgrijzen de gevolgen van de strenge regering van Austin te hebben aanschouwd. Zij acht het onbegrijpelijk hoe deze uitgeteerde slaven nog enig werk kunnen verrichten. In 1823 wordt Austin bij wijze van proef weer tot de administratie toegelaten, hoewel hij volgens de gouverneur op grond van het rapport van 1816 vervolgd had kunnen worden.

In dezelfde afdeling (no. 11) vindt men een rechtszaak naar aanleiding van het dansen van de Congo Tombée. Een vriend van de eigenaar sloeg een verklede negerslaaf dood, denkende dat hij een watramama (watergodin) voor zich had. Afdeling 3 van deel XI bevat o.m. zeer uitvoerige aantekeningen van verschillende zijden over de agio (het verschil in waarde tussen het Nederlandse en Surinaamse geld). Zie de stukken 24–33. Afdeling 4 bevat gegevens over zeer verschillende onderwerpen. Stuk no. 4 bevat een sleutelnovelle over een reis naar Berg en Dal in 1825, waarbij enige heren een eigenwijs en hoogmoedig heertje op zijn nummer hebben gezet. No. 7 bevat interessante gegevens over de Creoolse schilder G. Schouten.

Deel XII bevat vooral statistische gegevens. In afdeling 1 vindt men uitvoerige aantekeningen voor een journaal van de belangrijke gebeurtenissen over een groot aantal jaren. Verder statistieken van overledenen te Paramaribo, van de uitvoer van producten over verschillende jaren, overzichten van de bevolking met preciese onderverdeling naar de godsdiensten, verder verkooprekeningen, etc. Afdeling 2 geeft o.m. een uitvoerige lijst van placcaten. Onder no. 6 vindt men in deze afdeling de instructies aan de posthouder bij de Aucaners in 1805, met het rapport van de posthouder. In dit rapport vindt men een opgave van alle dorpen met hun kapiteins en geschatte bevolking en aantekeningen over hun levenswijs en godsdienst. Ook vindt men hier lijsten van Saramaccanerdorpen en Moesingadorpen. Verder nog een preciese lijst van de uitdeling aan de bosnegers in 1811 met opgave van de kosten der geschenken.

Met deze delen zijn de mémoires en bijgevoegde stukken afgesloten, tenzij men de portefeuille met losse stukken (zie deel XVII) hier nog toe wil rekenen. Deze portefeuille bevat stukken, die om enige reden niet in het overige werk werden opgenomen. Meestal vindt men hierin losse aantekeningen van Lammens zelf, bijvoorbeeld over gelezen boeken. Interessant is een dertig pagina's tellend manuscript getiteld *Van de Indianen* door Johannis

Sneebeling, wellicht dezelfde als de directeur van een plantage in de Para tijdens het verblijf van Lammens in Suriname. Hij is zeer nauw in contact gekomen met de Indianen, die zich gevestigd hadden op de verlaten plantage Belair (in de tijd van Lammens reeds een militaire post geworden). De schrijver noemt het jaar 1755. Zeker schrijft hij uit eigen directe ervaring, zeer uitvoerig over de practijken van een Indiaanse medicijnman, die hij 's nachts in het bos is gevolgd en bij diens geestenbezweringen heeft bespied. Wij weten niet hoe Lammens aan dit geschrift (een afschrift in de hand van Lammens) is gekomen.

In dezelfde portefeuille bevindt zich ook een manuscript *Houtvelling in Suriname*, geschreven door een zekere Van Cleef. Tenslotte de reeds genoemde correspondentie tussen W. P. van Stockum en Lusac over de nalatenschap van Lammens en een afschrift van het testament van Lammens.

Deel XIII en de delen XIV–XVI bevatten twee manuscripten van Lammens, die hij voor de druk had gereed gemaakt. De correspondentie tussen de heren Van Stockum en Lusac handelt bijna geheel over een mogelijke uitgave van deel XIII. Dit deel komt ook nu nog wel voor uitgave in aanmerking. Het bevat een beschrijving van Suriname in 5 afdelingen. De eerste afdeling is het belangrijkst en bevat Geographie, *Statistica, zeden en gewoonten* vooral van Paramaribo. De tweede afdeling bevat een beschrijving van diverse expedities naar het binnenland. De derde afdeling behandelt de natuurlijke historie van Suriname in het kort; de vierde afdeling handelt over koloniale belangen en in de vijfde afdeling worden enkele gehouden redevoeringen in extenso meegedeeld. In hetzelfde manuscript vindt men nog, opnieuw gepagineerd, een bundel *Voorlezingen in het nut van 't algemeen*, gevolgd door een rede getiteld *De Surinamer*, waarvan niet blijkt of hij ooit gehouden werd.

In de *Surinaamsche Almanak* van het jaar 1820 vindt men onder het mengelwerk op p. 17–28 een rubriek: 'Plaats-beschrijving, zoomede over de zeden en gewoonten van Suriname'. Deze rubriek wordt voortgezet in de *Surinaamsche Almanak* voor het jaar 1821 (Mengelwerk, p. 1–26) onder de titel: 'Plaats-beschrijving, alsmede over de zeden en gewoonten van Suriname'. Uit de voorrede tot deel XIII blijkt Lammens de schrijver van deze rubriek. Het was zijn bedoeling deze rubriek in 1822 te vervolgen. Het manuscript ging echter bij de brand van 1821 verloren. Lammens schijnt toen het idee opgevat te hebben tot een

uitvoeriger bewerking van dezelfde stof in een afzonderlijk boekwerk.

Het eerste hoofdstuk van deel XIII is het uitvoerigste en het belangrijkste. Wij bezitten slechts beschrijvingen van Suriname uit de 18de eeuw. Na Pistorius is dit de enige volledige beschrijving uit later tijd. Lammens was bovendien een bijzonder goed opmerker met een brede belangstelling. Hij beschrijft zelfs de handbeweging der negerinnen te Paramaribo bij het groeten. Verder beschrijft hij de bouw van Paramaribo, de bouw en inrichting van de verschillende typen huizen. Interessant is vooral zijn beschrijving van de kleurspanningen in Paramaribo. De blanken stellen over het algemeen de neger boven de mulat (Lammens zelf wegens zijn huwelijk natuurlijk niet). De kleurling voelt zich echter boven de neger verheven: hoe lichter van kleur, hoe hoger hij zich voelt. Vrije negers voelen zich echter verheven boven de kleurlingen. Lammens geeft een uitvoerig en bij mijn weten eerste verslag van deze kleurspanningen in de samenleving.

Hij schrijft verder over het ook uit andere werken bekende systeem van huishoudsters, de beleefdheidscoden in Paramaribo, de begrafenisgewoonten van de verschillende groepen, de dagindeling, de prijzen van eetwaren, de betekenis van kralen, sieraden en hoofddoeken, de doe, het sociale leven, de naamgeving der slaven, hun godsdienst, kleding en taal. Deze kleine opsomming moge voldoende zijn om aan te tonen, dat dit eerste hoofdstuk uitermate belangrijk is voor de nadere kennis van het vroegere leven in Paramaribo.

In het tweede hoofdstuk worden enkele uitstapjes naar het binnenland beschreven: 1. naar de Commewijne en omliggende kreken (hierin een zeer preciese beschrijving van een danspartij met gebruikte instrumenten), 2. naar de Aloesoebanjaval in de Suriname-rivier (met beschrijving van het gezang in de boten en een feest op Berg en Dal), 3. naar de Para (met beschrijving van een Indiaanse dans), 4. naar Coronie, Nickerie en Demerara (met vergelijking tussen Demerara en Suriname in het voordeel van eerstgenoemde), 5. naar de beneden Saramakka (met o.m. beschrijving van de post Groningen), 6. naar de boven Saramakka.

Het derde en vierde hoofdstuk zijn niet bijzonder belangrijk naast wat toen reeds over Suriname bekend was. Het vijfde hoofdstuk bevat vier in het Departement tot nut van 't algemeen gehouden redevoeringen over Surinaamse problemen. Lammens

spreekt hier over de sterfte onder de negerbevolking van Suriname, over Europese kolonisatie, over de brand van 1821 en over een spreuk van Horatius. Behalve de tweede redevoering zijn deze ook gedrukt in de Berichten van het Nut.

De delen XIV–XVI vormen één geheel. Deel XIV geeft in twee afdelingen een vrijmoedige critische beschouwing over het bestuur van Suriname gedurende twee opeenvolgende tijdperken. Deel XV bevat relatieven tot de eerste afdeling, deel XVI relatieven tot de tweede afdeling. Deze relatieven zijn nu echter door verwijzing in voetnoten geheel in de tekst opgenomen en niet slechts los bij de tekst gevoegd, zoals in de mémoires. Het is heel boeiend om te zien, hoe een onafhankelijk man als Lammens de bestuurders beoordeelde. Hij bezat als tijdgenoot natuurlijk niet alle gegevens. Hij had bijvoorbeeld geen inzage van de correspondentie tussen de gouverneur en de minister van Koloniën en moest dus maar gissen, wat deze correspondentie kon bevatten. Aan de andere kant kende hij de bewindhebbers persoonlijk, kende hun kracht en zwakheid. Vooral om deze persoonlijke opmerkingen over de bewindhebbers en hun beleid, lijken ons deze vrijmoedige aanmerkingen voor ons van belang.[1]

Uit het voorgaande is wel gebleken hoe weinig waardering Lammens bezat voor de persoon van gouverneur Vaillant. In dit werk blijkt Vaillant zijn zeer speciale zondebok te zijn. Hij raakt niet uitgesproken over het verwerpelijk karakter van de man. Bijzonder grote waardering voor zijn medeambtenaren had Lammens ook niet. Van de fiscaal Van Meerten weet hij weinig goeds te vertellen. Zo passeren alle hoge ambtenaren de revue: een waarlijk zelfstandig man met eigen oordeel en persoonlijke moed vindt Lammens daar niet onder. Deze voortdurende critiek doet vermoeden, dat Lammens in het ambtenaarlijke een teleurgesteld mens is geweest, die zich tot hogere posities geroepen voelde, maar door mensen van volgens hem geringere capaciteit voorbij is gestreefd. Dit wil natuurlijk ook weer niet zeggen, dat hij volkomen ongelijk had en deze aantekeningen

---

[1] Frater M. F. Abbenhuis (die het werk van Lammens geraadpleegd had in verband met zijn opstellen over de missiegeschiedenis) zond een afschrift van Lammens' beoordeling over de bestuursperiode van gouverneur Van Panhuys aan diens nazaat L. C. VAN PANHUYS, die dit afschrift publiceerde en besprak in een artikel 'Mr. Lammens over het bestuur van Suriname in 1816', *W.I. Gids 16*, 1934, p. 151–162.

onbetrouwbaar zijn. Ook deze aantekeningen lopen tot het jaar 1835. In dat jaar namelijk kreeg Lammens eervol ontslag. Hij vertrok naar Nederland, waar hij in 's-Gravenhage van zijn pensioen genoot tot zijn dood in 1847. Over deze laatste periode vindt men in zijn aantekeningen geen nadere gegevens.

SUMMARY

THE MANUSCRIPTS OF ADRIAAN FRANÇOIS LAMMENS

The present article is the first result of the author's research in the collection Surinamica of the 'Surinaams Museum'. It deals with the manuscripts of Mr. Adriaan François Lammens, who was President of the Civil Court of Surinam in the beginning of the 19th century.

A concise description of the seventeen volumes is given. According to the author the manuscripts contain a wealth of valuable material about Surinam, throwing much light on various phases of the political, judicial, and social life of the country at the period concerned.

W. AHLBRINCK

EEN BEZOEK AAN HET MUSEUM IN COSTA RICA

OUDHEIDKUNDIGE VERWANTSCHAP TUSSEN MIDDEN-AMERIKA EN SURINAME

Ik heb het geluk gehad het 33ste Internationaal Americanisten-congres te San José in Costa Rica, in juli 1958, te mogen bijwonen.

Twee gebouwen der universiteit werden door de Regering hiertoe afgestaan. Een week lang traden in de verschillende lokalen gelijktijdig geleerden op en hielden hun voordracht, geleerden van 40 verschillende nationaliteiten, voordrachten over archeologie, etnologie, linguistiek, geschiedenis, enz.; elk onderwerp echter dat zij bespraken betrekking hebbend op Amerika, Noord-, Zuid- of Midden-Amerika.

Je doet een keuze: waar iets van je gading besproken wordt, ga je luisteren. Zo schiet er tijd over, niet alles interesseert je.

Maar dan is er het Museo Nacional met zijn schat van opgegraven voorwerpen uit het oud verleden dat je roept, dringend uitnodigt. Al die tentoongestelde voorwerpen, kunstprodukten en ordinaire huiselijke dingen, van godsdienstige of profane aard, afkomstig van Costa Rica en omliggende landen, uit eeuwen en eeuwen die voorbij zijn, houden hier in de zalen ook hun bijeenkomst, hun congres. Elk object heeft het zijne te vertellen, elk houdt zijn voordracht.

Interessant voor hem die weet te verstaan.

Ik heb herhaaldelijk het museum bezocht. Een fors gebouw, eertijds een fort. De zalen zijn fris, maar ook donker. Zonder de lampen zag je midden op de dag van menige uitstalling niet veel.

De Costarikeinen zorgen er wel voor de kennis van hun oude cultuur door middel van hun cultuurobjecten de mensen van de huidige tijd bij te brengen. Ze beginnen al met de kinderen. Elke keer dat je er kwam, stond in deze of gene afdeling een groep schoolkinderen onder leiding van onderwijzers. Er was ook iemand die verklaring gaf. Voor volwassenen, inwoner en vreemdeling, heeft het museum zijn publikaties.

Na de reorganisatie in 1953, waardoor het museum onder het Ministerio de Educación Pública ressorteerde, verscheen de eerste

publikatie: *El Jade precolombino de Costa Rica* door Carlos Balser. In het voorwoord heet het o.a.: "De administratie van het museum heeft het plan opgevat geleidelijk een serie verhandelingen uit te geven, betrekking hebbend op de collecties en eventuele tentoonstellingen van het museum". En: "Het is ons doel op populaire wijze te belichten sommige details van ons doen en laten, hetzij uit voor-columbiaanse tijden, hetzij uit het niet zo verre verleden, hetzij zelfs uit het heden". En verder: "Wij wensen door deze diepere, vollediger uiteenzetting de héle wereld gelegenheid te geven onze cultuur te leren kennen".

Is men die belofte nagekomen?

Welke en hoevele publikaties na de eerste van Carlos Balser gevolgd zijn, weet ik niet. Maar dit jaar, 1958, verschenen er minstens twee. Tussen de uitgaven van 1953 en die van 1958 is groot verschil. Die van 1953 is eenvoudig, alhoewel de foto's talrijk zijn en afgedrukt op glad papier. Maar die van 1958 zijn luxe-uitgaven. Groot formaat. In een der twee zelfs kleurafdrukken. Het 33ste Americanistencongres, dat dit jaar in Costa Rica gehouden zou worden (en ook gehouden is), heeft tot die luxe-uitgaven aanleiding gegeven.

Genoemde luxe-uitgaven zijn: *Introduction to the Archaeology of Costa Rica* door Doris Stone, de voorzitster van het 33ste internationale congres van Americanisten en *The Aboriginal Metalwork in the Isthmian Region of America* door Doris Stone & Carlos Balser.

Deze drie publikaties bespreken alle in het museum uitgestalde voorwerpen, die naar de streek van het land waar ze gevonden werden verdeeld worden in twee hoofdgroepen: die van het hoogland en die van het laagland.

In het laagland, het Karaïbisch gebied (om de Karaïben die ook in de Guyana's wonen spreekt dit gebied je het meest aan), is om haar archeologische vondsten het meest beroemd de streek genaamd de 'Linea Vieja'. Uit die vondsten blijkt dat Linea Vieja al vóór Columbus' tijd een handel bezat, die zich uitstrekte tot ver over de huidige politieke grenzen. Het had relaties o.a. naar het Zuiden toe met Panama, Columbia en de Antillen. Voorwerpen in die landen gevonden, vindt men ook hier. Linea Vieja wordt dan ook vergeleken met een bazaar. De archeologen noemen de streek: het tentoonstellingsgebied van Costa Rica. Strekte de invloed van Costa Rica zich ook uit tot de Guyana's, inzonderheid tot Suriname?

Het is niet onredelijk zulks te veronderstellen.

De 'Linea Vieja' is een streek van zware regenval en vele rivieren. Woonplaatsen, graven, handelswegen moesten beschermd worden tegen het water. Om haar terpen is daarom de streek opvallend. Die terpen hebben aan haar voet stenen als afweer tegen erosie. In Las Mercedes is zelfs een hele groep van terpen opgeworpen in een 'swamp'. De muur die de terpen omringt, heeft dan ook meer lagen steen. Het binnenste is opgevuld met zand. De terpen zijn onderling en met een waterput verbonden door een keisteenweg; 50 tot 60 meter van de woningen is het kerkhof.

Ook elders in Costa Rica, meer naar het Zuiden toe tegen Panama aan, komen die bewoonde terpen voor, zo in het deltagebied van de Diquisrivier en in het gebied noordelijk van de Potrero Grande.

Nu .... volgens de recente opgravingen van Dr. Geijskes op de zogenaamde Hertenrits nabij Wageningen, woonden er in de oude tijd in Suriname ook Indianen midden in het moeras. Ook zij maakten verhogingen, terpen. Vreemd doet het ons mensen van deze tijd aan. Heel gewoon echter schijnt 'het terpen opwerpen' eertijds geweest te zijn in die gebieden waar het water overvloedig was. Uitwisseling van ideeën schijnt er dus te zijn geweest, gelijkheid o.a. in woningbouw was er zeer zeker.

De voorwerpen van het museum worden naar gelang het 'materiaal', waaruit ze vervaardigd zijn, tot 4 klassen teruggebracht. De grondstof is: 1) (gebakken) klei; 2) vulcanisch gesteente; 3) edel- en sierstenen; 4) metaal (vooral goud).

Die voorwerpen beschouwend, valt onmiddellijk de onmetelijk grote afstand op tussen de ontwikkeling van de eertijdse Guyana-Karaïb en de Karaïb uit noordelijker landen, zeg van Costa Rica. Let alleen maar op het materiaal, dat men gebruikte! De Guyana-man schijnt enkel te hebben gekend klei, hout, gebeente en tanden tot het vervaardigen van hetzij het noodzakelijke huisraad, hetzij vermaaks- of versieringsvoorwerpen. Vulcanische steen of andere steen, edelsteen, goud schijnen hem onbekend.

Een greep doe ik uit al die voorwerpen, om de lezer enig idee ervan te geven.

1) VOORWERPEN VAN VULCANISCHE STEEN

Staande beelden: afmeting vanaf enkele centimeters tot 1,51 meter hoogte. De man draagt een stenen bijl; een menselijk hoofd, krijgstrofee hangt

aan zijn gordel. Of een zittende figuur, de armen gevouwen op de opgetrokken knieën in contemplatieve houding. De laatste figuur wordt met medicijnman (piaiman) aangeduid. Soms zijn op de mannelijke figuren ornamenten aangebracht: halssnoeren, armbanden, enz. Of het haar is kunstig opgemaakt. De vrouwelijke figuren dragen gewoonlijk geen sieraad. Met elk van haar beide handen houdt zij één van haar borsten op.

Offerstenen: Ronde steenblokken, rijkelijk met inschriften voorzien, de bovenzijde geëffend, eer min of meer uitgehold voor ontvangst van het slachtoffer. Het blok heeft een diep-uitgekapte goot voor afvoer van het bloed.

Grafstenen: Vlakke stenen platen tot 2 meter lang. Alle vier de kanten van de plaat hebben een rand van menselijke koppen in hoog reliëf als versiering.

Maalstenen: Tot 3/4 meter hoogte. Het onderstuk stelt soms een gestyleerde poema of aap voor; het bovenstuk – het vlak, waarop men het produkt (aardvrucht, cacao, mais, enz.) tot moes of meel wreef – is effen of gerimpeld, met of zonder rand, naar gelang het produkt vorderde.

Mortieren: De handvaten van het mortier, het handvat van de stamper, stellen vaak een dierenkop voor.

Maskers: Een stenen masker (ook in goud komen de maskers voor) werd soms de dode in het graf over het gelaat gelegd.

Bijlen: Dezelfde soort stenen bijl als ook in Suriname overvloedig gevonden wordt.

Fluitjes en okarina's: Er zijn fluitjes met 4 of 6 gaatjes, waaruit men 12 of 18 tonen kan halen.

2) VOORWERPEN VAN EDEL- EN SIERSTENEN

De edel- en sierstenen van Costa Rica zijn: groene smaragd, paarse amethist, melkwitte opaal, agaat, turkoois, jadeïet en nefriet, lazuursteen, enz.

De edel- of siersteenvoorwerpen stellen voor: menselijke figuren, dieren (kikker, kruipend gedierte, vogels, o.a. arend, guyaké en vissen), kralen en staafjes, al of niet met insnijdingen of reliëfwerk versierd. Fluitjes zelfs komen voor.

Hoe en waar op het lichaam de edelsteenornamenten gedragen werden, leren ons de stenen of houten voorstellingen van hun afgoden. Meestal treden zij op als hangers op de borst, aan de neus, aan het oor, zelden om de polsen. De ornamenten van groter afmeting waren uitsluitend voor de afgoden.

Opvallend is, dat de meeste edelsteenornamenten voorkomen in *stenenbijl-vorm*. Over deze ornamenten het volgende: Op bepaalde tijden, verband houdend met de maanstand, werden mensen aan de goden geofferd (40.000 per jaar). Om die offers, als de ure van offeren kwam, bij de hand te hebben, trok men geregeld ten strijd. Met de scherpe stenen bijl opende men de borst van het slachtoffer. Men nam vervolgens het hartebloed, het enig voor de goden passend voedsel. De stenen bijl werd in edelsteen als sieraad nagemaakt, in kleinere afmeting natuurlijk. Geleidelijk kwamen er ornamenten op. Terwijl de uiterlijke vorm van 'bijl' bleef, nam de ornamentiek toe. De oorspronkelijke idee van 'bijl', voornaam snijwerktuig bij de godsdienstoefening, verdween, maar het 'godsdienstige' van de bijl bleef aan het ornament hangen.

De bijlen en bijltjes werden symbolische amuletten. Speciale amuletten voor speciale groepen van mensen: edelen, priesters, krijgers, voor elk individu, heel kleine bijltjes bijv. voor pasgeborenen.

De middelen, om de edel- en sierstenen te bewerken, waren allerprimitiefst: water, zand of steengruis, de huidenzaag, de boog-boor.

De *zaag* is niets anders dan een stuk tot koord gedraaide ruwe huid. Dit koord werd met beide blote handen als een 'zaag' voortdurend op en neer gehaald. Steeds op dezelfde plek van de steen natuurlijk. En met constante toevoeging van water en gruis.

De *boog-boor* – ook al zo'n primitief instrument – was voor mij een openbaring. Ze verklaart, hoe eertijds onze Indianen de harde 'dierentanden' doorboord kregen, om ze tot halssnoeren aaneen te kunnen rijgen. Het instrument lag nu voor me. Prof. W. Saake uit São Paulo (Brazilië) verklaarde mij het gebruik ervan. De boog-boor was in de oudheid over de beide Amerika's verspreid. Zelfs de Eskimo's in het hoge Noorden kenden ze. Aldus weer de professor. Ik spreek over deze boor verderop, waar ik alle mij bekende primitieve werktuigen, eens of nu nog in gebruik in Suriname, voor de duidelijkheid achtereenvolgens opsom en (in het kort) bespreek.

Het polijsten geschiedde middels een harde steen of een harde op bamboe lijkende stok en wilde bijenwas.

3) VOORWERPEN VAN METAAL

Het metaal, dat in de pre-columbiaanse tijd in Midden-Amerika tot sieraden werd verwerkt, was goud. Dit was hoofdzakelijk afkomstig van pepieten. Meestal werd het goud gemengd met koper en soms met een klein percentage zilver. Dit mengsel wordt doorgaans 'tumbaga' genoemd, afgeleid van het maleise woord 'tembaga' dat koper betekent.

Toen Columbus op zijn vierde en laatste reis in Costa Rica voet aan wal zette, zag hij vele van die gouden sieraden. En dit was voor hem een aanleiding het land 'Costa Rica' (= Rijke Kust) te noemen.

Linea Vieja is bekend om kleinere voorwerpen, maar van het allerhoogste goudgehalte. Die voorwerpen stellen wederom voor: menselijke figuren (hoofdmannen), vogels, kikkers, enz. Veel voorkomend, en vandaar zeer bekend, zijn de 'arenden'. Het gouden sieraad stelt een vogel voor met uitgespreide vleugels. Maar het is de arend niet, het is de aasgier.

De meest voorkomende methode, om genoemde beeldjes te fabriceren, was wat men noemt 'the lost wax process', een der oudste in de wereld bekende methodes om beelden te gieten. Bijenwas en hars werden gemengd en tot het gewenste beeld geboetseerd. Dit wassen beeld werd omgeven met een mantel van klei en hars, waarin afvoergaten waren aangebracht. Het geheel werd nu verhit. Het wassen beeld smolt en liep door de afvoergoten weg. In de achtergebleven holte werd dan het gesmolten goud gegoten. Het vuur, dat het goud in een pot smelten moest, werd zonder onderbreken opgejaagd door vele mannen, die door lange pijpen wind toebliezen.

4) VOORWERPEN VAN GEBAKKEN KLEI

Hebben de oude Guyana-Karaïben vermoedelijk al niet gewerkt in steen, edelgesteente en goud, op het gebied van pottenbakkerij stonden ze mogelijk hun man.

Is er connectie tussen Guyana en Midden-Amerika?

Vergelijken we de 'hedendaagse' produkten onzer Indianen met de 'prehistorische' te Costa Rica, dan spreekt het vanzelf dat de bewijzen van onderlinge relatie, van mogelijke verwantschap, maar zeer mager kunnen zijn. Waar men vanuit de civilisatie voorwerpen – zowel nuttige als fraaie – relatief gemakkelijk krijgen kon, nam geleidelijk de inspanning, om met primitieve middelen iets kunstigs te fabriceren, af. Toch vindt men wel iets.

Onder de in Costa Rica opgegraven 'oude' voorwerpen komen ook de kruikjes voor, twee of drie in getal, die onderling met gebakken banden of hengsels verenigd zijn. Onze Karaïben en Arrowakken bakken ze 'hedendaags' nog. De Karaïben noemen ze: 'asè-munisi' (= van hetzelfde bloed). Wij zouden ze tweeling, drieling noemen. Dat soort kruikjes schijnt in de oudheid overal verspreid te zijn geweest. Het land van oorsprong moet Peru zijn.

Ik zag onlangs nog langs de spoorbaan een door een onzer Indiaansen geboetseerde pot, die op een van zijn flanken een gestyleerde mensenkop vertoonde. Je zou de pot zo in de uitstalkasten van Costa Rica kunnen plaatsen. Hij vloekte er niet.

Kleinere voorwerpen: fluitjes, als te zien in Costa Rica, bakten onze Karaïben ook. De tegenwoordige Karaïben weten het nog, en noemen ze: 'kio-kio'; ze dienen om konijnen te lokken. Maar of zij ze nog maken kunnen?

Duidelijker verband tussen de Guyana's (Suriname) en Midden-Amerika – vermoed ik – zou kunnen aangetoond worden, indien we door middel van opgravingen maar meer oud, 'pre-columbiaans' materiaal te onzer beschikking hadden. Door opgravingen ook verkrijgt men in Costa Rica de gouden, stenen en keramische produkten. Soms vindt men in de een of andere hoek van het graf een speciaal uit stenen vervaardigde nis, waarin allerlei keramische produkten bijeengebracht zijn: een verzameling van potten, schotels en kleinere voorwerpen van de meest uiteenlopende aard. Doch wij in Suriname zijn met opgravingen maar amper begonnen.

Overeenkomst in elk geval, en ook frappante overeenkomst, vertonen de door Dr. Geijskes opgegraven voorwerpen van de Hertenrits bij Wageningen. Koppen van mens en dier o.a., in klein formaat, met allerscherpste gelaatstrekken delfde hij op. En let nu op de in Costa Rica opgegraven potten of schotels, op die soort schotels nl., die op drie of vier poten staan. Langs heel de Atlantische kust graaft men exemplaren op. Aan de top van deze potten bevindt zich een kleine uitspringende figuur, een

mensen- of dierenkop voorstellend. Deze figuren insgelijks met allerscherpste gelaatstrekken. De koppen, opgegraven door Dr. Geijskes, en die van Costa Rica gelijken sprekend op elkaar. Onze huidige Indianen boetseren en bakken ze zo niet meer. De oude Indianen kenden en deden het.

Hadden er ook in ons land meer opgravingen plaats gehad, wie weet wat rijk materiaal ter vergelijking naar boven gebracht was! Op hoe grote overeenkomst men wijzen kon!

Interessant is nog, nu ik van schotels en potten spreek, hierbij op te merken, dat de poten van die schotels vaak hol zijn. En in die holte bevindt zich een gebakken bolletje. Je kunt die schotels als 'rammelaar' gebruiken. Kleinere gaten in die poten bevorderen nog de helle klank. Ze doen denken aan de 'karawasi', de dansrammelaar, van onze huidige Indianen: een mandje, waarin zich harde joro-joro-pitten bevinden. Het mandje is bevestigd aan de top van een stok. Al voortstappend stoot men stevig met de stok op de grond en de harde pitten gaan rinkelen. Die schotels met rinkelende poten waren echter praktischer. Twee vliegen in één klap. Je dronk eruit en je danste ermee. En tegelijkertijd bevorderde het een het ander en het ander het een: de drank de dans, de dans de drank.

En hiermee heb ik mijn overzicht voltooid, de relatie tussen de Guyana's en Midden-Amerika trachten aan te geven. Wat nu het eerste betreft: overzicht van de opgegraven en tentoongestelde voorwerpen: .... wel een armzalige kijk die ik de lezer op die zeldzame collectie gaf! Voorwerpen, vele ervan, van eeuwen en eeuwen terug! Volgens radio-carbon-onderzoekingen zijn sommige 950 jaar oud. Ik meen zelfs dat de cataloog ergens spreekt van voor Christus' tijd. Voorwerpen van het allerkostbaarste materiaal: goud en edelsteen. Ik zag altijd een drietal flink gewapende politieagenten (militairen?) staan bij de zaal, waarin die sieraden uit goud en edelsteen lagen. Van de allerfijnste, allerkunstzinnigste afwerking! Ik erken tot een betere weergave grif mijn onmacht.

Wat ik nu na de bespreking van de 'vervaardigde' voorwerpen nog wel interessant vind, is ook een woordje te zeggen over de 'gereedschappen en werktuigen' (hoe deftig klinken die woorden!), waarover men beschikken kon. Ik heb dan hierbij niet zozeer de oude volken van Costa Rica op het oog, als wel de Indianen van Suriname. Vooral die, welke zijn uitgestorven: de Wayari-

koele's, of die nog leven maar totaal van de civilisatie gespeend zijn: de Wama's. Zij mogen dan die dingen gebruikt hebben voor huiselijke doeleinden, voor verzorging van het lichaam of uitoefening van ambachten. Costa Rica bracht ook hier enige opheldering.

De stenen bijl: Ieder kent die. Ook Costa Rica heeft ze. 'Dondersteen' noemt de volksmond ze. 'Dondertand' (konomeru yèrimbo) de Karaïb. Zo'n bijl komt je niet erg scherp voor. Kun je daarmee werken, vraag je je af. Toch was de stenen bijl die elk der drie mannen (Wama's) in de Oelemari bij zich had, die dus aktueel nog in gebruik is, eer minder scherp dan vele der beneden in ons land gevonden exemplaren. De bijl, d.i. de houten steel met de daarin vastgeklemde steen, heeft de afmeting van onze gewone handbijl. Op twee punten valt onze aandacht: 1) de bijl hier in Suriname en ginds in Costa Rica, zijn hetzelfde wat vorm, bewerking en afmeting betreft; 2) de voor het leven allernoodzakelijkste bijl leverde in Costa Rica een amulet.

Het mes: De Wamavrouw in de Oelemari gebruikte bij het maken van een drinkbak uit een palmschede (de drinkbak krijgt het voorkomen van een miniatuurbootje) een bamboelatje, aan weerszijden scherp geslepen.

De schaar: Malawni, de laatste der Wayarikoele's, gestorven in 1938, zeide: Wij knipten de haren met de tanden van de pireng. De haren vielen tot bijna op de rug en de schouders. Zo wilde het de Wayarikoele-mode. Werden ze langer, dan knipte men. Maar de kinderen huilden, als de operatie geschiedde. Pirengtanden zijn nu eenmaal geen scherpe schaar. Het werktuig werd telkens in houtskoolgruis gedoopt – de vettigheid werd hierdoor van de 'schaar' verwijderd – men blies de houtskool van de 'schaar' af en men knipte verder.

De priem: De benen stekel van de sparri werd op de rotsen verder aangespitst. Een ideale priem! De Wayarikoele-jager gebruikte deze priem o.a. als chirurgisch instrument om er zijn linkerbovenarm mee te openen. Het bloed moest er flink uitspatten. Dan stopte hij in de wond de verkoolde resten van de koenawaroe-kikker. Die kikker maakte hem tot goed jager. Onze pokkeninenting is wel niet zo pijnlijk. Zij met hun inenting – zei Malawni – waren er weken goed mee.

(Mag ik even hierbij opmerken, dat ook in de Karaïbische folklore, dus bij Benedenlandse Indianen de koenawaroekikker een slecht jager tot goed jager maakt. Na de vervanging van het kikkergif door het sterkere oeraligif in de Guyana's, raakte het

kikkergif in onbruik, maar de idee 'sukses op de jacht door toedoen van de kikker' bleef. Vroeger werkte de kikker op natuurlijke wijze door zijn gif, nu treedt hij op buitennatuurlijke wijze op als magisch bezweringsmiddel).

De beitel: De twee voortanden van het konijn, eerst scherp geslepen op de rotsen, dan door middel van balata, hars en een bindsel bevestigd in een kwattagebeente, deden dienst als beitel.

De rasp: Eertijds een stuk hout of boombast waarin scherpe steentjes zijn bevestigd of een plakkaat gesneden uit de sporen van de iengiprasara. Harde, maar scherpe stekels zitten op die sporen. Aldus zei mij de Wajanahoofdman uit de Litani, Janamale.

De schaaf: Twee soorten schaafinstrumenten had de Indiaan. Voor 'grof' werk diende de pakirakaak. De slagtanden werden krachtig tegen het hout gedrukt, de man haalde de schaaf op en neer en hele repen sneden de tanden weg. Voor 'fijn' werk diende de kaak van het hert. Maar hier schaafden niet de tanden maar de lege tandkassen. Met beide maakten zij o.a. hun bogen.

Ik kom nu bij *de boren.* Die werktuigen vertonen in hun uiterlijk niets wat op een boor gelijkt, maar ze werken als een boor. Vandaar de naam. Een staaf van been, hout, pijlriet en wie weet van welk ander materiaal nog meer, wordt op de een of andere manier snel rondgedraaid, terwijl terzelfdertijd sterke nederwaartse druk op de staaf uitgeoefend wordt. De staaf 'boort' dus.

De vuur-boor: Onze Wajana's gebruiken tegenwoordig het instrument – vermoed ik – niet meer. Ze wonen te dicht bij de civilisatie. Ze kopen lucifers. Heel wat makkelijker.

Maar in elk geval kennen de Wajana's van de Litani nog het gebruik ervan. Ze deden ons het vuurmaken voor.

Twee mannen zijn er voor nodig, een blok hout waarin een gaatje is, een stuk pijlriet dat juist in het gaatje past.

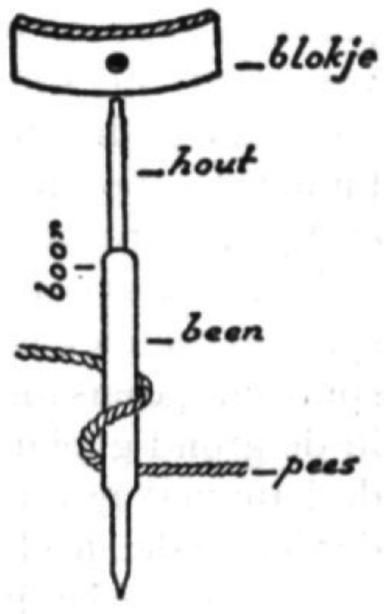
Een van de mannen begint. Hij plaatst de pijlrietstengel in het gaatje, hij draait de stengel tussen de uitgestoken handen snel heen en weer. Hij begint bovenaan de stengel, daalt geleidelijk naar beneden, terwijl de genoemde beweging met de handen niet onderbroken wordt. Hij drukt hierbij de stengel fors naar omlaag. Voor hij beneden komt, neemt onmiddellijk de tweede voor hem staande man (snel) het snel heen en weerwenden van de stengel over. Ook hij begint bovenaan, werkt naar beneden, daarbij fors drukkend.

Dan weer de eerste man. Om beurten werken ze dus. Er is geen onderbreking in het snel heen en weer wenden van de stengel, in

het 'boren'. Een zeer vermoeiend werk! Het zweet brak hun dan ook uit. Maar binnen enkele minuten zag men rook verschijnen en tenslotte begint de stengel te gloeien en te branden.

De Wama's in de Oelemari zullen de vuurboor nog wel hebben en zo nodig ze gebruiken ook. Ik zeg: zo nodig. Want waar de boor veel inspanning vraagt zorgt men wel – komt het me voor – dat men ze maar zelden te gebruiken heeft. 't Zou me niet verwonderen, dat de boor in jaren en jaren niet hoeft op te treden. Elke morgen sleepten de vrouwen massa's hout aan voor het vuur onder de barbakot. Een barbakot van zulke afmeting als beneden bij de Indiaan nooit voorkomt. Elke zijde (de barbakot was driekantig) $2^1/_2$ meter. Ik telde er 30 anjoemarakoppen op. Het vuur is navenant. Verder in de nacht in een en hetzelfde kamp niet minder dan 4 vuren naast de hangmatten. Hun vuren zijn groot en talrijk. In het kamp, sinds vermoedelijk een week verlaten, om verderop het nieuwe kamp te betrekken, waar wij ze aantroffen, smeulde de reuze vuurhoop onder de barbakot nog altijd rustig voort. Hun vuren gaan nooit uit.

De boog-boor: De heer La Rose heeft de bijgaande duidelijke tekeningen gemaakt. Het instrument heeft het voorkomen van een boog. De benaming is dus al half verklaard. Om het hanteren van dit werktuig duidelijk te kunnen weergeven zal ik het 'boog' blijven noemen. We spreken dan nog van een boog-pees en van de pijl. De pijl, als aanstonds blijken zal, doet dienst als 'boor'. De andere helft van de benaming is dus ook klaar.

Uit welk materiaal bestaat de boogboor?

De boog is van hout, de pees een reep ruwe huid tot een koord gedraaid, de pijl (de boor) voor een derde gedeelte (het kortere

bovenstuk) van hout ... voor tweederde gedeelte (het langere onderstuk) van been.

Hoe men ermee werkt?

Handen en mond treden op. De boog wordt voor de borst gehouden. De ene hand houdt het te doorboren voorwerp vast, de andere haalt de boog met pees heen en weer. De pees om de pijl (boor) geslingerd doet de pijl (boor) draaien. De pijl staat met haar punt op het te doorboren voorwerp. De werkman buigt voorover en met de mond houdt hij de pijl (de boor) opstaande en ter plaatse, drukt hij deze terzelfdertijd neer. Dit kan de mond natuurlijk niet direct doen, maar het geschiedt via een blokje hout dat tegen de mond gehouden wordt. Dit blokje hout heeft aan de onderkant een holte waarin de boor-top steekt en waarin deze vrij ronddraaien kan.

Terwijl dus de ene hand het te doorboren voorwerp vasthoudt, de andere de boor doet draaien, houdt de mond de boor op het voorwerp. De mond ontwikkele kracht, drukke de boor krachtig neer.

Dan valt nog op te merken, eerstens, dat de benen boor ter plaatse, waar de huiden riem om haar heen slingert, van omvang verandert. Ze wordt ineens dik. Dit zal wel zijn, om de riem meer vat op het been (de boor) te geven. En tweedens, dat men bij het doorboren van harde voorwerpen altijd de hulp van water en fijn rivierzand of fijn steengruis inriep.

Hangmatvervaardiging: Je kunt hier niet van werktuigen spreken, zonder je de kleine en grote spindel uit, waarmee men spint en garens ineendraait. Andere hulpmiddelen: Twee stokken in de grond geplant, de afstand geregeld naar de lengte die men de hangmat geven wil. Dat is alles. De draad wordt enige honderden malen heel voorzichtig om de stokken heengeslagen. Dan volgen de inslagdraden, de vierlijnen en de hangmat is klaar. De gehele hangmat, zonder je de inslagdraden en de vierlijnen uit, bestaat dus uit één enkele draad, ongeveer 1 kilometer lang. Primitief? Ja! Toch is de vernuftig gemaakte indiaanse hangmat een sierlijk en praktisch produkt.

Pottenbakkerij: Hier zijn enkele werktuigen. En zeer primitieve.

Bij het voorbereiden van het materiaal: een staande en liggende mortier of vijzel, waarin men de gedroogde klei en de verkoolde kwepibast fijnstampt; verder zeven, om elke grofheid uit het materiaal te verwijderen.

Bij het boetseren: een plankje of stukje bast, waarop het voor-

werp tot de grootste pot toe opgebouwd, geboetseerd wordt, een bamboelatje als mes, een stukje getande kalebasschil om te krabben, een paddestoel om het nog vochtige boetseersel te polijsten. (Een ronde kiezelsteen, de 'takua', polijst later het 'gebakken' voorwerp).

Bij het bakken: Geen oven met liefst regelbare hitte, maar het open vuurtje midden op het plein op een zonnige dag.

Alles tezamen een heel povere installatie. Maar ook hier weer prestaties die er zijn mogen. Er zijn geboren kunstenaressen onder onze Indiaansen. Maar jammer dat er voor haar van geciviliseerde zijde geen verder onderricht in de keramiek bestaat en dat zij, zo die er al was, vermoedelijk er toch geen gebruik van kunnen of willen maken. Nu blijven ze op één en hetzelfde peil, ontwerpen en bakken altijd hetzelfde. Ze moeten het blijven doen met hun open vuurtje, onzeker soms en voor grotere objecten altijd ongeschikt. Het ware te wensen, dat de Indiaanse keramiek, een echt Surinaamse cultuur, in plaats van af te nemen en over enkele jaren uit te sterven, tot grotere ontwikkeling, tot rijker bloei, gebracht kon worden.

Bezoekt men een der pasgebouwde R.K. kerkjes van Lelydorp, of Prins Bernharddorp (spoorbaan), dan zal men aan de wand boven het altaar een groot kruisbeeld zien hangen. Het korpus ca. 1 meter lang. Ik liet de Karaïbse in Lelydorp een klein kruisbeeld zien. Kun je dit in 't groot maken? Ze deed het. Boetseerde en bakte. Zonder meer.

Ligt hier, op het gebied van beelden bakken – zowel godsdienstige als profane – misschien niet een toekomst voor enkele van onze Indiaanse kunstenaressen?

Na de bespreking van Costa Rica's museum, van zijn oude cultuurvoorwerpen, zal het toch dienstig zijn even te verwijzen naar de opgegraven voorwerpen van VENEZUELA.

Venezuela heeft in de pre-columbiaanse tijd – naar Irving Rouse en José M. Cruxent op het Congres in een voordracht aantoonden – twee verschillende cultuurcentra gehad: een in 't Oosten, een in 't Westen. Elk had zijn eigen gebied, dat het beïnvloedde. De keramiek in 't Westen was verwant met die van Midden-Amerika en de hoge Andes. Die van het Oosten, het kustgebied, had relatie met de Antillen, de Guyana's en het Amazonegebied.

Maar kent Costa Rica ook niet de indeling: laagland en hoogland?

Ja! Doch enkel geografisch, niet archeologisch.

Vanuit het kustgebied liep een grote weg naar het hoogland. Hele stukken ervan vindt men terug. In zwampgebied opgehoogd. Met bruggen. Sloot aan op de grote heirbaan, lopend van Mexico via de landengte naar Columbia. Er was tussen laagland en hoogland drukke connectie en handel

en ook wederkerige beïnvloeding op cultureel gebied. Vandaar – als boven reeds gezegd – tref je alle culturen in Linea Vieja (kustgebied) aan; is Linea Vieja een bazaar, is heel de streek een tentoonstellingsgebied.

Niet Costa Rica is het dus waar wij, wanneer we oude voorwerpen vinden, het best ons licht zullen kunnen opsteken, wel Venezuela.

De in Venezuela gevonden voorwerpen zijn radio-carbonisch onderzocht. De tijd van hun ontstaan is bekend. Aan de hand dezer voorwerpen gaat men de ontwikkeling van de keramiek na.

Cruxent onderscheidt 9 typen van keramiek. Voor ons in Suriname zijn van belang de drie typen, die in het Oosten (kustgebied) voorkomen: het Saladoïde, het Barrancoïde en het Aranquinoïde type. Benamingen naar de vindplaatsen.

Naar deze drie typen zullen wij vooral moeten uitzien, willen we al dan niet verwantschap constateren.

Tenslotte wil ik de wens uitspreken, dat de Indiaanse cultuur, zoals zij zich o.a. nog uit in de keramiek, nooit tot het verleden zal behoren – door later-levende mensen enkel in een museum te benaderen – maar dat zij moge voortleven tot in lengte van dagen.

SUMMARY

A VISIT TO THE MUSEUM OF COSTA RICA

The author describes his visit to the Museum of Costa Rica, in 1958, where he saw many valuable objects belonging both to the pre-Columbian era and to later periods of Amerindian culture.

He wonders whether the archaeological finds at a site named 'Linea Vieja' and those near Wageningen in Surinam could somehow be related to one another. And he is inclined to answer this question in the affirmative, on the basis of some objects which show a very marked resemblance to those found in Surinam.

While mentioning and describing a few interesting weapons, ornaments, cooking and other utensils, he points out the similarities between them and objects in use in Surinam in former times; for example, use of the 'fire-drill' is still known to the Wajanas of south Surinam. A description, together with a sketch, of the 'bow-drill' is also given.

At the end the author refers to a lecture by Prof. José M. Cruxent, delivered during the 33rd International Americanist Congress at San José (Costa Rica), and thinks that Surinam, in order to understand her past, will have to look at Venezuela, especially the Saladoid, the Barrancoid and the Aranquinoid types of Venezuelan ceramics.

J. W. GONGGRYP

THE EVOLUTION OF A DJUKA-SCRIPT IN SURINAM

> Five years is a lot
> Twenty years is the horizon of most people
> Fifty years is antiquity
>
> WINSTON CHURCHILL

By the above standard a script, evolved at the time of the last appearance of Halley's Comet (1910), at present should be considered to be an 'antiquity.' Nevertheless, compared with the ages of the scripts generally used, which are reckoned by the thousands of years, the script which is the subject of this paper, is very young indeed. The incidents of its birth might be of interest, not only in themselves, but perhaps also help in understanding the evolution of other systems of writing.

The author of this article, over a period of more than fifty years in connection with his forestry work in Surinam, has known and talked with many people who have interested themselves in the Djuka-script, and from that background this contribution is made.

Morton C. Kahn wrote in 1931 (p. 205): "These phonograms were collected for me by Mr. G. deBies, Dutch Government agent at Albina. They were set down by a Bush Negro, named Aflakka, with the aid of an attendant Krutu or assembly. So far as is known, they are in use only among the Aucaners, and their use is limited to the older members, who employ them for purposes of sending messages over long distances. These characters are extremely difficult to collect, and Mr. deBies is to be congratulated on his efforts in this regard. The characters were redrawn for the purpose of publication by Ruth K. Kahn."

There exists some literature in Dutch which throws additional light on the above remarks by Kahn, and perhaps makes clearer the origin of the Djuka script.

In 1916 Dr. C. Bonne, a physician at the Government Hospital at Paramaribo, saw one of his patients, a Bush Negro by the name of Abéna, of the Aucaner or Djuka tribe, writing strange

Fig. 1. Sound value of the Djuka-script of Afaka.

characters. Abéna was quite willing to explain their significance and said that they were originated by another member of his tribe, called AFAKA. Bonne came to know this Afaka, who repeatedly explained to him and to Father Morssink CssR (a catholic missionary), how at the time of Halley's Comet he had

a dream in which a Person appeared with a sheet of paper in his hand, ordering him to devise a script for his people. The first should bring the second, the second the third; and so on. Following this vision, he devised a sign, every two or three days, until, in the end he had about 56 characters by which he could write down his thoughts. In 1917 Bonne made a trip to the Djuka country, and by means of the new script he could send messages, which were understood and acted upon.

In 1918 both Father Morssink and myself made two trips to the Djuka country, in the interior of the eastern part of Surinam, Dutch Guiana, bordering on French Guiana. Bonne had asked me to get information from the Djukas in relation with the script. I did not know that Afaka had been in contact with Father Morssink, and he, evidently, did not know my interest in Afaka's script. We met and sometimes travelled together. I regret very much, that it was only after about forty years, and after his death, that I got to know Father Morssink's report about these trips.

In November 1918 – it cannot have been with an interval of more than a few days – we visited Granman Amakti, the head of the Aucaner tribe at Drie Tabbetje, without ever discussing the matter with each other. Morssink reports – and I remember – the exact words with which Amakti gave vent to his displeasure that Afaka "na wissi wassi man fo bilo nengre" (that wishy-washy man from the part of the tribe below Drie Tabbetje on the Tapanahoni) – had made bold to devise a script without first obtaining his, the Granman's permission.

In conversation I tried in vain to bring Amakti and his right-hand man, the highpriest Kanapé, to a better appreciation of Afaka. They did not tell me that he already had died or that

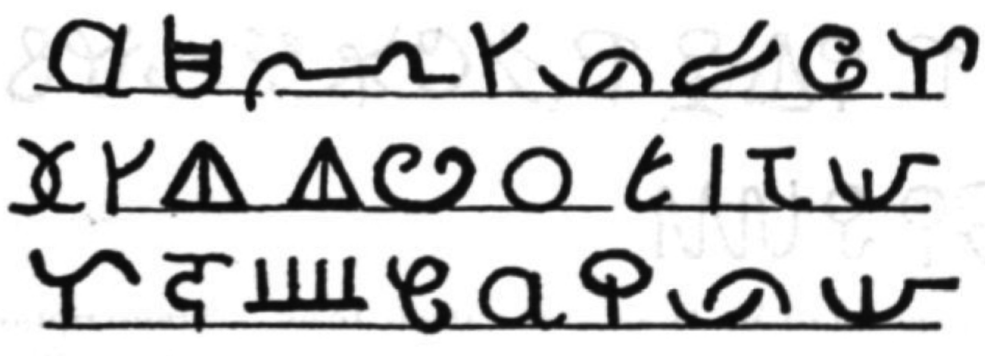

Fig. 2. Note of Captain Alofaisi (1958) – Transcription: ALOFAISI TAKI KONGKUIBI BIGI ODI / TING MI KONG NA FOTO A SA SI MI. Translation: Alofaisi says Gonggryp great greetings. When I come to town he will see me.

the Christian Missionary was interested. Morssink spoke at an official Krutu or assembly and, unknown to me, pleaded in the same sense as I did. The Djuka chiefs allowed the companion of Father Morssink, an old Saramaccaner, named Antonio, to talk in the Krutu. He recalled that many nations had their own script: Chinese and Javanese have their own way of writing; and now God has given Djuka its own script; therefore, do not reject it. – But to no avail.

Afaka had a second name: *Atumisi;* and a 'bookname': *Usa*. On August 11, 1918, Father Morssink had visited the burial place of Afaka, who had died the previous 8th of July. His grave bore a beautifully worked cross with an inscription in Djuka characters: "Masa Atumisi fu da Santa Katoliki Kerki." He had died before he could have been baptized. Father Morssink knelt down together with his yet unbaptized followers, and prayed for him, whom he hoped he could consider as belonging to the Church by the baptism of desire.

Father Morssink supposed – and I agree with him – that the opposition of the Djuka chiefs (staunch supporters of the Djuka Gods) was due to the Christian leanings of Afaka and to a fear of losing privileges connected with old practices and with old superstitions. Morssink had corresponded with Afaka and his friends in Djuka script. He had established a catechism with fifty questions and answers in that script. And he found the study

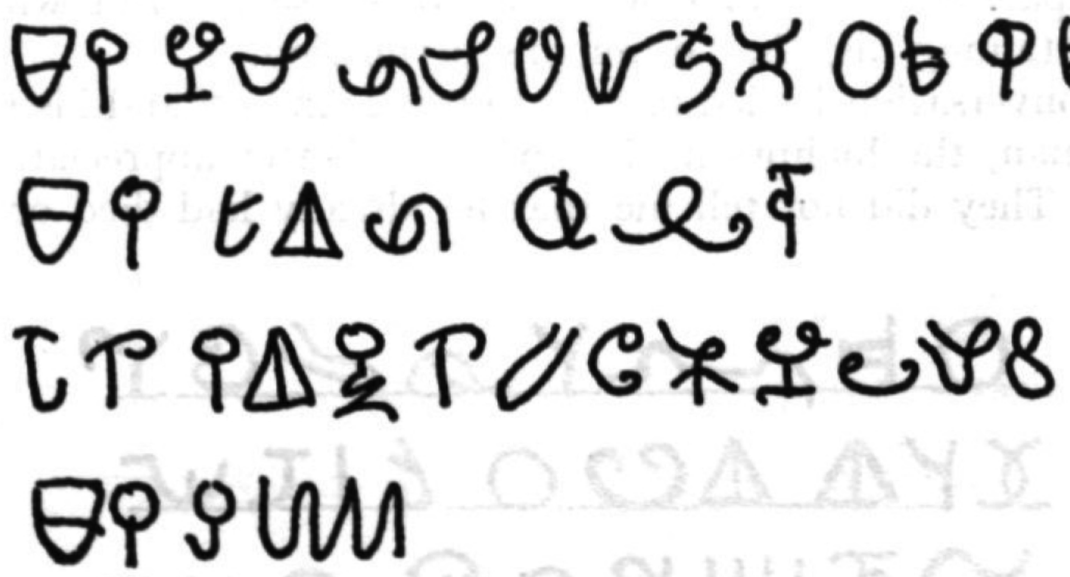

Fig. 3. Note given to Mr. G. de Bies. (about 1930). – Transcription: MASA KANI SENI GI ME WANG TU OLO BOLO / MASA DIBISI ABENA / TING JU SABI DA JU TAKI DJUKA WINTI / MASA GADU. Translation: Mr. Kahn sends giving me one two old shirts. Mr. de Bies, Albina. When you know that you talk Djuka winti. Master God.

of this catechism by the children of his correspondents as fruitful as he had experienced in Paramaribo with a catechism in Latin script. Even a child of seven whom he had never seen, knew the lessons perfectly. There were then (november 1918) more than thirty 'book-men,' people who knew the script, and these were divided over seven of the twelve or fourteen *lo*'s or sub-tribes, which make out the Aucaner-tribe. Morssink gives the names of the *lo*'s, which had 'buku-men.' They were: Dikan, Brei, Njamfai, Dju, Misidjan, Pedri, Pulugudu. Father Morssink was jokingly promoted to an eighth, honorary *lo*. Afaka, in a document he gave to Dr. Bonne about 1916, lists the men and women who then knew the script. They were: Afaka, Abena, Amine, Alofaisi, Dedo, Abopeje, Delipi, Ta-a-kasili, Aja-una, Asiti; ten in all.

In 1957 and 1958 I tried to trace the distribution of Afaka's script. I got in contact with only one 'bookman,' Captain Alofaisi of Godoholo, of the Dju-lo, an 'opo-nengre,' from the division of Djuka upstream from Drie Tabbetje. I wrote him a letter, in the script, asking how many people knew it. The reply was that he would visit me when he came to town. It is quite impossible that this Alofaisi, a follower of the Djuka-gods, is identical with the Alofaisi registered in 1916 by Afaka. He is too young. However, he understood my letter, and I understood his.

Granman Amakti had said in 1918 that in case Afaka wanted to write, he could learn the 'bakra-script' of the white people. This, of course, cannot be denied. But, on the other hand, the intellectual power demonstrated by an unschooled primitive in

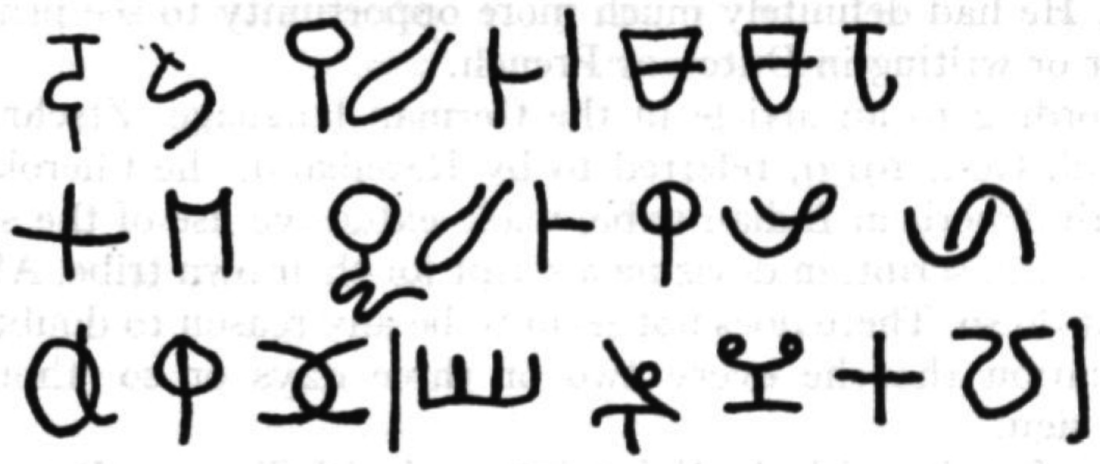

Fig. 4. Note of Abena (1916). – Transcription: NA WANG SATARA MAMATING / NING E DATARA BONI SI / A BOKU FU DJUKA NINGRE. Translation: On a saturday morning (two letters exclamation), Doctor Bonne sees the book from Djuka Negroes.

producing a usable script for his language, merits the greatest respect. The script remained alive forty years after the death of its founder, without any support by tribal or government authority.

More than twenty years after Bonne's publication, K. Ratelband in 1944 pointed out the similarity of the phonograms of Afaka with a script of the Vai tribe in West Africa. His attention in this matter was caught, when he saw Afaka's script in Bonne's publication at the time he obtained the national anthem of the Republic of Liberia in the Vai script. Thirty four of the fifty-six signs of Afaka are identified with signs of the Vai script, also a syllable-script, which has 164 characters in all. It was originated in the seventeenth century. The sound value of the signs of the Vai script is not given. The similarity in the form of the characters cannot be denied.

At the time when Ratelband wrote his paper, I told him I felt certain that there was no possibility that Afaka could have had any direct contact with the present-day Vai people. The Djuka tribe was officially named and recognized in 1760 by a peace-treaty with the Dutch at a place called Auca, from which the name Aucaner is derived. They have remained always faithful to this treaty, ready to give armed assistance against enemies of the Dutch, white or black, and fighting especially, allied with the Dutch, against new bands of run-away slaves, often desperados who attacked indiscriminately plantations of the coastal area or Djuka settlements in the interior. However, with the introduction of West-African labourers into French Guiana about 1882, there is a little chance that Afaka can have seen some Vai script. He had definitely much more opportunity to see printed matter or writing in Dutch or French.

According to an article in the German language (Ztschr. D. Morgenl. Ges., 1913), referred to by Ratelband, the Cherokees, a North-American Indian tribe, made extensive use of the signs of the Latin script, in devising a script for their own tribe. Afaka did not do so. There does not seem to be any reason to doubt his explanation that he every two or three days or so 'thought out' a sign.

In conformity with the Vai script – and with Siamese, Burmese, Javanese, and other oriental scripts descended from the Sanskrit – Afaka's script is a syllable-writing, proceeding from the left to the right hand side. There certainly is no reason to think that Afaka had any connection with Sanskrit.

Ratelband points out the similarity of Afaka's *A* and *O* with our handwriting. It cannot be accidental that the letter O conforms to the form of our lips in uttering the sound. Consequently it is not impossible that the fathers of our script and Afaka arrived at this sign independently of each other. It cannot be accidental that Afaka's sign for *ning*, i.e. 'name' in Djuka-language, is a cross by which every unlettered Djuka signs his *name* in documents, when required to do so. Nor can it be accidental that the sign for *fo* ('four' in Djuka language), is figured by *four* vertical dashes connected by a horizontal line. The signs for *U* or *ku* (continental pronunciation), or *uku* ('hook' in Djuka-language), consists of two *hooks*. This sign has had some further development, no doubt, because it could be mistaken for the sign for *le* or *li*.

Kong ('come' in Djuka-language), is figured by a wandering scrawl and a straight line *coming* to you, if you have the script in the correct position. *Go* (the same in Djuka and English), has a similar wandering scrawl with a straight line *going* from you.

It is possible, that a more intimate knowledge of Djuka-language and Djuka symbols would give further enlightenment. Afaka cannot be questioned any more as to why he assigned the separate signs to the sounds given. It seems that the instances cited indicate a close connection of the sound value of Afaka's phonogram with his language, and thus make more probable the originality of his script.

Melville Herskovits and Frances Herskovits (1936, plate XV) give a sample of writing produced under a state of *winti*, and of the normal handwriting of the same individual, an unnamed informant of Paramaribo. They say (p. 83): "One of the things he does under possession, and which he did when possessed in our hotelroom, is to write the language of his *winti*. We reproduce a sample written while in a state of possession. Since leaving Suriname, we have had several letters from him which contained this writing, included, he explained, as a greeting of his *winti* to us. Objectively considered, the symbols he employs are consistent, and we have seen him write them with ease. He has not yet solved for himself the meaning of this writing, for he still questions us about the peoples in Africa who know how to write, though he assures us that once the *winti* is pacified, it will make known to him the meaning of the symbols, and their origin."

No mention is made of Afaka's script.

There is what could be called a family-likeness between this winti-writing and Afaka's symbols. I have tried, without success, to read the winti-writing. In case the informant of Herskovits was bonafide, it would seem that the characters of the 'winti-writing' and Afaka's script, both of the same type, could be considered as strengthening the supposition that both sets of characters stemmed from a common deep subconscious. In case the winti-man was pretending, he could have seen samples of Afaka's script and have tried to reproduce them more or less.

There are some differences between the script collected by Mr. De Bies and that published by Dr. Bonne. They can be reduced

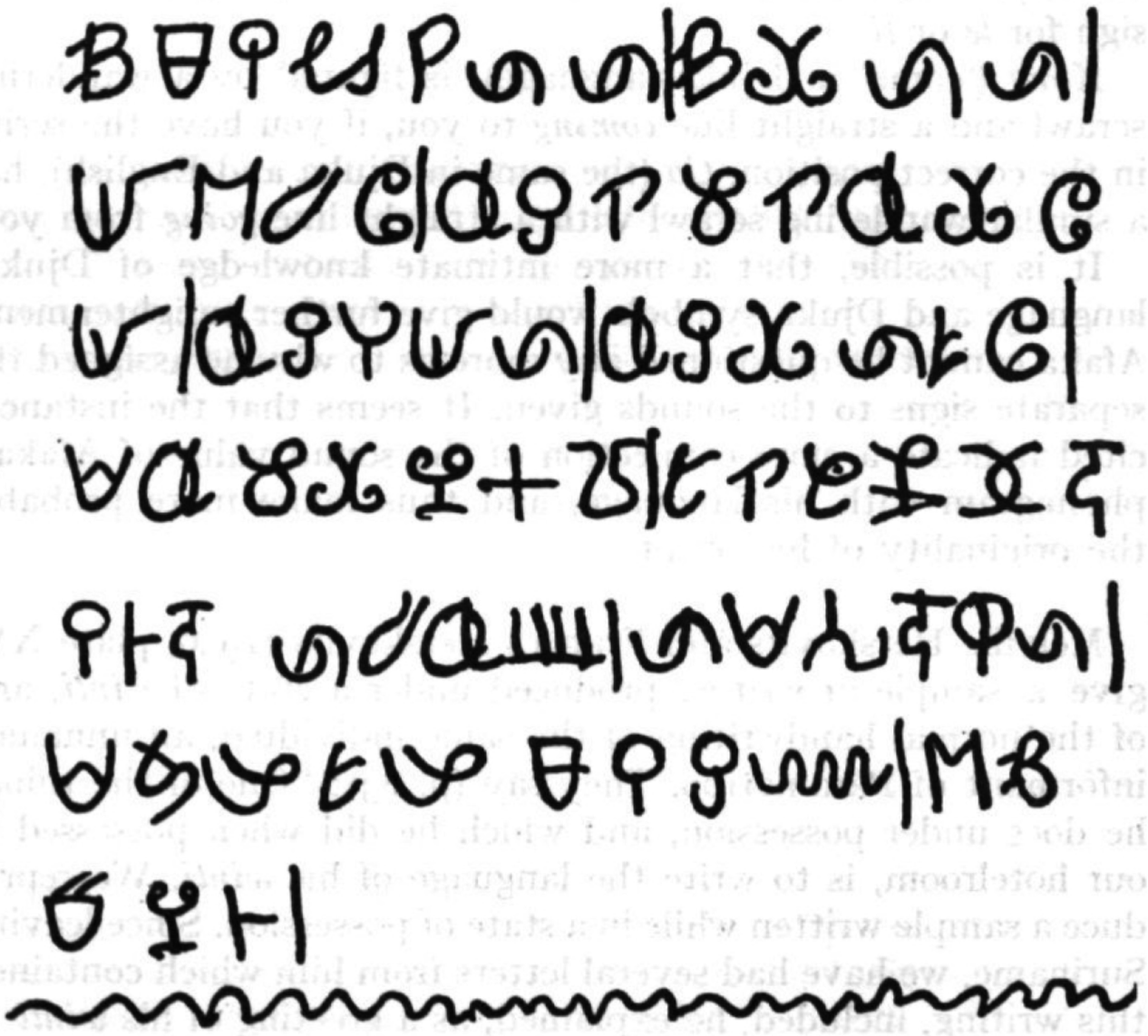

Fig. 5. Note of Afaka (1916). – Transcription: KE MASA JEISISI KELESISI / MI E TAKI AGA JU FI JU ALIKI / MI AGA PIMISI AGA LESIPEKI / DE AFILIKA NINGGE DI JU BE PUU NA / SARANA SITAAFU SI DE GO NA BOSI / DE WANNI DINI MASA GADU EKE / PAKARA. Translation: Please, Master Jesus Christ I am talking to You that You hear me, with permission, with respect. The African Negroes whom You have taken from Surinam punishment, since they have gone to the bush, they want to serve Master God like the whites.

to inconsistencies in the material. E.g. the same sign is given by De Bies for *le* or *li* and for *si*. This is a mistake. On the same line De Bies produces the correct sign for *si*, given also by Bonne and by Captain Alofaisi.

For *bi* two signs are given by De Bies. That on Kahn's page 207 is the sign for *ti* or *ting*, as given on the last line of page 206 and also by Bonne. On the same line 'winti' is spelled as to sound 'tingti'. The correct Djuka spelling could be 'wi-ni-ti' (see fig. 3, line 3).

Bonne gives the same sign for *ba* and *di*. This sign can only be pronounced *di*, as indicated by the texts of Abena and of De Bies. Afaka writes *bakara* as *pakara*, which he could not have done if he had a sign for *ba*. The alphabet given by me in 'Opbouw' was changed correspondingly.

The signs for *cha* and *ca* of De Bies seem to me to be incorrect and redundant, and they have been omitted.

The wavy line under the text by Afaka was explained as indicating the bottom of the page. Maybe the 'bookmen' later on discovered that they could manage also without such a naive implement.

Kahn (de Bies) and Bonne give the characters a different sequence. A rigid sequence makes certain that in summing up the characters no one is forgotten. In figure 1 Afaka's characters are given in order of the Latin alphabet. Added are the published texts (figs. 2-5) together with their transcription and English translation. The catechism of Father Morssink seems to have been lost. But it is perhaps of more interest to reproduce what the Djuka have written on their own account, than what the 'bakra' could graft on their original endeavours.

With which I do not want to substract anything from my appreciation for the work of Father Morssink.

REFERENCES

BONNE, C.: Het Boschnegerschrift van Afaka. *W.I. Gids 2*, 1920, p. 391–396.

DELAFOSSE, MAURICE: Les Vaï, leur langue et leur système d'écriture. *l'Anthropologie* 1899, no. 10 (quoted in Ratelband).

GONGGRYP, J. W.: De geschiedenis van het Djukaschrift van Afaka. *Opbouw*, Paramaribo, December 1958, 7 pp.

HERSKOVITS, MELVILLE J. & HERSKOVITS, FRANCES S.: *Surinam Folklore*. Columbia University Press, New York, 1936.

KAHN, MORTON, C.: *Djuka. The Bush Negroes of Dutch Guiana.* The Viking Press, New York, 1931.

KLINGENHEBEN, A.: The Vai script. *Africa 6*, p. 158–171 (quoted in Ratelband).

MORSSINK CssR, F.: Reisbrieven. *De Volksmissionaris 40*, 1919, p. 91–96, 122–128, 141–144, 155–158; *41*, 1920, p. 312–320, 346–352.

RATELBAND, K.: Een Boschnegerschrift van Westafrikaanschen oorsprong. *W. I. Gids 26*, 1944, p. 193–208.

Zeitschrift der Deutschen Morgenland Gesellschaft, no. *73*, 1913, p. 58–65 (quoted in Ratelband).

Since the above was written, the journal *De West* mentioned, 25 February 1960, that Abéna, a captain of the Aucaner tribe, after a prolonged illness died in the hospital of Stoelmanseiland on the Lawa river and, being a Christian, was buried by the Evangelical Brother Axwijk at Karmel, near Sajé on the Tapanahoni river.

Some months before this captain Alofaisie told me that Abéna was his father. Alofaisie is somewhat older than his brother Datra Bonoe, born in 1918, named thus in honour of Doctor Bonne, and baptized Alfonsus by Father Morssink. He is younger than his brother Delei, also mentioned by Father Morssink. Alofaisie, at present the head of the 'bookmen', must have been born around 1915.

He is in possession of a pocketbook written, perhaps by him, in the script.

Mr. C. Dubelaar, to whom I showed some copies of pages of this booklet, *discovered in part of them a Protestant version of the Lord's prayer.* The rest, repeatedly calling 'mi gadoo', 'mi masa', (my God, my Lord), evidently also had religious intent. But untill now we could not understand its meaning.

G. C. A. MULDER

SURINAME'S ECONOMISCHE STILSTAND IN DE VORIGE EEUW

Wanneer wij de betrekkelijk schaarse literatuur over de economische geschiedenis van Suriname doorlezen, vinden wij overal hetzelfde jaartal als keerpunt van de ontwikkeling: 1863, afschaffing der slavernij. In dat jaar heet de bloeiende plantagekolonie te zijn ondergegaan. Enkele schrijvers, zoals de opstellers van het Tienjarenplan [1], noemen nog enkele nevenfactoren, zoals de opening van het Suezkanaal en het verzuren der plantagegronden, doch hoofdzaak is bij allen de afschaffing der slavernij. De daarbij aangehaalde statistische gegevens beperken zich uitsluitend tot het aantal der plantages.

Wanneer wij echter nader ingaan op de verkrijgbare statistische gegevens, dan blijkt evenwel spoedig, bijvoorbeeld uit de uitvoer- en productiecijfers, dat deze ommekeer zich allerminst in 1863 voltrok, doch veel eerder in de koffiecultuur en helemaal niet in de suikercultuur, de beide gewassen, waar het Suriname van die dagen van leefde.

Uitvoer koffie in ponden:

1790:	14.856.000
1830:	6.033.000
1850:	754.000

Productie suiker in ton:

1833:	19.000
1914:	15.000
1938:	14.000

Productie cacao in ton:

1799:	0
1860:	270
1895:	4.500

Bevolking (1000) en uitvoer (*f* 1.000):

1850:	52	2.877
1870:	51	2.658
1890:	60	4.237
1910:	91	8.345

En bekijken wij de aangrenzende gebieden, die evenzeer onder

[1] "De Grondslagen van een Tienjarenplan voor Suriname" (1952) en "Tienjarenplan voor Suriname" (1954), beiden Paramaribo/Den Haag.

de afschaffing der slavernij en de opening van het Suezkanaal leden, dan zien wij in het tegenwoordige Brits Guyana en in Brazilië een krachtige vooruitgang.

Willen wij de economische situatie in Suriname gedurende de 19de eeuw beoordelen, dan is het noodzakelijk, Suriname niet als een geïsoleerde Nederlandse kolonie in de West te zien, doch als een deel van tropisch Amerika, dat evenals de overige delen aan vele gelijkgerichte invloeden onderhevig was, waarnaast er dan enkele bijzondere invloeden moeten zijn, die nadelig voor Suriname werkten.

De grote verwarring in Europa tijdens de Franse revolutie en de Napoleontische oorlogen liet niet na een stempel op geheel tropisch Amerika te drukken. Bij het aanbreken van de 19e eeuw vinden wij in het noorden de jonge Verenigde Staten, die expansie zoeken in de richting van West-Indië, wat hun ook spoedig gelukt door de aankoop van Louisiana van Frankrijk in 1803 en de verovering van Spaans Florida in 1819. Frankrijk en Spanje ondervinden grote moeilijkheden in hun koloniën en moeten deze stuk voor stuk afstaan, op enkele Antillen na. Alleen Engeland, dat zich kort te voren uit het grootste deel van Noord Amerika verdreven zag, voert een krachtige politiek, in concurrentie met de Verenigde Staten. Gebruik makende van de Europese oorlog, weten de Engelse troepen in 1797 het Franse Trinidad te bezetten en reeds in 1796 het westelijk deel van het toenmalige Nederlands-Guyana, van waaruit zij in 1799 de rest van het Nederlandse gebied onder voorlopige bescherming nemen.

In 1795 waren de Nederlandse Compagnie-koloniën door de staat van de particuliere maatschappijen overgenomen en naar de letter tot één gebied verenigd. Deze bijna twee eeuwen door Nederlandse particulieren bestuurde gebieden waren in feite onteigend, en door wie? Hier dringen zich vele analogieën met het huidige tijdsbestek aan ons op. De hier genoemde staat was de onder Franse druk staande patriottenregering, waartegenover vanuit Londen een Nederlandse emigrantenregering ageerde. En daar deze laatste een bondgenoot, geällieerde, van Engeland was hechtte zij haar goedkeuring aan de Engelse bezetting, die, met een kleine tussenpoos, tot 1816 zou duren in het toenmalige Nederlands-Guyana, bestaande uit de gouvernementen Demerara, Essequibo, Berbice en Suriname. In het laatste jaar werd Nederland in zijn macht hersteld in het uiterste oostelijke gebied Suriname, doch het belangrijkste deel – de drie andere koloniën – moest, machteloos als Nederland was, aan Engeland worden

afgestaan. Zo kunnen wij Suriname zien als het Nieuw-Guinea van het vroegere Nederlands-Guyana.

Gedurende de daaropvolgende halve eeuw ontstond er een groot verschil in welvaart in beide gebieden. De United Colony, die in 1831 werd verenigd tot British Guiana, maakte een bloeiperiode door, terwijl Suriname nimmer van haar aderlating is hersteld. Het betrekkelijk kleine gebied, waarover het Nederlandse gezag hersteld was, trok weinig belangstelling van het moederland. Het beste deel, Demerara, was immers verloren en in Oost-Indië lokten grotere winsten.

Daar reeds in 1808 de slavenhandel verboden was in de Nederlandse en Britse gebieden, was men bevreesd, dat de arbeidskosten te hoog zouden worden. Dat de Britten daar anders over dachten, leren ons de cijfers [1]. Van 1835 tot 1881 voerden zij 218.435 contractarbeiders aan, waartegenover Suriname eerst aarzelend in 1853 begon, zodat in 1881 minder dan 10.000 immigranten in Suriname aanwezig waren. De enige bevolkingsaanwas in het begin van de 19e eeuw bestond uit clandestiene slavenaanvoer en uit de kolonisatie van westelijk Suriname, het nog onbewoonde Nickerie en Coronie, door Schotse planters, die met hun gehele slavenmacht uit Berbice en de Antillen overkwamen, daar zij niet onder Engels bestuur wilden werken.

Naast de amputatie van het grootste deel van het grondgebied is als oorzaak van de economische stilstand niét de negatieve factor, afschaffing der slavernij, aan te wijzen, doch een gemis aan een positieve factor, traagheid in de immigratiepolitiek. In Brits-Guyana werd de slavernij reeds in 1834 afgeschaft. Dus zou volgens de gangbare opvatting daar reeds dertig jaar eerder eenzelfde economische klap als in Suriname gevallen zijn. De cijfers tonen ons het tegendeel. Juist in die jaren liep de productie en de export in Suriname terug, om eerst nà de emancipatie langzaam op een hoger peil te komen.

In Noord-Amerika zien wij een analoog verschijnsel. Bij het uitbreken van de Burgeroorlog (1861–1865), dus ten tijde van de emancipatie in Suriname, stonden de Noordelijke vrije staten op het punt de Zuidelijke slavenhoudende staten economisch te overvleugelen. Hier bleek duidelijk, dat slavenarbeid niet economisch was in het opkomende kapitalistische systeem. En hierom moest ook het Zuiden de verliezer zijn. En in de Guyana's lag deze

---

[1] P. M. NETSCHER, "Geschiedenis van de Koloniën Essequibo, Demerary en Berbice", 's Gravenhage 1888.

grenslijn niet tussen noord en zuid, doch tussen oost en west, waar het slavenhoudende oostelijke Suriname de economische verliezer was tegenover Brits-Guyana, dat evenzeer te lijden had van het Suezkanaal en waar de grondkwaliteit vrijwel dezelfde was.

Ook de vaak gedane verwijzing naar de Britse preferentiële rechten voor suiker treft geen doel. De plantages verminderden inderdaad in aantal, doch de totale export bleef nagenoeg gelijk, voornamelijk door het samenvoegen der plantages en door het toepassen van grotere efficiëntie, al werden de modernere productiemethoden eerst veel later dan in Demerara toegepast.

In de afwezigheid van een actieve bevolkingspolitiek zien wij dus de voornaamste oorzaak van de economische stilstand van Suriname gedurende de 19e eeuw. Eerst nadat de immigratie had doorgezet, zien wij een langzame vooruitgang.

SUMMARY

SURINAM'S ECONOMIC DECLINE IN THE LAST CENTURY

It is generally assumed that Surinam's economic decline in the 19th century was mainly the result of the abolition of slavery in 1863. The author disagrees with this contention, and substantiates his view that the principal cause of the arrest in economic growth was the absence of an active population policy.

He also mentions a political reason, viz. the loss of Demerara, Essequibo, and Berbice in 1816, due to the Napoleonic wars. Surinam never fully recovered from this amputation. Holland lost her interest in the colony, and turned all attention to the East Indies.

BOEKBESPREKING

Huidskleur en menselijke verhoudingen, door R. D. G. Ph. Simons. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1958, 119 bladz., 7 platen buiten de tekst.

Het thema huidskleur en menselijke verhoudingen staat in het brandpunt van de belangstelling. Talrijk zijn dan ook de publikaties over rasverhoudingen en raskonflikten en het is de verdienste van Simons, dat hij in een zestal vlot geschreven hoofdstukken veel van wat tot nu toe slechts in de vakliteratuur te vinden was, heeft verwerkt. Het is een bijzonder leesbaar boek geworden, dat voor degenen, die in de materie van de rasverhoudingen zijn ingewerkt, weinig nieuwe gezichtspunten biedt, maar voor ons in Suriname het lezen ten volle waard is, al was het alleen maar om de uitweiding van de schrijver over de Zuid-Amerikaanse en Caraïbische situatie.

Schrijver begint met een uiteenzetting over de sociologische betekenis van het pigment. Hij behandelt in dit kader begrippen als stereotypieën, colour-bar, vormen van discriminatie, om in de volgende hoofdstukken de verschillende typen van colour-bar, grotendeels in de voormalige koloniale gebieden, te beschrijven. Voorts komen aan de orde onderwerpen als de colour-bar in Europa, de kerk en zijn houding tegenover het rassenprobleem, de positie van de 'marginal man' en het boekje besluit met een bespreking van de Zuid-Amerikaanse volkerensmeltkroes.

Onze bezwaren hebben betrekking op de verklaring van het rassenprobleem, zoals Simons deze expliciet geeft in het slotwoord. "Hierbij dient de huid slechts als clubtrui of beter nog, als distinctief om de economische zwakkere van de economisch sterkere te onderscheiden, welk onderscheid door de huidskleur gedurende vele generaties is te volgen of retrogaat te traceren". En elders zegt schrijver: "De rassenstrijd is zodoende een 'klasse-stands-strijd', waarbij de faktor stand zelfs op de tweede plaats komt bij de faktor klasse, omdat de strijd het eerst gaat tussen een bezittende en een niet-bezittende groep".

Rassenstrijd is dus een bijzondere vorm van klassenstrijd. Een puur economische verklaring voor maatschappelijke verschijnselen derhalve. Teveel heeft Simons zich naar mijn inzicht gericht op de rasverhoudingen in de koloniale gebieden, waar inderdaad het economisch-machtsaspect sterk naar voren treedt. Maar dat wil niet zeggen, dat men nu de aard van deze vorm van rasverhoudingen mag generaliseren. Zeker zijn in de koloniale structuur de rasverhoudingen vaak van een dramatisch karakter, maar mogen wij op basis daarvan besluiten tot een zo eenzijdige verklaring als Simons aanvoert? Men kan stellen, dat waar economische tegenstellingen in het spel zijn, de rasverhoudingen bijzonder verscherpt worden, maar dit rechtvaardigt nog geen uitsluitend materialistische inter-

pretatie. Het is jammer, dat Simons nergens in zijn boek een poging doet de rasverhoudingen eens te belichten vanuit een cultureel antagonisme. Waarden spelen in de verhouding tussen de rasgroepen vaak een belangrijke rol, vooral wanneer er sprake is van antagonistische waarden en waardenstructuren. Rasconflicten kunnen ontstaan, wanneer een rasgroep met een eigen cultuur bedreigd wordt door het binnendringen van vreemde waarden, waardoor de integratie van haar cultuur wordt bedreigd.

Simons fixeert zich op zijn economische verklaring, waardoor waarschijnlijk zijn 'prognose' zo'n sombere klank heeft. "Want de discriminerende zal eenmaal door de gediscrimineerde worden gediscrimineerd, opdat hij als gediscrimineerd de hem discriminerende zal discrimineren, enzovoort".

Over de invloed van de christelijke kerken op de rasverhoudingen heeft Simons weinig goede woorden, maar als we lezen, dat "nog steeds, nog vandaag, men op vele scholen in Europa elke niet-christelijke godsdienst discrimineert", dan geloof ik toch, dat Simons ontspoort. "Men leert van dode mythologieën, doch van Islam, het Boeddhisme, het Hindoeïsme, primitieve psychologieen en Oosterse Wijsheid bleef en is Europa's jeugd, zelfs in landen, die meer niet-christelijke dan christelijke onderdanen hadden en hebben, bijna geheel verstoken". Ik weet niet, waar Simons deze vakken in het overladen schoolsysteem wil invoeren; ik vraag mij ook af of het niet wat al te veel gevraagd is van de jeugd om zich op al deze terreinen te bewegen. Ik weet wèl, dat er in Europa diverse universitaire instituten zijn, die zich bezighouden met Oosterse religies, talen, zeden en gebruiken. Er bestaat een intense belangstelling voor 'het andere' en dat die belangstelling ernstig wordt genomen, blijkt wel uit het feit, dat zij op universitair niveau wordt bevredigd.

Ik wil het bij deze opmerkingen laten, al is het verleidelijk nog verder in te gaan op het *Sint-Nicolaasverhaal, inclusief zwarte Piet*, waarover Simons ons het een en ander vertelt. Maar ook als niet-katholiek nemen wij aan, dat heiligen geen rasvooroordelen hebben en dat de verhouding van de goede Sint tot zijn knecht amicaal is. Voor hen, die wel last hebben van rasvooroordelen, is dit boekje bijzonder nuttige lectuur. Het is daarbij in een levendige trant geschreven en van foto's voorzien.

J. D. SPECKMANN

Aan dit nummer werkten mede:

J. H. ADHIN, geboren 1927 te Ornamibo (Suriname). Behaalde de hoofdakte (1947), alsook enige bijakten. Sinds 1943 werkzaam bij het onderwijs in Suriname, het laatst als onderdirecteur van de Mulo-School te Nieuw-Nickerie (1955–1958). Studeerde filosofie in India aan het New Delhi-College van de Panjab-University (1953). Stelde een Hindi-Nederlands woordenboek samen (1953). Was directeur van de Volksuniversiteit Nickerie (1957–1958). Studeert sinds 1958 sociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

G. W. M. AHLBRINCK, geboren 1885 in Nederland. Sinds 1910 onafgebroken werkzaam in Suriname. Gespecialiseerd in de taal en gewoonten van de Indianen in Suriname. Ondernam, in opdracht van het Surinaamse Gouvernement, twee expedities (in 1926 naar de bronnen van de Corantijn, in 1938 naar de Boven-Marowijne, Loë en Oelemari), die ten doel hadden in contact te komen met nog onbekende Indianen-stammen. Schreef het standaardwerk: Encyclopaedie der Karaïben (verschenen in 1931). Ontving in 1955, bij de oprichting van het Prins Bernhard Fonds, als eerste in Suriname de zilveren anjer uit handen van Prins Bernhard zelf.

J. W. GONGGRYP, geboren 1885 op Plantage Clevia (Suriname). Studeerde land- en bosbouw te Wageningen. Werd in 1908 in dienst van het Boswezen in Nederlands-Indië gedetacheerd in Suriname, waar hij tot 1923 de bemoeienissen met de bossen leidde. Ging in 1935 met pensioen als adviseur voor de bossen van de Buitengewesten. Werd lector aan de Technische Hogeschool en wetenschappelijk medewerker aan het Koloniaal Instituut. Was Conseiller au Centre International de Silviculture, en van 1951 tot 1953 head of the F.A.O. United Nations Forestry Mission to the Government of Thailand. Nam deel aan verschillende bosbouw-congressen en ondernam diverse studiereizen.

G. C. A. MULDER, geboren 1918 te Voorschoten (Nederland). Studeerde economie te Amsterdam. Promoveerde in 1953 te Kansas City (U.S.A.) op stellingen na een studie in de sociale psychologie. Werkzaam als secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Paramaribo. Is verbonden aan de American Economic Association en is Fellow van de Royal Economic Society (London).

A. J. A. QUINTUS Bosz, geboren 1915 te Pasoeroean (Indonesië). Studeerde aan de Landbouwschool te Deventer en later aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Promoveerde in 1954 te Groningen op een proefschrift, getiteld: Drie eeuwen grondpolitiek in Suriname. Werd in 1949 als reserve-officier bij de Kon. Landmacht te Suriname gedetacheerd. In 1954 werkzaam gesteld als agrarisch jurist bij het Departement van Financiën. Werd in 1956 benoemd tot Districts-Commissaris van Nickerie.

J. VOORHOEVE, geboren 1923 te Djombang (Indonesië). Studeerde Nederlandse taal en letterkunde te Amsterdam. Promoveerde in 1953 aldaar op een proefschrift, getiteld: Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo. Sinds 1956 te Paramaribo als taalafgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap.

C. J. DU RY

STUDIES ON THE ARCHAEOLOGY OF THE NETHERLANDS ANTILLES: I

NOTES ON THE POTTERY OF ARUBA, CURAÇAO AND BONAIRE

For more than eighty years the Dutch islands off the north coast of Venezuela have aroused the archaeological interest of a few people, whose work the government has failed to appreciate. Whenever an appeal was made to the competent authorities in the home country to try to cast more light on the past of the islands under its rule, a barrier of bureaucratic dilatoriness and amiable misunderstanding was encountered, and hence the few ardent advocates of the Antillean cause should not be blamed for not having managed to elevate archaeological knowledge of the region to a respectable level.

Moreover, none of the persons concerned has been a professional archaeologist. Father A. J. VAN KOOLWIJK cannot be described as such, and nor can Professor J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG. However, the latter, though really an ethnologist and linguist, is entitled to be called an archaeologist on account of his careful and scientific methods. Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK is not a trained archaeologist either; as a zoologist, he naturally has quite another sphere of activity. But his many-sided love for the islands has also made him an indefatigable champion of the cause of archaeology there.

The National Museum of Ethnology (Rijksmuseum voor Volkenkunde) at Leiden now has an extensive collection of archaeological specimens which has been amassed by the above-mentioned persons.[1]

Since VAN KOOLWIJK's material has already been published bij DE JOSSELIN DE JONG, we have mainly paid attention to the

[1] HUMMELINCK not only did collecting work himself, but also obtained material from several other sources, such as the Dominican Fathers in Bonaire; A. D. RINGMA (Curaçao and Aruba); Dr. A. C. J. BURGERS (Bonaire); and G. BOGAERS (Aruba).

Fig. 1 Sketchmap of the Islands Aruba, Curaçao and Bonaire, showing localities mentioned in the text.

latter two collections, about which nothing has yet made known.

Preparation of this material raised many problems. We received it with but little information, which did not enable us to get a correct idea of its archaeological context. Stratigraphic data were completely absent, and it is precisely these which are so important to investigation of a site, to enable the various periods of occupation and their relative ages to be determined. Even if the site concerned has had only one period of habitation, the stratigraphic situation of the specimens nevertheless remains important in that they will show us at any rate the initial and final dates of settlement.

The archaeology of our three islands at once makes special demands in this respect. The comparatively one-sided development of the Indian population and, on the other hand, the nature of the soil (i.e. erosion and, in particular, the insignificant thickness of the concentrations of shells) render stratigraphy well nigh out of the question.

Hence it must have been impossible for DE JOSSELIN DE JONG, when digging at Santa Cruz, Aruba, in 1923, to see where exactly the virgin soil began; where the old surface line (i.e. the stratum on which the historical population lived) was; and in what relation to these strata the potsherds or other objects were found. Moreover, in many places the soil had been ploughed, and consequently it is highly probable that nothing is lying in its original place, or has been lying there since the first excavation. Anyway, he had the sherds carefully put away and classified in large drawers. As regards the site at Santa Cruz, where he dug in

Fig. 2 Sketchmap of northern and middle Venezuela, showing localities mentioned in the text.

three different places, precise indications have been given as to whether the object concerned comes from trench A, B or C, while every square metre in the trench has been numbered and the depth at which the object was found has been indicated as either 0 to 25 or 25 to 50 cm. The same obtains for the other sites that were excavated by him, such as Savaneta in Aruba and Sint Jan, Knip and Asiento in Curaçao.

Thanks to DE JOSSELIN DE JONG's description of VAN KOOLWIJK's material (1918), and owing to the long-known connection between the islands and the mainland of Venezuela, it was possible for us to try to group the different kinds of pottery by comparing them with material from Venezuela.

We started our investigation by distinguishing the various earthenware utensils and by carefully sorting them into, for instance, figurines, amulets, griddles, pottery discs, and finally ordinary domestic crockery, which may itself be subdivided into different sorts. In archaeology, in most cases, and certainly in this particular case, pottery is the most important starting-point for a historical reconstruction of the area to be investigated.

Accordingly, we tried to draw up a relative chronology on the basis of the pottery. With the aid of the sherds we had to attempt to ascertain whether, and, if so, in what sequence, various civilizations had followed one another, or, if there could only have been one single continuous civilization, what important facts are conspicuous in it and what chronological relations were with the contemporary inhabitants of neighbouring countries or regions of which more is known.

It stands to reason that a relative chronology gives no more than an unsatisfactory solution. But it is an indispensable preliminary to an absolute chronology, which can and should only be based upon datings by means of radioactive carbon, pollen analysis or glottochronological determinations of dates.

In establishing our relative chronology we started from various factors, viz.: historical correlations, which did not carry us farther back than the Spanish conquest of the islands; geological and geomorphological correlations; probable economic circumstances; trade and dissemination; and finally the typology of the pottery. In this we relied mainly on the publications by C. OSGOOD & G. D. HOWARD: *An Archaeological Survey of Venezuela*, 1943, and A. KIDDER II: *Archaeology of Northwestern Venezuela*, 1944.

The publication of *An Archaeological Chronology of Venezuela*, by J. M. CRUXENT & IRVING ROUSE, 1958, provided us with a splendid amplification of our preparatory work, enabling us to adopt the authors' absolute chronology and fit it into the frame of the archaeology of our islands.

In our typological investigation of the pottery we tried to find a certain evolutionary line in the composition of the material, in the technique of its manufacture, and in the different types of decoration. But this approach is fraught with various risks. One is easily inclined to consider coarse pottery older than that which is more delicate and perhaps more beautiful. The contrary, however, may be true. The older pieces of pottery found in Aruba proved to be of finer texture than the examples of more recent date. Comparison showed that the older sherds belong to a type frequently found along the northeast coast of Venezuela, and so we suppose that the most ancient pottery was imported, and that it was not until later the natives of the islands started to bake their own. Here is a connection with the commercial relations we needed for our relative chronology. If we were to exclude the influence of trade, and were to assume that all the pottery found in Aruba was made locally, the degeneration observed in the pottery would lead to the conclusion that an ancient, highly developed population had been ousted by a newer, less civilized one.

However, exclusion of the influence of trade is a hypothesis which is difficult to maintain, because then it would have to be assumed that the inhabitants of Aruba and of the northeast coast of Venezuela made practically identical pottery perfectly independently of one another. Besides, numerous excavations in Venezuela have proved that the nidus of the kind of pottery that will be described in this article was situated in the eastern part of the country. We therefore believe that in remote times the islands traded with northeast Venezuela.

We are still left with the problem of the population groups. If the fact of trading is taken into consideration, it is improbable that a more highly developed group was superseded by a less civilized one; the reverse might have taken place. This is an extremely difficult problem, and the ethnologists offer us little help in trying to solve it. The ancient commercial pottery, which must have been more or less contemporaneous with the shell artifacts found in the islands, argues in favour of a primitive fishing folk which was suddenly disturbed by a more recent

group from the mainland who brought agriculture and pottery with them (cf. VAN HEEKEREN's paper, p. 110).

Finally, in drawing up our relative chronology, we have made use of certain geological and climatological synchronisms. When a further investigation of the islands is carried out, it would be advisable also to study correlations obtained by means of palynology. We only have historical data from the time after the conquest by the Spaniards, that is to say since 1500. And, with a few exceptions, these recent data have been of little use to us in studying the pottery, because they have not always proved to be trustworthy.

All the above factors gradually shape a fixed pattern in archaeology for the formulation of a relative chronology, the necessary basis for an absolute chronology built up with the aid of modern technical means.

It is CRUXENT and ROUSE's great merit that, after long and careful collaboration, with a profound knowledge of their subject, they were the first to give an absolute chronology for Venezuela which is perfectly acceptable in the present state of archaeological knowledge of the northern part of South America. They (1958, p. 8) based their findings on five factors, viz.:

1) Rate of refuse accumulation, e.g. the amount of time required for disposal of the refuse of each period.
2) Glottochronology.
3) Radiocarbon dating.
4) Geological correlations.
5) Historical correlations.

Elaboration of the foregoing led to a division into five periods, as may be seen in the following table on page 87 (CRUXENT & ROUSE, 1958, p. 9).

Seeing that the archaeology of our islands is so closely connected with that of Venezuela, we may now try to fit our material into the scheme of the above-mentioned authors.[1] CRUXENT & ROUSE have classified all the archaeological material finds in Venezuela in ten main styles, called series, and they selected (p. 23) "the most elaborate style in each series as the type style, since it subsumes more of the variations in other styles".

---

[1] In order to avoid confusion in a region forming a geographical and archaeological unit, we have thought it necessary to keep to the terminology indicated by the most recent trends in the archaeology of that region, mainly based on CRUXENT & ROUSE's publication.

ABSOLUTE CHRONOLOGY

Periods	*Dates* based upon *Rate of Refuse Accumulation*	*Dates* based upon *Glotto-chronology*	*Dates* based upon *Radio-carbon Analysis*	
			Calendar Dates	Dates before the present
V	1500 A.D. on	1500 A.D. on	1500 A.D. on	0– 450 B.P.
IV	1437– 1500 A.D.	1350– 1500 A.D.	1150– 1500 A.D.	450– 800 B.P.
III	1193– 1437 A.D.	750– 1350 A.D.	350– 1150 A.D.	800– 1600 B.P.
II	929– 1193 A.D.	150– 750 A.D.	B.C. 1050– 350 A.D.	1600– 3000 B.P.
I	849– 929 A.D.	B.C. 50– 150 A.D.	B.C. 5050– 1050	3000– 7000 B.P.

The term 'series', which is in point of fact a collective name covering a series of subordinate styles, originated from the difficulties which arose in comparing pottery [1]; it may be observed that the styles of different regions closely resemble each other, and yet are decidedly not identical.

As the authors themselves suggest in several passages, this grouping into series, which amounts to a first attempt to organize the archaeology of Venezuela in a definite manner, will probably be altered in some details in course of time, as additional archaeological data become available. For instance, we read (CRUXENT & ROUSE, 1958, p. 23–24): "We suspect that some series may have had more than one place of origin, e.g., that certain of their traits may have originated in one style and have spread in one direction while other traits may have originated in other styles and have spread in different directions."

This shows that certain series may overlap, and that this is not merely a geographical phenomenon, but necessarily also a chronological one, which may have important implications. A site where different hybrid styles were found has been classified

[1] The term complex is adopted for classification of non-ceramic sites (CRUXENT & ROUSE, 1958, p. 3).

in the series whose traits appeared to be dominant. We now know (op. cit. p. 73) that the archaeological material from Aruba, Curaçao and Bonaire is contained in what is called the Dabajuroid series, and should be dated as belonging to Periods IV–V, i.e. from 1150 to 1500, possibly on to 1900 A.D.[1]

Our investigation has shown that most of the archaeological material from the islands should be assigned to Period IV. However, we have a few sherds from Period II, and on the other hand sherds and artifacts from periods down to V.

As witness to this, VAN KOOLWIJK (1881, p. 14) writes about a (Spanish) silver coin in one of his letters to the Director of the National Museum of Antiquities at Leiden: In one of the boxes I sent to the National Museum of Antiquities there is a silver coin, which was found in the neighbourhood of Knopenberg hill (Seroe di Boton) some twenty years ago; there, many discs made from shell are also found.

For the sake of convenience we shall first discuss the few old trade sherds before proceeding to describe the characteristic material from the Aruba area, which at the moment is characterized by two styles, the Santa Cruz style and the Savaneta style both belonging to the Dabajuroid series. Finally, we shall briefly consider Curaçao and Bonaire, which are at least equally important from an archaeological point of view but from which we unfortunately have too little material and data to enable justifiable conclusions to be drawn.

In our Museum there are about 3000 sherds from Aruba (2700 from Santa Cruz and 300 from Savaneta). There are as many from Curaçao, but 98 per cent of these consist of small eroded sherds of a plain ware which would not repay investigation. From Bonaire we have some two hundred sherds, only a few of which can be discussed, for the same reason.

ARUBA (Plate I–XVII, XXIIa)

SANTA CRUZ PERIOD II (Plate II)

Of these we have five sherds with a fine-line incised cross-hatching decoration. The sherds are grit-tempered, rather thin and hard. There are no traces of painting or finishing with a white paste. They are too small to enable the original shape of

---

[1] The term Dabajuroid is derived from Dabajuro, a place in Venezuela not far from the coast, between the Lake of Maracaibo and the Paraguaná peninsula.

the pot to be recognized, but we may assume that they belonged to a type of bowl with sinuous, flaring sides, except one sherd which might be from a pottery disc (cf. REICHEL-DOLMATOFF, 1956, pl. XIX 2). This kind of pottery is trade ware that probably came from the northeastern part of Venezuela, while it also occurs in Trinidad, near Cedros Bay, where ROUSE and BULLBROOK found it in 1946 and from which it has since been known as Cedros-style pottery.

This Cedros-style spread along the north coast of Venezuela via Irapa and El Mayal, as far as Río Guapo. On the other hand pottery has been found with the same sort of fine-line incised cross-hatching at Momil, in northeastern Colombia; the excavator of that site put its age as contemporaneous with the second period in Venezuela (REICHEL-DOLMATOFF, 1956, p. 279). ROUSE examined the possibility of a relation between Colombia and Venezuela with regard to this crosshatched pottery, and arrived at a negative conclusion, for several reasons (CRUXENT & ROUSE, 1958, p. 37).

Anyway, we are more inclined to believe that the Aruba sherds came from northeastern Venezuela than that they came from Colombia, firstly because the Cordilleras de los Andes formed a kind of natural barrier, and secondly because, in addition to the pottery, the other artifacts also show points of connection with the Venezuelan region (cf. VAN HEEKEREN, p. 112). In doing so, we in no way disturb the archaeological order created by CRUXENT and ROUSE.

The transition from Period II to III is not always quite clear. It is known that at Irapa on the Paria peninsula the Cedros style continues down to Period III, but so far this is the only place where this is known to happen (CRUXENT & ROUSE, 1958, p. 131). Taking this into account in our dating, we may assign the five trade sherds of the Cedros style found at Santa Cruz, in Aruba, to the end of Period II, i.e. to the third or fourth century A.D.

In addition, we still have a number of sherds (e.g. with red and white painting on a white slip and some serpent motifs) which we can only conjecture to belong to Period II or III, since we have not been able to compare them in any way. When writing this article we only had CRUXENT & ROUSE's descriptions in the first part of their *Archaeological Chronology of Venezuela* to go on, since the second part of their work, which contains the photos, has not yet reached us.

We shall not make any definite pronouncements here con-

cerning sherds which may belong to Period II or III, except with regard to a few Cedros sherds which were so characteristic that we could recognize them, while, in addition, we had seen pictures of them in an article by CRUXENT (1949, p. 163) on the Guapo site. As has already been remarked, most of the material from Aruba, i.e. more than 90 per cent of it, shows traits typical of Period IV.

It might be expected that, in a small island like Aruba, only one uniform style would be found, which would imply that the material dug up at Santa Cruz might be supposed identical with that of Savaneta. This is decidedly not so, though the pottery from the two sites is, admittedly, very similar. We are therefore obliged to deal with the two sites separately and to classify them in different styles.

SANTA CRUZ STYLE (Plate III–XVI).

During his campaign in 1922–23 DE JOSSELIN DE JONG dug three trenches in the Santa Cruz Area, situated just in the centre of Aruba, on the eastern side of Hooiberg hill (cf. VAN HEEKEREN, p. 106–109).

Trench B he abandoned without taking any archaeological objects from it. From trench C a number of sherds were obtained which are absolutely identical with those from A; accordingly we thought it advisable to simplify things by generalizing the finds under the heading 'Santa Cruz'.

The deposits seem to be no more than 25 or 50 cm in height, and cover a rather large area which has not yet been defined. The sherds exhibit remarkable a variety. In the painted ware the clay is rather fine, whereas in the plain types it tends to be coarse. Tempering has been carried out with the aid of grit and shell, but its percentage cannot be determined.

Numerous corrugated rimsherds reveal the coiling method as manufacturing technique. Very often the surfaces are not perfectly smooth, and we see traces of scraping. No polished sherds have been found in this collection. The surface colours vary as a result of badly controlled firing. Lack of oxygen and unintentional smoking have caused large patches of black and gray, while overfiring resulted in stone-reddish areas. Normally the surface colours range from black, gray, brown to red. Fabric-impressed sherds are rare. No Santa Cruz sherds show any sign of use of the paddle-and-anvil finishing technique which occurs

in the Dabajuro style. Very few accurately restorable vessels were found in the present Museum collection, but approximate shapes could be determined from a certain number of rims, large sherds, basal and leg fragments. The basic shapes deduced are: large urns, often used for funeral purposes, as will be seen later; *ollas*, probably for keeping water; bottles; and bowls.

There are many different sorts of bases. For instance, we found round bottoms and flat bases, annular bases, low stand rings, legs from multipod bowls, leg-ring bases and, finally, a few foot-shaped objects which might have been either legs of a large vessel or supports of single-legged bowls (Pl. IV). One of these is hollow, and happens to be our finest example, showing the coiling technique (Pl. IV 4). Leg and ring bases (Pl. IV 5, VI 2) do not occur frequently. Perforated annular bases are characteristic of the black-on-white painted ware. A great variety of handles were also found. On the plain ware, horizontal-arched, solid handles, or crescent-shaped ones, are seen. Bitubular handles placed vertically on the vessel wall are common. On one example the double-rodded handle ends in a human face on the inside of the bowl. One sherd has a double-rodded appliqué strip serving as handle.

On the black-on-white painted pottery, handles mostly appear in animal forms, extending vertically across the aperture of the vessel. In the same ware, an especially remarkable type of handle was met with – flat and discoidal, with a flat square lump on its top. A similar piece was found by CRUXENT (1955, p. 91–m22) in the valley of Palo Negro.

Finally, there are a few (9) objects which are considered to be bases with supports; but the human features in coffee-bean elements on one of them would be inverted if the supports were turned upwards. This suggests that we are dealing with handles. They are flat, trapezoidal in form, and slightly curved to follow the circumference of the bowl or dish. They only seem to occur in the polychrome and black-on-red ware, and are hardly ever unaccompanied by appliqué work.

The following types of lugs and ears are distinguishable: small, solid lumps of clay fixed on the vessel wall and then pierced with a needle or pin; tubular ears showing from one to four parallel tubes, often decorated with punctuated strips on the ends; elbow-shaped ears; simple crescent-shaped lugs, placed vertically on the wall; and finally, lugs fixed on the edge of rims and on top of legs.

There are also lugs or knobs in the shape of an animal's head (Pl. IX 6, X 5). Spouts seem to belong to the painted pottery. There are large ones with a 20 mm aperture in the black-on-white ware, and small ones with a 5 mm aperture in the black-on-red ware. They have frequently been modelled with appliqué work, and shaped in zoomorphic forms. Appliqué work decorates vessel walls, legs, handles, lugs, spouts and supports of annular bases. On the latter, owl-like figures can be recognized, with a hooked beak and dotted, encircled eyes. The frog motif and the coffee-bean eye are very characteristic. Many human faces are indicated by coffee-bean elements, with strips of clay for eyebrows and even hair. In general, animals are difficult to identify, but bats and serpents can be seen, in addition to those just mentioned. The appliqué designs are frequently notched, punctuated or painted.

Incised pottery is not so well represented at the Santa Cruz site. We encountered only a few small sherds of bowls with broad-lined incisions. The incised sherds were all of a red-slipped type.

The different painting styles found in the Santa Cruz collection will now be enumerated in order of frequency, e.g. black-on-white, black-on-red in two types, one with a lustrous red slip and the other with a chalky dull slip, black and red on plain, black and red on tan or red, red-on-white and red-on-red. Several sherds of the black-on-white type have a rather bluish-coloured slip instead of the usual white or yellowish one. Some authors describe these as a separate type (FERIZ, 1959, p. 119), but in our opinion the effect is due to a discoloration of the slip which was not intentional.

Most of the black-on-white painted sherds are ornamented with appliqué work. The patterns show no naturalistic features; they are purely geometric designs. They consist of painted areas bounded by straight or crudely curved parallel lines, running in horizontal as well as in vertical directions. There are comb-like designs, spirals, volutes, semi-circles, triangels and diabolo-shaped designs. There is only one dotted pottery fragment in black-on-white.

Pottery artifacts – Contrary to expectations, six griddle fragments were found; normally, these rarely occur in the Dabajuro series. They are very important for a reconstruction of the economic aspects of the island society (VAN HEEKEREN, p. 110).

Our collection contained numerous *topia* or circular clay

pot remains, the use of which we are unable to explain.

There are three fragments of probably cylindrical stamps with a broad-lined, incised, decorative design. One solid cylindrical stamp seems to be complete. The one pipe stem is not sufficient evidence for local manufacture.

No spindle whorls were found, but perhaps some drilled potsherds did duty for them.

Finally, one object could not be identified (Pl. XV 4). We do not know whether it is an ear-plug, a stamp, or perhaps a spindle whorl.

SAVANETA STYLE (Plate XVII)

The site of Savaneta is situated on the south coast of Aruba. Professor DE JOSSELIN DE JONG dug eight sections there, each one metre square, in which he discerned two levels, from 0 tot 25 cm and from 25 to 50 cm. In general the material is similar to that of Santa Cruz. The sherds range from coarse in the plain ware to fine in the painted, with an average thickness of between 4 and 10 mm. Both grit and shell tempering occur. The coiling technique is again met with, and is evidenced by numerous corrugated rimsherds. Surfaces are scraped and smoothed. Only one polished sherd has been found.

Hard-baked, grit-tempered sherds of a plain grey-yellowish ware which was lacking on the Santa Cruz site, seem to be characteristic here. The avarage thickness is almost 5 mm.

Fabric impression is evident, and exactly fits the description given by CRUXENT & ROUSE (1958, p. 71) for the Dabajuro examples: "It is evident in many cases that the fabric has been pressed into a thick slip of soft clay, applied over the smooth, hardened surface of the vessel wall. The impressions usually cover the entire exterior surface of the sherds but are occasionally limited" (see Pl. XVII 7, cf. III 7).

Firing clouds are common.

Of the approximately 300 sherds from Savaneta, more than 200 are plain, 51 are black-on-red, 29 black-on-white. Hollow rims are rare. The general shapes must have been those of urns and bowls. No bottle necks or collars from jars have been found.

The black-on-red ware includes a few annular bases. In Pl. XVII 5 the bottom of a tripod bowl with broken-off legs is shown. Rings and legs and flat bases are lacking; there is only one example of a single-legged bowl. In the black-on-white painted ware a spherical object, decorated with dotted painting

and appliqué strips and knobs, attracted special attention (Pl. XVII 9). It might have been the cover of a bottle. Handles, lugs and spouts occur sporadically. The painted designs are similar to those described for the Santa Cruz style.

Unlike the Santa Cruz, the sample from this site is too small to enable important conclusions to be drawn; all that can be said is that the material from Savaneta corresponds closely with that from Santa Cruz. An exception is a thin, hard-baked greyish ware that is lacking on the latter site.

Pottery artifacts are virtually non-existent except for *topia* and one griddle fragment.

Summary of the Aruban Material

Most of the material from the two sites of Santa Cruz and Savaneta, which are all that are as yet, seems to fit very well into the Dabajuroid series. The presence of the 'Cedros' sherds indicates that Aruba was inhabited in very remote times. The appearance of this pottery in the second period correlates with the discovery of some shell and bone artifacts, which are characteristic of pre-ceramic cultures whose survival into the ceramic period is not impossible (van Heekeren, p. 115). As regards the material of Period IV, we would emphasize the presence of griddles, which rarely occur on sites of the Dabajuroid series (Cruxent & Rouse, 1958, p. 255–257). The supposed trapezoidal handles are a complete mystery at the moment, because no information is available about similar specimens in the related neighbouring districts.

Curaçao (Plate XVIII–XX)

The archaeological harvest from Curaçao was not so rich as that from Aruba. The sites from which the material was gathered were Westpunt, Knip and Sint Jan all situated in the north-western part of the island, and Hato and Asiento in the centre, and Santa Barbara in the southeast. The bulk of the material was provided by the St. Jan area. The samples from the different sites are too unimportant for classification in separate styles. We shall therefore give a general view of the whole collection without detailing the provenance of the objects.

The clay has been rather sparsely tempered with small quartz particles. Grit and shell-tempering do not occur so much as in

Aruba. Some sherds are brittle and of a spongy texture. Surfaces are smoothed and scraped. The main colours are tan, brown and red. There are also the usual firing clouds and reddish overbaked areas. Corrugated rims indicate coiling technique.

The bases found include flat bases, low stand rings, one fragment of a pierced annular base, and quite a number of common annular bases. As at Santa Cruz, there is one fragment of a single-legged bowl (Pl. XVIII 5). Handles are relatively rare. It was surprising to find the peculiar trapezoidal handles with painted and appliqué decoration here again.

Lugs and ears do not seem to be very common either. There are a few single-rodded undecorated ears, and some flat, strap-shaped ones with a notched ring on the base. One beautiful fragment represents a pair of rim adornos with birds' heads (cf. KIDDER II, 1944, pl. IX 28). Hollow rims are conspicuous by their absence. The difference between Aruba and Curaçao is accentuated in the painting. The black-on-white ware is apparently similar. The polychrome ware, black and red-on-white, occurs frequently. On many of the painted sherds the white slip shows a fine craquelure, probably due to corrosion, which is a characteristic feature of the Curaçao and Bonaire painted ware.

The painting is rather crudely done, and the colours tend to fade quickly. Dotted painting is diagnostic for the Curaçao area. It is also found on the red-on-red, black-on-red and red-on-white painting. Geometric designs show ticked lines and different sorts of parallel line combinations.

Pottery artifacts – Twelve griddle fragments were counted from Curaçao, which proves that they were not occasional or intrusive objects. Circular pottery discs do not occur with the same frequency as on Aruba. There is no evidence of other pottery artifacts.

In summing up the data regarding the two areas previously discussed, it is obvious that the Aruban material is closest to the Dabajuro style, a fact which, however, does not exclude Curaçao from the Dabajuroid series. Tempering, colours, and slip are different in the Curaçao area.

Dotted painting designs are diagnostic for the latter. The two areas have griddles and trapezoidal handles in common.

BONAIRE (Plate XXI)

The material from Bonaire comes entirely from the Hummelinck collection, and was gathered at the sites of Wanapa, Paloe Lechi and Put Bronswinkel.

A great similarity of traits with those of Curaçao is noticeable. In some cases sherds tend to be very coarse and thick, and heavily tempered with crude particles of quartz and mica. The Bonaire pottery betrays a far from complete mastery of firing technique. Overbaked sherds and firing clouds are common.

The greater part of the collection again consists of plain sherds with flat bases, annular bases, perforated annular bases, one round base, solid legs, and one hollow leg fragment with a turtle's head rising slightly above the aperture of the vessel. Numerous coiled rimsherds indicate coiling technique. The dominant surface colours are buff, red and black. Appliqué work is exhibited by only one sherd. Painting is also rather poor. There are two red-on-tan sherds (Pl. XXI 10), one black-on-tan showing a diabolo design, two black-on-white and two red-on-white sherds. We also found a green glazed intrusive sherd, probably of European origin.

No other characteristic fragments require mention.

The associated *pottery artifacts* consist of two griddles and two cylindrical pottery discs.

Consideration of the three areas prompts the conclusion that Curaçao and Bonaire together form a group sharing similar pottery styles, with some identical traits such as tempering, texture, slip, colours and painting. This hypothesis seems to be confirmed by the stone and shell artifacts (VAN HEEKEREN, p. 115). From the previous comparisons it is clear that Aruba stands alone and seems more closely related to the mainland of Venezuela. Except for the griddles and trapezoidal handles there is nothing that suggests an intimate contact between Aruba and Curaçao, and this prompts the theory that there might have been an occupation by different Indian tribes in former times. We are not the first to suggest this possibility (TEN KATE, 1916, p. 544), but such problems can only be solved by further archaeological investigations.

URN BURIALS

The high percentage of plain urn sherds forces us to give special attention to the question of burials. However, since not a single burial site on one of the islands has yet been cleared by a specialist, we have to be careful in our interpretations. Various methods of burial can be distinguished. Here we restrict ourselves to discussing only urn burials, because there are no trustworthy indications of other types of burial, a short summary of which will follow.

There is, for instance, burial by simple inhumation in the earth of the whole body, without any protection.

A second possible way of carrying out this type of burial is by covering the corpse, or only the skull, with an inverted urn, a stone or pottery slab, or vessels.

Another form of inhumation consists in the disposal of disarticulated bodies in either of the two ways just mentioned.

Then there is the category of urn burials, which can be divided into three types:

Primary urn burial, i.e. the method of disposal in which the body is placed in an urn in a squatting position.

Secondary urn burial, when an urn contains human remains which do not constitute an entire corpse after reconstruction – in other words, when there is evidence of disarticulation.

Multiple urn burial, where remains of more than one person are found together. This, in the nature of the case, is always secondary.

Finally our classification is completed by cremation, of which there is no evidence on our islands.

Our general impression of urn burials in Aruba, Curaçao and Bonaire is that secondary urn burials seem to occur frequently, and that only sporadically there is an indication of primary urn burial.

If VAN KOOLWIJK (1882) is to be believed, urn burial was practised till recent times. A very old man from Savonet told him that, as a child, he witnessed the funeral of an Indian woman. The body was sunk into an urn in a squatting position with the head uncovered. Many people were invited and several sheep and goats were killed.

The fact that the corpse was buried in such a way that the head projected above the rim of the urn is proved to have been normal by the excavation, at the Santa Cruz site, of urns covered by a second one in inverted position (VAN KOOLWIJK, 1882, p. 224; see also VAN HEEKEREN, p. 108–109).

This being the only indication of primary urn burial we tried to find some more evidence for secondary urn burial, making a serious effort to distinguish various types of burial urns in order to see whether they can have had any bearing on the funeral rites. From the literature of the subject and a few local reports it is known that human remains were often found in various types of urns, and hence it seems impossible to indicate a prototype of a burial urn.

The fact that burial urns were probably used as water tanks in later periods makes it still more difficult. We cannot accept the suggestion of E. BARTELS, in a local daily paper (*Beurs* 9 May 1951), who states that burial urns have incurving rims whereas water urns have straight vertical or slightly outward-sloping rims. In our opinion both types were used for funeral purposes.

DE JOSSELIN DE JONG (1918, p. 67) mentions an anthropomorphic vessel about which no data were available. It is a bulging collar jar with a human face, indicated by a sinuous hairline and arching eyebrows in appliqué, while nose and eyes are constituted by the well-known coffee-bean elements (Pl. I). The eyes show a surprizingly modern make-up trick known as the 'oeil-de-biche' line. The nostrils are indicated by two vertical incised lines on a small lump of clay. A black, painted, geometrical design covers the whole surface.

Pottery of this type occurs on the mainland of Venezuela, in the Valencia area, and it is not impossible that such urns were used for secondary urn burial. Regarding this, KIDDER (1944, p. 164) writes: "One of the most characteristic forms of Valencia Red is the bulging neck jar, decorated with a human face in most cases. As Nordenskiöld points out, this type of vessel has an extremely wide distribution in South America, being common in the whole western part of the continent, from northwestern Argentina to Colombia, as well as in Brazilian Guiana and the Amazon area. Such jars are often used as burial urns east of the Andes."

If this is true the shape of the vessel would only permit secondary urn burial, or inhumation of cremation relics.

The above, being the only data available for a typological survey of burial urns, can help us no further towards solution of the burial problems. At any rate, it is legitimate to suppose that secondary urn burial was prevalent in the islands. Various authors substantiate this opinion.

In his field notes on his Aruban excavations DE JOSSELIN DE JONG mentions several cases of it. Indications of several burials not in urns on Curaçao are given in a report, full of essential detail, by the late H. D. RINGMA (1948–51; cf. WAGENAAR HUMMELINCK, 1959, p. 84).

BARTELS (1953) reports two cases in the Santa Cruz area.

The latest information has been given by Dr. H. FERIZ (1959, p. 103–104), who carried out archaeological explorations on these islands in 1954.

In his daily report we read, under May 18th: "Pünktlich holen mich die Herren *Weve* und *Hartog* ab. Wir fahren zuerst nach St. Cruz, wo bei einer Sandabgrabung, Seroe Noka genannt, ein etwa 300 m² grosses indianisches Urnenfeld entdeckt wurde, das jetzt unbegreiflicherweise von Bulldozers verwüstet wird, ohne dass die Regierung eingreifen kann. Es besteht kein Gesetz für Natur- und Monumentenschutz. *Bartels* scheint bei einem Versuch, das Urnenfeld zu retten, untaktisch vorgegangen zu sein und den Eigentümer des Feldes beleidigt zu haben mit der Folge, dass dieser selbstbewusste "Herr" absichtlich alle Urnen zertrümmern lässt – selbst die, die bei den Abgrabungen noch heil freigelegt werden. Die Urnen liegen etwa 75 cm. unter der Oberfläche in einer lehmigen Sandlage, sind 100|: 50 cm. gross und haben wahrscheinlich zur Bergung von Knochen und Asche verbrannter Leichen gedient.

Die sehr zahlreichen Fragmente zeigen, dass es sich um eiförmige Gefässe mit weiter Öffnung aus etwa 2 cm. dickem, grauen, schlecht gebrannten Ton gehandelt hat. Ich sehe noch einige Höhlungen, in denen grosse Graburnen gefunden worden waren, deren Fragmente zusammen mit zerbrochenen und zermalmten Skelett-Teilen verstreut herumliegen."

For detailed information about the human remains on the islands see WAGENAAR HUMMELINCKS 1959 paper and the treatise by TACOMA (1959), where the problem of skull deformation is treated.

SUMMARY

Comparison of the pottery material from Aruba, Curaçao and Bonaire with that from the mainland of Venezuela reveals a wider expansion of influences than was previously accepted by DE JOSSELIN DE JONG, NOMLAND and KIDDER II, who centred all comparisons in the northwestern part of Venezuela and northeast Colombia. We still consider these regions to be the centre of our cultures, but the extension of direct influences

seems to go farther eastward, as is confirmed by CRUXENT & ROUSE (1958, p. 73), who place quite a number of sites on Margarita Island and the coast opposite in the Dabajuro series.

Turning west again, some familiar traits are encountered in the Chibcha pottery in the Bogotá region. The centres of cultural development in Venezuela are two in number (CRUXENT & ROUSE, p. 263): one in the west, probably along the east coast of the Lake of Maracaibo, and the other in the Orinoco basin.

The historical, social and economic consequences of this binary classification of cultures will be discussed by my colleague VAN HEEKEREN, in the second paper of this series.

EXPLANATION OF PLATES

The specimens illustrated in the Plates are all in the National Museum of Ethnology (Rijksmuseum voor Volkenkunde) at Leiden, where they belong variously to the collections made by VAN KOOLWIJK, DE JOSSELIN DE JONG and WAGENAAR HUMMELINCK, which will be referred to as Kw, JJ and WH. Where the measurements are not given, they may be computed by comparison with the scale index (*in cm*). The photographs were taken by Mr. C. ZWANENBURG, at the National Museum of Ethnology, Leiden. For the maps I am indebted to Dr. HUMMELINCK.

REFERENCES

BARTELS, E., 1953. De begrafenis-urnen van Seroe Noka. *Beurs- en Nieuwsber.* 18.11.1953.

CRUXENT, J. M., 1949. Noticia preliminar sobre arqueología del Río Guapo. – Estado Miranda. *Memorias Soc. Cienc. Nat. la Salle 9*, 24, p. 145–170.

CRUXENT, J. M., 1955. Descripción de una colección arqueológica del municipio Dabajuro, Edo. Falcón (Venezuela). *Memorias Soc. Cienc. Nat. la Salle 15*, 41, p. 89–113.

CRUXENT, J. M. & ROUSE, IRVING, 1958. *An Archeological Chronology of Venezuela, I.* Social Science Monogr. 6, Pan-Amer. Union, Washington.

FERIZ, HANS, 1959. *Zwischen Peru und Mexico.* Meded. Kon. Inst. Tropen Amsterdam 134, Afd. Anthrop. 63.

HEEKEREN, H. R. VAN, 1960. A survey of the non-ceramic artifacts of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Nieuwe West-Indische Gids, 40*, p. 103–120. – Also in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 10*, Curaçao.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1918. The praecolumbian and early post-columbian aboriginal population of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Intern. Archiv Ethnogr. 24*, p. 51–114.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1920. De beteekenis van het archaeologisch onderzoek op Aruba, Curaçao en Bonaire. *West-Indische Gids 1* vol. *2*, p. 317–334.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1923. The praecolumbian and early postcolumbian aboriginal population of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Intern Archiv. Ethnogr. 25*, p. 1–26 – Part I continued. Pottery. (No more parts published.)

KATE, H. TEN, 1916. Oudheden. *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 1914–1917, p. 541–546.

KIDDER II, ALFRED, 1944. *Archaeology of Northwestern Venezuela*. Papers Peabody Museum Amer. Archeol. Ethnol., Harvard, 26, no. 1.

KIDDER II, ALFRED, 1948. The Archeology of Venezuela. *Handbook of South American Indians, IV*, ed. J. H. Steward, Bull. Bureau Amer. Ethnol. 143, p. 413–438.

KOOLWIJK, A. J. VAN, 1881. (Correspondence between Van Koolwijk and Leemans: Letter no. 84, p. 14. *Archief Rijksmuseum voor Volkenkunde*, Leiden.)

KOOLWIJK, A. J. VAN, 1881. De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao. *Tijdschr. Nederl. Aardrijksk. Genootschap 5*, p. 57–68.

KOOLWIJK, A. J. VAN, 1882. De Indianen Caraïben van het eiland Aruba (West-Indië). *Tijdschr. Nederl. Aardr. Gen. 6*, p. 222–229.

NOMLAND, GLADYS AYER, 1933. Archaeological site of Hato Viejo, Venezuela. *Amer. Anthropologist 35*, p. 718–741.

NOMLAND, GLADYS AYER, 1935. *New Archaeological Sites from the State of Falcón, Venezuela*. Ibero-Americana 11.

NORDENSKIÖLD, ERLAND, 1930. L'Archéologie du bassin de l'Amazone. *Ars Americana 1*, Paris.

OSGOOD, CORNELIUS, 1943. *Excavations at Tocorón, Venezuela*. Yale Univ. Public. Anthrop. 29.

OSGOOD, CORNELIUS & HOWARD, GEORGE D., 1943. *An Archeological Survey of Venezuela*. Yale Univ. Publ. Anthrop. 27.

REICHEL-DOLMATOFF, GERARDO & ALICIA, 1956. Momil: Excavaciones en el Sinu. *Revista Colomb. Antrop. 5*, p. 109–333.

RINGMA, A. D., 1948–1951. (Archeologische aantekeningen van Curaçao en Aruba: MS from note book. *Archief Rijksmuseum voor Volkenkunde*, Leiden.)

ROUSE, IRVING & CRUXENT, JOSÉ M. & GOGGIN, JOHN M., 1958. Absolute chronology in the Caribbean area. *Proc. 32 Intern. Congr. Americanists*, Copenhagen 1956, p. 508–515.

TACOMA, J., 1959. Indian skeletal remains from Aruba. *West-Indische Gids 39*, p. 95–112. – Also in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 9*, Curaçao.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1953. Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire). *W. I. Gids 34*, p. 173–209. – Issued separately in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Ant. 2*.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1957. Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire), II. *W.I.Gids 37*, p. 93–126. – *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Ant. 6*.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1959. Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao. (Indian skeletal discoveries in Aruba and Curaçao). *W.I. Gids 39*, p. 77 – 94.– Also in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Ant. 9*.

November, 1959.

H. R. VAN HEEKEREN

STUDIES ON THE ARCHAEOLOGY OF THE NETHERLANDS ANTILLES: II

A SURVEY OF THE NON-CERAMIC ARTIFACTS OF ARUBA, CURAÇAO AND BONAIRE

The Netherlands Antillean islands Aruba, Curaçao and Bonaire are located near the north coast of western Venezuela. The two latter islands are situated 64 and 87 km from the mainland, and separated by water about 1500 metres deep. Aruba, on the other hand, is on the coastal shelf, and is only 27 kilometres in a direct line from Cape Román, peninsula of Paraguaná; the sea between is shallow and no more than about 100 metres deep. It is excellent water for canoe navigation, and is well known for its good fishing grounds.

In 1515 the greater part of the population was enslaved and carried off by the Spanish; only a few inhabitants were able to escape. When the Dutch West Indian Company took over the island from the Spaniards in 1634, they found it inhabited by 73 people who, "being untrustworthy and suspected of being in league with the Spaniards", were expelled to the mainland of South America. Later, Aruba was subjected to a new flow of intruders, this time Indians. In 1816, 584 Indians were once again living on the island, and they were described at a later date by VAN KOOLWIJK as: strongly-built, copper-coloured men and women, with wide shoulders, round faces, and wavy, pitch-black hair, erect posture and gait, and possessing innate pride and dignified manners.

There are no longer any true Indians left on Aruba, Curaçao and Bonaire.

PREVIOUS ARCHAEOLOGICAL WORK

Archaeological research in this area can be considered as dating from the year 1878, when a Roman Catholic priest, Father A. J. VAN KOOLWIJK, was posted to the island of Curaçao. There he was struck by the sight of numerous traces of concentrations of potsherds and sea shells scattered about the area,

which were obviously the remains of old Indian settlements. The most important sites were on the plantations Knip, Santa Barbara and St. Jan.

In 1880 VAN KOOLWIJK was transferred to Aruba and it was on this island in particular, where he stayed till 1886, that he started taking a lively interest in archaeology. His investigations were limited to the collection of surface objects and brief excavations. I do not intend to discuss the great merits and the equally great shortcomings of this enthusiastic field-worker, who had no formal training in archaeology but was a keen observer; it is fair, however, to state that his collections are still the most substantial and most important ones available to us. They were presented to the 'Rijksmuseum van Oudheden' at Leyden in the years 1883–85–86 and 1887; in 1903 they were passed on to the 'Rijksmuseum voor Ethnographie', also at Leyden. On January 1st, 1935, the name of this museum was changed to 'Rijksmuseum voor Volkenkunde', and it is there that the collections are still kept.

The archaeological objects were mainly obtained at Santa Cruz (a site which has enriched private collections and museums with thousands of specimens), and at Fontein, Savaneta, Tankie Flip and Arikok. They consist chiefly of finely painted earthenware, crude pottery, stone tools, shell tools, ornaments and various burial urns.

In 1904, several papers were prepared on the subject of VAN KOOLWIJK's collections, and bound together in one volume. This volume was presented at the XLVth International Congress of Americanists, which was held at Stuttgart in the same year (LEEMANS, SCHMELTZ and KOEZE: 1904).

Dr. H. TEN KATE (1916) published a short account of the material, while in later years Professor J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG (1918, 1919) devoted an extensive study to it.

In 1890, during Van Koolwijk's stay on the island of Aruba, a Frenchman, A. L. PINART, paid a visit to the island, and in due course published some notes on his findings.

When archaeological interest in the Antilles had almost died, it was Professor DE JOSSELIN DE JONG (1920) who tried to revive it. This scientist left the Netherlands in 1922, and in that year carried out excavations in the islands of Saba and St. Eustatius and in the Virgin Islands, at first in co-operation with the Danish archaeologist GUDMUNT HATT, and later on his own (DE JOSSELIN DE JONG, 1923, 1947).

In 1923, after he had brought to a close his excavations in this area, he conducted some brief excavations in Curaçao and Aruba, a short account of which will be given in this paper.

Incidentally, Professor De Josselin de Jong's finds have not been described or published before. He very generously afforded us the privilege of analyzing his discoveries and most unselfishly provided us with his diary and field notebook. We therefore started by studying this material, which is now at the Rijksmuseum voor Volkenkunde at Leiden; and, in order to get a better understanding of the archaeology of Aruba and, as far as possible, of Curaçao and Bonaire, we followed up with a careful examination of Van Koolwijk's collections.

Other investigations of the archaeology of the three islands, taken in chronological order, are as follows:

1942. RICHARD E. STEARNS (1945) paid a short visit to Aruba and described some stone implements.

1948–1950. In unpublished notes, A. D. RINGMA described his activities in Aruba and Curaçao: human skeletal remains of presumed antiquity were found in a rock shelter at Koraal Specht and at Hato in Curaçao, and at Canashito in Aruba (cf. WAGENAAR HUMMELINCK, 1959), rock paintings at several localities (cf. WAGENAAR HUMMELINCK, 1953, 1957).

1951. During road construction at Savaneta, Aruba, an almost complete, pear-shaped burial urn was discovered, containing parts of deer antlers and a millstone (*Beurs- en Nieuwsberichten*, May 9th, 1951).

1951, 1958. Dr. HANS FERIZ (1959) visited the three islands. He described various rock paintings at Papillon and Canashito, and discovered a griddle at Hadi-Koenari in Aruba.

1953. When a sand pit was dug at Seroe Noka in Aruba, two burial urns containing human bones were unearthed. It appeared that remains of three or four individuals had been inhumed in one urn, pointing to secondary, multiple urn burial. A large fragment of a griddle was found in the same urn. The urn field, about 300 sq. metres in area was later destroyed by bulldozers (FERIZ, 1959, p. 103–104).

1953. Professor J. M. CRUXENT of Caracas carried out excavations for seven days at Santa Cruz in Aruba.

He obtained a very substantial body of data. Thus far, no paper has appeared on his excavations (*Aruba Esso News*, June 19th, 1953).

1956. By chance, according to a local paper (*Beurs*, June 1st 1956) another burial urn was unearthed at Savaneta in Aruba, by K. J. VAN GAALEN. The urn contained a human skull, parts of jaws and teeth, and pierced shell beads. It was a clear instance of single secondary urn-burial.

The above summary of archaeological work done is not complete, as, in addition to archaeological objects found on and in the ground, the islands of Aruba, Curaçao and Bonaire have yielded many rock paintings which are difficult to describe. These paintings are characterized by the use of curvilinear patterns and, more rarely, animal and human figures. G. B. BOSCH (1836, p. 219–220) was the first to report them. Since then, the subject has received much attention; later notes on it have been made by TEENSTRA (1837), VAN KOOLWIJK (1882, 1885), MARTIN (1885, 1888), PINART (1890), MALLERY (1893), EUWENS (1907, 1911), TEN KATE (1916), AMELUNXEN (1929), WOLLEBAEK (1934), REALINO (1938), RINGS (1943), WESTERMANN (1947) and HARTOG (1951, 1953). The most extensive contribution on the rock paintings has been published by Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK (1953, 1957) which also deals with the publications of all the above-mentioned authors. The rock paintings were found on the walls of rock shelters and on diorite blocks; they had been executed, as a rule, in a brownish-red paste, more rarely in whitish, yellowish or bluish colours.

DE JOSSELIN DE JONG'S INVESTIGATIONS IN CURAÇAO AND ARUBA

We shall now briefly review the investigations carried out by Professor DE JOSSELIN DE JONG in Curaçao and Aruba, respectively. The data have been extracted from his diary and his field record book.

After bringing to a close his researches in Saba and St. Eustatius (1922), he went to Curaçao where he arrived on June 4th, 1923, and examined the following sites.

Asiento: June 6th and 16th. – A visit was paid to an ancient Indian site from which VAN KOOLWIJK had amassed a collection of archaeological specimens. The area had suffered heavy erosion. It was littered with potsherds, shells, fragments of stone tools,

and shell ornaments, and in several places the bare diorite rock was exposed on the surface. Only in a few places were deposits detected, not more than 10–15 cm in thickness, which contained artifacts.

St. Jan: June 8th – 16th. – One day was spent in surface exploration of this site, which is prolific of finds. The next day a trial trench four metres long and one metre wide was started, and finished on the same day. A second trench six metres long and one metre wide was then begun, and completed by June 16th. The site appeared to be very shallow; rock was usually reached at a depth of 30 cm and, less frequently, at a depth of 50 cm. In addition to artifacts, an ill-preserved human skeleton was found near the rock bottom. It was lying on its left side in a horizontal position with slightly bent legs, the head towards the south. It was not possible to remove the skeleton. A small chisel made of green stone was found on the surface.

Knip: June 9th. – Shell tools were collected from the surface.

Santa Barbara: June 19th. – Shells were picked up from the surface of the three small peninsulas east of the old country house.

Brievengat: June 6th and 20th. – Only a few sherds were collected from the surface.

Schottegat: June 21th. – There is some evidence of the existence of an ancient Indian settlement here. Only a few sherds were found on the surface.

From the foregoing, it would appear that something like six localities could be put on record. It should be emphasized, however, that, on account of the shallowness of the deposits, no stratigraphic division was apparent, and speculation as to such a division seems futile before new approaches have been made. More attention may well be given to this aspect in future when excavations of non-ceramic archaeological sites are carried out. It seems reasonably probable that such sites contain the material culture of the first immigrants, people who lived on a basic cultural plan, used shell gouges, and were wholly ignorant of agriculture.

DE JOSSELIN DE JONG left Curaçao by sail and arrived at Oranjestad, Aruba, on June 27th. On the very next day a reconnaissance trip was made to Santa Cruz, east of the Hooiberg, a site where erosion had laid bare numerous sea shells and artifacts, and which had previously attracted many workers and collectors. It was at this site that VAN KOOLWIJK made his most

substantial collections, and DE JOSSELIN DE JONG called it *Santa Cruz A*. Two similar sites were located, respectively further north and northeast near Piedra Plat, and these he named *Santa Cruz B* and *C*. The three sites were selected for brief excavation, or, to be more precise, for excavation by a system of simple trenching. Their surfaces were eroded, and disturbed by recent tilling, and they were covered with scattered shells and artifacts. The earth was found to be hard and dry, and difficult to dig.

Santa Cruz A: June 28th – July 6th. – The first step taken was to mark out a trench twenty metres long and one metre wide. The area of the trench was then divided into one-metre squares, and the squares excavated one after another in search of archaeological objects. In each square, layers of 25 cm were taken each time, and as the total thickness of the refuse deposits was usually less than 50 cm and only occasionally as much as 60 cm, two layers sufficed. It appeared that most finds were concentrated in the upper layer, except in the third square, where potsherds were continually being found down to a depth of 60 cm. The second and third squares provided the bulk of the finds, whereas the fourth, fifth and sixth produced only a few objects. The refuse deposit at this last square was not more than 10 cm thick in places. Sea shells and potsherds formed the bulk of the refuse, but there were also shell gouges, stone celts and a few animal bones. No evidence of house structures or post-holes was found, and it has not yet been possible to determine the boundaries of the settlement. No stratification whatsoever was apparent, and the same is the case with all other sites in Aruba discovered so far.

Santa Cruz B. – When the excavation work at *Santa Cruz A* had been completed, operations started at *Santa Cruz B*. After two one-metre squares had been examined, it appeared that this site was too shallow and the finds too scanty to be of interest. Excavations were therefore discontinued.

Santa Cruz C. – A trench ten metres long and one metre wide was excavated. In the fifth square an inverted urn covering the scattered remains of a human embryo was found, together with various potsherds and other artifacts. The operations were finished by July 11th.

Savaneta: July 12th – July 15th. – A trench eight metres long and one metre wide was marked out at Savaneta, north-east of Commandeursbaai. The same system of simple excavation was followed as that employed at Santa Cruz. In the fifth square a

large urn with cover was brought to light containing the remains of a human skeleton lying at the bottom. The urn was filled with earth, shell fragments, sherds of finely made and of crude earthenware, and some stones, while at the bottom there was a piece of a glass bottle, suggesting that the tradition of urn burial continued into historic times, and confirming the accounts of early European travellers about the practice of urn burial in the beginning of the nineteenth century. The urn was found 36 cm below the surface, at a place where the bare rock bottom was reached at 1.25 metres.

Fontein: July 16th. – A trip was made to the rock paintings. An excavation on a small scale was started under a rock shelter, and reached a depth of 1.80 metres. Nothing was found except a millstone, perhaps employed for pulverizing the red and yellow ochre with which the rock paintings were made.

Santa Cruz D: July 18th. – South of the Roman Catholic church, an urn was discovered and unearthed. This urn contained a human skull and two small pots. On the same site a large earthenware pot was found which was placed inverted over an adult human skeleton. Finally, a small burial urn was found which contained some human bones. A separate human skull was discovered between the two urns; it has been suggested by DE JOSSELIN DE JONG that the skull had originally been in the small urn.

Such, in brief, is the outline of DE JOSSELIN DE JONG's investigations in Curaçao and Aruba. The finds have been carefully studied by DU RY and the present author. The objects are kept at the 'Rijksmuseum voor Volkenkunde' at Leiden, where they have been numbered and catalogued.

ECONOMIC LIFE

In Aruba deposits of refuse from old Indian settlements have been found near the open shore at Savaneta, and also inland at Santa Cruz. These refuse heaps contain not only large amounts of edible shellfish and crab remains, but also fish and turtle bones. It is obvious that the inhabitants obtained a large part of their livelihood from the sea. The men probably went out fishing, and the women collected shellfish and crabs.

The economic life of Aruba was apparently quite intimately related to local ecological conditions. The people did some hunting, although there was little wild life on the island. Very

few bones of mammals and birds were found in refuse middens; the first have been described by HOOIJER (1960).

There were limited possibilities for agriculture in this dry, scrub country, with its deficient rainfall and lack of fresh water, although the vegetation seems to have been much denser in former times than it is at present. There is also evidence of some primitive form of agriculture. Large fragments of clay griddles, ranging from 16 mm to 21 mm in thickness, were reported by BARTELS (1953) from the Seroe Noka site and were recognized among potsherds in Aruba by DU RY; and a few smaller fragments are known from the islands of Curaçao and Bonaire. The griddles were used for baking bitter cassava (*manioc*). True metates are absent, but grinders and mortars have been found at several sites, pointing perhaps to seed planting. It is obvious, however, that the population's diet was chiefly marine.

The people probably wore little clothing, and weaving was perhaps unknown, as no true spindle whorls have been discovered. Nor is there any evidence that domestic animals were kept.

It looks as if the island was inhabited at that time by a small community which supported itself by a self-sufficient fishing-gathering-gardening economy. Salt and shell beads were probably used for the earliest maritime staple trade between Aruba and the continent of South America.

The shell middens of Aruba, whose soil has been repeatedly disturbed recently by ploughing, are, like those of the Dabajuro sites, no more than 25–50 cm in thickness. In this shallow layer, no cultural depth was apparent; the finds must therefore be classified as unstratified unit collections, and it has been necessary to concentrate largely on typology and geographical distribution.

No traces of permanent structures have come to light so far, and we have no idea yet of the size of the settlement.

Aspects of life, other than those already mentioned, are revealed by the abundance of archaeological finds in the refuse deposits. The bulk of these finds are potsherds, with which, however, I shall not deal, as they have already been discussed and analyzed in detail by DU RY in the preceding paper. For the sake of clarity, the terminology of CRUXENT & ROUSE (1958) has been followed in describing the non-ceramic artifacts.

Shell Artifacts

Relatively large numbers of sea shells were utilized. Most characteristic among the shell artifacts are the gouges, which fall naturally into three categories:

(a) Shell gouges of simple construction made from the outer whorl of the conch shell (*Strombus gigas*) (Pl. XXIII, 1). (This and the following shells have been identified for me through the courtesy of Dr. C. O. van Regteren Altena, 'Rijksmuseum van Natuurlijke Historie', Leiden).

They are roughly oval or triangular in shape, and have a well-defined cutting edge which is made by grinding one or sometimes both surfaces of the bit. No secondary working is carried out on the remainder of the object, which is left rough and unground. These shell gouges are common in Aruba, Curaçao and Bonaire. Similar shell gouges are well known from pre-ceramic shell middens on the east coast of Venezuela and its adjacent islands. Their first appearance has been recorded by Rouse & Cruxent (1958, p. 240) in the Manicuare complex of Period I and the first part of Period II, and they also seem to occur in the non-ceramic shell heaps of Cuba and Haiti, where they were manufactured and used by the Ciboney, simple fisherfolk and collectors who, at the time, were distributed over a wide area (Cruxent & Rouse, 1958, p. 241. Rouse, 1956, p. 166–168. Osgood, 1942).

Thus far, non-ceramic shell middens containing shell and bone tools, have not been discovered on our islands off the Falcón coast. But it can hardly be doubted that they are to be found there.

The shell gouges are perhaps to be considered as marginal survivals or relics which have persisted for long periods. Another possibility is that they originated and were developed at different periods and places.

(b) Modified shell gouges are typologically more advanced, in the sense that their side edges have also been ground, by rubbing the concave side of the shell against a flat stone. As a result of the grinding, long parallel facets can easily be recognized on the side edges (Pl. XXIII, 2). Modified shell gouges are known as surface finds from the Lesser Antilles. On the island of Aruba they are rare, but they are common in Curaçao.

(c) Shell celts are ground on both surfaces as well, the end

products being completely ground shell tools (Pl. XXIII, 3). Many examples are known from different sites in Curaçao, but only a few have been found in Aruba, all at Santa Cruz.

Shell gouges, modified shell gouges, and shell celts were made from *Strombus gigas* and were employed, in conjunction with a fire of some kind, in hollowing-out trees to make canoes.

Parts of the conch shell were also fashioned into simple spoons, cups, plates and ornaments (Pl. XXIII, 4, 5). Small, flat, discoidal shell beads (Pl. XXIV, 4, 5) are found in abundance in Aruba and Curaçao. They form parts of necklaces. Holes are pierced in the centre, and the size varies from 9 mm in diameter by 2 mm in thickness to 22 mm in diameter by 5 mm in thickness. In some cases shell beads of this type have been found in Aruba as funeral gifts. Similar ornaments, but drilled on one side with two holes converging into one hole on the opposite surface, are called "button-like objects" (Pl. XXIV, 2); only a few examples are known from Aruba and Curaçao. They have also been reported from the peninsula of Cabrera (KIDDER, 1944, p. 75).

Larger disc-like shell objects are much like the shell beads just described, the only difference being that they are not pierced for suspension (Pl. XXIII, 6, 7); their function is uncertain, but perhaps they serve the same purpose as the mysterious potsherd *discs described by du RY on page 93 and 95*. Many examples are found in Aruba and Curaçao.

Other shell work includes pendants, amulets and rings; also small whole shells (*Amphiperas cyphoma gibbosum* L.) from Aruba and Curaçao, pierced with one or, more frequently, four holes (Pl. XXIV, 9, 10). Only a few specimens are known.

Further peculiar items are: part of an *Oliva* shell with a deep horizontal notch in one edge, from Aruba (Pl. XXIV, 15) – it has its counterpart in the Barcelona area of north-east Venezuela (OSGOOD & HOWARD, 1943, pl. 5g); a pierced *Ostrea sp.* and a whole *Oliva Strephona reticularis* Lam. with a round hole pierced in the top, both from Asiento, Curaçao. Beads and pendants are types frequently found, in contrast to rings, of which there are only two examples. One, a fragment of what seems to be a nose-ring, with two holes, from Aruba (Pl. XXIV, 1); the other, a very small ring found at Asiento, Curaçao (Pl. XXIV, 7). Ear-plugs are rare; one massive example is known from Santa Cruz in Aruba (Pl. XXIV, 11), another, smaller but beautifully carved and ground from Curaçao (Pl. XXIV, 16).

PLATE I

Bulging collar jar with human features in appliqué. Black painting has been applied directly on the unslipped body and covers the whole shoulder surface. H. 45 cm; diam. 38 cm. – All photographs have been taken by P. ZWANENBURG, Leiden.

KW 1403/50.

PLATE II

1, 2, 3, 6 and 8, supposed 'Cedros style' sherds. Incised crosshatched pattern. 4, brown-painted white-slipped rimsherd. 5, plain sherd with serpent in appliqué work. 7, red-on-plain adorno with incision and punctuation.

1. JJ 3568/182; 2. JJ 3568/456; 3. JJ 3569/175; 4. JJ 3568/103; 5. JJ 3568/187; 6. JJ 3568/172; 7. Kw 1403/228; 8. JJ 3568/176.

PLATE III

1, 2, 3, bottle necks of a plain type with an applied ridge. 4 and 6, specimens showing shell and mica tempering. 7 and 8, fabric-impressed sherds. 9, corrugated rimsherd showing marks of finger impressions.

1. JJ 3568/615; 2. JJ 3568/123; 3. Kw 1403/55; 4. WH 3636/1; 5. JJ 3568/650; 6. WH 3636/2; 7 JJ 3568/341; 8. JJ 3568/699; 9. JJ 3568/217.

PLATE IV

1, perforated annular base. 2, heavy solid leg. 3, flat base. 4, hollow basal fragment in which superposed coils are visible. 5, open annular base with support.

1. JJ 3568/614; 2. Kw 1403/153; 3. JJ 3568/511; 4. JJ 3568/610; 5. Kw 1403/562.

PLATE V

1, leg; black-on-red painted type; only the upper part is hollow. 2, solid plain leg with a notched lug on top. 3, hollow leg; black-on-red painted type with zoomorphic lug on top. This leg is pierced on two sides. 4, hollow leg; black-on-white painted type. 5, perforated, partly hollow leg; black-on-white painted type. 6, hollow, anthropomorphic leg of a plain type. 7, solid leg of an indeterminable type, with a chain-like ornament just above the foot. 8 and 9, solid, notched, feet of a plain type. 10, solid leg with concentric carved rings.

1. JJ 3568/554; 2. Kw 1403/164; 3. Kw 1403/609; 4. Kw 1403/576; 5. JJ 3568/127; 6. Kw 1403/249; 7. JJ 3568/447; 8. JJ 3568/531; 9. JJ 3568/229; 10. Kw 1403/751.

PLATE VI

1, 4 and 6, annular base fragments with zoomorphic supports. 1, shows a fragment of a vessel fixed to the support. The three specimens belong to the black-on-white painted type. 2, fragment of a leg-and-ring base. 3, red-on-tan painted fragment of an annular base. 5, double-rodded grip of a plain vessel. 7, 8 and 9, handles of black-on-white painted bowls.

1. Kw 1403/600; 2. JJ 3568/480; 3. Kw 1403/172; 4. JJ 3568/763; 5. JJ 3568/582; 6. JJ 3568/60/ 7. Kw 1403/574; 8. JJ 3568/130; 9. JJ 3568/103.

PLATE VII

1, pierced, red-on-red painted handle fragment with human features accentuated by knobs. 2, red and black-on-red painted handle fragment with coffee-bean elements. 3, black-on-red painted handle with a human face on the central support. 4, plain handle fragment with a coffee-bean eye and a cock's-comb rim. 5 and 6, polychrome; black and red on red painted handle fragment. No. 6 has a coffee-bean eye on the reverse side.

1. JJ 3568/647; 2. JJ 3568/664; 3. JJ 3568/648; 4. JJ 3568/590; 5. JJ 3568/643; 6. JJ 3568/604.

Plate VIII

1, lug, placed vertically on a plain vessel wall. 2, ear, with rings at its ends, black-on-white type. 3, lug on a plain-type vessel wall. 4, plain ear with punctuated ring at one end. 5, bitubular handle ending in human features inside the vessel wall. 6, ear on a hollow rim of the black-on-white type. 7, plain ear with notched ends. 8 and 9, plain ears. 10, zoomorphic lug. 11, black-on-white handle.

1. JJ 3568/589; 2. JJ 3568/914; 3. JJ 3568/198; 4. Kw 1403/219; 5. JJ 3568/640; 6. Kw 1403/468; 7. Kw 1403/473; 8. JJ 3568/661; 9. JJ 3568/592; 10. Kw 1403/292; 11. Kw 1403/573.

Plate IX

1, pierced lug. 2 and 3, plain-type ears. 4, elbow-shaped, punctuated ear. 5, plain-type ear with two notched knobs. 6, zoomorphic lug on a black-on-white painted rimsherd. 7, 9 and 11, plain-type ears. 8, black-on-white painted ear. 10, zoomorphic ear.

1. JJ 3568/430; 2. Kw 1403/208; 3. Kw 1403/752; 4. Kw 1403/577; 5. Kw 1403/291; 6. JJ 3568/596; 7. Kw 1403/207; 8. Kw 1403/215; 9. JJ 3568/357; 10. JJ 3568/85; 11. Kw 1403/575.

Plate X

1, frog motif in appliqué on black-on-white type. 2 and 8, probably bat's heads; plain type. 3, claw of a bird; black-on-white painted type. 4, little frog; plain type. 5, head of a frog (?); black-on-white type. 6 and 7, frog motifs on black-on-red painted type. 9, punctuated serpent on a plain sherd.

1. Kw 1403/297; 2. Kw 1403/737; 3. Kw 1403/631; 4. Kw 1403/296; 5. Kw 1403/624; 6. Kw 1403/81A; 7. Kw 1403/295; 8. JJ 3568/546; 9. Kw 1403/472.

Plate XI

1, plain-type earthenware; human face, with globular eyes and a vertical lump of clay as nose, with an indication of the nostrils. Drill holes are visible on both sides of the eyes. 2, white-slipped, human face with a small bulging nose and carvings indicating eyes and mouth. 3, black-on-plain painted type; encircled knobs as human eyes (?). 4, two small ears forming the eyes of a human face on a black-on-white painted bowl. 5, black-on-plain type coffee-bean elements and arching eyebrows applied in lumps of clay. 6, same as 5, with larger coffee-bean elements. 7, black-on-white type; human head. 8, plain-type earthenware; human head with coffee-bean eyes and a lump of clay for the nose, with indicated nostrils. Incipient drill holes are visible on the lower left and on the right sides. 9, large coffee-bean eye and button-shaped bosses on a plain rimsherd.

1. Kw 1403/183; 2. Kw 1403/283; 3. JJ 3568/153; 4. Kw 1403/110; 5. Kw 1403/690; 6. JJ 3568/195; 7. Kw 1403/619; 8. JJ 3568/375; 9. Kw 1403/281.

Plate XII

1, zoomorphic spout of the black-on-white type. 2, zoomorphic spout of the black-on-red type. 3, black-on-white type spout. 4, 6, 7, 8 and 9, incised sherds covered with a red slip. 5, zoomorphic spout of the black-on-white type.

1. JJ 3568/766; 2. JJ 3568/945; 3. JJ 3568/668; 4. JJ 3568/455; 5. JJ 3568/782; 6. JJ 3568/179; 7. JJ 3568/174; 8. JJ 3568/353; 9. JJ 3568/173.

Plate XIII

1 and 10, show the combination of painting and appliqué work. The designs on the other sherds speak for themselves.

1. JJ 3568/66; 2. JJ 3568/565; 3. JJ 3568/798; 4. Kw 1403/241; 5. JJ 3568/53; 6. Kw 1403/132 7. JJ 3568/916; 8. JJ 3568/529; 9. Kw 1403/241; 10. JJ 3568/121.

Plate XIV

1, 6, 7 and 9, black painting on a red lustrous slip. 2, polychrome type; black and red on an orange-coloured slip. 3, brown painted design on a tan-coloured slip. 4 and 5, black painting on a chalky red slip. 8 and 10, red painting on a lustrous red slip.

1. Kw 1403/233; 2. JJ 3568/670; 3. JJ 3568/32; 4. JJ 3568/672; 5. JJ 3568/671; 6. JJ 3568/875; 7. Kw 1403/706; 8. JJ 3568/705; 9. JJ 3568/140; 10. Kw 1403/707.

Plate XV

1, 2 and 3, fragments of incised cylinders. 4, spindle-whorl, stamp or ear-plug? 5, griddle fragment. 6, incised cylinder: when rolled in the soft clay it will give a positive design. 7, stem of a clay pipe. 8, incised and punctuated cylindrical object. 9 and 10, *topia* or cylindrical pottery discs.

1. Kw 1403/332; 2. Kw 1403/484; 3. Kw 1403/179; 4. JJ 3568/688; 5. JJ 3568/1032; 6. Kw 1403/327; 7. Kw 1403/492; 8. JJ 3568/215; 9. JJ 3568/1014; 10. JJ 3568/984.

Plate XVI

First row, from left to right: hollow rims from black-on-white painted vessels (5); outward-sloping rims of plain types (8); corrugated rims (4).
Second row: triangular rims with flattened edge of a red-slipped type (4); outward-sloping rims of plain types (8); outward-sloping corrugated rims.
Third row: plain-type, outward-sloping rims.
Fourth row: plain-type, incurving and outward-sloping rims.
All these sherds belong to the De Josselin de Jong collection.

Plate XVII

1, notched ear on top of a plain-type rim. 2, specimen showing appliqué decoration. 3, foot of a single-legged bowl. 4, plain sherd with ridged decoration. 5, bottom of a tripod bowl, showing the points where the legs were fixed on the vessel wall. 6, red-slipped sherd with a knob. 7, fabric-impressed sherd. 8, annular base of the black-on-red painted type. 9, probably a cover of a jar or a bottle; black-on-white painting with appliqué work.

1. JJ 3568/748; 2. JJ 3568/845; 3. JJ 3568/961; 4. JJ 3568/1003; 5. JJ 3568/983; 6. JJ 3568/951; 7. JJ 3568/979; 8. JJ 3568/982; 9. JJ 3568/939.

Plate XVIII

1, hollow leg of a plain type. 2, hollow leg of the red-on-red painted type. 3, low stand ring of plain vessel. 4, open annular base with support of the black-on-red painted type. 5, fragment of a single-legged plain bowl. 6, typical incised sherd. 7, corrugated rimsherd, showing both ends of a coil. 8, frog motif on a black-on-tan painted sherd. 9, pottery disc.

1. Kw 1403/943; 2. JJ 3569/13; 3. JJ 3569/14; 4. JJ 3569/15; 5. Kw 1403/961; 6. JJ 3569/16; 7. JJ 3569/17; 8. Kw 1403/980; 9. JJ 3569/18.

Plate XIX

1, black-on-white. 2, black-on-red. 3, 4 and 8, black-on-tan. 5, 6 and 7, polychrome painting; black and red-on-white. 9, fragment of an open annular base with polychrome painting like the preceding. 10, handle fragment; black and red-on-red painting.

1. JJ 3569/19; 2. JJ 3569/20; 3. JJ 3569/21; 4. JJ 3569/22; 5. JJ 3569/23; 6. Kw 1403/957; 7. JJ 3569/24; 8. JJ 3569/25; 9. JJ 3569/26; 10. JJ 3569/27.

Plate XX

1, 2 and 5, ears on plain-type pottery sherds. 3, ear on a red-slipped pottery sherd. 4, griddle fragment. 6, bird's head adorno on a red-slipped pottery fragment. 7, plain handle.

1. JJ 3569/28; 2. JJ 3569/29; 3. JJ 3569/30; 4. JJ 3569/31; 5. JJ 3569/32; 6. JJ 3569/33; 7. JJ 3569/34.

Plate XXI

1, corrugated rimsherd. 2, plain sherd with appliqué decoration. 3, perforated annular base. 4, pottery disc. 5, black-on-white painted sherd. 6, round bottom, inside view. 7, solid leg. 8, fragment of a zoomorphic (turtle?) leg. 9, griddle fragment. 10, red-on-tan painted sherd. 11, red-on-white painted sherds.

1. WH 3638/2; 2. WH 3638/3; 3. WH 3638/4; 4. WH 3638/5; 5. WH 3638/6; 6. WH 3638/7; 7. WH 3638/8; 8. WH 3638/9; 9. WH 3638/10; 10. WH 3638/11; 11. WH 3638/12.

Plate XXIIa

Frog motive in appliqué work on a black-on-red painted sherd.

JJ 3568/508

Plate XXIIb

1, Shell amulet (*Strombus gigas*); St. Jan, Curaçao. 2, Three-pointer (*Strombus gigas*); St. Jan, Curaçao.

1. JJ 3569/11; 2. JJ 3569/10.

Plate XXIII

1, Shell gouge; Santa Cruz, Aruba. 2, Modified shell gouge; Aruba. 3, Shell celt; Westpunt, Curaçao. 4, Shell plate; Aruba. 5, Shell plate; Santa Cruz, Aruba. 6 and 7, Shell discs; Aruba.

1. JJ 3568/1023; 2. JJ 3568/478; 3. Kw 1403/869; 4. JJ 3568/488; 5. Kw 1403/44; 6. JJ 3568/489; 7. JJ 3568/690.

Plate XXIV

1, Fragment of a nose ring; Santa Cruz, Aruba. 2, Buttonlike object; Asiento, Curaçao. 3, Disc; Aruba. 4, Shell bead with a hole pierced in the centre; Aruba. 5, Shell bead; Aruba. 6, Amulet; Aruba; 7, Small ring; Asiento, Curaçao. 8, Bead; Asiento, Curaçao. 9, Whole bead (*Amphiperas cyphoma gibbosum* L.); Asiento, Curaçao. 10, Whole shell bead (*Amphiperas cyphoma gibbosum* L.); Asiento, Curaçao. 11, Ear-plug; Asiento, Curaçao. 12, Stone bead (quartzite); Asiento, Curaçao. 13, Bead (*Ostrea* sp.); Asiento, Curaçao. 14, Shell pendant; Asiento, Curaçao. 15, Pendant (*Oliva* sp.); Aruba. 16, Ear-plug; Aruba.

1. JJ 3568/656; 2. JJ 3568/1028; 3. JJ 3569/1; 4. JJ 3568/691; 5. JJ 3568/496; 6. Kw 1403/371/ 7. JJ 3569/2; 8. JJ 3569/8; 9. JJ 3569/4; 10. JJ 3569/6; 11. JJ 3569/7; 12. JJ 3569/3; 13. JJ 3569/9; 14. JJ 3569/12; 15. JJ 3568/491; 16. Kw 1403/538.

Plate XXV

1, Petaloid stone celt; Bonaire. 2, Long, narrow chisel; Bonaire. 3, 'Blank'; Aruba. 4, Unfinished stone celt with ground bit; Aruba; 5, Stone celt; Santa Cruz, Aruba. 6, Polished knife; Aruba. 7, Slingstone; Aruba. 8, Flat stone axe; Bonaire. 9, Pygmy chisel (nephrite); Curaçao. 10, Pygmy chisel; Bonaire. 11, Pygmy chisel; Aruba.

1. Kw 1403/769; 2. Kw 1403/791; 3. JJ 3568/468; 4. JJ 3568/476; 5. JJ 3568/466; 6. Kw 1403/667; 7. JJ 3568/1023; 8. JJ 3568/466; 9. Kw 1403/859; 10. Kw 1403/793; 11. Kw 1403/34.

Plate XXVI

1, Amulet made of turtle bone; Santa Cruz, Aruba. 2, Spatula made of turtle bone; Santa Cruz, Aruba. 3, Bone point; Santa Cruz, Aruba.

JJ 3568/685; 2. JJ 3568/682; 3. JJ 3568/1021.

TE I – ARUBA, Fontein. *Jar.*

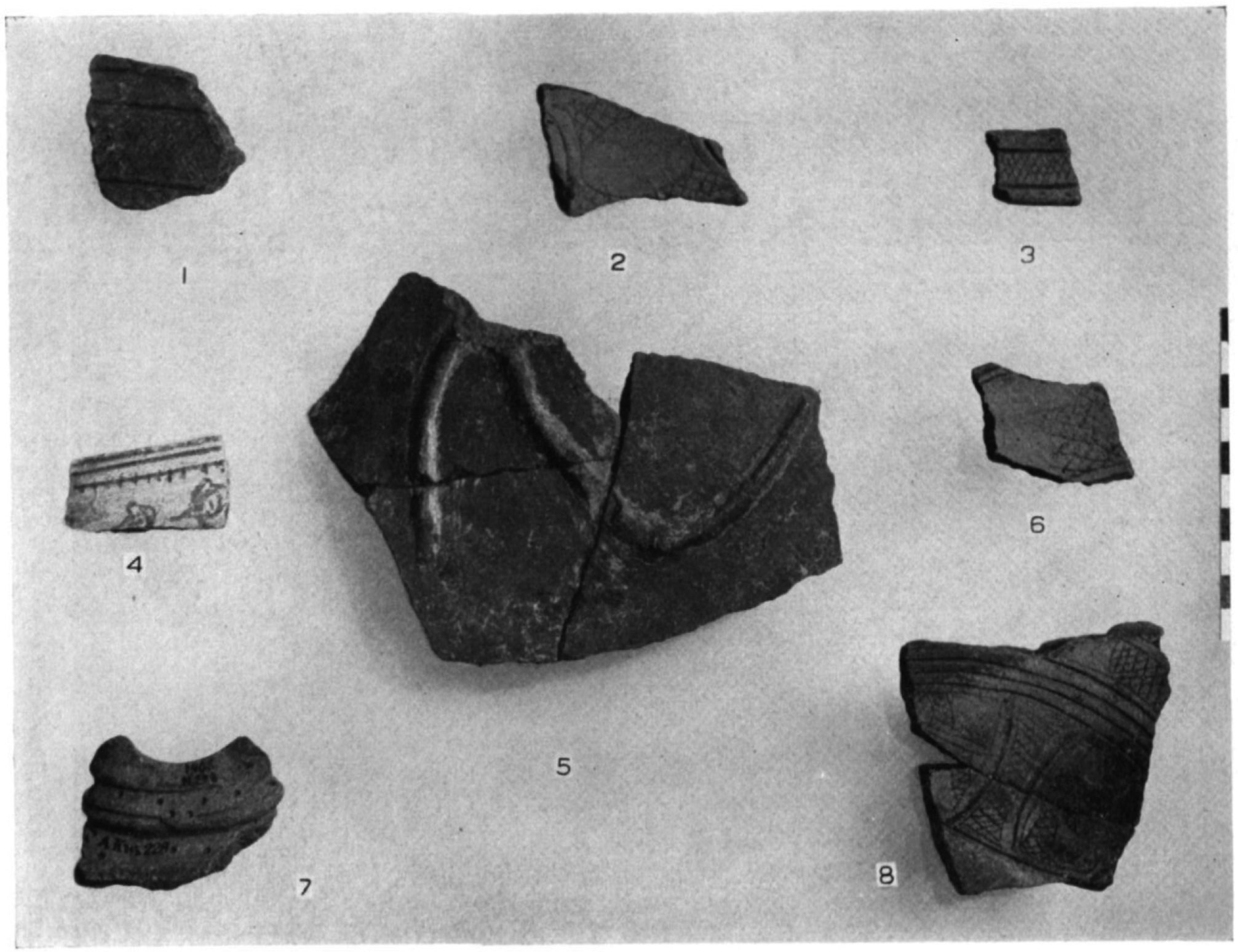

PLATE II – ARUBA, Santa Cruz. *Atypical sherds.*

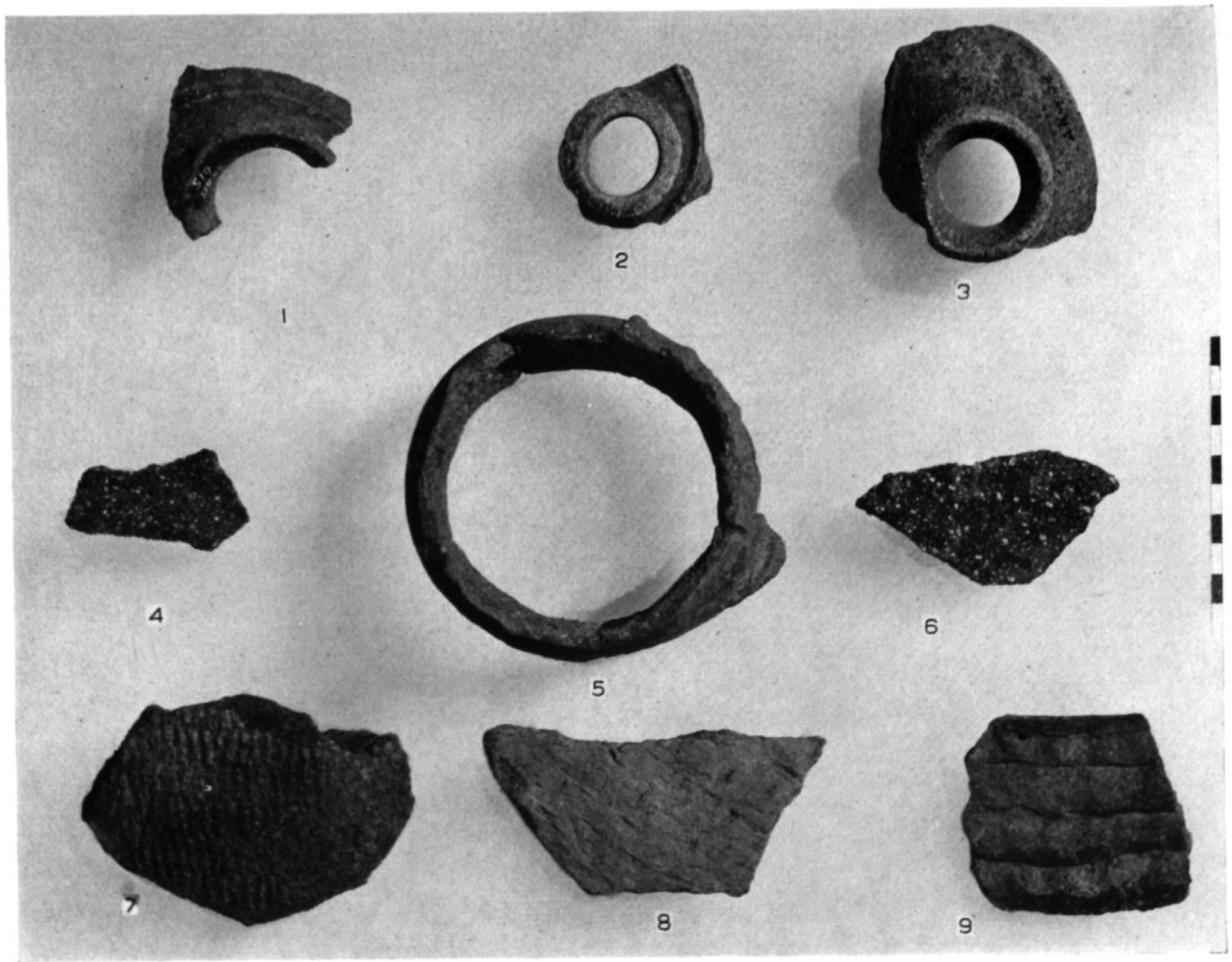

PLATE III – ARUBA, Santa Cruz. *Bottle necks, collars, fabric-impressed sherds.*

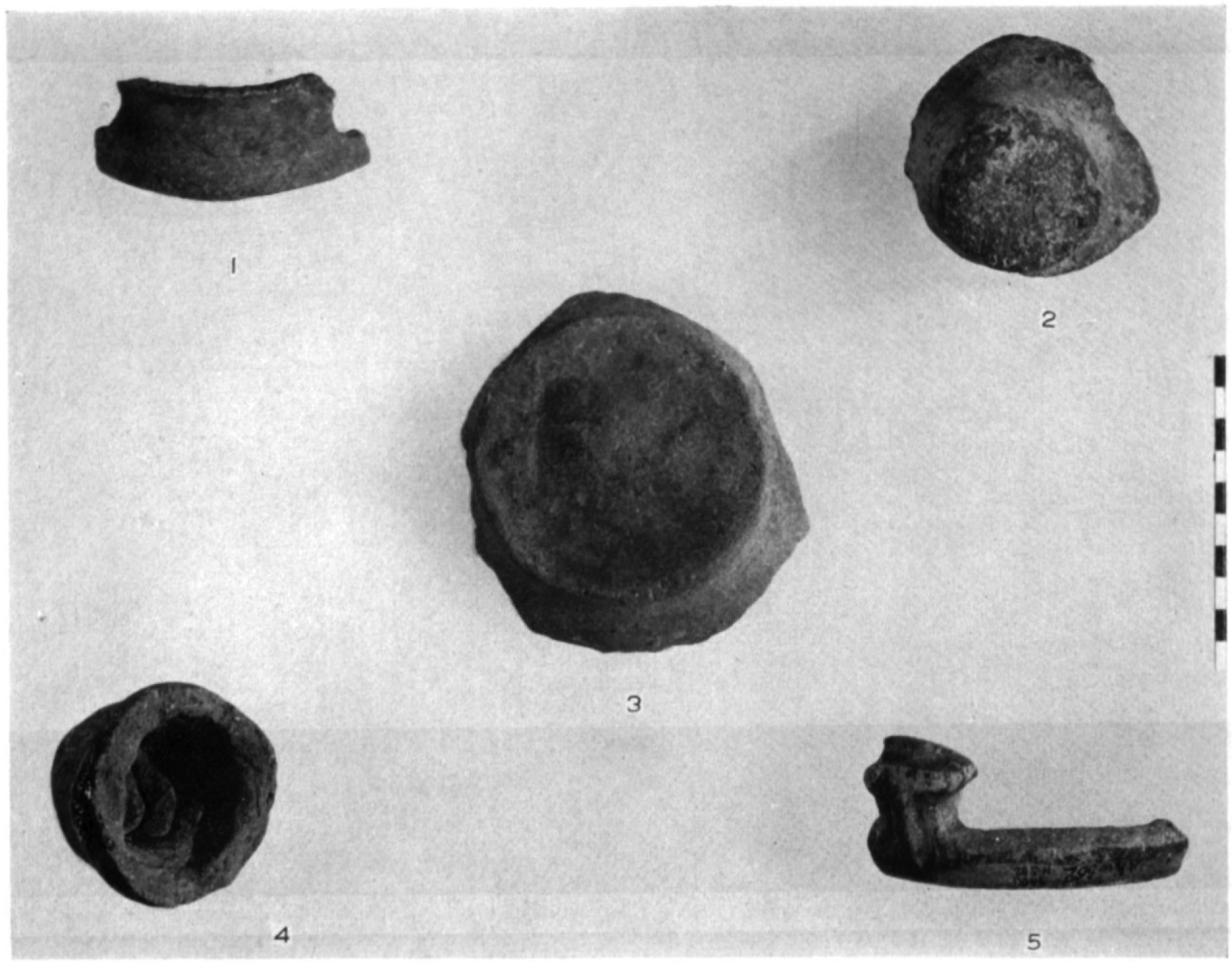

PLATE IV. ARUBA, Santa Cruz. *Basal fragments.*

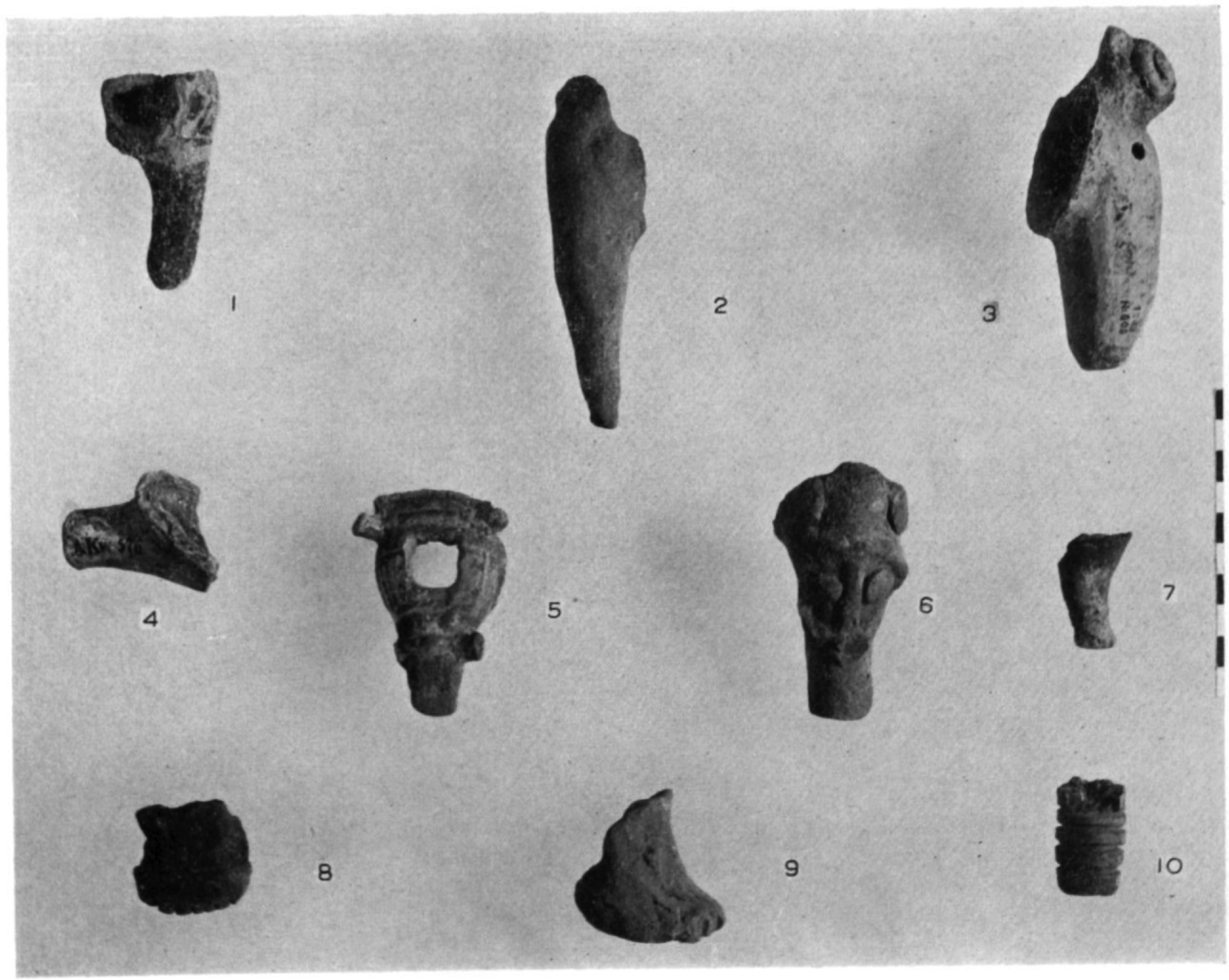

PLATE V – ARUBA, Santa Cruz. *Legs*.

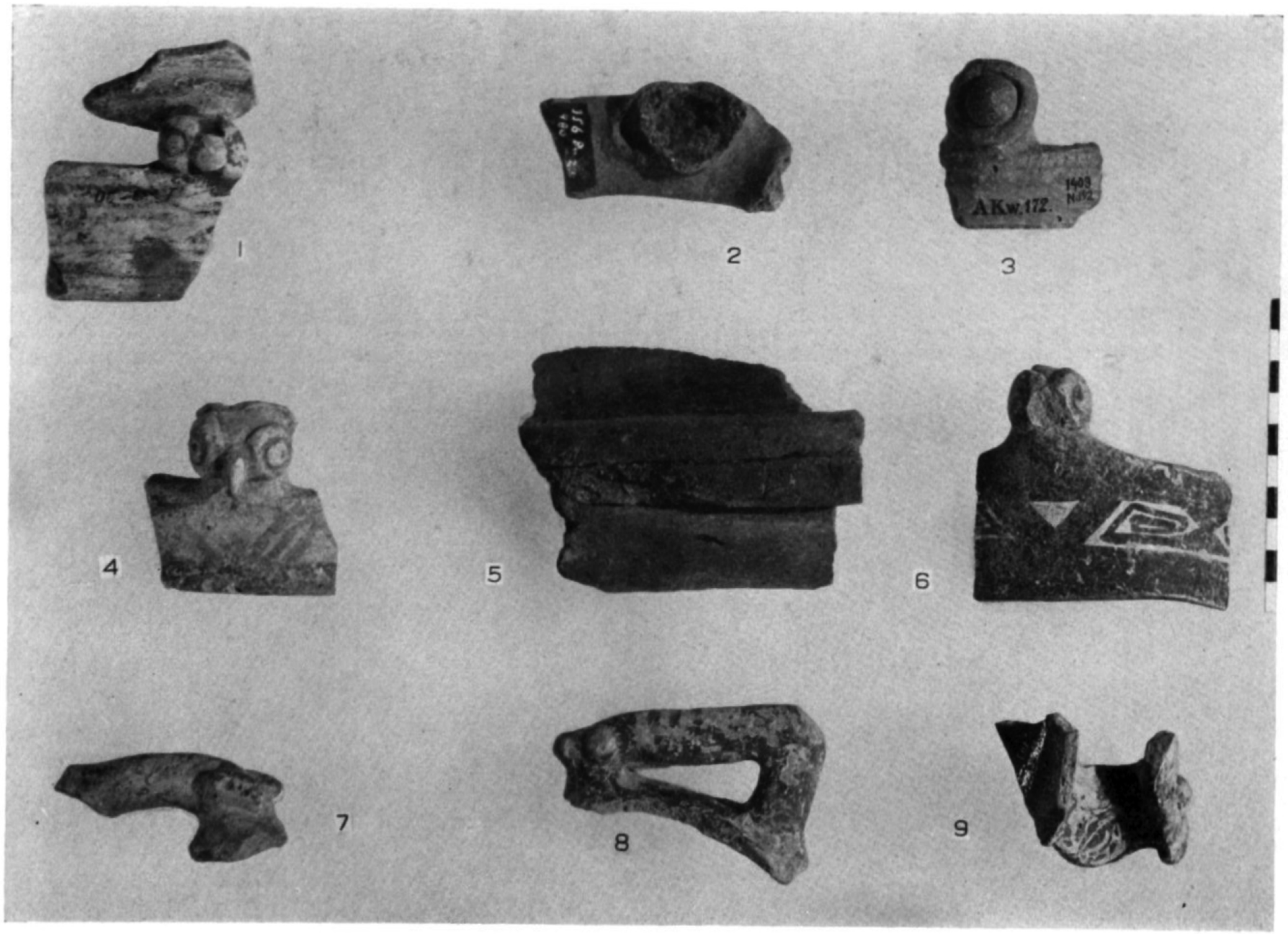

PLATE VI – ARUBA, Santa Cruz. *Basal fragments and handles.*

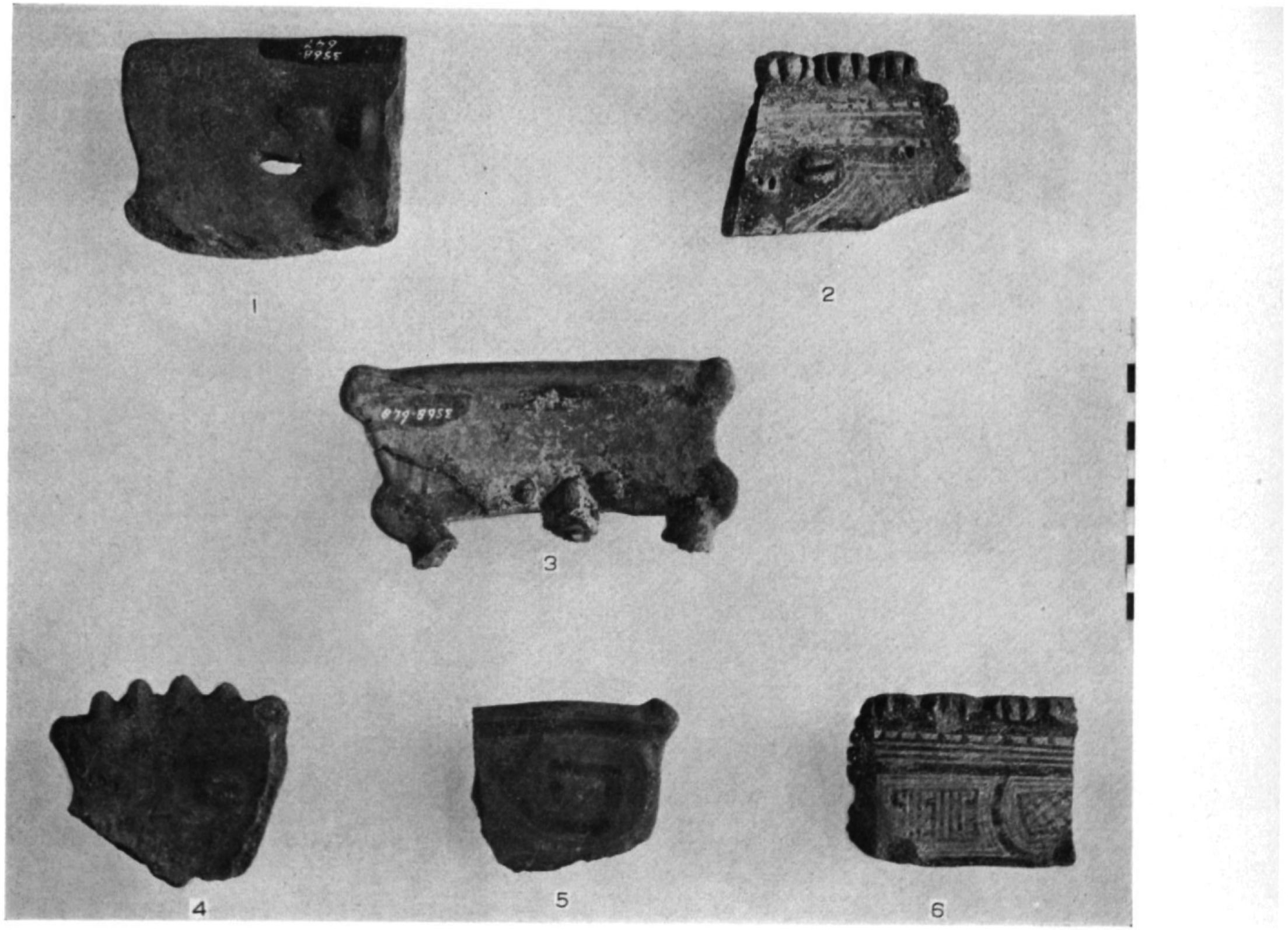

PLATE VII – ARUBA, Santa Cruz. *Supposed handles.*

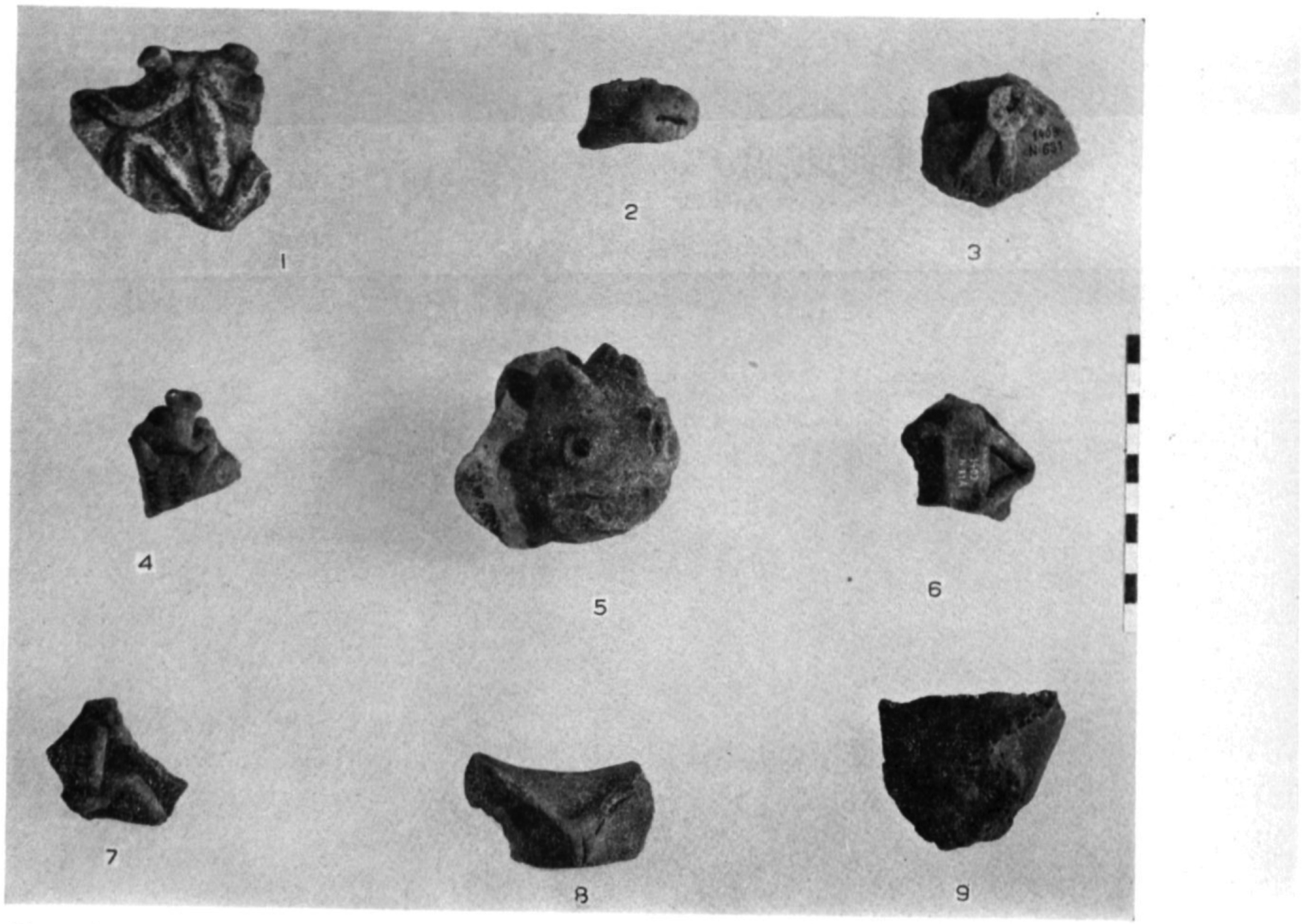

PLATE X – ARUBA, Santa Cruz. *Zoomorphic features.*

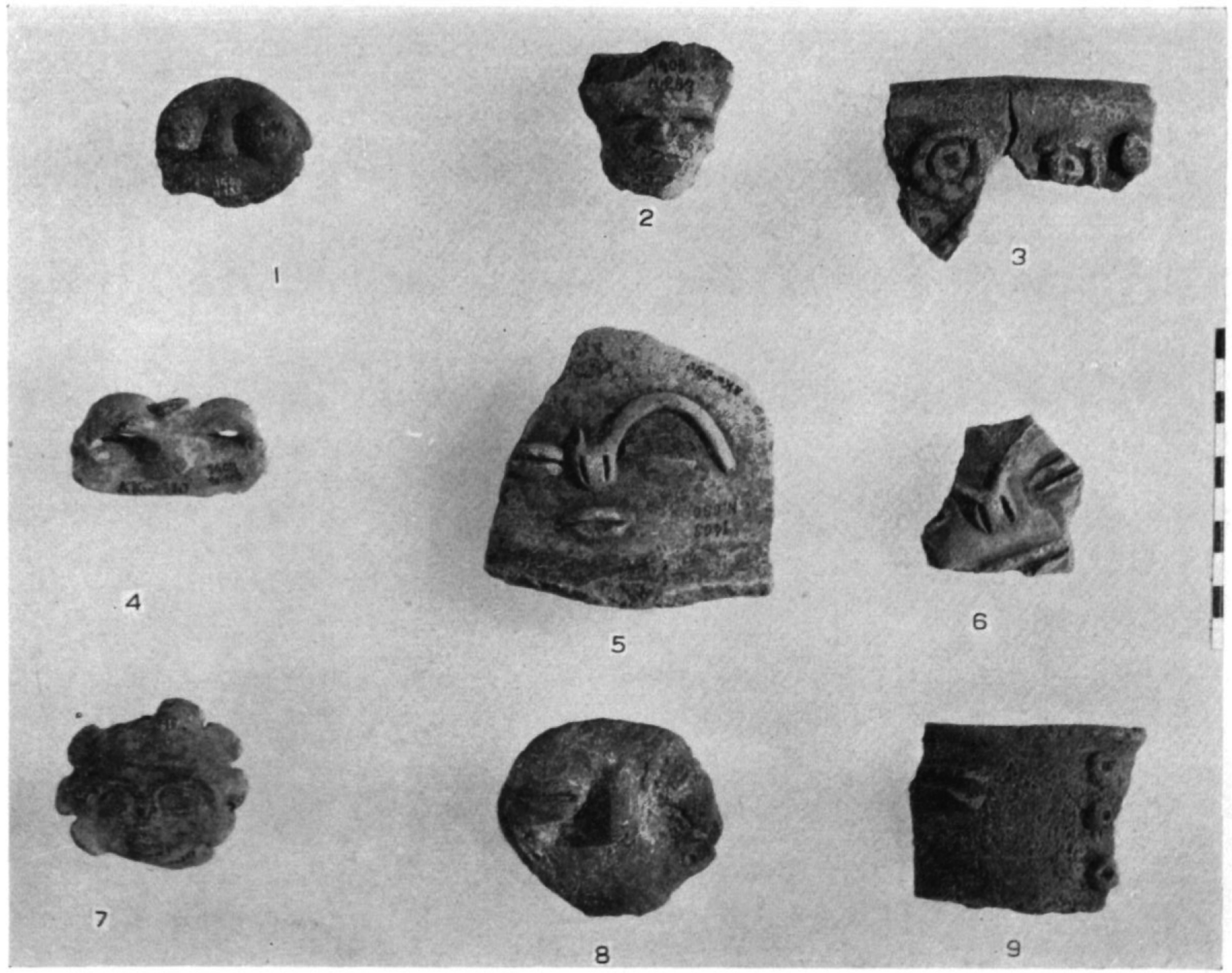

PLATE XI – ARUBA, Santa Cruz. *Human faces.*

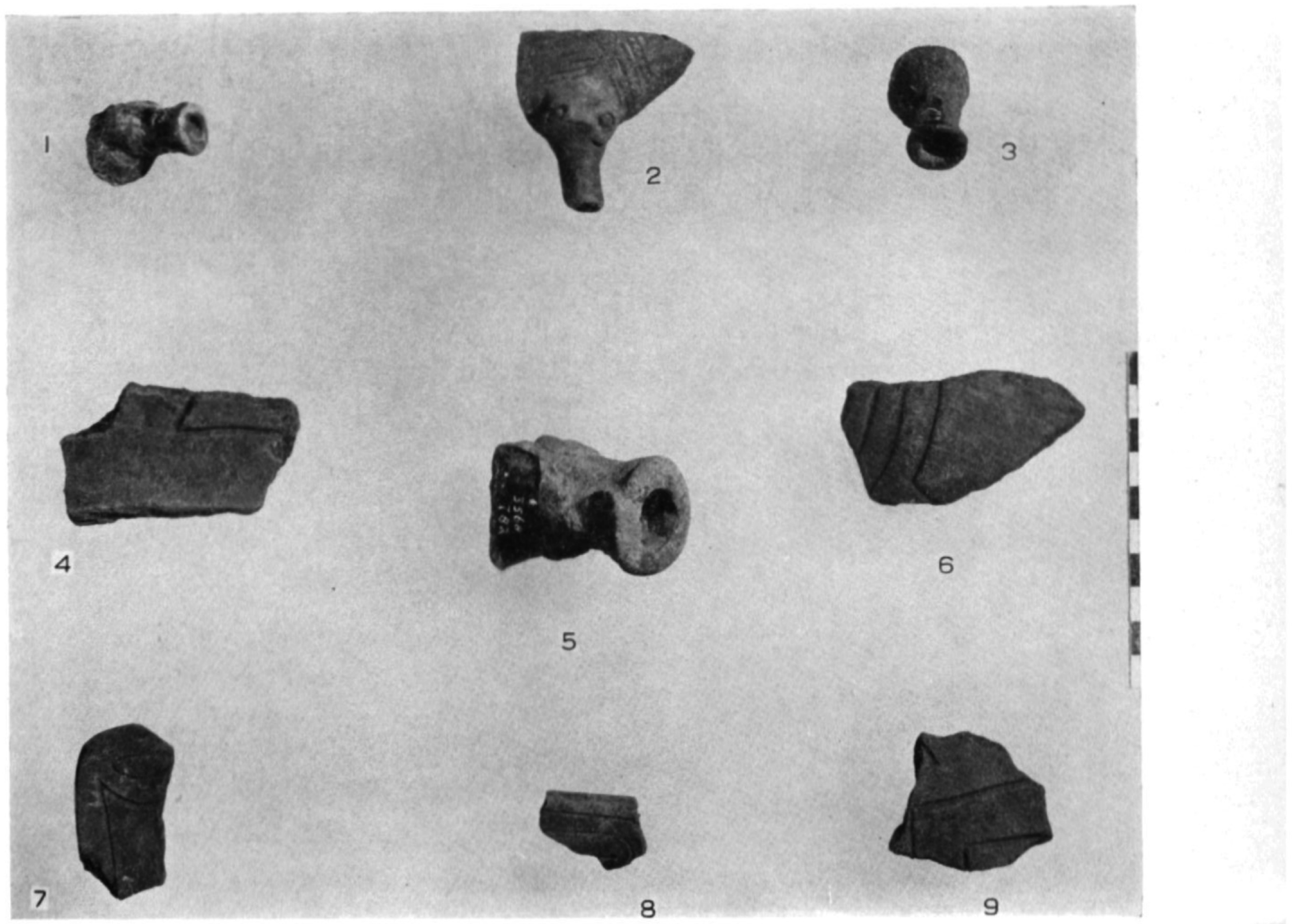

PLATE XII – ARUBA, Santa Cruz. *Spouts and incised sherds.*

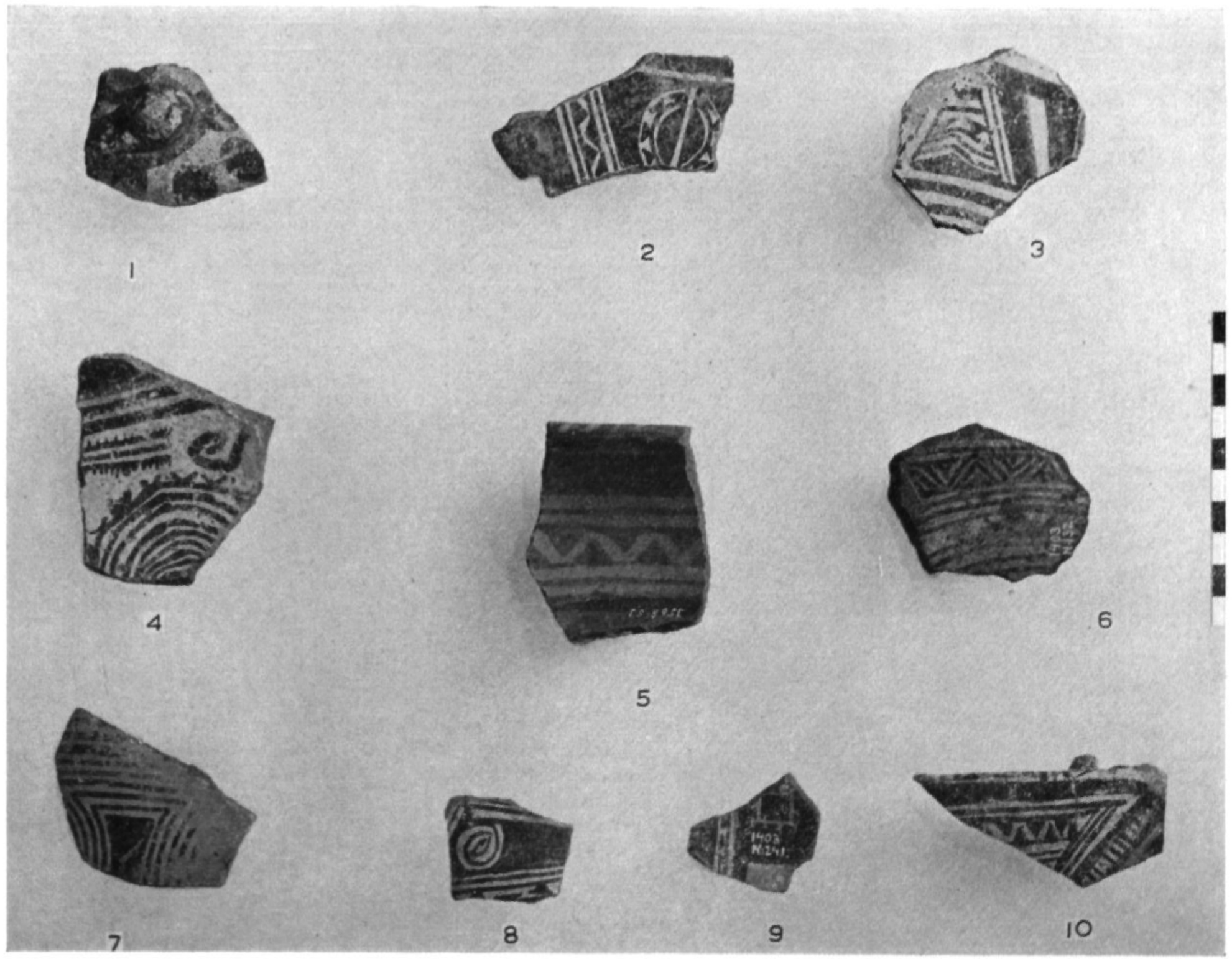

PLATE XIII – ARUBA, Santa Cruz. *Black-on-white painted sherds.*

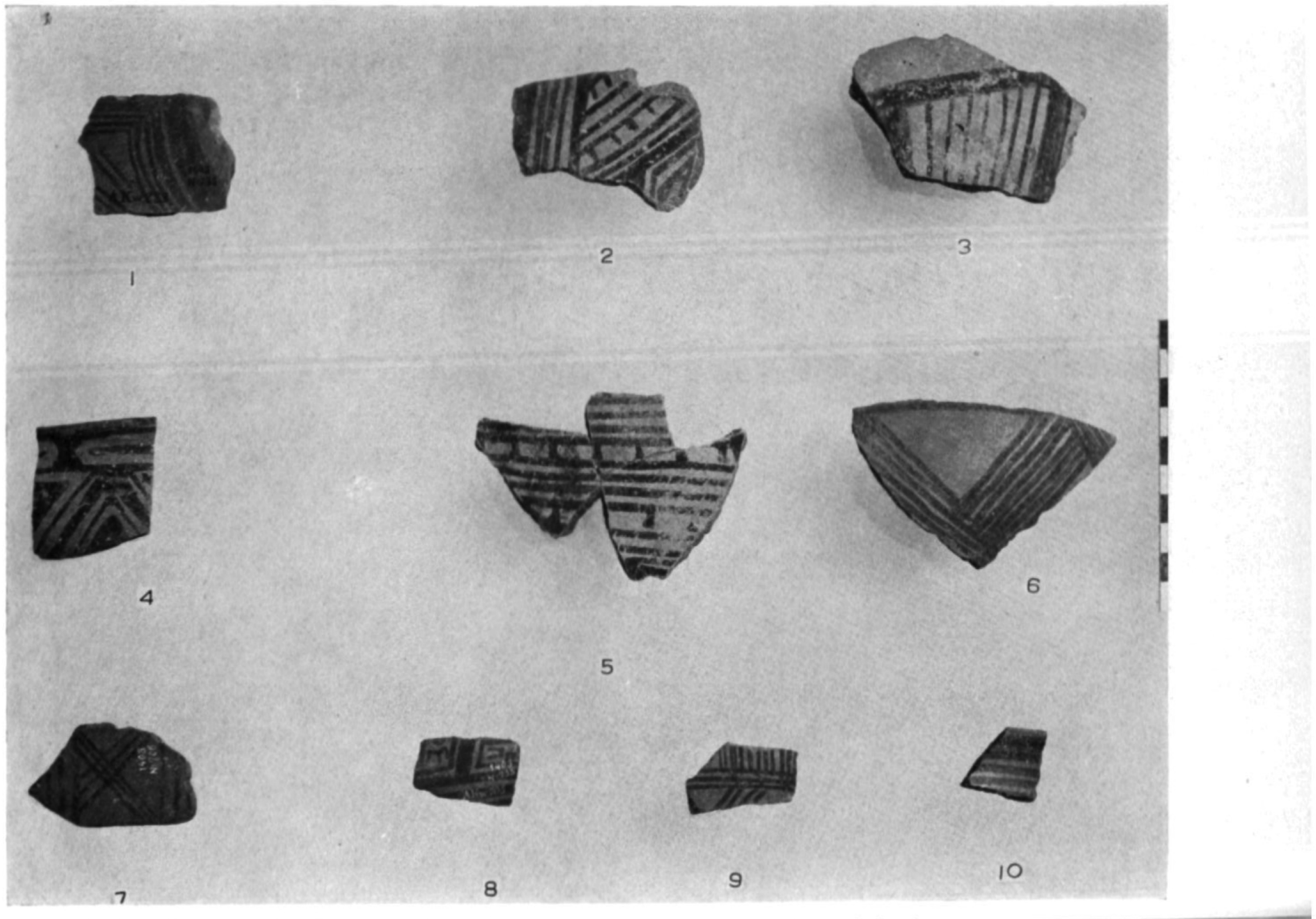

PLATE XIV. – ARUBA, Santa Cruz. *Black-on-red, polychrome and red-on-red painted sherds.*

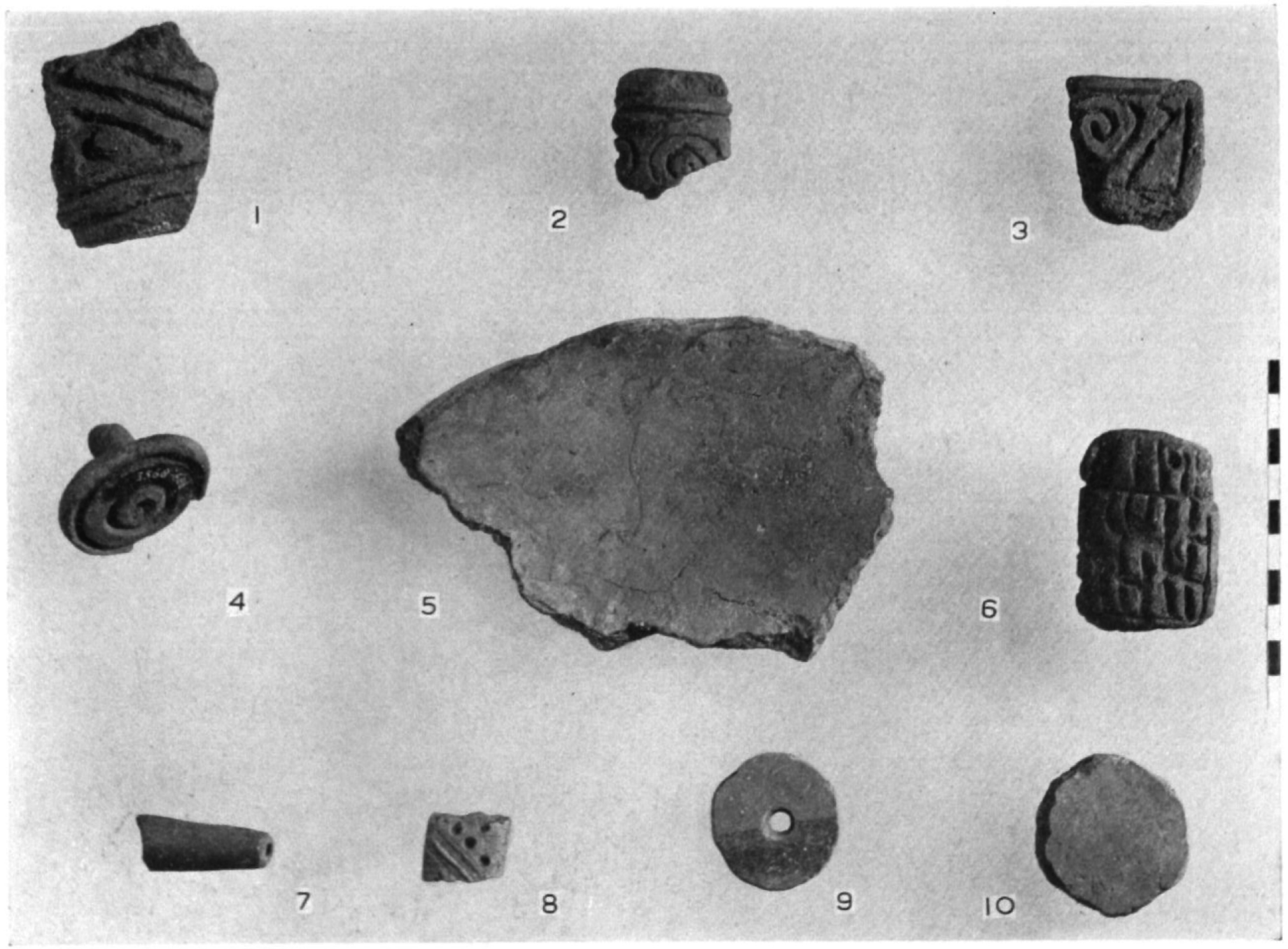

PLATE XV – ARUBA, Santa Cruz. *Pottery artifacts.*

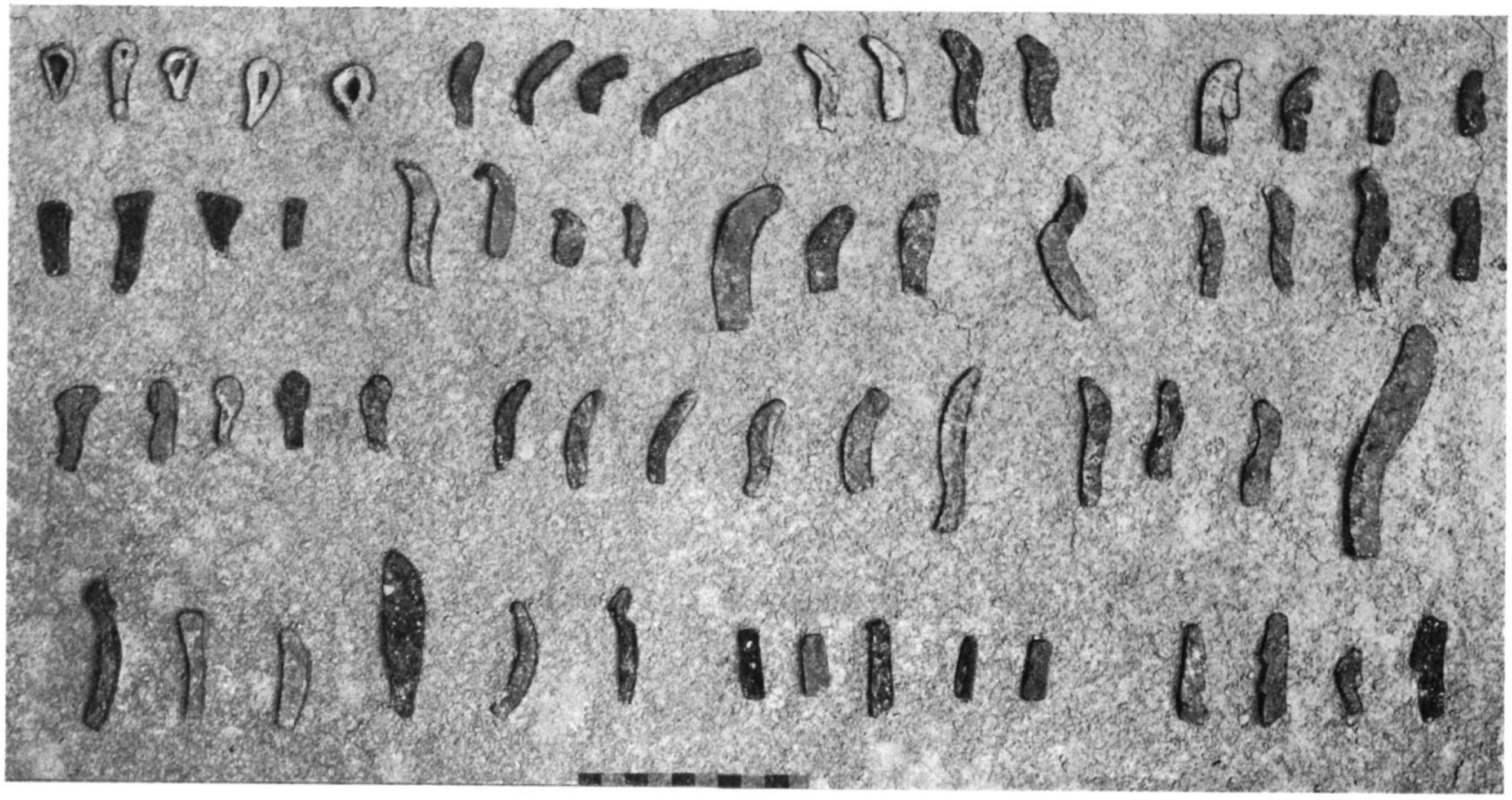

PLATE XVI – ARUBA, Santa Cruz. *Cross-sections of various sherds.*

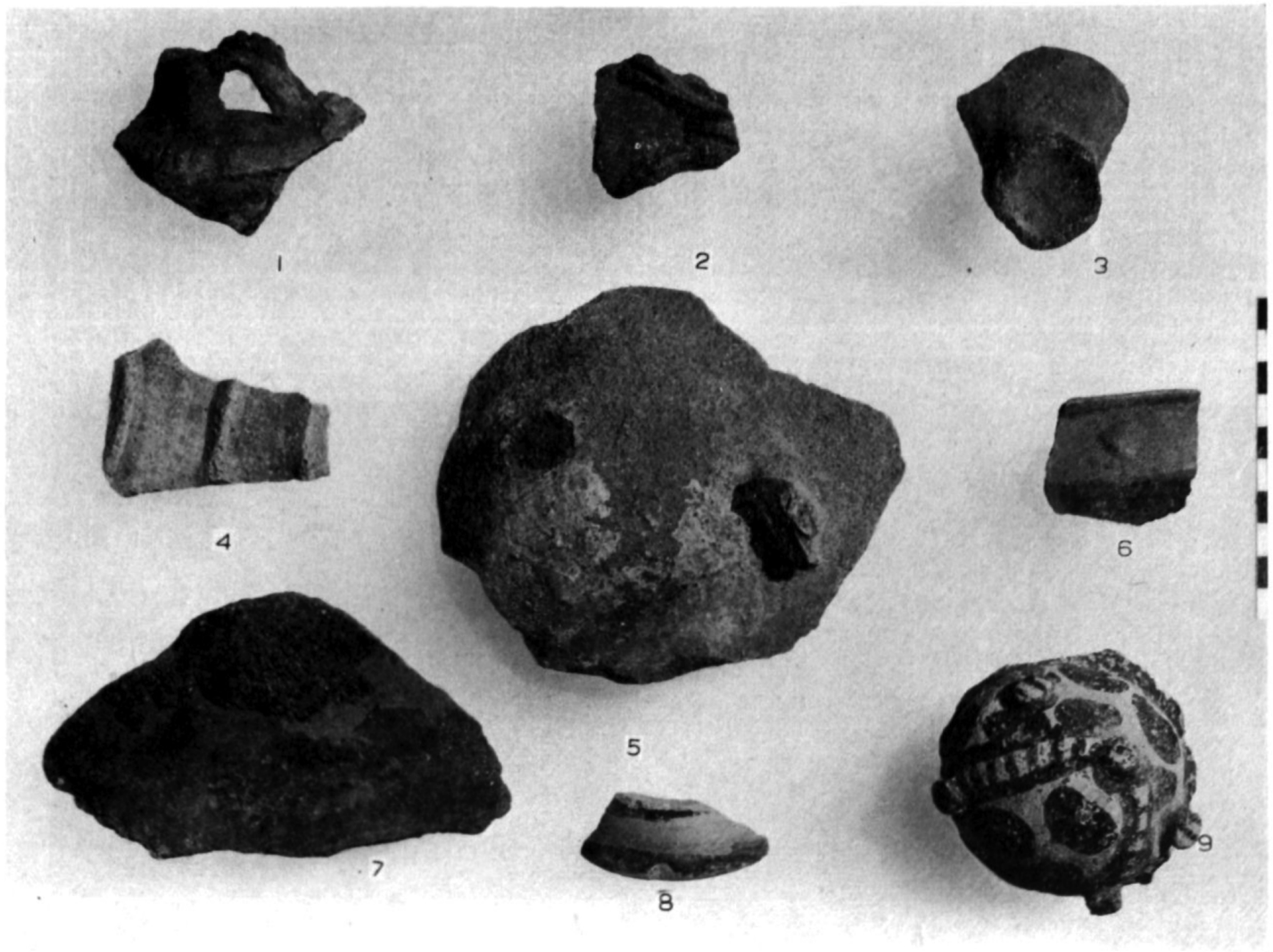

PLATE XVII – ARUBA, Savaneta. *Miscellaneous sherds.*

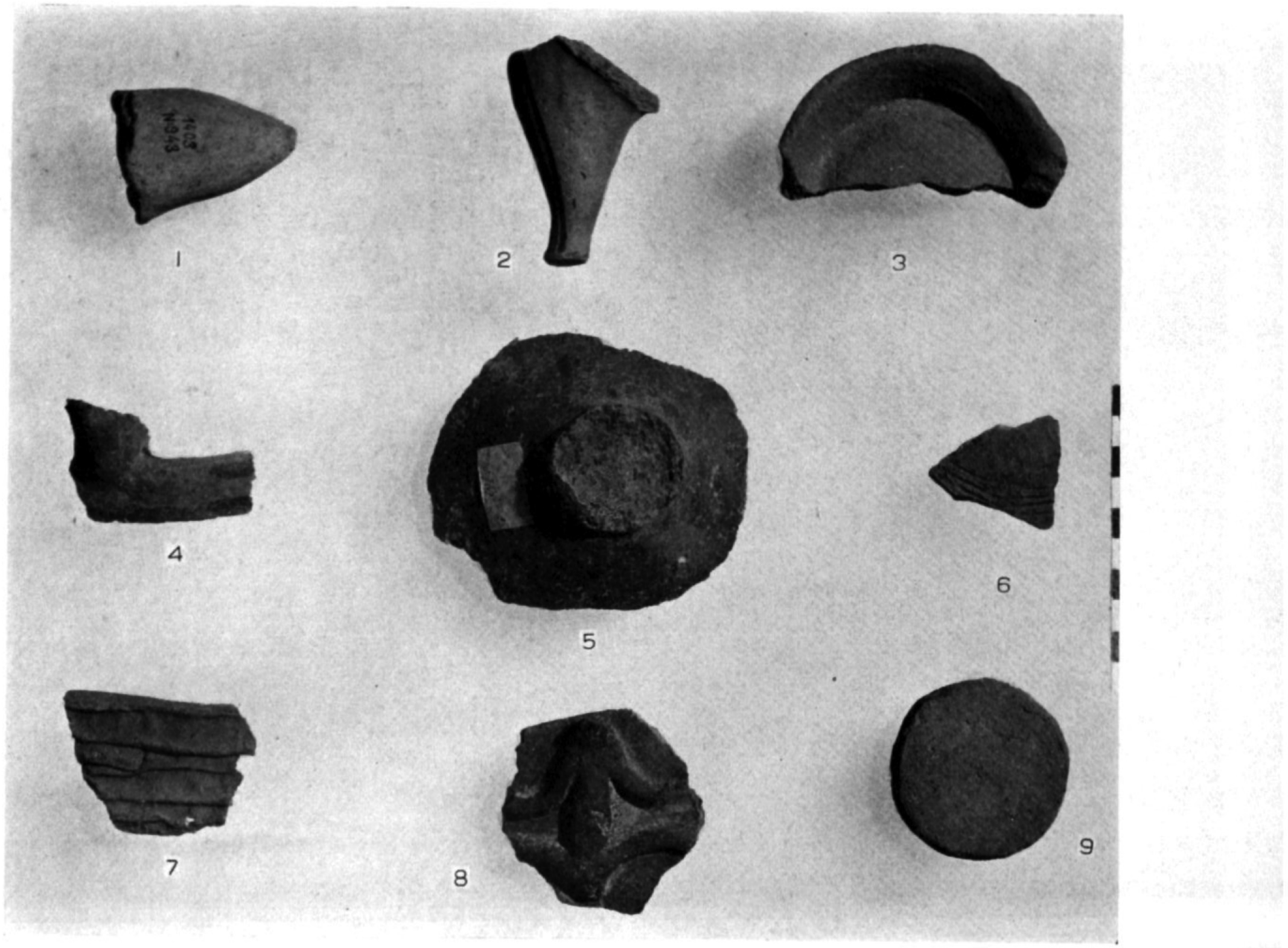

PLATE XVIII – CURAÇAO. *Bases, legs and various sherds.*

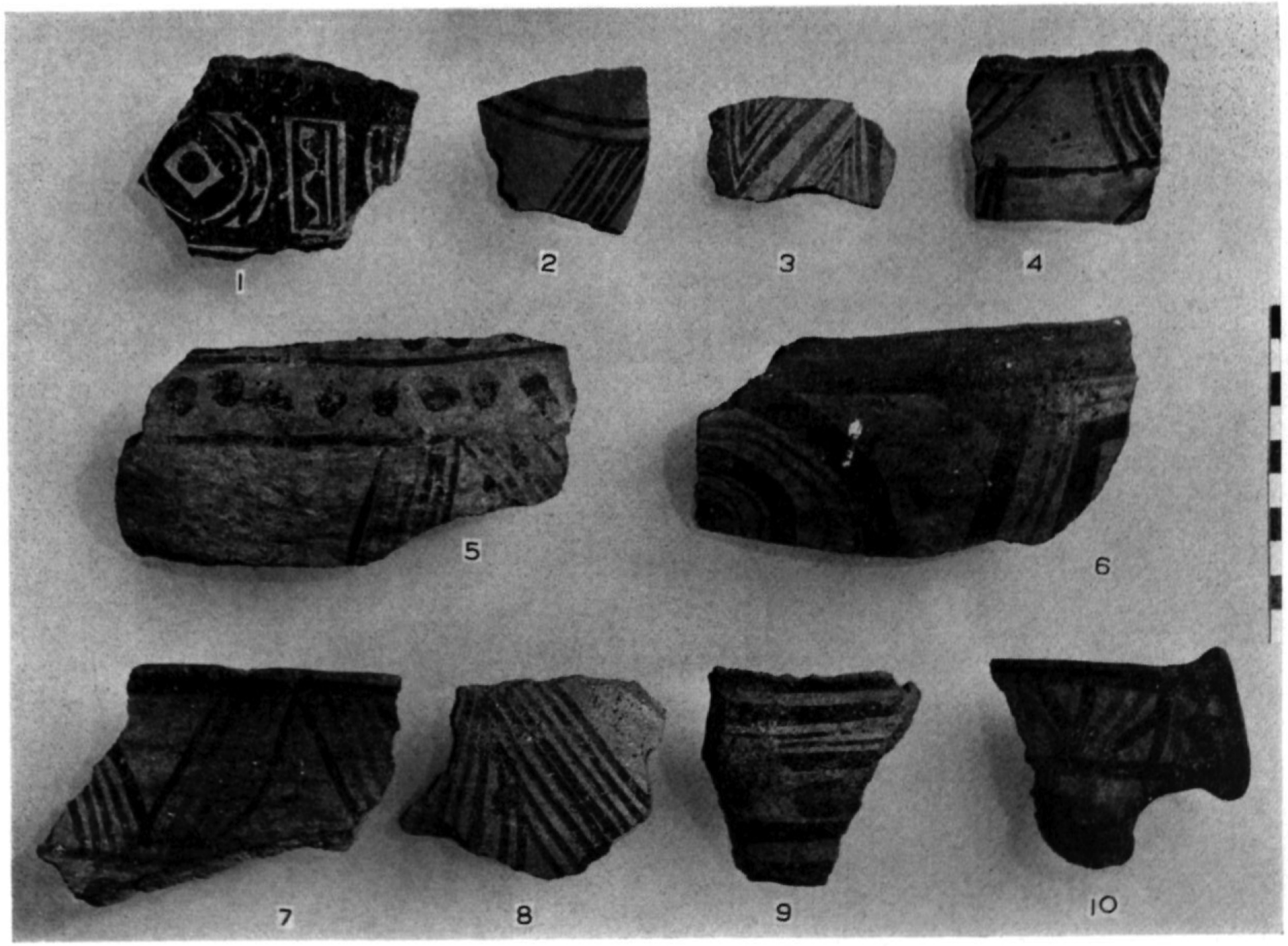

PLATE XIX – CURAÇAO. *Painted sherds.*

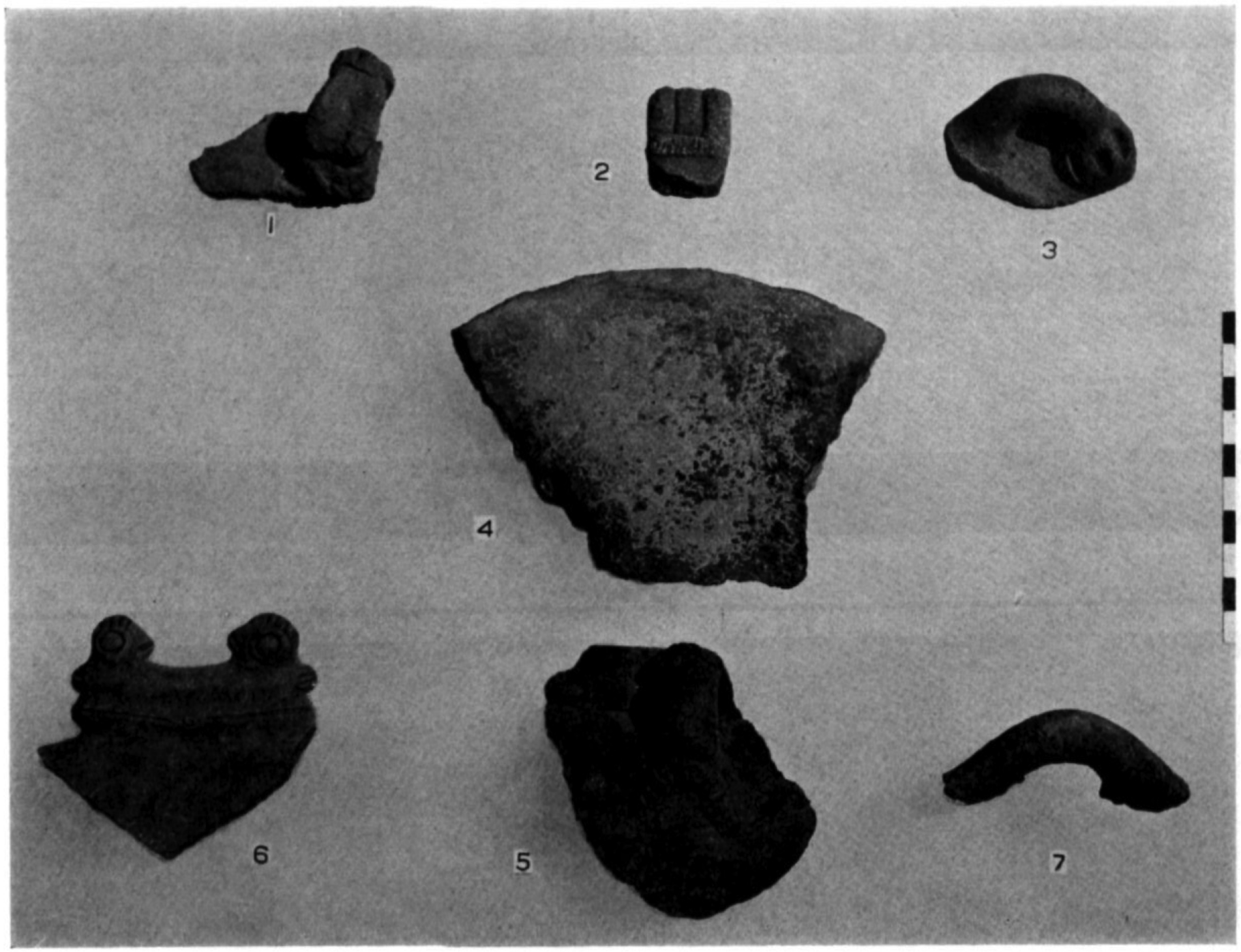

PLATE XX – CURAÇAO. *Ears, handles, adorno and griddle.*

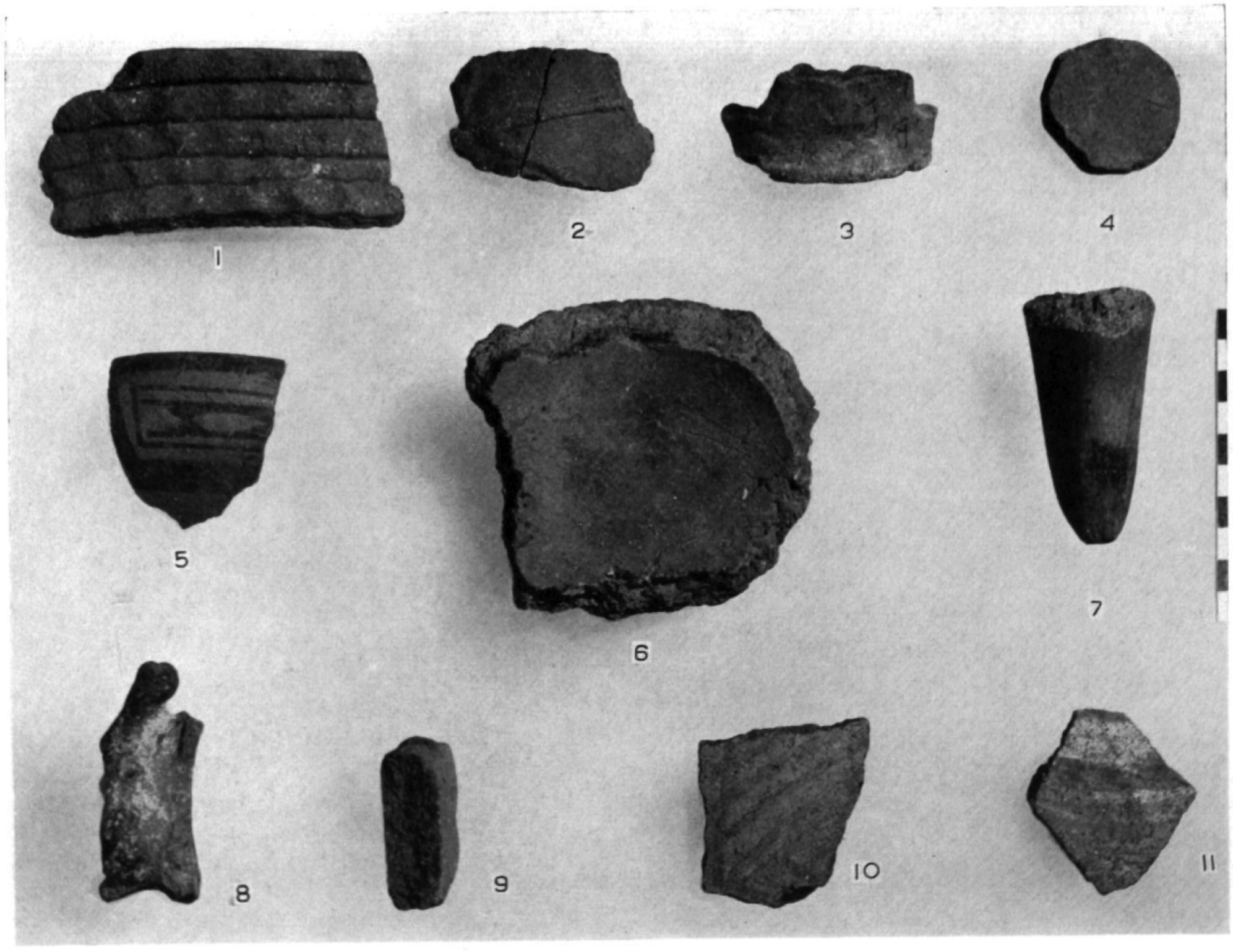

PLATE XXI – BONAIRE. *Miscellaneous sherds.*

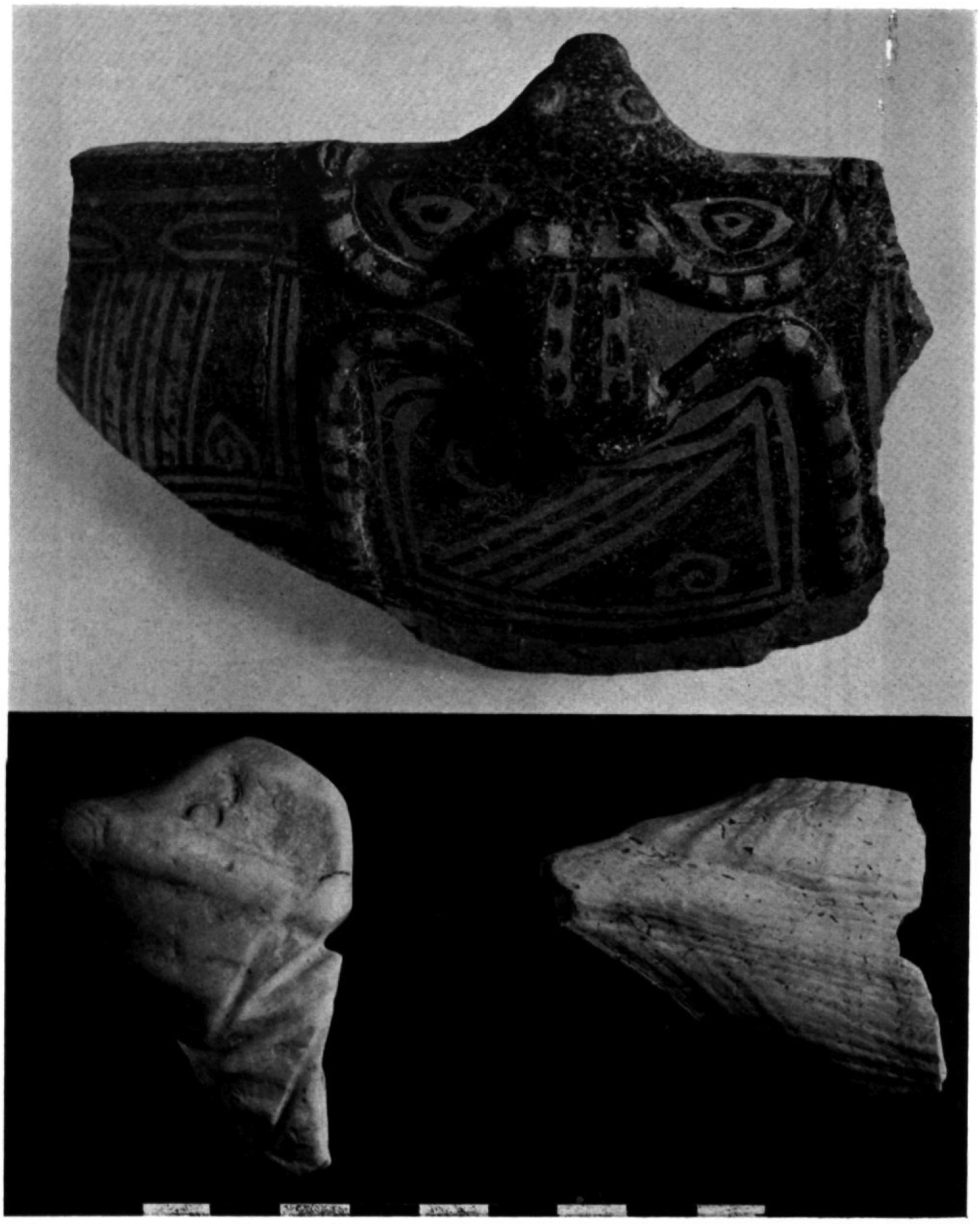

PLATE XXIIa – ARUBA, Santa Cruz. *Zoomorphic feature.*

PLATE XXIIb – STROMBUS POINTS. Curaçao.

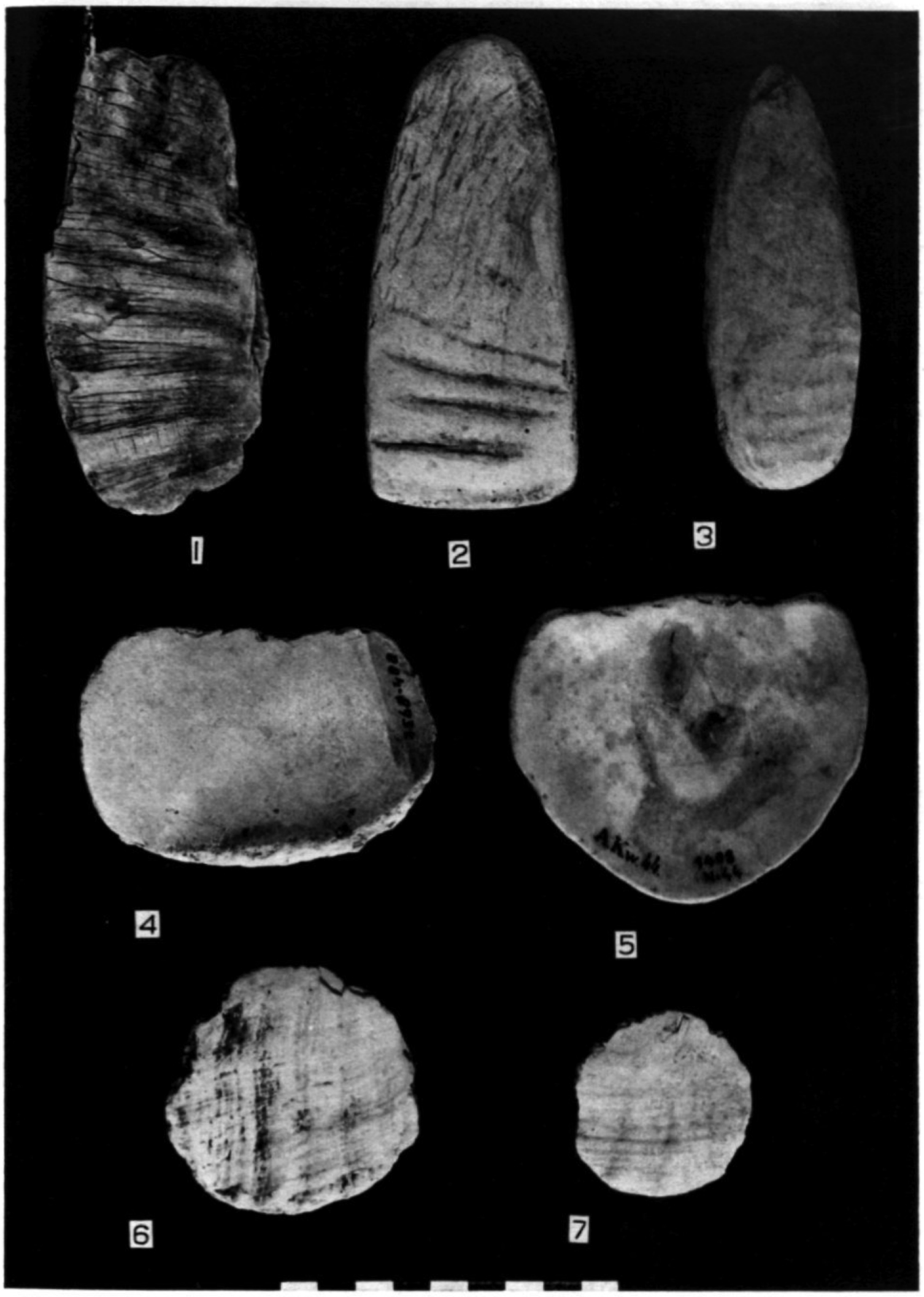

PLATE XXIII – TYPICAL SHELL ARTIFACTS. Aruba, Curaçao.

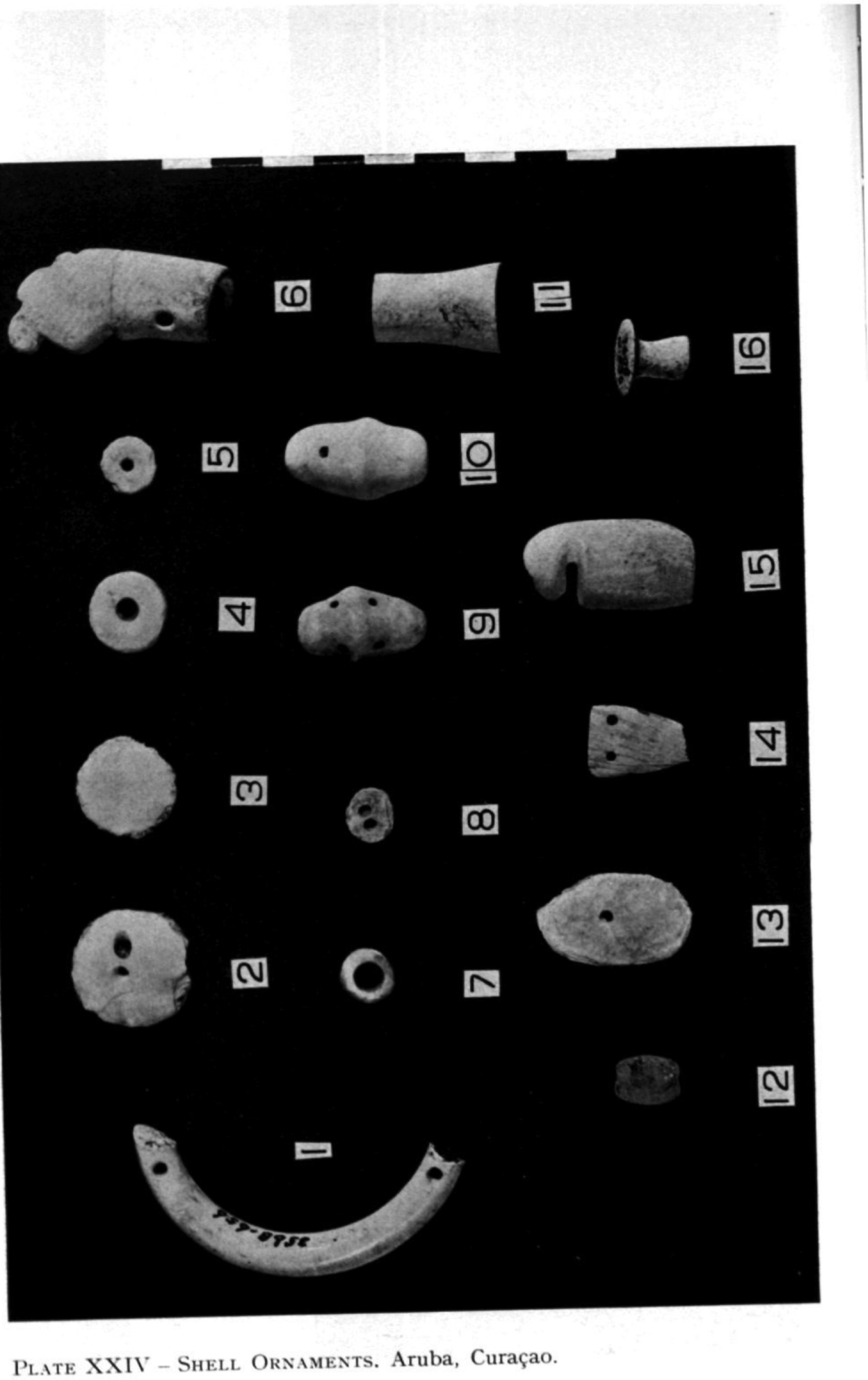

Plate XXIV – Shell Ornaments. Aruba, Curaçao.

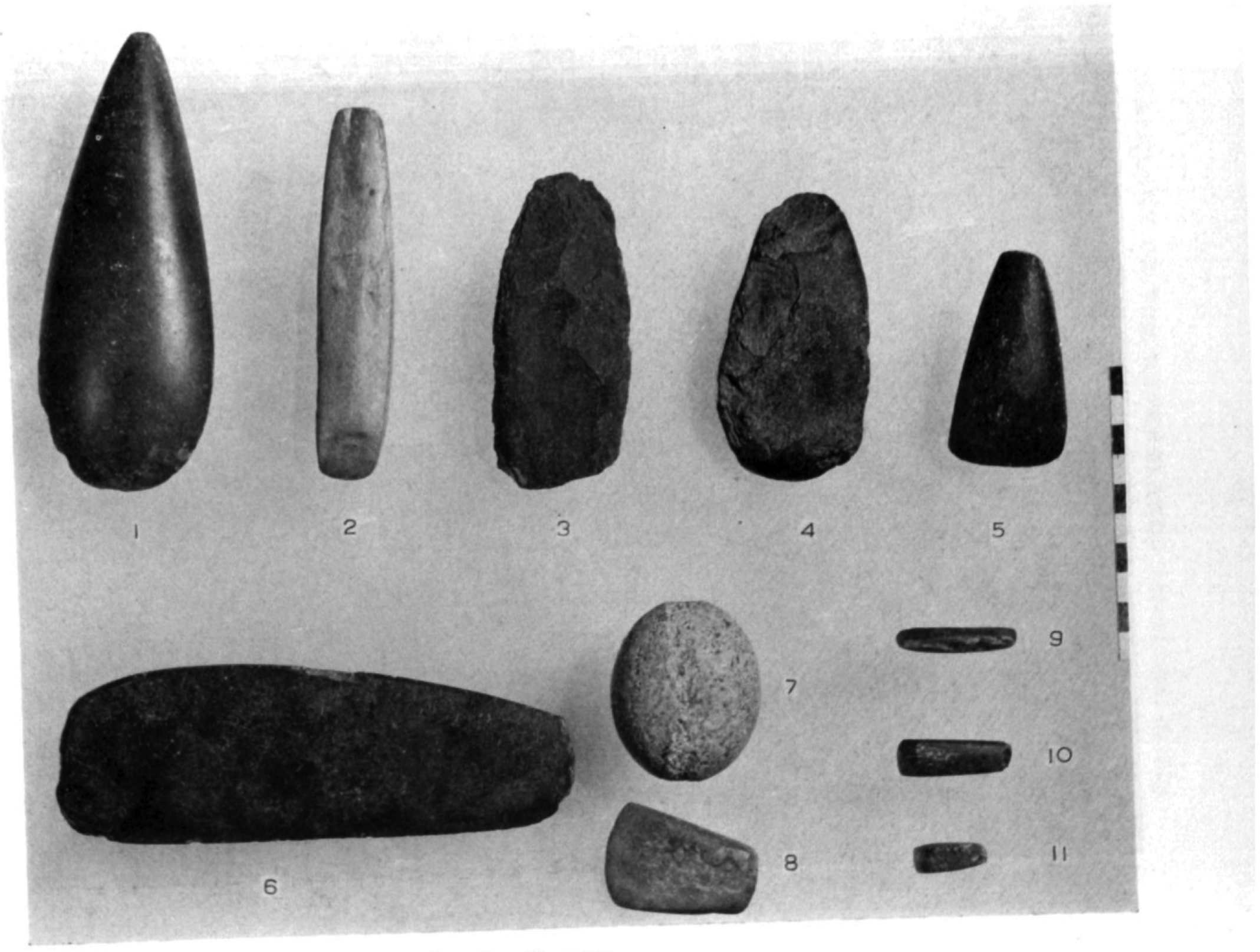

PLATE XXV – STONE TOOLS. Aruba, Bonaire, Curaçao.

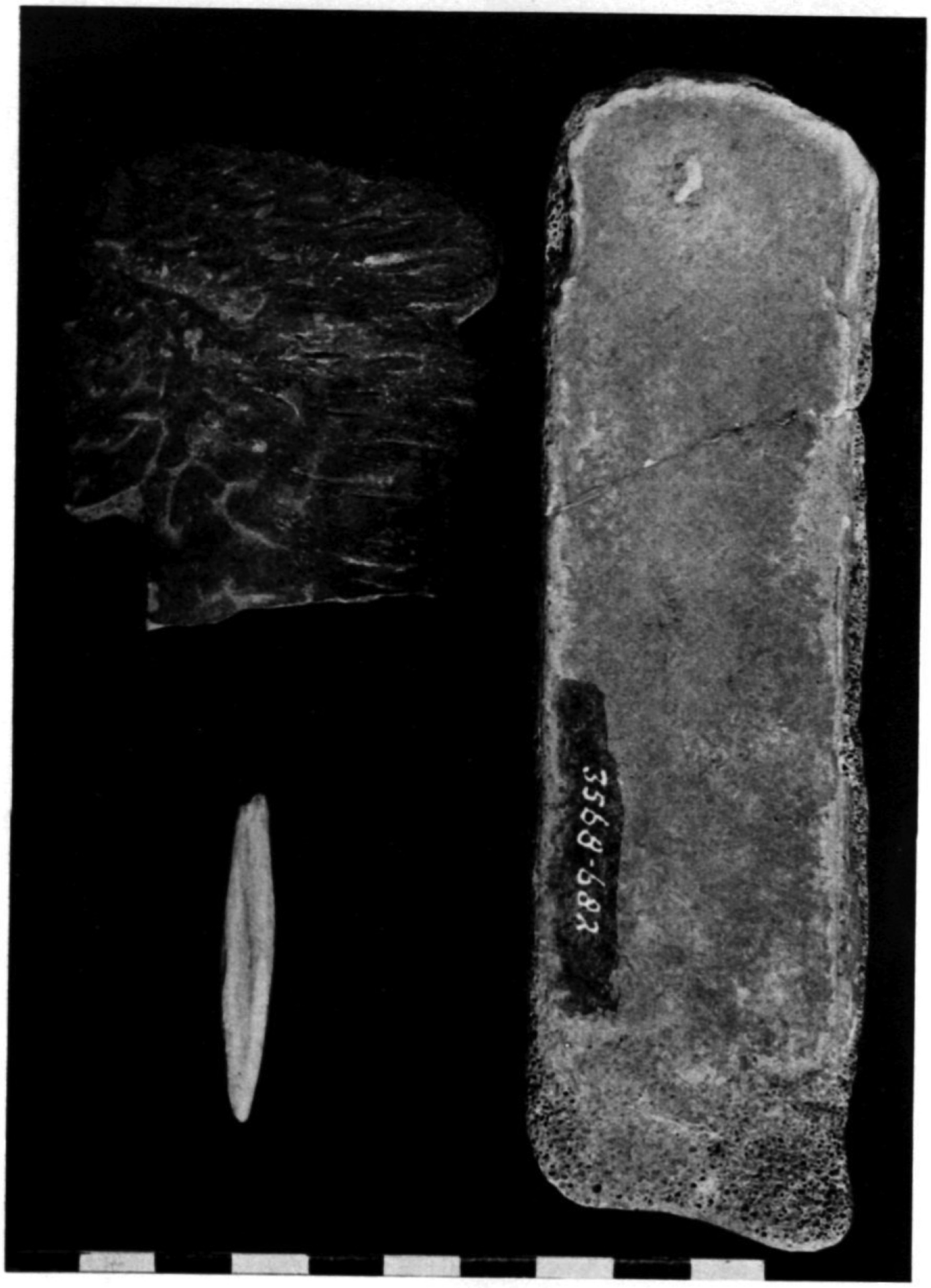

PLATE XXVI – BONE IMPLEMENTS. Aruba.

Numerous larger and smaller shell tips, also called three-pointers or *Strombus* tips, are found in Aruba and Curaçao; these simple tools were probably used in extracting the meat from shells, or for piercing or drilling (Pl. XXIIb, 2). Noteworthy is a large three-pointer, the lower part of which carries an engraving in straight lines of a conventionally stylized frog design (Pl. XXIIb, 1). In style and workmanship this specimen resembles the Andean stone figures, and it could also be classified with the shell ornaments from Tocorón (OSGOOD, 1943, fig. 11m. KIDDER, 1944, p. 137–138, figs. 60 & 62). DE JOSSELIN DE JONG (1924, p. 43–45) has his own opinion about the shell three-pointers. He regards them as natural prototypes of the carved anthropomorphic deities of Cuba and Puerto Rico, called 'zemi' which were supposed to promote the fertility of vegetable crops.

STONE ARTIFACTS

The most distinctive tools under this heading are stone celts of various types, and I shall describe them in some detail. Most celts are rather small and broad, without parallel sides and with a narrow butt-end, trapezoid in outline and oval in cross-section (Pl. XXV, 5). In Aruba and Curaçao there are also true petaloid forms, tapering to a point. The finest example of this class, however, a large, highly polished celt with a fan-like cutting edge, has been found on the island of Bonaire (Pl. XXV, 1). It is 160 mm in length, with a maximum width of 58 mm and a thickness of 34 mm. Other stone celts are relatively flat, with parallel sides, rectangular cross-section, and rounded corners and a carefully ground cutting edge (Pl. XXV, 8).

It is interesting to note that all tools, with perhaps a few exceptions, are, as far as I am aware, of non-local igneous rock.

A second significant point is that, on the islands of Aruba and Curaçao, not only have completely finished stone celts been recorded, but also specimens in process of manufacture, some only chipped, others partially ground (Pl. XXV, 3, 4). In view of these facts, it is suggested here that the stone celts were imported from the continent as 'blanks' and the grinding carried out later by the islanders. Similar stone artifacts are characteristic finds in the Falcón and Valencia areas but are unknown in Carache (CRUXENT & ROUSE, 1958, p. 71. KIDDER, 1944, p. 157).

Other stone artifacts can be summed up as follows: – A long narrow chisel with slightly converging side edges is known from Bonaire (Pl. XXV, 2). It is 125 mm in length, its width at the

butt-end is 23 mm, width near the cutting edge 16 mm, and greatest thickness 13 mm. One 'pygmy' chisel made of nephrite has been found in Aruba (Pl. XXV, 11). It is only 29 mm long, 10 mm wide, and 5 mm thick. Slightly bigger examples of this class are found in Curaçao and Bonaire (Pl. XXV, 10, 11). Their number is small in proportion to that of the stone celts. All celts and chisels have bi-bevelled cutting edges. The stone objects include some knives. One specimen is large and flat, ground on both surfaces, with the bit on one of the long sides, the opposite side being blunt and slightly rounded (Pl. XXV, 6). It is 172 mm long, 61 mm wide and 11 mm thick. The second large knife is roughly chipped, and unground. It is an unfinished specimen. Both knives were found in Aruba. At Santa Cruz, Aruba, a slingstone in the shape of an egg was found, with a longitudinal groove round its surface (Pl. XXV, 7); in addition, numerous slightly-worked stone balls, hammerstones and some mortars and grinding stones were encountered. There are some objects of quartz and quarzite too, but it is not certain that these are of human manufacture. On the other hand, a miscellany of flakes made of 'knip'stone, with striking platform and bulb of percussion, which were found in an abri called Rooi Rincón, near Hato, in Curaçao, reveal what look like signs of human workmanship. Not much can be said about these nondescript flakes; they may, after all, be palaeoliths. Pieces of red and yellow ochre have been found at Santa Cruz, Aruba; it is possible that this haematite was used as a paint for body decoration and/or for rock paintings. Stone projectile points and true metates are completely absent.

Bone Artifacts

Very few bone objects from Aruba are available for study, and none are known from Curaçao and Bonaire.

In the first place we would call attention to a small flattened bone point, 42 mm long, 7 mm wide, and 5 mm thick (Pl. XXVI, 3). It was found in the lower part of the Santa Cruz site. Unfortunately, we have only one example of this class of tool, which may be a relic of an older, non-ceramic culture of the Cabagua complex, like that found on Margarita island (Cruxent & Rouse, 1948, p. 240). On one flattened surface, there is a groove along the axis of the object; it may have been used as a projectile point.

On the same site and in the same layer, a spatula of turtle bone

was found; only the bit had been modified (Pl. XXVI, 2). It is 130 mm long, 53 mm wide, and 10 mm thick. Similar tools are known from the Los Roques island group.

Little can be said about the third bone object, which is also made of turtle bone and perhaps represents a carving from an amulet, but is most difficult to define with any certainty (Pl. XXVI, 1).

This is all we can say about bone artifacts. It is obvious that bone objects have played only a very minor part in the material culture of the three Dutch 'Islands Below The Wind'.

Conclusions and suggestions

We will now give a rather sketchy picture of the probable archaeology of the island of Aruba. It is based on archaeological data, but the vertical distribution suggested is partly theoretical.

In attempting to sum up the main evidence by looking at the overall picture of the archaeological finds of both utilarian and ornamental objects, one is struck by the apparent affinity with the Dabajuro style of Period IV. Du Ry pointed this out. However, many archaic tool types have been found, amongst them a few bone points and numerous shell gouges – objects which, according to Rouse and Cruxent, are reliable diagnostic dating material. Moreover, there is the intrusion into the finds of the earliest trade sherds. These facts taken in conjunction, suggest that at some remote age an archaic population of marginal, backward, non-ceramic coastal fishermen inhabited the island. It is not known when these people made their first appearance, since no non-ceramic shell middens containing shell gouges have yet been found. Nevertheless, I feel certain that such middens exist. It is not so very surprising that they have eluded searchers up till now, as shell heaps without potsherds are not spectacular and scanty since camps were moved frequently and are easily overlooked by the amateur archaeologist. To settle the problem, however, search for and excavation of pre-ceramic shell middens should be considered as an urgent necessity. With the help of carbon 14 dating the various chronological data could then be integrated.

It may well be that the earliest settlers on the island – who may perhaps have been of Ciboney origin – persisted for a long time. These people were probably responsible for the cave burials, and used slingstones, stone balls, and shell gouges. Then,

at a not so remote time, farming Caquetíos immigrated into Aruba. They were good merchants and skilled navigators; they introduced agriculture and were responsible for the elaborate pottery and stone celts. They also carried out the secondary urn-burials associated with peculiar anthropomorphic jars.

In the course of time, the two peoples and their respective cultures seem to have blended together peacefully. No doubt the newcomers to Aruba found the area suitable for cultivation rather small, but by way of compensation the sea offered reliable food supplies for the support of the population. A few crops were then raised, such as *manioc* and perhaps corn. Sea food, however, continued to be of great importance, and gardening, which was necessarily on a small scale, never became an important element of native life.

A lively trade was maintained, mainly by barter, between the islanders and the peoples on the mainland, and many foreign elements of culture found their way to the island. The onslaught of the Spaniards brought this civilization to an untimely end. In 1515 most of the population were carried away into slavery.

As far as our present knowledge goes, Curaçao and Bonaire shared only the beginning of the archaeological pattern outlined above for Aruba. Many shell gouges have also been found in these two islands, and there is reason to believe that the original inhabitants, like those of Aruba, were peripherical, simple fisherfolk. It is obvious, however, that they suffered from a different type of invader. At first sight this may seem strange, as all three islands, Aruba, Curaçao and Bonaire, are geographically close together. It should be realized, however, that Aruba lies on a coastal shelf, which explains its intimate connection with the peninsula of Paraguaná, whereas Curaçao and Bonaire are real oceanic islands accessible only with great difficulty because of treacherous currents. It is, therefore, not really surprizing that, of these three islands in close proximity, Aruba shows an archaeological development along lines essentially different from that of Curaçao and Bonaire, especially in the later periods. These differences become particularly noticeable from a study of the ceramic finds and ornaments, and are also indicated, to a lesser degree, by the stone tools. It is too early to give an opinion as to the routes taken by the migrants to Curaçao and Bonaire. To solve these problems and generally to obtain a clearer picture of the re-

lationship of those islands to the nearby continent, further investigations on the spot are needed.

After our brief survey and exposition of our ideas, we must not close this chapter without thanking Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK for his important share in reviving archaeological interest in the area under discussion. His stimulating influence has been felt by us throughout our studies.

Our knowledge of the subject is still greatly limited through lack of systematic work. It is hoped that this survey will act as a stimulus to further research before it is too late. The archaeological sites and urn fields are still at the mercy of clandestine excavators and treasure hunters.

The time is not far off when complete destruction of the sites will make it impossible to carry out further scientific research against a background of systematic excavations, and that would be a great pity.

EXPLANATION OF PLATES

The specimens illustrated in the Plates are all in the National Museum of Ethnology (Rijksmuseum voor Volkenkunde) at Leiden, where they belong to the collections assembled by VAN KOOLWIJK and DE JOSSELIN DE JONG, which will be referred to as Kw and JJ. – Where the measurements are not given they may be calculated by comparison with the scale index (*in cm*). The photographs were made by Mr. C. ZWANENBURG, Leiden.

REFERENCES

BOSCH, G. B., 1836. *Reizen in West-Indië, II*. Utrecht.

CRUXENT, J. M., 1955. Descripción de una colección arqueológica del municipio Dabajuro, Edo. Falcón (Venezuela). *Memorias Soc. Cienc. Nat. la Salle 15*, p. 89–113.

CRUXENT, J. M. & ROUSE, IRVING, 1958. *An Archaeological Chronology of Venezuela, I*. Social Science Monogr. 6, Pan-Amer. Union, Washington.

DU RY, C. J., 1960. Notes on the pottery of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Nieuwe West-Indische Gids 40*, p. 81–102. – Also in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 10*, Curaçao.

FERIZ, HANS, 1959. *Zwischen Peru und Mexico*. Meded. Kon. Inst. Tropen Amsterdam 134 (Afd. Anthrop. 63). – Aruba und Bonaire: p. 98–136.

FORD, JAMES A., 1944. *Excavations in the Vicinity of Cali, Colombia*. Yale Univ. Public. Anthrop. 31.

HOOIJER, D. A., 1960. Mammalian remains from Indian sites on Aruba. *Studies fauna of Curaçao and other Caribbean islands 10*, Publ. Found. Sci. Res. Surinam and Neth. Antilles 21, p. 154–157.

HOWARD, GEORGE D., 1943. *Excavation at Ronquín, Venezuela*. Yale Univ. Publ. Anthrop. 27.

HOWARD, GEORGE D., 1947. *Prehistoric Ceramic Styles of Lowland South America, their distribution and history*. Yale Univ. Publ. Anthrop. 37.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1918. The praecolumbian and early post-columbian aboriginal population of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Intern. Archiv. Enthnogr. 24*, p. 51–114.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1920. De betekenis van het archaeologisch onderzoek op Aruba, Curaçao en Bonaire. *West-Indische Gids 1* vol. *2*, p. 317–334.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1923. The praecolumbian and early post-columbian aboriginal population of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Intern. Archiv Enthnogr. 25*, p. 1–26. – Part I continued. (No more parts published.)

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1923. *Verslag van de Deensch-Nederlandsche Archaeologische Expeditie naar de Antillen*. Bull. Maatsch. Natuurk. Onderzoek Nederl. Koloniën 79.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1924. A natural prototype of certain three-pointed stones. *Proc. 21 Intern. Congr. Americanists*, p. 43–45.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1947. *Archaeological material from Saba and St. Eustatius, Lesser Antilles*. Meded. Rijksmuseum Volkenkunde 1.

KATE, H. TEN, 1916. Oudheden. *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 1914–1917, p. 541–546.

KIDDER II, ALFRED, 1944. *Archaeology of Northwestern Venezuela*. Papers Peabody Museum Amer. Archaeol. Ethnol. 26, no. 1. Cambridge.

KOOLWIJK, A. J. VAN, 1881. De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao. *Tijdschr. Nederl. Aardrijksk. Genootschap 5*, p. 57–68.

KOOLWIJK, A. J. VAN, 1882. De Indianen Caraïben van het eiland Aruba (West-Indië). *Tijdschr. Nederl. Aardr. Gen. 6*, p. 222–229.

LEEMANS, 1880. Antiquités américaines récemment acquises pour le Musée Royal Néerlandais d'Antiquités à Leide. *Compte Rendu 3 Congr. Americanistes*, Bruxelles 1879, *I*, p. 657–675.

LEEMANS, C., 1904. Altertümer von Curaçao, Bonaire und Aruba. *Mitteilungen Niederl. Reichsmuseum Völkerkunde, Veröff.* (2) *9*, Beitr. Anthr. Ethn. Arch. Niederl. Westindiens, p. 7–17.

NOMLAND, GLADYS AYER, 1933. Archaeological site of Hato Viejo, Venezuela. *Amer. Anthropologist 35*, p. 718–741.

NOMLAND, GLADYS AYER, 1935. *New Archaeological Sites from the State of Falcón, Venezuela*. Ibero-Americana 11.

OSGOOD, CORNELIUS, 1942. *The Ciboney culture of Cayo Redondo, Cuba*. Yale Univ. Publ. Anthrop. 25.

OSGOOD, CORNELIUS, 1943. *Excavations at Tocorón, Venezuela*. Yale Univ. Publ. Anthrop. 29.

OSGOOD, CORNELIUS & HOWARD, GEORGE D., 1943. *An Archaeological Survey of Venezuela*. Yale Univ. Publ. Anthrop. 27.

PINART, A. L., 1890. *Aperçu sur l'île d'Aruba, ses habitants, ses antiquités, ses pétroglyphes*. – Blue-print of MS, published by WAGENAAR HUMMELINCK, 1957, p. 122–126.

ROUSE, IRVING, 1956. Settlement patterns in the Caribbean area. *Prehistoric Settlement Patterns in the New World*, ed. Gordon R. Willey, Viking Fund Publ. Anthrop. 23.

STEARNS, RICHARD E., 1945. Indian artifacts from the island of Aruba. *Maryland, a Journal of Nat. Hist. 15*, p. 34–39.

STEWARD, JULIAN H., ed., 1948. *Handbook of South American Indians, IV*. Bull. Bureau Amer. Ethnol. 143.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1953. Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire). *West-Indische Gids 34*, p. 173–209. – Issued separately in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Ant. 2*, Curaçao.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1957. Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire, II. *W. I. Gids 37*, p. 93–126. – *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Ant. 6*.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1959. Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao. (Indian skeletal discoveries in Aruba and Curaçao). *W. I. Gids 39*, p. 77–94. – Also in *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Ant. 9*.

GLOSSARY

The following terminology is described and presented to the general reader who may be unfamiliar with the nomenclature used in both articles. The greater part is borrowed from IRVING ROUSE, 1942, p. 167–169.

Anthropomorphic decoration: any decoration which seems to portray a human being.
Appliqué work: the process of laying strips of clay along the surface of a pot as a decoration.
Bowl: a pottery vessel which generally is hemispherical in shape and sometimes is elongated.
Bulb of percussion: a conical swelling on the flake surface arising from a point below the striking platform.
Griddle: a flat disc of clay, used for baking cassava- or mais pancakes.
Grinder or grinding stone: any stone, usually a water-worn pebble, bearing one or more facets which are smooth and seem to have been used for grinding or polishing.
Hammerstone: a stone having one or more battered facets which seem to have been used by hammering.

Carbon 14 dating: the decay of the radio-active isotope of Carbon C 14 provides an accurate scale for determining in years. One ounce of C 14 will be reduced by disintegration to one half ounce in 5568 years (pl. min. 30 years), and half of the remainder will decay during the next stated number of years a.s.o.

Celt: a long, narrow ax neither grooved nor notched.

Igneous rocks: rocks which have solidified, with cooling from magma or lava with or without actual crystalization.

Incision: the practice of tracing lines in the clay of pottery vessels, or in other material.

Lug: any lump-like projection which is affixed to the vessel in one spot, without being looped.

Manioc: cassava.

Metate: a three-legged flat grinding-stone to reduce the kernels of corn to flour.

Millstone or millingstone: a stone slab having a small, shallow depression in the upper surface, which seems to be the result of rubbing, grinding or hammering.

Negative design: the practice of outlining designs with the areas between incised or painted lines rather than with the lines themselves.

Nephrite: compact tremolite grading into green actinolite.

Non-ceramic shell middens: refuse shell heaps with shell tools but without potsherds.

Positive design: is the inverse of the negative design process and is used normally.

Punctuation: the process whereby the potter pressed a pointed or wedge-shaped tool into the clay and then removed it without drawing the tool along the surface of the pot.

Shell gouge: an implement made from the basilar part of the conch shell, triangular in shape, concavo-convex in cross section, and provided with a beveled cutting edge.

Shell tips or threepointers: a natural conoid knob of conch shell, roughly triangular in outline with concave base showing signs of artificial treatment.

Simple shell pendant: any pendant made simply by cutting or drilling a hole through the upper part of a shell.

Stone chisel: a stone implement having a long narrow body, nearly cylindrical in cross section, a blunt butt, and a sharp bit.

Striking platform: a projecting angle of a block of stone which is chosen, on which the flaking blow can conveniently be delivered in shaping a flint; the resulting flake shows a part of the striking platform at the top.

Zoomorphic decoration: any decoration which seems to portray an animal.

Over de in deze 'Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles' I en II behandelde onderwerpen werden lezingen gehouden op de 28ste Vergadering van de 'Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen', die op 26 juni 1959 in het Rijksmuseum voor Volkenkunde werd gehouden. De schrijvers zijn de 'Studiekring' dankbaar voor de financiële steun welke het mogelijk maakte dat hun verhandelingen zo rijk werden geïllustreerd.

November, 1959.

P. H. DE BUISONJÉ EN J. I. S. ZONNEVELD

DE KUSTVORMEN VAN CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE

De kusten van de eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao kunnen van plaats tot plaats vrij sterk in aard verschillen. In grote lijnen kan men er twee typen onderscheiden, n.l.:

KLIFKUSTEN

STRANDEN { van koraalpuin of koraalpuin-wallen
van zand of zandwallen

Hiervan is vooral het laatste type verre in de minderheid. Zandstranden zijn aanwezig achterin verschillende 'boca's' (inhammen van de kustlijn, o.a. bij de mondingen van waterlopen), langs lagunes als het Lac op Bonaire, alsook op enkele plaatsen langs de lijzijde van de eilanden, zoals Palmbeach, Povabeach en Malmok op Aruba. Kusten met puinstranden komen vooral aan de lijzijde voor. De klifkusten liggen daarentegen zowel aan de lijzijde als aan de loefzijde, alsook in de boca's. Al deze kusten hebben echter dit gemeen, dat zij praktisch overal bestaan uit kalkig materiaal. Zij zijn immers gevormd in los kalkzand of los koraalpuin, dan wel in kalksteen die te eniger tijd ontstond door verkitting van los koraalpuin en al of niet in groeipositie staande koraalkolonies met secundaire kalk.

Slechts op enkele punten is er sprake van een andere grondstof, bijv. langs de Noordoostkust van Aruba, waar oudere gesteenten (zij het zeer plaatselijk) aan de kust ontsloten worden, en bij enkele boca's of baaien, waar het zand sterk vermengd is met – of zelfs geheel bestaat uit – gesteentegruis, dat door de stortbeekjes tijdens krachtige regenbuien uit het binnenland naar de kust is gevoerd.

De omstandigheid, dat de kust hoofdzakelijk uit kalkmateriaal bestaat, brengt mee, dat niet alleen de mechanische effecten van 'normale' erosie en accumulatie, maar vooral ook de verschijnselen van oplossing en chemische neerslag sterk op de voorgrond treden.

In 1956 werd door de auteurs onder auspiciën van de Stichting NATUURWETENSCHAPPELIJKE STUDIEKRING VOOR SURINAME EN DE NEDERLANDSE ANTILLEN, en met financiële steun van de Nederlands-Antilliaanse Regering en de Stichting WOSUNA, een Kwartair-geologisch onderzoek der Benedenwindse Eilanden uitgevoerd. Hierbij kwam de wenselijkheid naar voren, zoveel mogelijk gegevens te verzamelen over de verschillende recente kustvormen; zulks mede in verband met het veelvuldig voorkomen van opgeheven 'fossiele' kusten, die tijdens de Kwartaire oprijzing der eilanden uit zee ontstonden onder omstandigheden, vergelijkbaar met de tegenwoordige.

K. MARTIN besteedde in een publicatie van 1888 reeds aandacht aan bepaalde facetten van de recente kustvormen der Benedenwindse Eilanden. Ook P. WAGENAAR HUMMELINCK (1940, 1948) wijst op kust-verschijnselen. Aan hem danken wij een zestal fraaie foto's, die in dit artikel worden gepubliceerd (1–3, 15–17). De 'Studiekring' maakte het mogelijk dat deze kleine verhandeling van vele illustraties kon worden voorzien.

De zeer vlakke bovenzijde van het laagterras ligt gemiddeld 5 à 6 m boven zeeniveau (maximaal 10 m) en vertoont jonge karstverschijnselen. De vorming van het laagterras vond plaats bij een subrecente zeespiegelstand, die ongeveer 5 à 6 m boven de huidige lag.

De lengte-assen der drie eilanden verlopen ongeveer in de richting Noordwest-Zuidoost. De eilanden liggen daardoor scheef op de heersende Oost-passaat.

Winden afwijkend van de Oost-richting komen relatief weinig voor en zijn meestal zwakker van aard. Het rekenkundig gemiddelde voor de windvector over 1955 bedroeg 12,3 knopen uit de richting 90.6 graden t.o.v. het ware Noorden. Er is dan ook een zeer duidelijk onderscheid tussen de naar het Noordoosten en de naar het Zuidwesten gekeerde kusten. De eerstgenoemde hebben het karakter van loef-, de laatstgenoemde van lijkusten.

Al liggen de eilanden buiten het eigenlijke hurricane-gebied, niettemin hebben nog in historische tijden verscheidene orkanen de eilanden zowel ten Noorden als ten Zuiden gepasseerd.

De totale jaarlijkse regenval is zelden hoger dan 680 mm of minder dan 340 mm, terwijl de gemiddelde temperatuur over de jaren 1947–1952 27.5°C bedroeg. Het klimaat behoort daardoor tot de 'steppe-klimaten' van Köppen.

Zowel langs de Noordoost- als langs de Zuidwestkust staat gewoonlijk een niet onbelangrijke stroom.

De getijdenwerking is betrekkelijk gering: WAGENAAR HUMMELINCK (1953, p. 91) geeft een zestal weekgrafieken van de getijdenbewegingen aan de ingang van de St. Annabaai op Curaçao. Uit deze blijkt duidelijk, dat er een z.g. enkeldaags getij is (typisch bijv. voor de Golf van Mexico),

waarop een zwak dubbeldaags getij is gesuperponeerd. Het getijdeverschil, gemeten tussen opeenvolgende eb- en vloedstanden, blijkt maximaal 43 cm te bedragen. Het verschil tussen de maximale (vloed-) stand en de minimale (eb-) stand in de genoemde grafieken is slechts 60 cm. In een zojuist verschenen publicatie hebben DE HAAN & ZANEVELD (1959) de registraties van waterbewegingen, op dezelfde plaats gedurende de jaren 1950–1957, statistisch uitgewerkt.

De gemiddelde temperatuur van het oppervlaktewater rond Curaçao is 26,3°C ± 0,5°C. Het gemiddelde zoutgehalte bedraagt 36,1‰ (SVERDRUP 1942).

Over het kalkgehalte zijn ons geen gegevens bekend. Wel zijn twee pH-bepalingen van de Caracasbaai (een tamelijk open zeebaai aan de lijzijde van Curaçao) bekend. Volgens mededeling van J. S. ZANEVELD werden achterin de baai en aan de Noordzijde pH's gemeten van 8,1 en 8,2.

Over de zeediepten en het verloop van de zeebodem direct voor de kusten staan slechts zeer schaarse gegevens ter beschikking; in de Bullenbaai en de Caracasbaai werden door de Shell Curaçao enkele metingen verricht. Voor de Noordoostkust zijn wij in hoofdzaak aangewezen op enkele gegevens die door sportduikers werden vermeld. Duidelijk is wel dat in het algemeen bij de klifkusten de zeediepte enkele meters vóór het klif reeds vrij aanzienlijk is (3 tot 15 m, soms meer). Waar de kusten uit los (recent) materiaal zijn opgebouwd, treffen wij een meer geleidelijk verloop van de zeebodem van het strand naar de diepte aan.

KLIFKUSTEN

Wanneer men de verschillende klifkusten, die op de eilanden voorkomen met elkaar vergelijkt, dan blijkt dat in hun profielen in principe de volgende elementen kunnen worden onderscheiden (fig. 1):

(a) een *puinwal* (vgl. foto 9),
(b) een *zône met zeer scherpe karren* (karrenzône) (vgl. foto 3 en 4),
(c) een *steil gedeelte met minder uitgesproken karren* (vgl. foto 5 en 7),
(d) een *nis* (vgl. foto 5 en 7),
(e) een *uitstekende bank* (de zgn. 'sawah-bank') (vgl. foto 1 en 4),
(f) een *nis*.

Deze elementen komen niet steeds alle tegelijk in dezelfde ontwikkelingsgraad voor, al zijn er wel degelijk punten, die het ideale profiel, zoals op fig. 1 is afgebeeld, vertonen.

De *puinwal* (a) wordt gevormd uit losse blokken kalksteen, die in de regel bestaan uit meer of minder verharde brokken van koraalkolonies. Deze zijn gewoonlijk niet regelrecht afkomstig van het levende rif buiten de kust. Vaak treft men n.l. blokken aan, die bestaan uit aaneengekitte, min of meer afgeronde

koraalbrokken, of men vindt koraalfragmenten die een kalkig kitmiddel bevatten. Blijkbaar werden deze op een of andere manier losgemaakt uit een kalksteen, die zelf was samengesteld uit aaneengekitte koraalresten.

Hier en daar komt men ook stukken tegen, welke door korstvormende kalkwieren en kalkkokerwormen gevormd zijn, blijkbaar afkomstig van de uitstekende bank (e).

Soms zijn de brokken, die de puinwal vormen, enigszins afgerond, waarbij valt waar te nemen, dat deze zijn uitgeprepareerd uit een reeds verkitte, detritische kalksteen, waarin afgeronde klompen koraal voorkomen. Vele blokken uit de puinwal zijn echter hoekig en vertonen grillige vormen. Ze liggen willekeurig, zonder enige regelmaat, in de wal opgehoopt.

De puinwal komt alleen voor langs de loefkust. Ze bevindt zich daar op enige afstand van de eigenlijke kustlijn (20–60 m) en kan een breedte van 120 m bereiken. Gezien deze ligging, de aard en de rangschikking van het materiaal moet het ontstaan van de wal te danken zijn aan de opeenhoping van kalksteenfragmenten, die bij exceptioneel zware golfslag uit de kust, vooral uit de karren-zône (b) en de uitstekende bank (e), werden losgebroken en een eindweegs landinwaarts werden verplaatst. Waarneming van afgebroken karren in de zône (b) en de mondelinge mededelingen van eilandbewoners bevestigen deze conclusie.

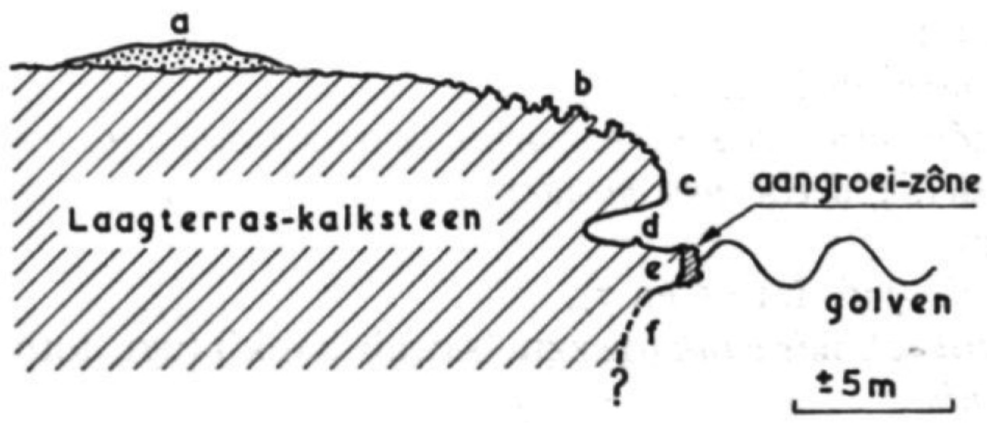

Fig. 1. Schematisch profiel der klifkusten.

De *karrenzône* (b) sluit gewoonlijk niet direkt bij de puinwal aan. Tussen deze beide kustelementen ligt dan een terreinstrook, die zich wat het oppervlaktekarakter betreft niet onderscheidt van het terrein landinwaarts van de puinwal (a) gelegen. Daar in de regel het gehele terrein uit zeer vlakke, jong-Kwartaire kalksteen bestaat, zijn karren, zowel vóór als achter de puinwal normale verschijnselen. Het is echter de uitzonderlijk sterke ont-

wikkeling van de karren in de op fig. 1 met (b) aangeduide zône, die aanleiding geeft deze van het overige oppervlak te onderscheiden. Deze zône vertoont n.l. scherpe richels en punten, die gescheiden worden door holten en kommen van verscheidene decimeters breedte (foto 3 en 4). De hoogte van deze karren bedraagt soms meer dan een halve meter.

In de regel helt het raakvlak aan de toppen van de karren in deze zône zeewaarts af. Daar waar het gesteente bestaat uit aaneengekitte, afgeronde brokken koraalpuin, hetgeen op vele plaatsen het geval is, wordt vooral het kitmateriaal opgelost.

Niet zelden komen op deze wijze de afgeronde stukken koraal op het oppervlak van de kalksteen 'en relief' tevoorschijn. Juist de punten van de karren worden vaak gevormd door deze uitgeprepareerde afgeronde koralen. Beschadigde karren vormen een aanwijzing, dat deze afgeronde koraalstukken bij zware branding, tezamen met meer of minder kitmateriaal, worden afgebroken en op de puinwal (a) worden neergeworpen.

De karrenzône valt volkomen samen met dat gedeelte van de kust, dat onder normale omstandigheden nat gehouden wordt door sproeiwater, dat omhoog geworpen en vervolgens door de wind landinwaarts wordt gewaaid. De zoutconcentratie wordt door indamping vrij hoog; niet zelden vindt men er uitgekristalliseerd zout.

Gezien het samenvallen van de sproei- en karrenzône ligt het voor de hand aan te nemen, dat de uitzonderlijk sterke karrenvorming verband houdt met deze voortdurende besproeiing. Men zou zich kunnen voorstellen, dat een versterkte oplossing van de kalksteen hiervan het gevolg zou zijn. Het feit, dat het raakvlak van deze karrenzône zeewaarts helt, past volkomen in deze verklaring: de meest zeewaarts gelegen delen, die het sterkst aan bevochtiging, en de daarmede blijkbaar verband houdende aantasting onderhevig zijn, liggen het laagst. Daar waar geen 'sproei' plaatsvindt (bijv. langs de kusten aan de lijzijde der eilanden), komen geen typische karrenzônes als hier bedoeld voor.

Op vele punten kan ook worden waargenomen, dat daar, waar ten gevolge van de configuratie van de kust extra veel sproeiwater neerkomt, het terrein ook lager is dan in de naaste omgeving.

Van chemische zijde is er meermalen bezwaar ingebracht tegen de opvatting, dat zeewater kalksteen zou kunnen oplossen, omdat het water onder normale omstandigheden geheel verzadigd, of zelfs oververzadigd, zou zijn met $CaCO_3$. Niettemin doen de vormen, die men langs de kusten

van gebieden als de Benedenwindse Eilanden waarneemt buitengewoon sterk aan oplossingsverschijnselen denken. FAIRBRIDGE (1952) wijst erop, dat zeewater mogelijkerwijs niet altijd verzadigd is, en dat, door opname van CO_2 in de brandingsgolven, dit water vooral 's nachts (door lagere temperatuur en ontbreken van fotosynthetische binding van CO_2) oplossend kan werken. KUENEN (1950, p. 436) merkt op, dat de uitkomsten der chemici niet bewijzend behoeven te zijn, omdat zij monsters onderzochten, waarbij niet alle omstandigheden, zoals zich die langs de betreffende kusten kunnen voordoen, aanwezig waren.

Maar het is ook mogelijk dat activiteiten van biochemische aard in het spel zijn. Zo zouden schommelingen in het CO_2-gehalte van het water ten gevolge van de dagelijkse fluctuaties in de fotosynthetische processen der algen of andere biochemische factoren van invloed kunnen zijn. Misschien moet men bovendien rekening houden met een andere, meer biomechanische aantasting van kalksteen, zoals bijv. door slakken, die met blauw-algen begroeide kalksteen van de sproeizône afgrazen, en hierbij duidelijke 'vraatsporen' achterlaten (NEWELL & IMBRIE 1955).

GUILCHER (1957, p. 61) erkent de biochemische aantasting van borende algen, doch ziet daarnaast ook nog een fysisch-chemische werking – speciaal op plaatsen, die beurtelings nat en droog zijn – als oorzaak van nis- en karrenvorming.

KAYE (1957, p. 45) geeft tenslotte nog een belangrijk argument: een zwak-onderverzadigd zeewater zal juist daar waar het water in beweging is, extra sterk oplossend werken. Waar de golven langs de kalksteen bewegen, of water langs de kalksteen druipt, zoals in de karrenzône, zou men dus de oplossingsverschijnselen het meest geprononceerd kunnen aantreffen.

Uitgebreide, gecombineerde onderzoekingen over deze oplossingsverschijnselen blijven, gezien de verscheidenheid van meningen, echter zeker noodzakelijk.

De *steile wand* (c) komt niet overal voor, en is uiteraard vooral daar aanwezig waar de kust (nog) betrekkelijk hoog is en waar de karrenzône òf ontbreekt, òf nog niet tot nabij het zeeoppervlak is gedaald. Deze wand is daardoor het best ontwikkeld langs de kliffen aan de lijzijde, alsook langs die gedeelten van de loefkust, waar ten gevolge van ondermijning ter plaatse van de nis (d) bij krachtige golfwerking grote blokken van de wal loslieten en vóór de kust onder water verdwenen (foto 7). Dit afbreken van grote blokken geschiedt dan meestal via een flauw zeewaarts gekromd, min of meer verticaal breukvlak. Dit valt bijv. waar te nemen bij Slagbaai op Bonaire, waar tijdens de orkaan Janet op 23 september 1955 enkele zeer grote stukken uit de kust loslieten.

Aan de loefzijde der eilanden kan zich boven de aldus gevormde steilten een nieuwe sproeizône (b) gaan vormen, die dan de hierboven genoemde verlaging van het profiel inzet. Deze verlaging

geschiedt in versneld tempo, immers hoe lager de kust hoe intensiever de besproeiing.

De *nis* (d) kan een diepte van enkele meters bereiken, over een afstand van honderden meters evenwijdig aan de kust [1]. Aan de diepte, waarover de nis zich landinwaarts kan vormen, wordt tenslotte een grens gesteld door het beperkte vermogen van de bovenliggende overhangende kalksteen om rekspanning te kunnen verdragen.

Langs de kusten die aan zware golfslag bloot staan, bedraagt de hoogte van de nis, aan de buitenzijde, 1 à 2 m. Het plafond wordt gewoonlijk landinwaarts lager. De onderzijde gaat over in de bovenzijde van de straks te bespreken uitstekende bank (e), welke op een dusdanig niveau ligt, dat zij juist door de oplopende golven wordt overspoeld, m.a.w. iets boven het gemiddeld zeeniveau.

Langs die kustgedeelten waar de 'karren-zône' (b) tot aan de uitstekende bank (e) reikt, ontbreken zowel de steile wand (c) als de nis (d) (voorgrond op fig. 4).

Men heeft deze nissen meermalen toegeschreven aan mechanische erosie van de branding. Inderdaad wordt aan de windzijde van de eilanden door de aanrollende golven een aanzienlijke kracht op de achterwand en het plafond uitgeoefend, maar aan de andere kant moet worden geconstateerd, dat er in de nis hoegenaamd geen materiaal in de vorm van zand of rolstenen aanwezig is, dat een schurende werking zou kunnen uitoefenen. Integendeel, de wanden zijn als regel plaatselijk begroeid met wieren en algen, die geen spoor van mechanische afbraak vertonen. Bovendien blijken deze vormen, op principieel niet verschillende wijze, ook aanwezig te zijn in klifkusten die niet of praktisch niet aan branding bloot staan, zoals op vele punten aan de lijzijde van de eilanden. Zelfs binnen lagunes, zoals die van Aruba, en langs de binnenbaaien der eilanden, waar de golfslag hoegenaamd

---

[1] Aan de Oostkust van Aruba zijn op sommige plaatsen de nissen veel dieper, er zijn er die een diepte van enkele tientallen meters bezitten, doch hier is de situatie niet geheel normaal: de kalksteen rust er, bijv. bij Andicouri ongeveer op zeeniveau, op harde metamorfe gesteenten. Ter plaatse van het contact konden eensdeels door voorafgaande grotvorming bij een lagere zeespiegelstand, anderzijds door mechanische werking van de golfslag op het grensvlak, diepe uithollingen gevormd worden. Soms gaven deze aanleiding tot het ontstaan van natuurlijke bruggen (verg. foto 6).

niet in staat is om abrasie uit te oefenen, komen dezelfde nissen voor.

Grote blokken kalksteen, die van de eigenlijke kust loslieten en thans in het water liggend daar nog ten dele boven uitsteken, vertonen deze nissen evenzeer en wel aan alle zijden. Zij nemen daardoor de vorm van paddestoelrotsen aan (foto 7). Ook déze vormen komen zowel aan de loef- als aan de lijzijde voor.

De nissen aan de lijzijde van de eilanden zijn minder hoog en liggen als geheel ook lager ten opzichte van de zeespiegel, hetgeen een gevolg moet zijn van de omstandigheid, dat het water hier rustiger is en de aantasting zich uitsluitend beperkt tot een zône, reikend van even boven tot even onder de waterspiegel, terwijl bovendien de bankvormige uitsteeksels (e), die zoals gezegd tot even boven het gemiddelde zeeniveau reiken, hier ontbreken.

KUENEN (1950), NEWELL & IMBRIE (1955), NEWELL & KEITH RIGBY (1957) beschreven volkomen identieke nisvorming in andere gebieden.

Voor een verklaring van de mogelijke oorzaken van deze nisvorming wordt verwezen naar de argumenten, genoemd onder de karrenvorming (b).

Een gescheiden nisvorming tengevolge van hoog- en laagwaterstand vindt niet plaats. Het getijverschil is hiervoor te gering.

De *uitstekende bank* (e) vertoont aan zijn bovenzijde op vele plaatsen een terrassering, die in sterke mate in het klein de terrasvormige ligging van sawah-velden voor de geest roept (foto 1 en 4). De in het veld gegeven benaming 'sawah'-bank wordt daarom ook hier gebezigd.

Elk dezer 'sawah's' is omgeven door een wal, enkele decimeters breed en hoog, en bestaande uit poreuze, jonge kalk, die ter plaatse door organismen als Serpula's (kalkkokerwormen) en incrusterende (korstvormende) kalkalgen wordt afgezet.

Blijkbaar treedt in deze zône van het kustprofiel de meeste groei juist daar op, waar het water in voortdurende beweging is, dus vooral op de punten waar de constant met sproei- en golfwater gevulde 'sawah's' overlopen. (vgl. KUENEN 1950). Op deze wijze wordt de groei op de laagste gedeelten van de wallen geconcentreerd, als gevolg waarvan dus steeds eventuele gaten en laagten in de wal worden opgehoogd. De 'sawah's' zijn gewoonlijk één tot enkele decimeters diep en beslaan oppervlakten van enkele vierkante decimeters tot enige vierkante meters.

De uit het kustprofiel uitstekende sawah-bank (e) bevindt zich ongeveer op gemiddeld zeeniveau. Wanneer een golf een

FOTO 1. Klifkust van de loefzijde van ARUBA, tussen Boca Grandi (achtergrond) en Seroe Colorado (voorgrond); zie ook fig. 5. – Op het laagterras ligt de lichtgekleurde puinwal enige tientallen meters achter de donkergetinte karrenzône. De sawah-bank sluit hier direct bij de karrenzône aan.

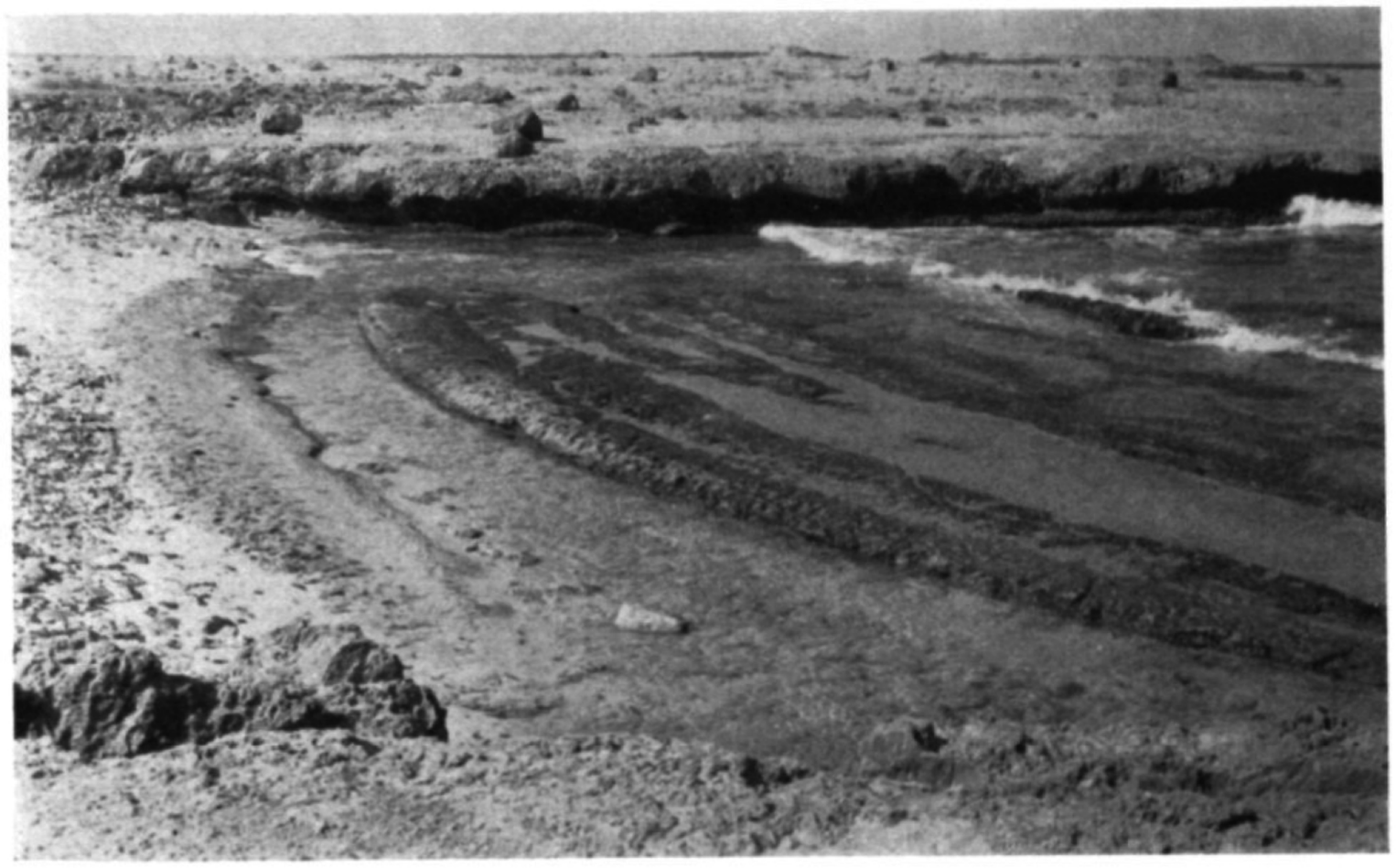

FOTO 2. Noordelijke zijde van Boca Washikemba, BONAIRE. – De zware branding aan de loefzijde van het eiland loopt de boca in, in een richting evenwijdig aan de boca-wanden. Aan de hoge klifwand is daardoor geen sproei(karren)zône ontwikkeld. Wel is een fraaie nis aanwezig, terwijl ook de sawah-bank tussen de twee golftoppen zichtbaar is. Op het laagterras liggen grote, losse blokken van de puinwal. Op de voorgrond ziet men een reeks van zeewaarts hellende beachrock-lagen. De hogere delen van het strand die buiten het normale bereik van de oplopende golven liggen (geheel links op de foto) zijn niet verkit tot beachrock.

FOTO 3. Karrenzône aan de loefzijde van BONAIRE, Oostelijk van Boca Onima. – Door de relatief snellere aantasting van de fijnere matrix zijn de grove koraalfragmenten (donker op de foto) 'en relief' uitgeprepareerd uit de laagterras-kalksteen.

FOTO 4. Kustgedeelte aan de loefzijde van CURAÇAO, in de omgeving van Boca Labadera. – De karrenzône gaat hierbij direct over in de bovenzijde der sawah-bank. In het midden van de foto is de ruimte onder deze bank even zichtbaar. Deze foto is genomen bij een uitzonderlijke rustige zee; de karrenzône (rechts) wordt bij normale branding voortdurend door sproeiwater nat gehouden.

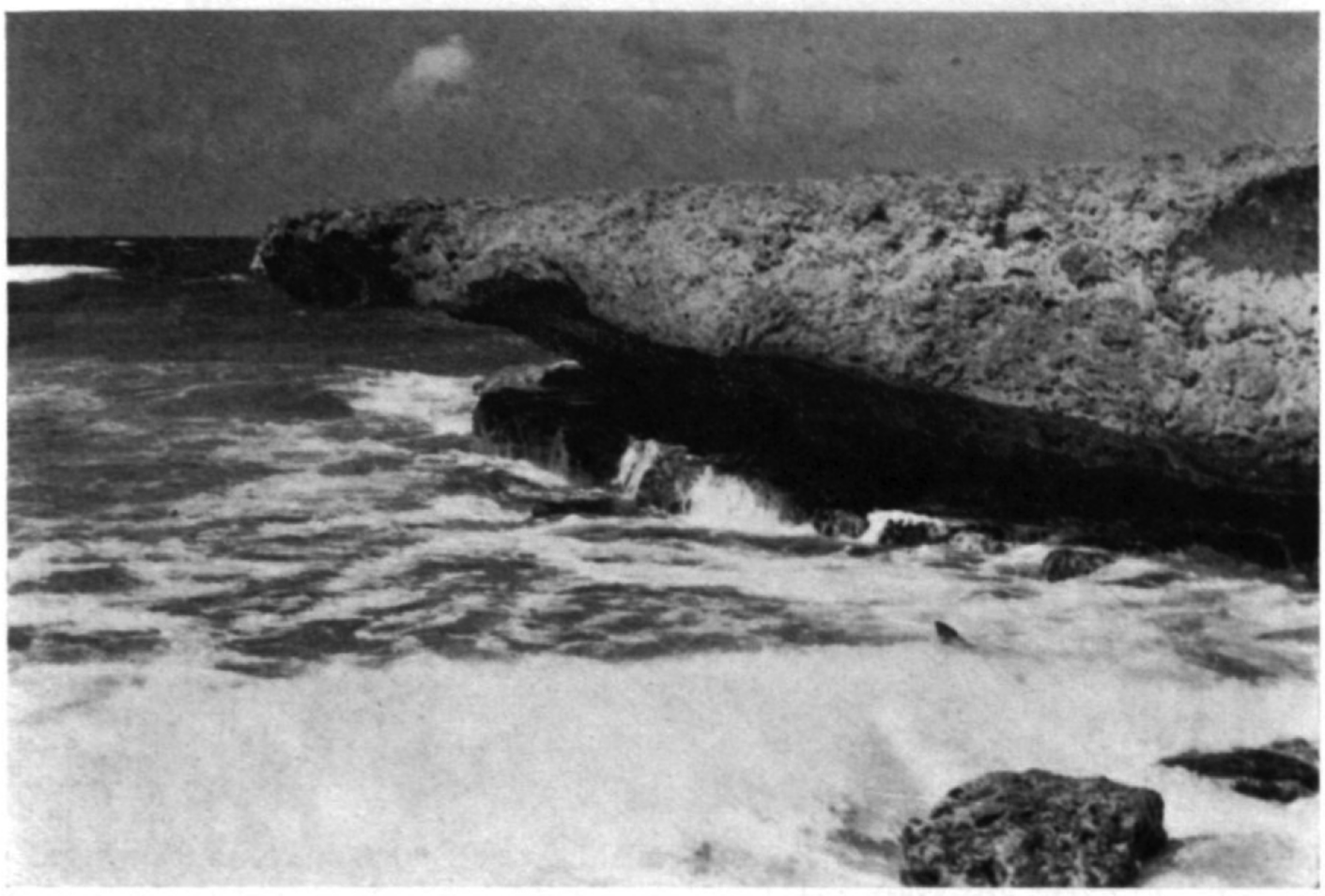

FOTO 5. Klifkust aan de loefzijde van ARUBA, bij Druif. – De zeer vlakke bovenzijde van het laagterras gaat hier abrupt over in het steile klifgedeelte. Onder dit steile gedeelte ziet men een goed-ontwikkelde nis en sawah-bank. Krachtige rifgroei buiten de eigenlijke kust vangt de zware branding op (let op de schuimgolf links-achter op de foto!) waardoor zich geen karrenzône aan het klif heeft kunnen vormen.

FOTO 6. Natuurlijke brug van laagterras-kalksteen nabij Andicouri, aan de loefzijde van ARUBA.

FOTO 7. 'Paddestoel' rots in Boca Cocolishi, aan de loefzijde van BONAIRE. – Dit van het vaste klif losgeraakte blok kalksteen verkreeg eveneens een nis (geheel rondom!) en een sawah-bank. Een verder stadium van aantasting van een los blok is te zien achter deze 'paddestoel'.

FOTO 8. Los blok kalksteen in het Lagoen op BONAIRE. – Ver voortgeschreden aantasting van het gedeelte van een los blok boven het niveau van de sawah-bank (verg. de voorgaande foto).

FOTO 9. Strandmateriaal van de oever van het Lac op BONAIRE. – Dit kalkzand bestaat practisch geheel uit *Halimeda*-debris.

FOTO 10. Een stukje koraalpuin-strandwal bij Michiels-baai aan de lijzijde van CURAÇAO. – Het materiaal van deze wal bestaat hoofdzakelijk uit takstukken van *Acropora cervicornis*, een fragile koraalsoort welke kenmerkend is voor tamelijk rustig water.

FOTO 11. Beachrock bij Playa Lechi, aan de lijzijde van BONAIRE. – Het oorspronkelijke strandmateriaal bestaat hier hoofdzakelijk uit takstukken van *Acropora cervicornis*, welke in een plat vlak, evenwijdig aan het zeewaarts-hellende strandoppervlak, gerangschikt liggen.

FOTO 12. Beachrock bij de Santa Martabaai, aan de lijzijde van CURAÇAO. – De staaf-vormige fragmenten van *Acropora cervicornis* liggen in deze strandwal voor het merendeel met hun lange as loodrecht op de kustlijn.

FOTO 13. Schotsen van beachrock bij Playa Lechi, aan de lijzijde van BONAIRE. – Door een zware *Zuidelijke* storm tijdens het passeren van de orkaan Janet (23 sept. 1955) werden grote stukken beachrock losgebroken.

FOTO 14. Koraalpuinwal bij Manparia Goetoe, aan de loefzijde van BONAIRE. – De platte elementen in deze wal, grotendeels bestaande uit afgeronde fragmenten van *Acropora palmata*, liggen min of meer dakpansgewijze, in zeewaartse richting hellend, over elkaar heen.

FOTO 15. Levende kolonies *Acropora palmata*, op de Westkust van KLEIN BONAIRE. – De toppen van deze stevig gebouwde koraalkolonies steken hier bij laag getij, in een golfdal, boven water uit.

FOTO 16. Een deel van het levende rif aan de West-zijde van KLEIN BONAIRE, dat bij extreem laagwater boven het zeeoppervlak uitsteekt maar nog wel door de golven wordt overspoeld.

FOTO 17. Het Lagoen van Sint Jan, aan de lij-kust van CURAÇAO. – De smalle puinwal die de lagune van de open zee scheidt, is door recente stormen zover landwaarts verschoven, dat enkele mangroven die in de lagune groeiden al reeds min of meer door het puin zijn ingesloten. De wal bestaat voor uit fragmenten van *Acropora cervicornis*.

boca binnenloopt, overspoelt de golftop juist de bovenkant van de bank en de daar aanwezige 'sawah's', terwijl in het golfdal juist de onderzijde van de bank zichtbaar is. Dit milieu binnen het normale golfbereik, waar het gesteente niet alleen nat gehouden wordt doch periodiek onder en boven water ligt, en waar bovendien de golven met geweld op het kustgesteente stuk slaan, is juist de zône waar deze kalkafscheidende, incrusterende organismen veelvuldig voorkomen.

Dat de Serpula's en kalkwieren zich het beste thuis voelen in water, dat sterk in beweging is, blijkt ook uit het feit, dat zij ontbreken op meer beschutte plaatsen, zoals vooral langs de lijzijde der eilanden. Ook de volgende waarneming wijst in deze richting. In één der kleinere boca's, oostelijk van Boca Mahos op Aruba, vertonen de zijwanden duidelijke oplossingsnissen en sawah-banken. Na de vorming van deze banken is echter door afstorting van een groot blok een deel van de noordelijke wand min of meer onbereikbaar geworden voor de direct binnenlopende golven. Het gedeelte van de wand achter het afgestorte blok bezit nu nog wel een sawah-bank, kennelijk gevormd vóór de gedeeltelijke afsluiting, maar actieve groei is verdwenen en in plaats daarvan is er nu oplossing, getuige de daar aanwezige karstverschijnselen (fig. 2).

Het is een opmerkelijk feit, dat de vorming van kalkincrustaties van enige betekenis uitsluitend blijkt op te treden aan kusten, die zelf uit kalksteen bestaan. De rotsen bij de Noordkaap (uraliet-diabaas) en Hudishibana (kwartsdioriet) op Aruba zijn op zeeniveau wel enigszins paars gekleurd door blauwwieren, maar de echte kalkincrustaties treden er niet op.

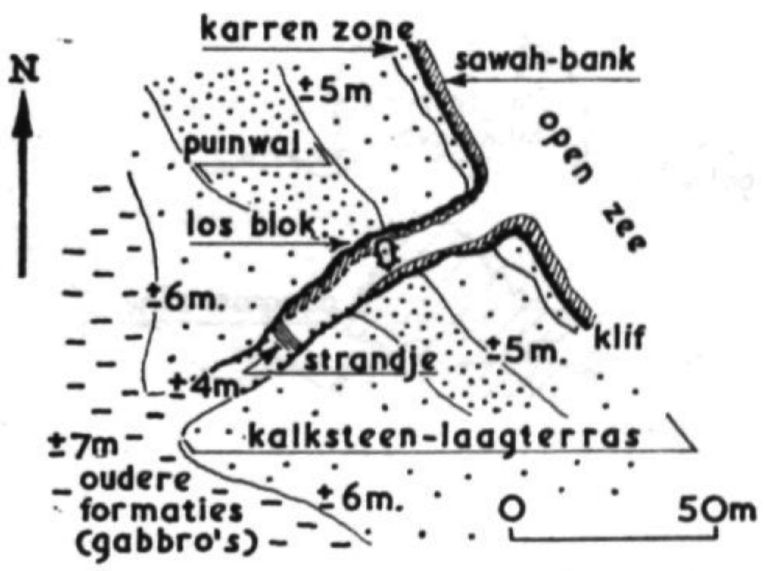

Fig. 2. Schetskaartje van een der kleinere boca's, Oostelijk van Boca Mahos, Aruba.

In die delen van de sawah-banken die zo hoog werden dat zij niet meer geregeld door brandingswater overstort worden, vermindert de aangroei, om tenslotte op te houden. De randen van dergelijke hooggelegen 'sawah's' beginnen karren te vertonen.

Er treedt dus een soort maximum-hoogte op voor de wiergroei in zône (e).

Intussen mag men vaststellen, dat de incrusterende kalkalgen en Serpula's een beschermende laag vormen, die ter plaatse de kalksteen van de klifkust tegen de chemische (biochemische?) aantasting vrijwaart, een bescherming die de karren-zône (b) en de nis (d) missen. Het feit, dat langs de kusten aan de loefzijde der eilanden de sawah-bank zeewaarts uitsteekt t.o.v. de karrenzône wordt hierdoor geredelijk verklaard.

Deze beschermende werking kan heel duidelijk worden waargenomen aan enkele losse blokken, die aan de Oostkust van de eilanden van het vaste klif zijn losgeraakt, en in een willekeurige positie in het water terecht kwamen. Aan dergelijke blokken ontstaan nissen als onder (d) genoemd, alsook een uitgesproken karrenzône (b). Er vormt zich aan deze blokken echter op dezelfde hoogte als in het naburige vaste klif een sawah-bank. Bij sommige blokken is nu duidelijk te zien, dat de oplossing in staat is het deel, dat boven het niveau van de sawah-bank ligt, volkomen te doen verdwijnen (verg. de serie afbeeldingen in fig. 3). Na verloop van tijd blijft er dus een met kalkalgen e.d. begroeide plaatvormige rots over (foto 8).

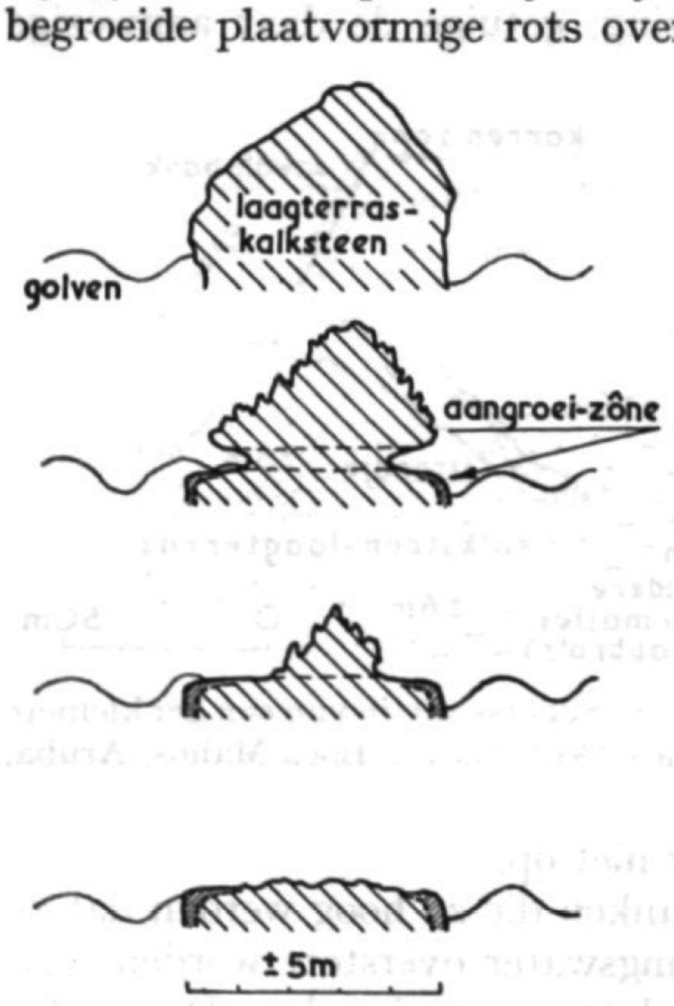

Fig. 3. Stadia in de aantasting van een los blok kalksteen, aan de loefzijde der eilanden in zee liggend.

Ook aan de vaste klifkust kan plaatselijk duidelijk worden waargenomen dat het 'sawah'-plateau (landwaarts) kan worden verbreed, door oplossing van de kustgedeelten liggend boven het niveau van de beschermende kalkwiergroei. Zo werd bijv. bij Andicouri en Bushiribana op Aruba een situatie gevonden als op de voorgrond van fig. 4 afgebeeld. Blijkbaar heeft men hier te doen met een landwaarts schrijdende oplossing van het kustgesteente, waarbij een pinnakelvormige partij voorlopig aan de vernietiging ontsnapte. Dat de sawah-bank een deel van het klif is, dat beter beschermd is tegen de chemische

Fig. 4. Schets van een terugschrijdende klifkust aan de loefzijde van Aruba. – Hier zijn ontwikkeld: de puinwal (a), de karrenzône (b), de steile wand (c) en de nis (d) (c en d alleen in de boca), de sawah-bank (e) met een pinnakelvormige partij op de voorgrond, en de ruimte onder deze bank (f). Sproeiende branding op de achtergrond.

(biochemische?) aantasting dan de andere gedeelten van het klif, is ook op een andere manier te constateren.

Tussen Boca Grandi en Seroe Colorado, aan de Oostkust van Aruba, snijdt de huidige kustlijn een vroegere klifkust (fig. 5 en foto 1). Daar waar de huidige kustlijn zeewaarts ligt van de voormalige, is los (recent) materiaal aanwezig. Waar de huidige kust landwaarts ligt van de voormalige, bestaat de kust uit een abrasie-klif. Over de gehele lengte van dit laatste klif treft men een fraai ontwikkelde sawah-bank aan, echter met een steeds geringer wordende breedte naarmate men dichter bij het snijpunt van de twee kustlijnen komt, m.a.w. het punt waar de kustlijn (nog) niet terug werd gedrongen. Waar de oude kust

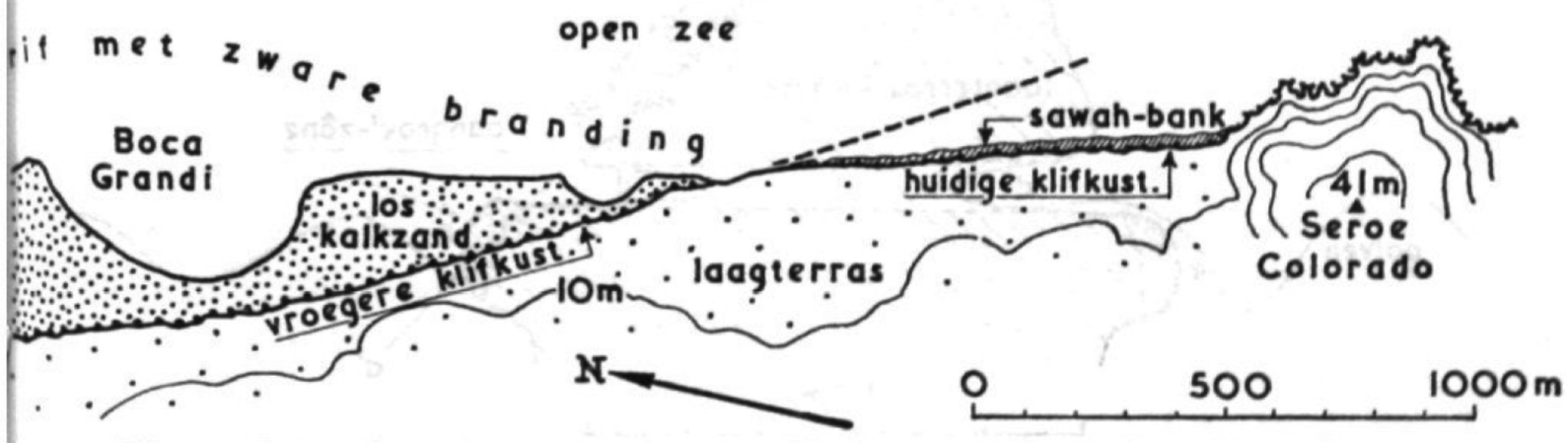

Fig. 5. Schetskaartje van het kustgebied tussen Boca Grandi en Seroe Colorado, Zuid-Oost Aruba.

het verst is teruggeschreden, vinden we ook het breedste 'sawah'-gedeelte.

Hieruit blijkt allereerst, dat de kalkafscheidende algen hier niet in staat zijn de kust zeewaarts te doen uitgroeien; maar tevens wordt duidelijk, dat zij wel een bescherming vormen voor de gesteente-partijen waarop zij zich (juist op het niveau van de normale golf-amplitude) vestigden, en waardoor de sawah-bank als zodanig relatief minder sterk terugweek dan de erboven en eronder gelegen zônes. (De sawah-bank zou niet terugwijken, indien zij niet werd ondermijnd; komt namelijk, door de snellere terugschrijding van de boven- en ondergelegen gedeelten, de 1,5 à 2 m dikke sawah-bank al te geprononceerd in zee te steken, dan zal zij bij storm afgebroken worden).

Van de koraalriffen uit het Pacifische gebied is bekend, dat daar de zône van kalkwier-incrustaties niet alleen een beschermende functie bezit, doch in feite zeewaarts aangroeit. De incrustaties vormen daar tongvormige, zeewaarts gerichte platen, de zgn. 'buttresses.'

Inderdaad valt ook aan te tonen, dat op sommige punten langs de kusten der Benedenwindse Eilanden in de bank (e) enige zeewaartse aangroei optreedt. Zo doet zich in één der kleinere boca's, Oostelijk van Boca Mahos op Aruba, de volgende situatie voor. Er ligt daar een groot blok, bestaande uit vaste kalksteen, dat van de vaste kust (laagterras) is losgeraakt en gekanteld (fig. 6) Het oorspronkelijke landoppervlak is er nog duide-

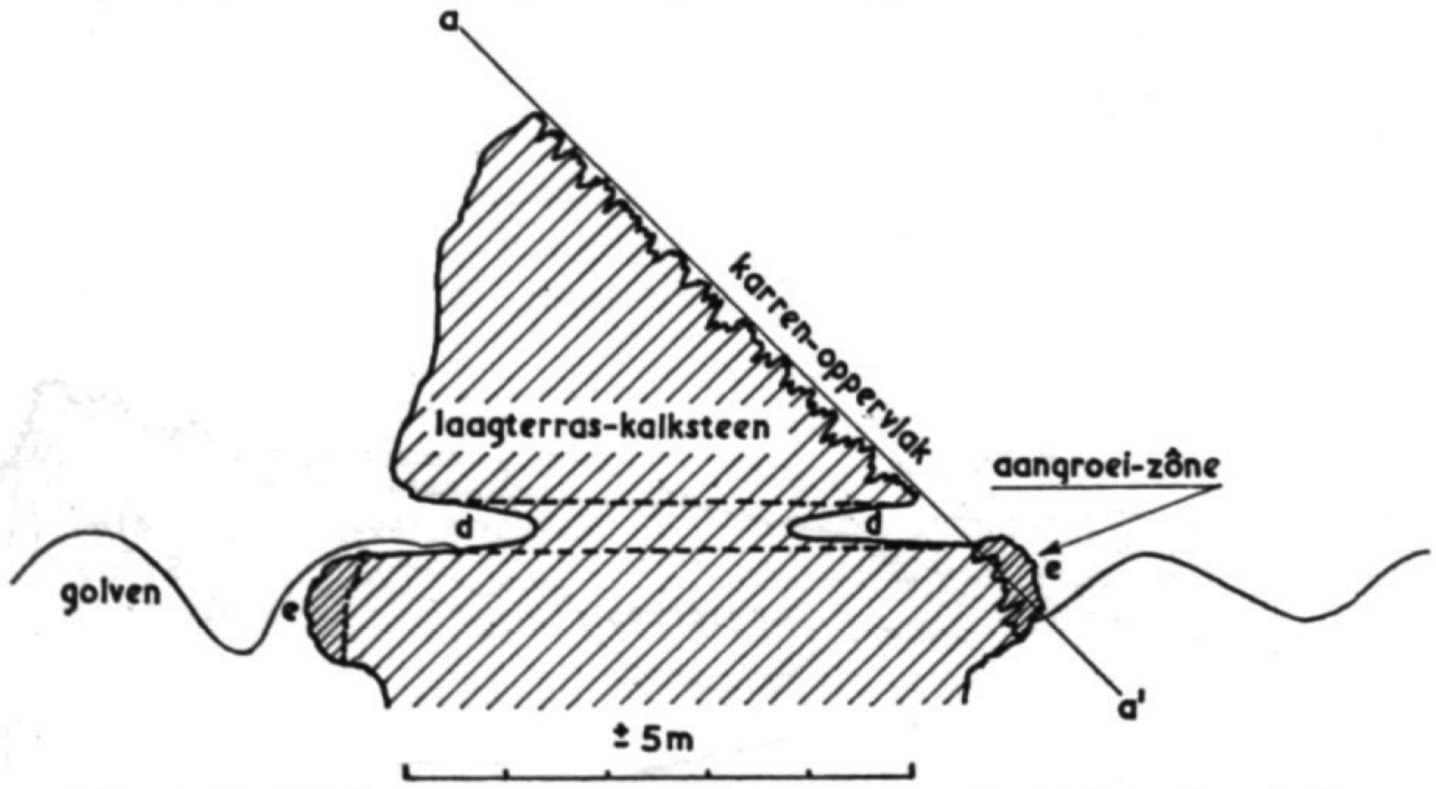

Fig. 6. Profiel door een los blok kalksteen in een der kleinere boca's Oostelijk van Boca Mahos, Aruba.

lijk aan het normale karrenpatroon te herkennen. Men mag aannemen, dat het karrenoppervlak oorspronkelijk een plat vlak vormde. (a-a′ in fig. 6). Sindsdien hebben zich echter zowel een nis als een sawah-bank aan dit blok ontwikkeld. Het opmerkelijke is nu, dat deze sawah-bank gesneden wordt door de lijn a-a′, m.a.w. deze bank is buiten het oorspronkelijke vlak a-a′ uitgegroeid.

Daar waar de 'buttresses' nog niet geheel aan elkaar sluiten (dus in de randzône), kan het water onder invloed van de golfslag vrij tussen deze tongvormige platen rijzen en dalen. Men noemt deze ruimten 'surge channels' (EMERY & TRACEY & LADD, 1954). Verder landinwaarts zijn de tongen dusdanig aan elkaar gegroeid, dat nog slechts op enkele punten gaten aanwezig zijn. De lucht, die onder deze tongen door de in de 'surge channels' naar binnen lopende golven wordt opgesloten, ontwijkt met enorme kracht door de nog overgebleven gaten naar boven. Men spreekt dan van 'blow holes', die in het Nederlands 'spuiters' genoemd kunnen worden.

Ook langs de loefkusten der Benedenwindse Eilanden kan men op verschillende plaatsen vormen waarnemen, die al is het in het klein, sterk doen denken aan de 'buttresses' en 'surge channels' van de Pacifische riffen. Soms vindt men in de puinwal (a) grote blokken, geheel bestaande uit jonge, door kalkalgen en Serpula's afgescheiden kalk, die kennelijk deel uitgemaakt hebben van jonge, aangegroeide partijen, die bij zware golfslag uit zee van de bank werden losgeslagen. Bij Bushiribana op Aruba waren wij in de gelegenheid voor een dergelijk blok de oorspronkelijke stand in het kustprofiel te reconstrueren. Daarbij bleek, dat over een horizontale afstand van minstens 60 cm van aangroei sprake was geweest.

Ook van spuiters, die in de Pacifische riffen speciaal in de groeiende kalkalgen-zône blijken voor te komen, kan worden vastgesteld, dat zij op de Benedenwindse Eilanden aanwezig zijn. Plaatselijk leveren zij fonteinen op, waarin het water (soms ten dele afkomstig van een erboven liggende 'sawah') seconden lang tot meer dan 10 m omhoog wordt geslingerd.

De spuiters langs de kusten der Benedenwindse Eilanden behoeven intussen niet altijd te zijn ontstaan tussen twee zijdelings aan elkaar gegroeide 'buttresses.' Al heeft het onderzoek zich niet in detail met deze verschijnselen bezig gehouden, toch mag worden aangenomen dat er ook in het 'oude' kalkgesteente van het laagterras spuiters konden ontstaan, n.l. daar waar er bijv. via spleten of oude oplossingskanalen, contact bestaat tussen een holte, die door een naar binnen lopende golf kan worden gevuld, en de buitenlucht daarboven.

Dankzij de welwillende medewerking van de Koninklijke Marine was er gelegenheid ook een directe waarneming te doen ten aanzien van het inwendige van de sawah-bank.

Nabij de plantage Noordkant op Curaçao werd op twee plaatsen met resp. 5 en 2½ kg T.N.T. een gedeelte van deze bank opgeblazen. Daarbij bleek, dat de grofdetritische laagterraskalk-

steen tot vrij ver zeewaarts in de sawah-bank doorliep. De jonge aangroeilaag van kalkwieren en Serpula's reikte maximaal ongeveer ½ m verder zeewaarts dan de laagterraskalksteen.

Al treedt er dus langs de kusten der Benedenwindse Eilanden aan de loefzijde enige aangroei op, deze vormt toch niet meer dan een tijdelijke bescherming van een bepaalde zône uit het kustprofiel, en zij weegt niet op tegen de terugschrijding, die ten dele door chemische (biochemische?) aantasting in de sproeizône en nis, ten dele door mechanische afbraak (langzame ondermijning en afbreken van stukken der sawah-bank), plaats grijpt.

De typische afzettingen van kalkalgen e.d. ontbreken langs de kusten, die niet aan zware branding bloot staan, zoals bijv. een zeer groot deel van de zuidwestelijke kusten der eilanden. In verband hiermede ontbreekt daar ook de sawah-bank (e).

Op ongeveer overeenkomstige hoogte ligt daar de nis (d), die zoals reeds opgemerkt werd, er minder hoog boven de waterspiegel reikt dan aan de loefkusten.

De *ruimte* (f), die zich onder de sawah-bank (e) bevindt, kon tengevolge van de zware branding aan de loefzijde der eilanden niet onderzocht worden. Slechts de korte momenten tussen het aanlopen van twee golftoppen in leverden enige schaarse gegevens op.

Men mag aannemen, dat de ruimte (f) op vele punten enkele meters naar binnen reikt ten opzichte van de buitenste rand der sawah-bank. De vertikale hoogte is afhankelijk van de plaatselijke zeediepte direct voor het klif. Deze zeediepte varieert van 3 tot 15 meter. Vermoedelijk wordt deze ruimte (f) althans ten dele door erosie veroorzaakt. De branding kan hier met behulp van zand en stenen zeker erosief werken.

Langs de beschutte delen van de kusten aan de lijzijde der eilanden komt op verschillende punten de ruimte (f) eveneens voor. Doordat de sawah-bank hier ontbreekt, sluit zich de ruimte (f) direct aan bij het onder water liggende deel van de nis (d). Door onderzoek ter plaatse kon worden vastgesteld, dat de golfbeweging, al is deze hier veel minder krachtig dan aan de loefzijde, toch in staat is het kalkzand en koraalpuin in beweging te houden, vooral wanneer de waterdiepte niet groter is dan 1½ à 2 meter. De condities voor mechanische erosie zijn hier dus wel degelijk aanwezig.

Een fraai voorbeeld van de vormen die onder deze omstandigheden zich kunnen voordoen, levert het profiel van de klifkust, direct ten Oosten van de vuilstortplaats bij Playa Lechi

(= Paloe Lechi) op Bonaire (fig. 7, getrokken lijnen). Het losse puin bij (f) is voortdurend in beweging, terwijl de rand tussen (d) en (f) met wieren begroeid is. De oplossingsnis (d) reikt nog ongeveer 0,5 m verder landinwaarts dan (f).

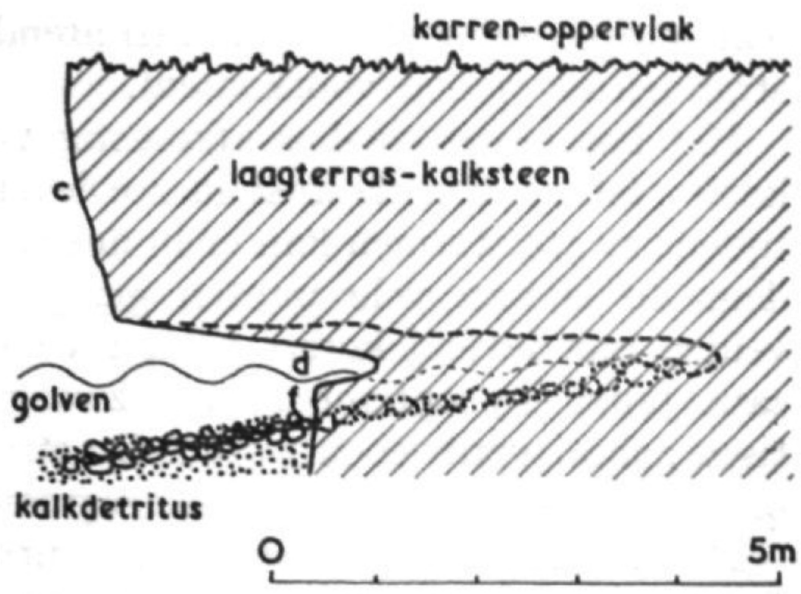

Fig. 7. Profiel van de klifkust direct Oostelijk van de vuilstortplaats bij Playa Lechi, Bonaire.

Op sommige plaatsen echter ontbreekt het gedeelte (f) en ligt er los puin in een door mechanische erosie ontstaan uithollingsgat, dat over een frontbreedte van ongeveer 10 m tot minstens 6 m onder het laagterrasklif doorloopt (gestippelde lijnen in fig. 7).

In de diepere boca's aan de loefkusten treden in principe dezelfde verschijnselen op als in deze kusten zelf. Maar doordat de golven er ongeveer evenwijdig aan de wanden binnenlopen, zijn de karrenzône en de puinwal niet of veel minder sterk ontwikkeld.

STRANDEN van koraalpuin of koraalpuin-wallen (vgl. foto 17)

Een niet onbelangrijk deel van de kustlijn der eilanden bestaat uit los koraalpuin, dat door de oplopende golven in de vorm van een strand of een wal op de kust geworpen wordt.

De hier bedoelde puinstranden en puinstrandwallen moeten scherp onderscheiden worden van de puinwallen die hierboven bij de klifkusten worden beschreven (a). In de stranden en strandwallen immers wordt het materiaal in de meeste gevallen door de golfslag zelf nog herhaaldelijk omgewerkt, waardoor het wordt afgerond. Vaak valt er een meer of minder duidelijke gelaagdheid waar te nemen, vooral wanneer in de wal veel platte elementen zijn opgenomen. Daarnaast is er onderscheid wat betreft het samenstellende materiaal. De puinwal van de klifkust bestaat grotendeels uit kalksteenbrokken afkomstig uit de kust zelf. De puinstranden en -wallen daarentegen zijn in de regel geheel opgebouwd uit vers koraalpuin (alleen langs kusten, waar in de nabijheid oudere formaties aan afbraak bloot staan, of waar door regenwater materiaal uit het binnenland is aangevoerd, zullen er

ook andere elementen dan uitsluitend verse koraalkalk in de stranden en wallen voorkomen).

Het koraalmateriaal is afkomstig van koraalkolonies, die op korte afstand van de kust in zee leven (foto 15 en 16). Vooral tijdens zware stormen kan er in deze kolonies veel vernield worden. Zo is van vele punten gerapporteerd, dat uitgestrekte velden met levend koraal na het voorbijtrekken van de hurricane Janet (23 september 1955) zwaar beschadigd of zelfs praktisch geheel verdwenen waren. De strandwallen in de nabijheid bleken daarbij juist te zijn aangegroeid.

Het is dan ook vooral tijdens het optreden van zware branding, dat de strandwallen tot ontwikkeling komen of vervormd worden. Soms treedt, zoals in het juist genoemde geval, aangroeiing op, en worden nieuwe wallen tegen de oude aangelegd. Ook wel worden echter grote stukken van de strandwalkust weggeslagen of achterwaarts verplaatst, zoals bij de Santa Martha - baai op Curaçao tijdens de genoemde orkaan gebeurde.

Bij de meer normale weersomstandigheden treedt in veel mindere mate verandering op. De op- en aflopende golven zijn echter voortdurend bezig het aan de oppervlakte liggende koraalpuin af te ronden en, indien de golfslag niet loodrecht op de kust staat, te verplaatsen. Daarbij treedt dan soms een rangschikking van het materiaal op (foto 11).

De auteurs hebben geen kwantitatief onderzoek ten aanzien van de verhoudingen van de diverse soorten koralen in de strandwallen uitgevoerd. Wel kon worden vastgesteld, dat langs de Zuidwestkusten, dus voor een groot gedeelte de kusten aan de lijzijde, takstukken van *Acropora cervicornis* in het strandwalmateriaal overheersen (foto 10 en 17). In de strandwallen aan de loefzijde der eilanden, en in de boca's van de Noordoostkusten, waar wel degelijk een zware branding staat, zijn de fragmenten van *Acropora cervicornis* in veel mindere mate vertegenwoordigd, en zijn de grote stukken van de veel zwaarder gebouwde soorten als *Acropora palmata* (foto 15), *Montastrea annularis*, en diverse *Diploria*-soorten ver in de meerderheid (foto 9).

Het is bekend, dat deze minder breekbare soorten aan de loefzijde der eilanden kolonies vormen. Ze blijken beter aangepast te zijn aan de zware golfslag dan de fijner gebouwde kolonies van *Acropora cervicornis*.

Wanneer de wal uit platte koraalbrokken bestaat, bijv. van *Acropora palmata* of van *Montastrea annularis*, dan worden deze brokken vaak dakpansgewijze over elkaar en ongeveer evenwijdig

aan het strandoppervlak of de buitenzijde van de wal gerangschikt; zij vertonen daarbij een zeewaartse helling van 10–15°.

De staafvormige fragmenten van *Acropora cervicornis* laten zich echter niet dakpansgewijs rangschikken (foto 10). Wel nemen ze soms een ligging evenwijdig aan de kust aan. Maar op enkele punten, bijv. in de strandwal voor de Santa Martha-baai op Curaçao, werd ook waargenomen, dat in een bepaald gedeelte van de wal (er was ook vrij veel zand aanwezig) kleine staafjes van *Acropora cervicornis* door het aflopende water loodrecht op de eigenlijke kustlijn gerangschikt liggen (foto 11).

Wanneer een koraalpuinstrand aan de loefzijde ligt (zoals op Klein-Curaçao en nabij de monding van het Lac op Bonaire) kan er zich een groeizône van incrusterende kalkalgen en Serpula's ontwikkelen, die vergelijkbaar is met de groeizône van de sawah-bank der klifkusten. Het oorspronkelijk losliggende materiaal wordt dan door de kalk-incrustaties aaneengekit, terwijl tevens, evenals bij de klifkusten, enige zeewaartse groei optreedt.

Op verschillende plaatsen is het materiaal van de puin- en zandstranden verkit tot zgn. 'beachrock.' Deze verkitting vindt plaats tot enkele decimeters boven het maximale bereik van de golfoploop. De hogere delen van de strandwallen blijven onverhard liggen. De beachrock vertoont een fijne laminatie, volkomen evenwijdig aan het niet-verkitte strand, met dezelfde zeewaartse helling van 10°–15°. Fraaie voorbeelden van beachrock zijn aanwezig bij Boca Washikemba en Playa Lechi (Bonaire; foto 2, 12 en 13), Boca Tabla en Santa Martha-baai (Curaçao; foto 11), en Boca Grandi, Druif en Commandeursbaai (Aruba).

Op Klein-Curaçao kon duidelijk worden waargenomen dat zware stormen de strandwal landwaarts kunnen verplaatsen, waarbij echter de meer resistente beachrock en kalkalgen-groeizônes gespaard blijven; zij kunnen later eventueel als basis voor nieuwe strandwalvorming optreden.

Ten aanzien van het ontstaan van de beachrock-formaties is door de auteurs nog geen nader onderzoek uitgevoerd; gezien de omstandigheden, lijkt de verklaring door KUENEN (1950), geopperd, dat de beachrock zou ontstaan in de 'inter-tidal zone' door verdamping van zeewater samen met de aanwezigheid van organisch materiaal, het meest waarschijnlijk. Het getijde-verschil is slechts zeer gering en de hoogteligging van de beachrock-lagen ten opzichte van het gemiddelde zeespiegelniveau is daarmee in goede overeenstemming – vooral wanneer men de om-

standigheid in aanmerking neemt, dat niet de eigenlijke vloedstand de bovengrens van de verkitting vormt, doch de maximale hoogte van de normale golfoploop tegen het strand. Het is intussen niet zo, dat alle stranden aaneensluitende beachrockpartijen bezitten; vaak treedt verkitting slechts over beperkte afstanden op, terwijl de rest van het strand uit los zand of puin bestaat.

Dat het proces van de beachrock-vorming zeer snel gaat, blijkt wel hieruit, dat bijv. schelpen in de beachrock nog hun oorspronkelijke kleuren bewaard hebben. En op Klein-Curaçao werden vele ijzeren klinknagels, afkomstig van een gestrand ijzeren schip, geheel ingekit in de beachrock aangetroffen.

STRANDEN van zand of zandwallen

De zandstranden en zandwallen maken slechts een gering gedeelte van de totale kustlengte der Benedenwindse Eilanden uit. Er zijn alle overgangen tussen stranden en wallen met uitsluitend koraalpuin, en stranden ot wallen, die alleen uit zand bestaan. Vaak vindt men meer of minder grof puin bijv. bij de hoogwaterlijn of in 'strandhorens' (kaap-vormige in zee uitstekende delen van de strand-kustlijn), gerangschikt op overigens hoofdzakelijk uit zand opgebouwde stranden.

Alleen wanneer plaatselijk de aanvoer van dit grove puin afwezig is, kunnen zuivere zandstranden ontstaan. Vooral langs lagunes doen zich deze omstandigheden voor, doordat daar gewoonlijk veel minder koraalgroei optreedt, terwijl op de bodem der lagunes veel kalkafscheidende organismen leven, die direct na hun dood reeds materiaal van geringe korrelgrootte leveren, zoals *Halimeda*, *Goniolithon* en foraminiferen.

Toch is zeker niet al het zand, dat langs de kanten en op de bodem der lagunes wordt aangetroffen, door deze organismen geleverd; een deel van het zand wordt gevormd door afbraak van koraalkolonies en schelpen onder invloed van de branding. Stromingen zullen een selectie naar korrelgrootte kunnen bewerkstelligen.

Er is ook op gewezen, dat talrijke vissen een belangrijk aandeel in de zandlevering kunnen hebben (VOOUS, 1958). De zich met levende koraaldiertjes voedende vissen spuwen voortdurend stukjes kalksteen van zandkorrelgrootte uit, die zij mèt de levende poliepjes van de koraaltakken hebben afgebeten. Voor zover bekend zijn er nooit schattingen gedaan aangaande de al-

dus geproduceerde hoeveelheden kalkzand doch men kan zich voorstellen, dat zij niet onaanzienlijk zijn.

Slechts zelden vindt men in de stranden ander materiaal dan $CaCO_3$; alleen daar waar kusten, bestaand uit oudere formaties, aan erosie door de zee bloot staan en daar waar rooien erosie-materiaal uit het binnenland naar zee brengen, kan het zand een zeker gehalte aan niet-kalkige korrels bevatten.

Naast enkele zeer kleine doch bekende zandstranden aan de binnenzijde van sommige boca's (bijv. Boca Ascensión op Curaçao, Andicouri en Boca Prins op Aruba) zijn de meest sprekende voorbeelden van zandstranden wel: het Lac op Bonaire en de stranden bij Boca Grandi, Hudishibana, Palmbeach en Povabeach op Aruba.

Het Lac op Bonaire, dat door twee (puin)strandwalhaken bijna geheel van de open zee is afgesloten, heeft een zeer geringe koraalgroei binnen de lagune. *Halimeda* is hier de meest verbreide kalkafscheidende wiersoort, en het zandstrand rondom het Lac bestaat dan ook op verschillende plaatsen bijna geheel uit *Halimeda*-puin (foto 14). De golfslag is in deze omgeving gewoonlijk gering; de strandwallen zijn als gevolg daarvan niet hoog.

Ook aan de loefzijde van (Zuidoost-) Aruba komen zandstranden over enige kilometers lengte voor. Hier, in de omgeving van Boca Grandi, zijn in zekere zin eveneens lagunaire omstandigheden aanwezig, doch zij werden niet gerealiseerd door een afsluiting met strandwallen, maar doordat op 200 à 400 m uit de eigenlijke kust een optimale rifgroei aanwezig blijkt te zijn (links op fig. 5). Dit rif, dat ongeveer tot op zeeniveau reikt, breekt de aanlopende golven. Er achter ligt een ondiepe lagune met een zandbodem, en aan de kust bevindt zich een langgerekt zandstrand met een goed ontwikkelde strandwal van enkele meters hoogte.

Aan de lijzijde der eilanden bevinden zich eveneens enkele zandstranden, speciaal op Aruba. Langs de Westkust, dus aan de lijzijde van dit eiland, strekt zich een naar verhouding breed en lang zandstrand uit (Palmbeach, Povabeach, e.a.). Vóór de kust is over een breedte van 600–1200 m zeer ondiep water (minder dan 20 m diep). De luchtfoto's tonen hier duidelijk de ligging van wiervelden en verspreide koraalkolonies. Deze zeer uitgestrekte ondiepte is echter niet door een rif van de open zee gescheiden. Men kan dus zeker niet van lagunaire condities spreken. Het zandstrand, dat hier volledig uit $CaCO_3$ bestaat, bevat dan ook minder *Halimeda*-gruis, daarentegen wel veel

fragmenten en ook wel gave exemplaren van schelpen. De branding op het strand zelf is door de aanwezigheid van de brede ondiepte gewoonlijk onbelangrijk. Het strand wordt dan ook alleen bij stormweer vervormd (bijv. wanneer tijdens het voorbijtrekken van een hurricane een krachtige wind uit het Zuiden of Westen staat).

Langs de Arubaanse Zuidwestelijke lijkust zijn de omstandigheden wel lagunair. Een reeks van koraalpuin-eilandjes met meer of minder goed ontwikkelde rifgroei ervóór, sluit daar een langgerekte, tot 1 km brede lagune van de open zee af. Het zand in deze lagune en van de er langs liggende stranden (bijv. langs de Paardenbaai, Commandeursbaai en St. Nicolaasbaai) bestaat grotendeels uit *Halimeda*-gruis. Daarnaast is ook niet-kalkig, door rooien uit het achterland aangevoerd 'ouder' zand aanwezig.

De meeste zandstranden vertonen een duidelijke, zeewaarts hellende laminatie als gevolg van de omstandigheid, dat grof- en fijnkorrelige lagen elkaar afwisselen. De zeewaartse helling van de laminatie bedraagt steeds 10 à 15°.

Ook in de zandstranden kan beachrock gevormd worden, die dan afgezien van de verkitting, volkomen dezelfde eigenschappen heeft als het onverkitte zand.

Ten slotte moge hier nog de aanwezigheid van duinlandschappen in het kort worden vermeld.

De voor de vorming van kalkzandduinen gunstige voorwaarden – de aanwezigheid van stranden of strandjes waaruit de wind zand kan opnemen – doen zich in recente tijd blijkbaar vrijwel uitsluitend op Aruba voor. Daar vindt men in de omgeving van Boca Grandi een duingebied, nabij de kust bestaande uit een min of meer door begroeiing vastgehouden 'kopjes-duinlandschap' en verder landwaarts vooral uit schaars begroeide lengte-duinen, die in de richting van de Oostpassaat liggen. Waar de duinen tegen een terrasrand stuitten, ontstonden zandopeenhopingen. Op vele punten kon het zand over de terrasrand heen het binnenland ingewaaid worden, en dan weer de vorm van lengte-duinen aannemen. Ook bij Boca Prins bleek zoveel kalkzand achterin de boca beschikbaar te komen, dat zich hieruit een goed ontwikkeld lengte-duinenlandschap kon vormen, dat zich tot honderden meters het binnenland in op het laagterras voortzet.

Het fraaiste voorbeeld van een landschap met lengte-duinen vindt men nabij het Noordelijke uiteinde van het eiland Aruba,

bij Hudishibana. De duinen bereiken hier een hoogte van ca 15 m boven het laagterras-niveau en reiken tot 1¼ km van de kust het binnenland in. Het kalkzandstrand is hier maar smal, doch het vormt niettemin het uitgangspunt voor geweldige duinstrepen (vgl. WAGENAAR HUMMELINCK, 1948).

Daar waar geen strand aanwezig is, ontbreken ook de duinen.

Langs de lijzijde der eilanden zijn de condities voor duinvorming veel ongunstiger. Wel komen kalkzand-leverende stranden voor, doch de Oostpassaat is hier aflandig. Slechts bij grote uitzondering, bijv. wanneer op enige afstand in het oosten een orkaan passeert, zou een krachtige westenwind hier het kalkzand landwaarts kunnen verplaatsen.

LITERATUUR

BRAAK, C., (1935). *Het klimaat van Nederlandsch West-Indië. The climate of the Netherlands West Indies.* Meded. Verh. Ned. Meteor. Inst 36.

BUISONJÉ, P. H. DE & WERF, P. A. VAN DER & ZANEVELD, J. S. & ZONNEVELD, J. I. S., 1957. Informe acerca de un reconocimiento biológico y geológico de las Islas Venezolanas Las Aves. *Bol. Soc. Venez. Cienc. Nat. 17,* 86, p. 184–210.

EMERY, K. O. & TRACEY JR., J. I. & LADD, H. S., 1954. *Geology of Bikini and nearby atolls.* Geol. Surv. Prof. Paper 260A.

FAIRBRIDGE, R. W., 1952. Marine erosion. *Proc. 7th Pacif. Sci. Congr. 3,* p. 347–358.

GINSBURG, R. N., 1953. Beachrock in South Florida. *J. Sedim. Petrol. 23,* p. 85–92.

GROEN, P., 1951. *De wateren der wereldzee.* Amsterdam.

GUILCHER, A. & PONT, P., 1957. Étude expérimentale de la corrosion littorale des calcaires. *Bull. Assoc. Géogr. Français,* Mars-Avril *1957,* p. 48–62.

HAAN, D. DE & ZANEVELD, J. S., 1959. Some notes on tides in Annabaai Harbour, Curaçao, Netherlands Antilles. *Bull. Marine Sci. Gulf & Car. 9,* p. 224–236.

HAKKENBERG VAN GAASBEEK, H. C. M., 1955. *Caraïbisch steekspel.* Assen.

HASS, H., 1941. *Unter Korallen und Haien.* Berlin. – *Tussen Haaien en koralen.* Baarn, 1956.

HASS, H., 1947. *Drei Jäger auf dem Meeresgrund.* Zürich. – *Jagers op de zeebodem.* Amsterdam, 1949.

KAYE, C. K., 1957. The effect of solvent motion on limestone-solution. *J. Geol. 65,* p. 35–46.

KUENEN, PH. H., 1950. *Marine geology*. New York.

MARTIN, K., 1888. *Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien und darauf gegründete Studien. II. Geologie*. Leiden.

MAYOR, A. G., 1924. Causes which produce stable conditions in the depth of the floors of Pacific fringing reef-flats. *Papers Dept. Marine Biol. Carn. Inst. 19*, p. 27–36.

MOLENGRAAFF, G. J. H., 1929. *Geologie en geohydrologie van het eiland Curaçao*. Acad. thesis Delft.

NEWELL, N. D. & KEITH RIGBY, J. & WHITEMAN, A. J. & BRADLEY, J, S., 1951. Shoal water geology and environments, Eastern Andros Island. Bahamas. *Bull. Amer. Mus. Nat. Hist. 97*, art. 1.

NEWELL, N. D. & IMBRIE, J., 1955. Biogeological reconnaissance in the Bimini Area, Great Bahama Bank. *Trans. N.Y. Acad. Sci. (2) 18*, p. 3–14.

NEWELL, N. D. & KEITH RIGBY, J., 1931. Geological studies on the Great Bahama Bank. In: *Regional aspects of carbonate deposition*. Amer. Assoc. Petrol. Geol.

Oceanografische en meteorologische gegevens van de Atlantische Oceaan. Publ. Kon. Ned. Meteor. Inst. 110, 1931.

PIJPERS, P. J., 1933. *Geology and palaeontology of Bonaire (D.W.I.)*. Acad. thesis Utrecht. – Geogr. Geol. Meded. Utrecht, Physiogr. Geol. Reeks 8.

REVELLE, R. E. & EMERY, K. O., 1957. *Chemical erosion of beach rock and exposed reef rock*. Geol. Surv. Prof. Paper 260–T.

SMITH, C. L., 1941. The solubility of calcium carbonate in tropical sea waters. *J. Marine Biol. Assoc. 25*, p. 235–242.

Statistiek van de meteorologische waarnemingen in de Nederlandse Antillen. Dienst Econ. Zaken Welvaartszorg, Curaçao, 1955.

SVERDRUP, H. U., 1942. *Oceanography for meteorologists*, New York.

TEICHERT, C. & FAIRBRIDGE, R. W., 1950. Photo-interpretation of coral reefs. *Photogrammetric Engineering* Dec. 1950.

VERRILL, A. E., 1907. The Bermuda Islands, geology and palaeontology. *Trans. Conn. Acad. Arts Sci. 12*, p. 45–205.

VOOUS, K. H., 1958. De Nederlandse Antillen: De dierenwereld. *Schakels NA 25*, 's-Gravenhage.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1933. Zoologische Ergebnisse einer Reise nach Bonaire, Curaçao und Aruba im Jahre 1930. No. 1. Reisebericht. *Zool. Jahrb. Syst. 64*, p. 289–326.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1940. *Studies on the fauna of Curaçao, Aruba, Bonaire and the Venezuelan Islands*. Acad. thesis Utrecht. – *Studies fauna Curaçao 1*, General information, p. 1–57.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1943. Over grotten en grottenvorming op Curaçao, Aruba en Bonaire. *W. I. Gids 25*, p. 365–375.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1948. Een luchtreiziger over het landschap van de Nederlandse Benedenwindse Eilanden. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 65*, p. 683–691.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1953. Description of new localities. *Studies fauna Curaçao 4*, p. 1–108.

WATTENBERG, H., 1925–1927. *Kalziumkarbonat- und Kohlensäuregehalt des Meerwassers*. Wissensch. Ergebn. D. Atl. Exp. Meteor 8.

WESTERMANN, J. H., 1932. *The geology of Aruba*. Acad. thesis Utrecht. – Geogr. Geol. Meded. Utrecht, Physiogr. Geol. Reeks 7.

WESTERMANN, J. H., 1949. *Overzicht van de geologische en mijnbouwkundige kennis der Nederlandse Antillen*. Meded. Kon. Ver. Indisch Inst. Amsterdam 85, Trop. Prod, 35.

WESTERMANN, J. H. & ZONNEVELD, J. I. S., 1956. *Photo-geological observations and land capability & land use survey of the island of Bonaire (N.A.)*. Meded. Kon. Inst. Tropen / Publ. Royal Tropical Inst. Amsterdam 123, Trop. Prod. 47.

ZANEVELD, J. S. & VERSTAPPEN, H. TH., 1952. A recent investigation about the geomorphology and the flora of some coral islands in the bay of Djakarta. *J. Scient. Research 3*, p. 58–68.

ZONNEVELD, J. I. S., 1954. De Benedenwinden in vogelvlucht. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 71*, p. 224–233.

Kaarten: Topographische kaart van Aruba 1 : 20.000, 1909–1910.
Topographische kaart van Bonaire 1 : 20.000, 1911–1912.
Topographische kaart van Curaçao 1 : 20.000, 1906–1909, gerev. Oct. 1942.

Luchtfoto's: Opnamen 1949 K.L.M. (behalve van Klein-Curaçao, die in 1956 werden gemaakt).

SUMMARY

The islands of Curaçao, Aruba and Bonaire (Netherlands Antilles) are surrounded by coasts that either have the character of cliffs cut in solid coral limestones, or are built up of loose coral debris and coral sands.
In and along the cliff coasts, the following may be discerned (Fig. 1):

a. A ridge consisting of boulders of coral limestone, thrown up by the waves during extremely heavy wave action. It is found only along the windward (eastern) coasts of the islands, and mostly has a width of about 100 m. The distance between this ridge and the coastline proper may amount to about 60 m.

b. A zone of lapies, possibly caused by biochemical solution of the limestone, which is permanently moistened by the spray of the breaking waves. This zone, too, is evidently found only along the windward coasts.

c. A steep zone without such lapies.

d. A niche, occurring along cliffs exposed to strong wave attack, but also in cliffs of the leeward coasts and lagoons where wave action is much less considerable or even absent. Consequently, this niche cannot be

the result of wave erosion only. It would seem that biochemical solution plays an important rôle in its formation. The niches do not show traces of mechanical erosion; on the contrary, their surfaces are mostly overgrown with organisms such as seaweeds and algae.

e. A projecting bench with many small terraced ponds, each surrounded by a ridge of newly formed Lithothamnion, Serpula and Porolithon incrustations. This projecting bench is situated exactly at the level where the waves break against the coast, and where consequently the water is permanently in motion. Every substantial wave inundates the surface of the bench (Photo 4). In the interval between two waves the water runs off quickly (Photos 5 and 8).

The bench with its terraced ponds is absent along the sheltered coasts to leeward and in lagoons. It can be compared with the seaward-growing Lithothamnion ridge known from many Pacific coral reefs. But along the coasts of Curaçao, Aruba and Bonaire its seaward growth is prevented by marine erosion. The bench is undercut and parts of it are broken off during heavy storms.

f. A niche cut out by waves, whose mechanical force is enhanced by boulders and coral debris.

The coasts built up of loose material may have the character of shingle beaches and ramparts. During heavy wave action the coastlines can be affected either by accretion or by erosion. Along the leeward coasts the debris is mostly derived from fragile coral species such as *Acropora cervicornis*. In the beaches along the windward coast debris of more massive coral species can be found.

Sand beaches are comparatively rare. Only in those spots where no coarse coral debris is available can the waves build up beaches composed of pure sand. Part of this sand is derived from coral colonies, and is supplied either by erosion or by coral-grazing fishes. Sometimes a considerable part of the sandy material originates from shells. The seaweed *Halimeda* may act as a very important supplier of sand material, especially in the lagoons.

Beach rock is a common phenomenon, both on coral-shingle and on sand beaches.

J. HARTOG

DE IN 1678 OP DE AVES-EILANDEN GESTRANDE EXPEDITIE DER FRANSEN

In 1673 deden de Fransen onder De Baas een aanval op Curaçao, maar zij trokken na enige tijd weer af zonder veel schade te hebben aangericht. In 1678 zou een nieuwe aanval op Curaçao zijn gedaan, als de daartoe uitgeruste vloot geen schipbreuk had geleden op de Aves-eilanden. Daar de Franse schepen Curaçao dus niet hebben bereikt, valt de expeditie van 1678 strikt genomen buiten de geschiedschrijving van dit eiland. Hamelberg beschrijft haar uitvoerig aan de hand van de hem ten dienste staande bronnen. Sinds hij schreef is echter veel nieuw materiaal aan het licht gekomen. Zijn relaas is derhalve niet geheel volledig en ten dele ook niet geheel juist. Enkele aanvullingen mogen hier volgen.

Na de aanval van 1673 liet de tegenzet der Nederlanders niet lang op zich wachten: De Ruyters tocht naar Martinique in 1674. Na de mislukking van het plan – om na de vrede van Westminster aan Lodewijk XIV de Franse Antillen te ontnemen – werd graaf Jean d'Estrées, een vice-admiraal zonder marine-opleiding, aan het hoofd van een eskader naar de West gezonden met opdracht te ageren tegen Suriname, Tobago, Curaçao en Cayenne. Het laatste werd veroverd en een Pyrrhus-overwinning behaald tegen Tobago (3 maart 1677). D'Estrées voer naar Frankrijk terug, maar kwam kort daarop weer terug. Op 11 december 1677 deed hij een tweede aanval op Tobago, waarbij Binckes om het leven kwam, het eiland zelf genomen werd en de macht der Nederlanders in het Caribisch gebied, op Curaçao na, gebroken werd.

Jan Erasmus Reining, in die dagen op Tobago, wist te ontkomen en bereikte na een avontuurlijke tocht, via Aruba, op een vleesbark Curaçao, waar hij directeur Jan Doncker de catastrofe van Tobago meldde. Op Curaçao was men al enigszins

op de hoogte van d'Estrées' plannen, zoals blijkt uit brieven van 8 januari en 16 februari 1678 van William Stapleton, gouverneur van de Leeward Islands, aan de regering te Londen. Doncker kon dus nu verwachten, dat de Fransen de verovering van Curaçao zouden beproeven en Reining kennend als een moedig en bekwaam man, stelde Doncker hem aan tot 'Capiteyn van al de Werken en Fortificatie.' Reining kweet zich terdege van zijn taak. De verdedigingswerken inspecteerde hij grondig. De te vochtige magazijnen voor kruit en geschut werden hersteld. Een klip aan de Noordzijde der stad, op de toen nog vrijwel huizenloze Overzijde, waarachter de vijand zich verdekt zou kunnen opstellen en de stad onder vuur nemen, werd met buskruit gedemolieerd.

Na zijn overwinning bij Tobago in december 1677 zette d'Estrées koers naar Martinique teneinde alles te herstellen, zijn krijgsvolk rust te geven en klaar te zijn voor de slag. Op Saint Domingue voegden zich nog vijftien boekaniersschepen bij d'Estrées, begerig ook een deel van de buit te krijgen. Toen Jacques Nepveu de Pouançay (Pouancey), gouverneur van Saint Domingue, de vloot zag, moet hij gevraagd hebben, of dit allemaal voor Curaçao was, want dat "dit nest zulk een eer niet verdiende, ik zou het wel met een paar schepen en 300 man kunnen nemen."

Een vast plan schijnt niet te hebben bestaan. D'Estrées ging op 7 mei 1678 met 18 oorlogsschepen [1], transportvaartuigen en zelfs een hospitaalschip onder zeil. Op 's Konings last had De Pouançay 1200 man [2] moeten leveren, waardoor Saint Domingue vrijwel van troepen ontbloot werd. De eigen oorlogsbodems konden zoveel manschappen niet vervoeren, maar boekaniers, met 15 eigen schepen, verleenden gaarne hun dienst op een tocht waar wel wat te halen zou zijn. Gouverneur de Pouançay genoot gastvrijheid op één ervan. Allereerst ging het naar Saint Christophe, toen gedeeltelijk Frans, gedeeltelijk Engels. De eerste onderbevelhebber van de expeditie, Lefebvre de Méricourt, kapitein van Le Terrible, kreeg hier opdracht zich te vergewissen van de ankerplaatsen bij Puerto Rico en Curaçao.

---

[1] CHARLEVOIX, p. 117, geeft geen totaal, maar deelt mede, dat er 20 oorlogsschepen waren; volgens de brief van gouverneur Stapleton, d.d. 26 april 1678, bestond de vloot uit 39 bodems, n.l. 35 schepen en 4 branders (bij HAMELBERG, p. 56, noot 1).

[2] 1200 volgens Charlevoix en Stapleton; elders leest men andere getallen; De Jonge, die zelf 1500 man opgeeft, zegt dat er 1000 man volgens de Franse berichten waren en 2000 volgens de Nederlandse.

Een zekere Jean Douce wist te vertellen, dat men op Curaçao alleen in de baai van Santa Barbara en ergens benedenwinds van het fort kon ankeren. Blijkbaar was hij dus niet erg op de hoogte.

Na wat heen en weer praten – De Méricourt ried d'Estrées af op zulke losse inlichtingen en zonder loodsen naar Curaçao te gaan – gaf d'Estrées opdracht naar Guadeloupe te varen. Daar deelde hij tijdens de scheepsraad aan boord van Le Terrible mede van plan te zijn Curaçao te attaqueren. De Méricourt bleef bezwaren opperen, wilde veiligheidshalve eerst naar Margarita gaan en stelde voor te zien of er onder de boekaniers niet iemand was, die de Curaçaose wateren kende. D'Estrées riep inderdaad zijn scheepsraad nogmaals samen, hoorde daar dat er iemand was, die voorgaf de zee rondom Curaçao te kennen en stond toe, dat deze als loods zou optreden. De scheepskapiteins hadden het admiraalsschip evenwel nog niet verlaten, of d'Estrées liet de zeilen bijzetten en voer weg zonder de loods aan boord te hebben genomen.

Op 11 mei [1] werd een omzeilingsmanoeuvre gehouden ter plaatsbepaling en het bleek, dat men meende – zeker was zo iets zonder kompas nooit – 20 tot 25 mijl ten Noordnoordwesten van Orchila te zijn. De stuurman van Le Terrible dacht daarentegen, dat men veel Westelijker was, daar de stroom hen moest hebben afgedreven. "Ce coquin me vient toujours dire des sottises," verweet d'Estrées hem, waarbij Hamelberg [2] aantekent, dat de 'coquin' de enige was, die een goede berekening had gemaakt. Men was ten minste 60 mijl door de stroom Westwaarts afgedreven en bevond zich even ten Noordoosten van de Aveseilanden, met hun gevaarlijke, blinde klippen, halverwege Bonaire en Los Roques.

Op 11 mei des avonds, terwijl de vloot langzaam voorwaarts zeilde, gaf een der vooruitzeilende boekaniersschepen een waarschuwingsschot, dat er klippen waren. Volgens de Engelse vrijbuiter William Dampier [3], die drie jaar na deze gebeurtenis de Aves bezocht en eerder van zijn confraters had vernomen hoe de toedracht was geweest, was het d'Estrées zelf, die op de klip liep, omdat het admiraalsschip vooraan voer. De juiste toedracht is echter geweest, dat d'Estrées op Le Terrible achter de boekanier

---

[1] Crouse, p. 120.
[2] Hamelberg, p. 57.
[3] Dampier, p. 40.

voer, en met zijn moeilijk manoeuvreerbare schip de klip niet meer kon ontwijken.

De gevolgen waren verschrikkelijk. De andere schepen, in het duister vermoedende dat hun admiraal met de vijanden in gevecht was geraakt, maakten zoveel zeil als zij konden en liepen zó op het noorderrif van de Aves-eilanden, alle omtrent een halve mijl van elkander. Het licht in de mast van Le Terrible was een baken der rampspoed geweest.

De Bourbon, de Dromadaire, een fourageschip, twee branders en het hospitaalschip voeren in de achterhoede en hadden nog juist de kans het roer om te gooien.

Dampier deelt mede, dat aanvankelijk niet eens zoveel mensen omkwamen, maar dat velen, aan zulke ongemakken niet gewoon, aan wal "stierven als zieke schapen. Doch de kapers, die zulke gevallen wel gewend waren, en van wie ik dit verhaal vernomen heb, leefden lustig en vrolijk ...."

Volgens het rapport van De Méricourt [1] zijn er gestrand 7 oorlogsschepen en 3 transportschepen (10 van de 18 waarmede hij was vertrokken) en 3 boekaniersschepen (van de 15), dus 13 in totaal van de 33 [2]. Wat over was, vormde ongetwijfeld nog een formidabele macht voor het slecht verdedigde Curaçao, maar de moed was eruit. De Fransen beschouwden hun vloot als ver-*nield. Ongeveer 300 man* [3] *waren verdronken* en 500 kanonnen lagen in zee.

De kapers zagen buit, nu de Franse vloot vergaan was. Zij bleven bijeen en vergaarden de goederen, zodra een schip aan stukken stiet. Vele tonnen vielen op de klippen in duigen, maar er dreven er genoeg rond met wijn, brandewijn en levensmiddelen. Zij zetten tenten op en genoten van Frans rundvlees, spek en brood. De meeste Fransen bleken zich ook wel te kunnen schikken en aller stemming steeg met de drank. Dampier verhaalt hoe een achterschip, waarop veertig Fransen aan het fuiven waren, afbrak en wegdreef. De kapers togen na drie weken kamperen op plundertocht naar Maracaibo, waarover wij aanstonds nog iets zullen zeggen.

"Dit ongeluk," aldus De Jonge [4], "waardoor het gevaar voor

---

[1] D.d. 2 juni 1678, CROUSE, p. 121.

[2] Volgens CHARLEVOIX, p. 118, strandden er 18 schepen; volgens de door Hamelberg geraadpleegde *Calendar of State Papers*, die 39 schepen vermeldde bij het vertrek, liepen er 20 op de klip.

[3] CHARLEVOIX, p. 119.

[4] DE JONGE, p. 736; CROUSE, p. 120: "his recent success had gone to his head ..."

Curaçao, de verdere Nederlandse en ook Spaanse volkplantingen werd afgewend, was enig en alleen aan de onkunde en stijfhoofdigheid van d'Estrées te wijten." Ook Franse auteurs zeggen van d'Estrées, dat hij er prijs op stelde voor een ervaren zeeman door te gaan, die hoog en koud was tegenover zijn minderen en naijverig in alles. Aldus een geheim rapport, dat door Deseuil over d'Estrées werd uitgebracht [1], maar dat vermoedelijk niet in handen van Lodewijk XIV is gekomen, want deze benoemde d'Estrées als beloning voor het nemen van Tobago (dat nagenoeg geen bezetting had) tot maarschalk van Frankrijk, naar alle waarschijnlijkheid ook wel om de aandacht van het verloren gaan der Franse vloot af te leiden.

Verdere plannen tegen Curaçao vielen er niet te maken. D'Estrées trok af naar Saint Domingue, waar hij mannen aannam om bij de Aves te gaan beproeven althans de kanonnen te redden. Toen hij op Martinique arriveerde, hoorde hij er, dat de Nederlanders van Curaçao uit hem wat dit laatste betreft, al voor waren geweest. Directeur Doncker had, zodra hij het échec van de Franse vloot vernam, schepen uitgerust. Acht 24-ponders, zes 18-ponders, zeven 12-ponders, drie 6-ponders en één bas, samen 25 kannonen, werden naar Curaçao gebracht. Doncker stuurde vier van zijn tropeeën naar Nederland.

Dit was niet alles wat de Fransen hadden moeten achterlaten. William Dampier, die van november 1681 tot februari 1682 op de Aves-eilanden bivakkeerde, heeft toen ook nog kanonnen opgevist en medegenomen [2].

D'Avaux, Frans gezant bij de Staten-Generaal, eiste de kanonnen op voor Lodewijk, omdat zij na het sluiten van de vrede van Nijmegen (10 augustus 1678) zouden zijn opgevist. De bewindhebberen konden echter uit Donckers correspondentie aantonen, dat de kanonnen al vóór 10 augustus waren gesalveerd. De vier stukken die naar Nederland waren gezonden, heeft men evenwel op aandringen van d'Avaux en "in agtinge genomen zijnde, dat het voorsz. kanon is gemerkt met de wapenen van Sijn Majt. ende van het Collegie ter Admiraliteyt gecontracteerd," terug gegeven. Met andere woorden, die zijn naar Parijs gegaan – hoffelijke oorlogvoering dier dagen!

De overige kanonnen bleven op Curaçao, waar zij dienst deden op de forten [3], terwijl er ook een paar als gedenkteken voor het

[1] SUE, p. 61.
[2] DAMPIER, p. 38.
[3] A. EUWENS O.P., *Amigoe di Curaçao*, 14 mei 1904, zegt dat de koperen

gouvernementshuis werden opgesteld [1]. In 1800 hebben de Engelsen deze Franse kanonnen weggevoerd [2].

De Curaçaose overheid, hierin tegemoetkomende aan de volksmening, welke deze redding aan de helpende hand der Voorzienigheid toeschreef, verordineerde een jaarlijkse dankdag, welke tot in het jaar waarin de kanonnen werden weggevoerd, ook inderdaad is gevierd [3].

Dat de Vrede van Nijmegen zo overhaast gesloten werd, was mede bepaald door de gebeurtenissen op Curaçao. De Franse vloot in de Kraalzee was van de kaart geveegd. Het zou tot 1713 duren vooraleer een nieuwe Franse poging – door Cassard – zou worden gedaan. Ook toen gelukte het evenwel niet ons eiland te veroveren, al moest Curaçao een zware schatting betalen. Wanneer de aanslag van d'Estrées op Curaçao gelukt zou zijn, zouden de Fransen ongetwijfeld met hun gehele macht op de Venezolaanse kust zijn afgetrokken – thans werd alleen Maracaibo aangetast. Uit een brief d.d. 25 october 1678 van Francisco de Alberro, gouverneur van Caracas, blijkt, dat de Franse boekaniers, die het leven eraf brachten, eind mei een aanval deden op Maracaibo, het fort aan de haven (het tegenwoordige San Carlos) overmeesterden en Maracaibo en andere plaatsen aan de Golf van Maracaibo plunderden. De bisschop van Caracas, Antonio Gonzales de Acuña O.P., die in deze dagen te Coro op visitatie was, riep ijlings de hulp van directeur Doncker in om Maracaibo te redden. Of Doncker de gevraagde hulp heeft verleend, is niet gebleken [4]. Wel hebben de Nederlanders, blijkbaar aangemoedigd door de débacle van de Franse vloot, zich willen wreken voor de overlast van Franse zijde ondervonden en het verlies van Tobago [5]. Zij verschenen korte tijd later ter hoogte van Petit Goave aan de Westkust van Saint Domingue, waar zij twaalf met tabak beladen schepen buit maakten. Dit is typerend voor het verschil tussen de koloniserende mogendheden, welke

---

kanonnen eerst naar Nederland zijn gebracht, daar zijn versmolten, waarna er nieuwe kanonnen van zouden zijn gemaakt. In de archieven vonden wij voor deze mededeling (van de over het algemeen accurate Euwens) geen steun en de auteur zelf zegt niet waar hij zijn wetenschap vandaan heeft.

[1] G. J. SIMONS, *Beschrijving van het eiland Curaçou*, 1868, p. 37.
[2] Aldus HAMELBERG, p. 59, en EUWENS, *Amigoe* 14 mei 1904.
[3] *Curaçaosche Courant*, 8 januari 1825.
[4] *Archivo de Indias*, Est. 54, Caj. 4, L. 18, no. 2.
[5] Alleen vermeld door CHARLEVOIX, p. 119.

gebiedsuitbreiding zochten, en de Nederlanders die slechts koopwaar wensten. Behalve de prijsgemaakte tabak, kochten de Nederlanders aan de wal nog meer tabak. In die jaren liep vrijwel de gehele Westeuropese tabakshandel over Curaçao-Amsterdam.

BELANGRIJKSTE BRONNEN

HAMELBERG, J. H. J.: *De Nederlanders op de West-Indische Eilanden*, 1901, p. 55 e.v.

CHARLEVOIX S.J., P. F. X.: *Histoire de l'isle Espagnolle ou Saint Domingue*, 1730, *II*, p. 117 e.v.

SUE, E.: *Histoire de la marine française*, *III*, p. 454 e.v.

JONGE, J. C. DE: *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, 2e druk, 1859, *II*, p. 734 e.v.

CROUSE, N. M.: *The French struggle for the West Indies*, 1943, p. 115 e.v.

DAMPIER, W.: *Nieuwe Reistogt rondom de werreld*, 1698, II, p. 40.

DISCUSSIE IN VERBAND MET PROF. LOGEMANN'S BESPREKING VAN 'DE GEZAGHEBBER, ZIJN TAAK EN POSITIE IN ONS STAATSBESTEL', *W. I. Gids* 39, 1959, p. 39–48.

Repliek

Een recensie is een schrijver altijd welkom. Het getuigt van een meer dan normale belangstelling voor de publikatie. Op de wijze zoals het is geschied, is het bovendien aangenaam, te meer omdat ze van de pen is van een bij uitstek tot oordelen bevoegde. Niet alleen daarom ben ik dankbaar voor deze bespreking, maar ook voor het feit dat Prof. Logemann bereid is geweest deel te nemen aan een uitvoerige discussie over de behandelde materie.

Mijn volgende aantekeningen zijn dan ook bedoeld als een voortzetting van een discussie, die inderdaad zolang een staatsrecht leeft niet kan ophouden.

Evenals de in art. 1 der eilandenregeling gebruikte term 'zelfstandig,' is het woord zelfstandigheid staatsrechtelijk een niet exact te definieren begrip. Om beleidsredenen wordt dit begrip vaak misbruikt, zelfs door de wetgever. Maar vast staat, dat indien men de betekenis ervan slechts afhankelijk zou stellen van eventuele onderwerping aan hoger gezag, dat dan reeds met de ingrijpende bevoegdheden van hoger hand t.a.v. hoger toezicht voor ogen – en deze laten geen twijfel omtrent een onderwerping – het gebruik van deze term in het bestel van de lagere corporaties slechts een holle frase zou zijn. Dit zij vooropgesteld bij de verdere bespreking van de zelfstandigheid van de gezaghebber, die in de eerste plaats volgens de duidelijke letter van de eilandenregeling bestuursorgaan (art. 3) van het zelfstandige (art. 1) eilandgebied is.

Met betrekking tot de zelfstandigheid van het gezaghebbersambt binnen de sfeer der eilandelijke eigen huishouding wordt door Prof. Logemann beaamd, dat de gezaghebber binnen die sfeer geen chef kent. Hieraan wordt echter onmiddellijk toegevoegd, dat bij raadpleging van de desbetreffende artikelen van de eilandenregeling daaraan niet veel macht te ontlenen valt. Zo gezien zou deze zelfstandigheid in feite niets betekenen. Immers zelfstandigheid zonder de mogelijkheid tot zelfstandig handelen zou een hol begrip zijn. Maar is dit wel zo?

Niet in de eerste plaats ingevolge de eilandenregeling, maar krachtens de verschillende eilandsverordeningen – men denke aan de algemene politieverordening, wegenverkeersverordening, bioscoopverordening en brandweerverordening – is aan de gezaghebber als orgaan van de eilandelijke eigen huishouding een belangrijke zelfstandige taak toegekend (p. 96).

Reeds is betoogd, dat de inschakeling van de gezaghebber als eilandsorgaan zoveel mogelijk moet worden beperkt in verband met zijn positie in ons staatsbestel (p. 95). Maar indien hij om welke reden dan ook door de eilandelijke wetgever als eilandsorgaan is ingeschakeld, dan is zijn zelfstandigheid op dit terrein niet aan twijfel onderhevig.

Men zou in dit verband de kwestie van zijn verantwoordingsplicht in het geding kunnen brengen, ofschoon dit aan de zelfstandigheid zelf geen afbreuk doet. Een verstandige gezaghebber zal bij het bepalen van zijn beleid ten aanzien van deze aangelegenheden niet mogen nalaten de betrokken gedeputeerde, het bestuurscollege, of waar nodig zelfs de raad in te schakelen. En ofschoon zijn verantwoordingsplicht niet is geregeld (p. 128 e.v.) zou het onjuist zijn met betrekking tot de door het eiland aan hem toegekende bevoegdheden deze niet te erkennen. Zelfstandigheid houdt immers niet op, of wordt niet beperkt, door verantwoordingsplicht. En dat de gezaghebber bij het hanteren van deze zelfstandigheid met grote takt te werk moet gaan, is meer een zaak van beleid dan van staatsrechtelijk belang. In de praktijk heeft dit in ieder geval geen aanleiding gegeven tot moeilijkheden.

Maar nog meer, ook de eilandenregeling kent hem in de sfeer der eilandelijke eigen huishouding zelfstandigheid toe in zijn qualiteit van plaatselijk hoofd van politie, zij het via een omweg. Immers aanvaardt men de stelling – en deze is niet betwist – dat ook voor het eilandgebied een taak is weggelegd op het terrein van de handhaving van de eilandelijke openbare orde, dan is de logische consequentie dat ook aan de gezaghebber in dit opzicht een zelfstandige taak is toebedacht, al zou men dit slechts beperken tot de preventieve taak der politie t.a.v. de eilandelijke openbare orde. Trouwens terecht betoogt Prof. Logemann zelf, dat bij de handhaving der openbare orde de burgemeester zelfstandig optreedt en beschikt over de in zijn gemeente dienstdoende rijkspolitie.

Is het dan anders met de gezaghebber in de sfeer van de eilandelijke openbare orde?

Een lacune moet hier, ook uit anderen hoofde, worden erkend en dat is de bevoegdheid van de gezaghebber, zij het onder bepaalde voorwaarden, om ten behoeve van het eiland het landspolitieapparaat in te schakelen. Hierbij is het slechts een twistvraag *hoever* de zorg voor de handhaving van de eilandelijke openbare orde reikt; niet het bestaan van deze zorg zelf. Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet men het eerst eens worden over de uitdrukking 'politiewezen' in art. 2 der eilandenregeling, welke in ons staatsrecht een novum is.

Uit het voorgaande blijkt wel, dat de zelfstandigheid van de gezaghebber in de sfeer van de eilandelijke eigen huishouding wel degelijk niet van inhoud ontbloot is en dat de belangrijkheid van zijn functie niet alleen toe te schrijven is aan zijn centrale positie, die hem tot de motor maakt van het overheidsbedrijf, zoals werd betoogd. De opvatting, dat door de verplichting tot uitvoering van de besluiten van de raad en beschikkingen en besluiten van het bestuurscollege in wezen sprake is van een onderschikking, lijkt mij te ver gaand. De gezaghebber is, behalve in de gevallen, waarin hij krachtens de eilandsverordening zelfstandig als bestuursorgaan is ingeschakeld, alleen belast met de z.g. mechanische uitvoering; elke deliberatieve uitvoering is een zaak van het bestuurscollege (art. 69, lid 2 van de eilanden regeling).

Bij mechanische uitvoering moet juist elke armslag vermeden worden. De voorzichtige gezaghebber zal de beslissingen strikt uitvoeren zoals ze genomen zijn. Hij moet steeds ervoor zorgdragen dat de beslissingen dui-

delijk en afgerond zijn. Is dit niet het geval dan gebruikt hij geen armslag, maar vraagt om verduidelijking of eventuele fiattering van het conceptbesluit. Doet hij dit niet dan zal hij zijn vingers kunnen branden aan de zo vaak hete pot, waarin de collegiale beslissingen bereid worden. En brandwonden of zelfs blaren zijn niet alleen pijnlijk; ze sieren ook niet.

Van de gezaghebber die in dit opzicht lijdelijk is, gaat dus geen enkel initiatief uit en kan er dus van een beïnvloeding door of onderworpenheid aan bevelen geen sprake zijn, hetgeen in de geponeerde gedachtengang onderschikking veronderstelt. Hij is slechts, zoals de term 'mechanische' uitvoering het uitdrukt, de machine die de eilandenregeling in het belang van een goede bestuursvoering aanwijst om de beslissingen van raad en bestuurscollege in een daad om te zetten.

Hoe men over de laatste uitleg ook moge denken, het belangrijkste is, dat de gezaghebber in de sfeer van de eilandelijke eigen huishouding niet ondergeschikt is aan de landsregering, noch aan de rijksregering. Prof. Logemann beaamt dit ook uitdrukkelijk, waar hij zegt: "Nu is het volkomen waar, dat de gezaghebber binnen de eilandelijke sfeer geen chef kent." Maar doordat hij dan dadelijk gaat spreken over de verhouding van de raad en het bestuurscollege tot de gezaghebber en onmiddellijk daarop weer overgaat tot de bespreking van zijn positie in lands- en rijkssfeer, raakt toch de allerbelangrijkste factor, welke zijn zelfstandigheid bepaalt, op de achtergrond. Immers in die sfeer is er geen sprake van ondergeschiktheid of onderworpenheid aan lands- of rijksregering, terwijl hem op dat terrein geen aanwijzingen ex artikelen 67 en 68 kunnen worden gegeven.

Tenslotte nog de in het voorbijgaan gemaakte opmerking, dat de eilandenregeling verzuimd heeft des gezaghebbers positie als chef van de eilandsambtenaren vast te leggen. De vraag in het midden latend of het wel juist zou zijn de gezaghebber als chef van de eilandsambtenaren te kwalificeren, is het aan twijfel onderhevig of een dergelijke bepaling een verbetering is. Ook de gemeentewet kent zo'n bepaling voor de burgemeester niet en terecht. De praktijk, ook in Nederland in de grotere gemeenten, heeft geleerd, dat de ambtenaren van de verschillende diensten en bedrijven en wel in het bijzonder de hoofden daarvan in de eerste plaats met de gedeputeerde (wethouder) in contact staan. De aan hun zorg toevertrouwde voorbereidende werkzaamheden voor het college maken dit nu eenmaal noodzakelijk.

Zou bij deze werkwijze een dergelijke bepaling niet eerder moeilijkheden opleveren?

De ambtenaren zouden bij meningsverschillen met de gedeputeerde zich allicht kunnen wenden tot hun wettelijke chef, en wat dan? De gezaghebber zou moeilijk iets kunnen doen zonder het bestuurscollege eerst in te schakelen. Zonder deze bepaling echter vindt het een en ander zijn normale gang. Bij een conflict zou het diensthoofd via de gezaghebber, als voorzitter, het bestuurscollege kunnen benaderen. Hij verneemt van hem daarna als uitvoerder van de beslissing het standpunt van het college. Dit is de juiste verhouding, waaraan niet getornd mag worden. Neen, de noodzakelijkheid om deze bepaling op te nemen kan niet worden gedeeld.

Tot zover over de zelfstandigheid van de gezaghebber in de eilandelijke sfeer.

In de rijks- en landssfeer is de zaak gecompliceerder, ja zuiver staatsrechtelijk bezien komt men er zelfs niet uit. Omdat nu eenmaal de praktijk van de materie door mij van nabij wordt meegemaakt, is het mij niet mogelijk het een en ander te belichten zonder enkele beleidsaspecten in het geding te brengen. In een rechtsstaat is nu eenmaal het recht direct of indirect de grondslag, waarop het beleid rust. Daarom is een scherpe scheiding vaak moeilijk.

Voor wat betreft de mate van zelfstandigheid van de gezaghebber in deze sfeer is voor Prof. Logemann beslissend zijn onderwerping aan aanwijzingen van hoger hand ex artt. 67 en 68.

Om de mate van deze onderwerping te kunnen bepalen moeten wij de verplichte bijstand of medewerking – het verschil in deze begrippen is hier van weinig belang – in deze sfeer duidelijkheidshalve splitsen n.l. ten aanzien van:

a) wettelijk geregelde aangelegenheden, waarbij de gezaghebber *ter uitvoering* is ingeschakeld.
b) zijn wettelijke inschakeling krachtens de eilandenregeling in zijn qualiteit van plaatselijk hoofd van politie.
c) andere onderwerpen, waarbij hij niet wettelijk is ingeschakeld.

Bij het overdenken van de bijstand of medewerking sub *a* rijzen al direct enkele vragen.

Mogen de gezaghebber aanwijzingen worden gegeven, welke de door de wetgever aan hem toegekende bevoegdheden opzij zetten? Zou dit b.v. niet het geval zijn indien een wettelijke regeling de beoordeling van een aangegeven maatstaf aan hem overlaat en de regering hem in strijd met het eigen oordeel een bevel ad hoc zou geven?

Wat zou de betekenis zijn van artikel 58, lid 1, dat de raad, het bestuurscollege en de gezaghebber onmiskenbaar op een lijn stelt (zie ook art. 91 lid 7 der staatsregeling, dat van *organen* spreekt), naast de artikelen 67 en 68?

En hoe staat het in het licht van zijn onderworpenheid bezien met de aansprakelijkheid, nu de Hoge Raad, d.d. 16 juni 1950, principieel gebroken heeft met de klassieke orgaantheorie?

Neen, ik hel eerder over naar het standpunt van Prof. Logemann, dat plicht (en bevoegdheid) om met gezag op te treden tegenover de burgerij de gezaghebber slechts uit wettelijke regelingen kunnen geworden. Dus zo gezien zou de interpretatie, dat de aanwijzingen bevelen ad hoc impliceren, van geen praktisch belang zijn.

Dan nog het geval sub *b*.

Ingevolge art. 73 is het dezelfde gezaghebber, die ingevolge artikel 3 onbetwistbaar orgaan van het eiland is, die als plaatselijk hoofd van politie, belast wordt met de handhaving van de openbare orde in zijn ressort.

Het is gebleken, dat mijn poging om met gebruikmaking van de formule 'als zodanig' mijn betoog te verduidelijken, niet is geslaagd. Hoe het ook zij, mijn bedoeling was het zeker niet om deze uitdrukking te verheffen tot een wettelijke formule. Wanneer aangehaald wordt, dat de wet in de Antillen de formule 'als zodanig' niet kent, dan zal men in ieder geval met art. 52 der eilandenregeling, aanvangende: "Indien een gedeputeerde als zodanig ontslag neemt" enz. geen rekening hebben gehouden.

Als plaatselijk hoofd van politie – zoals reeds betoogd – bestrijkt hij zowel het terrein van de eilandelijke eigen huishouding als de sfeer van het land, omdat het politiewezen aan de zorg van het eiland is onttrokken. Waar precies de afbakening is en wat precies onder 'politiewezen' moet worden verstaan is geen uitgemaakte zaak.

Zouden in deze staatsrechtelijke lacunes en onzekerheden aanwijzingen anders dan krachtens wettelijke regelingen verantwoord zijn?

Daarom gewaagt de Politieregeling terecht van algemene aanwijzingen en dan nog in wettelijke vorm.

In het geval sub *c* is de beslissing over de zaak niet afkomstig van de gezaghebber, doch van het hogere gezag. Het eilandgebied kan hiervoor niet aansprakelijk worden gesteld. Zijn bijstand en medewerking is hier in hoofdzaak het verschaffen van gegevens of het geven van advies aan de regering voor haar eigen beslissing. Welk gewicht moet in dit verband aan de bepalingen van de artikelen 67 en 68 worden toegekend?

Alles bij elkaar genomen is de onderworpenheid, welke men uit de tekst van de artikelen 67 en 68 kan lezen, van minder gewicht dan zij lijkt.

Hoe men ook uit de tekst van de eilandenregeling de zelfstandigheid van de gezaghebber moge waarderen, een feit is het, dat de Antilliaanse constitutie hem een zekere mate van zelfstandigheid jegens het centrale gezag heeft toegedacht. Door zijn benoeming en nog belangrijker zijn ontslag aan de Kroon op te dragen, werd mede beoogd een waarborg te verkrijgen voor zijn zelfstandigheid en daardoor meer relief te geven aan de zelfstandigheid van het eilandgebied zelf.

Nogmaals, de zelfstandigheid van het eilandgebied zou ondergraven zijn, indien een van zijn bestuursorganen i.c. de gezaghebber, die zelfstandigheid zou missen.

In het licht van het voorgaande ben ik van oordeel, dat alvorens de gezaghebber in te schakelen als zelfbestuursorgaan overwogen moet worden of het inderdaad doelmatiger is een eilandsorgaan (en i.c. de gezaghebber) tot medewerking en bijstand te roepen dan de materie volledig centraal te houden. Valt de keuze uiteindelijk op het eerste dan passen geen bevelen ad hoc. Wel zouden dan algemene aanwijzingen nodig en gewenst kunnen zijn om het beleid der Regering te schragen. Ook de praktijk in Nederland wijst dit wel uit. Dit moge in Nederland dan niet geschieden in de vorm van algemene aanwijzingen, want daartegen staat men daar afwijzend, maar dit neemt niet weg, dat de 'circulaires' van de Minister van Binnenlandse Zaken, al mogen zij geen bindend karakter dragen, in feite deze aanwijzingen dicht benaderen. Vanwege dit karakter zijn zij dan ook de laatste tijd in opspraak gekomen.

Uiteraard ligt de weg open voor het centrale gezag om bij het verlenen van de bevoegdheden een beroepsinstantie in te stellen, daargelaten de mogelijkheid van oppertoezicht. Incidentele opdrachten echter hoe in een bepaald geval moet worden beslist en hoe in een ander geval niet, blijven mij onjuist voorkomen, al zou men dit staatsrechtelijk kunnen construeren.

Dat in bepaalde gevallen incidentele opdrachten echter mogelijk moeten blijven leert de praktijk. Men denke aan het buitenlands beleid (asylrecht). Staatsrecht leent zich nu eenmaal niet om elk detail te regelen. Beleid moet recht waar nodig aanvullen. Dit is trouwens ook het geval

bij de erkenning van de verantwoordingsplicht van de gezaghebber als eilandsorgaan. En uiteraard moet niet alleen de gezaghebber, maar ook moeten de hogere corporaties dit in acht nemen. Daarom is betoogd, dat als regel de aanwijzingen een algemeen karakter moeten dragen.

Vervolgens wordt opgemerkt, dat de eilandenregeling niet spreekt over de medewerking van eilandsorganen aan de uitvoering van rijkswetten of algemene maatregelen van rijksbestuur, hoewel de uitvoering van verdragen zeer wel zal kunnen liggen op gebied, dat tot de competentie van de eilandgebieden behoort. Hieraan is toegevoegd: "Weliswaar is hierin voorzien bij de artikelen 27 jo. 19 van het Reglement van de gouverneur van de Nederlandse Antillen, maar niets wordt gezegd over een eventueel te kort schieten van raad of bestuurscollege."

Zou in geval van een eventueel tekortschieten van een eilandsorgaan, art. 51 van het Statuut niet kunnen worden toegepast hetwelk bepaalt, dat wanneer een orgaan in (niet *van*) Suriname of de Nederlandse Antillen niet of niet voldoende voorziet in hetgeen het ingevolge het Statuut, een internationale regeling, een rijkswet of een algemene maatregel van rijksbestuur moet verrichten, een algemene maatregel van rijksbestuur kan bepalen op welke wijze hierin wordt voorzien? Een mogelijkheid dus om op alle treden van de staatsrechtelijke bevoegdheidstrap der Nederlandse Antillen in te grijpen, indien de eigen organen tekortschieten o.a. in hun verplichte medewerking tot uitvoering ex. art. 27 jo. 19 van het Reglement voor de gouverneur. En deze interpretatie is des te aannemelijker wanneer men bedenkt, dat bij verdragen de geregelde materie de grenzen van de staatsrechtelijk toegekende bevoegdheden van Land en Eilandgebieden kunnen kruisen, waardoor medewerking tot uitvoering in de eerste plaats verwacht moet worden van de instantie die met de zorg ervan belast is.

Pas wanneer deze instantie te kort schiet mag artikel 51 van het Statuut worden toegepast.

Het betoog van Prof. Logemann m.b.t. de rechtspositie van de gezaghebber, dat ongetwijfeld een verbetering is van mijn uiteenzetting, kan ik geheel beamen. Dat wij geen van beiden in onze interpretatie tot een sluitend geheel zijn gekomen, is te wijten aan dezelfde gebreken. Ook ten aanzien van de befaamd geworden vraag betreffende de vervanging van de gezaghebber wil ik mijn betoog gaarne aanvullen met de overwegingen van Prof. Logemann.

Op een punt was ik beslist fout, waar op p. 76 vermeld staat "dat gebruikmaking van art. 13, 2e lid slechts mogelijk is, indien de betrekking niet vervuld is *of de gezaghebber zelf verhinderd is de betrekking uit te oefenen*". De laatste zinsnede moet als niet geschreven worden beschouwd. De voorziening is alleen mogelijk totdat de Kroon zelf er in voorzien heeft. Bij verhindering is er geen ontstentenis, geen vacature. De waarnemer (beter ware hier te lezen; de tijdelijk benoemde) verschilt inderdaad van de normale ambtsdrager door de tijdelijkheid van zijn benoeming in afwachting van een voorziening door de Kroon.

Voor de plaatsvervanger of waarnemer geldt inderdaad de rol van invaller waarbij hij in de regel, niet altijd zoals gesteld, een neventaak naast zijn hoofdtaak vervult.

Ik zeg 'niet altijd' omdat b.v. de huidige waarnemend gezaghebber van Curaçao geen gedeputeerde is, hetgeen ook mogelijk is krachtens de eilandenregeling, die bepaalt, dat de waarnemend gezaghebber, *zo mogelijk*, uit de gedeputeerden wordt aangewezen (art. 66).

Ik blijf echter bij mijn standpunt, hetwelk trouwens beaamd wordt door het betoog van Prof. Logemann, waar hij ook de stelling verdedigt dat twee waarnemend gezaghebbers zonder bezwaar benoemd mogen worden, dat het gelijktijdig uitvallen van gezaghebber en waarnemend gezaghebber een zeer hypothetisch geval is, temeer waar een voorziening in deze functie à la minute kan geschieden en derhalve een lacune van geen praktisch belang is. Ik zeg dit met zoveel aplomb, omdat het in de praktijk reeds is voorgevallen dat bij een noodzakelijke reis van de normale functionaris èn van zijn waarnemer de aanstelling van een tweede waarnemer plaats vond.

Al zou het bovenstaande in bepaalde opzichten staatsrechtelijk niet overtuigend zijn, de discussie met Prof. Logemann brengt in ieder geval belangwekkende lichtpunten naar voren. Deze zullen ongetwijfeld van grote waarde zijn voor hen die geroepen zijn om de eilandenregeling in de praktijk te hanteren. De onzekerheden en lacunes welke gebleken zijn, kunnen bij een toekomstige herziening van de eilandenregeling nader onder het oog worden gezien. Met opzet heb ik daarom ook beleidsaspecten in het geding gebracht.

Moge deze discussie bijdragen om de weg te wijzen tot een herziening van de eilandenregeling, welke een gepaste eilandelijke zelfstandigheid voor de Antilliaanse eilanden waarborgt.

November 1959 M. P. GORSIRA

Dupliek

De waardevolle beschouwingen, die mijn bespreking van Gorsira's boek heeft uitgelokt, wil ik niet zozeer bestrijden als wel van een enkele kanttekening voorzien. Met name wil ik niet langer met de geachte schrijver twisten over de vraag, in hoeverre de gezaghebber een zelfstandige positie inneemt of niet. Immers met de toekenning of onthouding van die qualificatie wordt geen enkele concrete rechtsvraag opgelost en over het antwoord op die rechtsvragen zijn wij het in vèrgaande mate eens, terwijl ik voor Gorsira's beleidsstandpunt binnen het (wankele) kader der rechtsvoorschriften slechts waardering hebben kan.

Ten onrechte heb ik in mijn bespreking geen aandacht gegeven aan het feit, dat een aantal eilandsverordeningen (algemene politieverordening, wegenverkeersverordening, bioscoopverordening, brandweerverordening) rechtstreeks aan de gezaghebber uitvoeringshandelingen opdragen en dat hij zich van die taak kwijt (en praktisch alleen kan kwijten) met behulp van de politieorganisatie, die hij als plaatselijk hoofd van politie onder zich heeft.

Twee rechtsvragen rijzen hier. Mag de eilandsverordening voor haar uitvoering het bestuurscollege passeren? Mag de gezaghebber voor zijn eilandelijke taak over het landspolitieapparaat beschikken?

Het eerste punt is in de Nederlandse gemeentewet onder het oog gezien. Voor "het dagelijks bestuur in het algemeen" (en dit omvat, anders dan in artikel 57 eilandenregeling, de gehele huishoudelijke taak van burgemeester en wethouders) is het college van burgemeester en wethouders met de uitvoering belast, maar als uitzondering daarop is ter zake van "de handhaving der openbare orde in het bijzonder" de burgemeester als uitvoerend orgaan aangewezen. Afwijking van deze taakverdeling is niet geoorloofd. En wel staat naast artikel 209, onder a, (uitvoering van 's raads besluiten door burgemeester en wethouders) artikel 76, lid 1 (uitvoering van de besluiten van de raad en van burgemeester en wethouders door de burgemeester), maar deze dubbelzinnigheid acht men algemeen opgelost door te onderscheiden tussen exécution délibérative en active – of, zoals Gorsira deze laatste noemt, mechanische uitvoering.

De eilandsverordening kent nu wel de dubbele opdracht van uitvoering van 's raads besluiten aan het bestuurscollege (artikel 57, lid 3, onder b) en aan de gezaghebber (artikel 69, lid 2), maar niet een speciale regeling voor de handhaving der openbare orde. Neemt men nu met Gorsira (zijn boek, p. 84) aan, dat aan de gezaghebber alleen de mechanische uitvoering is toegekend (en dat is een sterk standpunt), dan is er voor rechtstreekse uitvoering door hem van bovengenoemde verordeningen geen plaats. Het baat niet om met Gorsira (zijn boek, p. 95 en 96; zijn repliek p. 152) te zeggen, dat zulke opdrachten zo veel mogelijk behoren te worden beperkt in verband met de positie van de gezaghebber. Toch is nooit bedoeld om de in de algemene politieverordening c.s. vervatte figuur in de ban te doen. Wil men haar legaliteit redden, dan zal men echter het verband tussen de artikelen 57 en 69 der eilandenregeling niet meer op zijn Nederlands mogen uitleggen, maar daarin de vrije keus voor de eilandsraad moeten lezen om de uitvoering van zijn besluiten òf op te dragen aan het bestuurscollege, òf aan de gezaghebber. En in dat geval zal men goed doen de beschouwingen van Gorsira (p. 95, 96) ter harte te nemen!

Thans de tweede vraag. Nergens is bepaald, wat toch nodig ware, dat de gezaghebber voor zijn eilandelijke taak over het hem ondergeschikt landsapparaat der politie mag beschikken. Ook Gorsira geeft thans toe (p. 153 van zijn repliek), dat hier een lacune is. Intussen, de practijk berust, terecht, in de situatie en zolang de politie de gezaghebber slechts bijstaat in diens handelen lijkt mij beklag daartegen ongegrond. Een uitdrukkelijke regeling, zoals Nederland die kent, lijkt nochtans staatsrechtelijk gewenst.

Gaarne geef ik mij gewonnen voor het betoog op p. 154 van Gorsira's repliek, dat men beter niet de gezaghebber formeel tot chef van de eilandsambtenaren make.

Evenzeer beaam ik, dat wanneer eilandorganen tekort zouden schieten in de naleving van artikel 27 van het reglement voor de gouverneur van de Nederlandse Antillen, artikel 51 van het Statuut voor het Koninkrijk van toepassing zou worden.

Diep in te gaan op het betoog van Gorsira over de positie van de gezaghebber in de rijks- en landssfeer zou een lange uiteenzetting vorderen. Ik zie er te liever van af, omdat onze practische conclusies niet ver uiteen liggen.

Rest mij slechts nog eens met instemming te onderstrepen de beschouwingen over de onverplichte verantwoording door de gezaghebber (repliek p. 153) en over zijn beleid bij de "mechanische uitvoering" (repliek p. 154).

J. H. A. LOGEMANN

BOEKBESPREKING

Honderd jaar muziekleven op Curaçao, door R. Boskaljon. Anjerpublicatie no. 3, Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 1958, 188 blz.

Wie op Curaçao de naam Boskaljon noemt, koppelt deze onmiddellijk aan het begrip 'muziek'. En terecht, want reeds meer dan zestig jaar is deze naam verbonden met het muziekleven op dit eiland.

De heer Rudolf Boskaljon, oprichter en dirigent van het tegenwoordige Curaçaos Philharmonisch Orkest, debuteerde reeds op zeven-jarige leeftijd, in 1894 – onder leiding van zijn vader, die eveneens een bekend musicus was – als violist. Dit was het begin van een lange en eervolle loopbaan als musicus op Curaçao, gedurende welke hij vele gegevens kon verzamelen over de activiteiten op muzikaal gebied op zijn eiland. Gedreven door het verlangen de muziekgeschiedenis van de laatste honderd jaar zo nauwkeurig mogelijk te boek te stellen – een werk waarvoor hij wel de meest aangewezen figuur was – bestudeerde de heer Boskaljon vele oude jaargangen van *De Curaçaosche Courant*, op zoek naar mededelingen, die de gegevens die hij in de loop der jaren reeds in zijn omgeving had verzameld, konden aanvullen.

Het resultaat van zijn speurwerk, dat hem als beheerder van het Gouvernementsarchief, ongetwijfeld goed lag, ligt thans voor ons: *Honderd jaar muziekleven op Curaçao*. Het is geen historisch document geworden, daarvoor waren de beschikbare gegevens te schaars, en ook het onderwerp leende zich daartoe niet. Voor liefhebbers van de 'petite histoire' echter is dit boek interessante lectuur: ondanks het feit dat aan elk jaar ná 1850 een apart stukje is gewijd, is het geen dorre opsomming van feiten en gebeurtenissen geworden. Integendeel, het is een boeiend verhaal met vaak aardige anecdotes, die er een persoonlijk karakter aan verlenen en heel goed de gemoedelijke sfeer, die er op het eiland heerste, weergeven. Men vindt er de geschiedenis van muziekgezelschappen, met enthousiasme opgericht, en na kortere of langere tijd weer verdwenen; van geslaagde en minder geslaagde uitvoeringen; van rondtrekkende opera-gezelschappen die Curaçao aandeden, en ... van meningsverschillen welke de gemeenschappelijke belangstelling voor de Kunst soms niet vermocht te overbruggen. Men leest er ook over moeilijkheden die ondervonden werden door het gebrek aan geschikte zalen – een probleem, dat trouwens nog steeds actueel is. Het is ook merkwaardig te zien, hoeveel internationaal bekende kunstenaars Curaçao in de loop der jaren hebben bezocht.

Zoals alle Anjer-publicaties is ook van dit boek de typografie goed verzorgd; het is gedrukt in een prettig leesbare letter, en overzichtelijk ingedeeld. Jammer is alleen dat aan de correctie niet altijd de nodige aandacht is besteed: de vele zetfouten zijn bepaald hinderlijk.

L. J. VAN DER STEEN

Nos Patria. Methode voor het geschiedenisonderwijs in de Nederlandse Antillen, door CH. A. VAN KOPPEN, C. CH. GOSLINGA en A. C. H. J. VAN NOORT. J. B. Wolters, Groningen, geïllustreerd. *Deel 1*, 1959, 104 blz., 51 afb. *Deel 2*, 1960, 140 blz., 65 afb. *Deel 3*, 1960, 160 blz., 75 afb. *Mijn eigen werkboek bij Nos Patria*, door CH. A. VAN KOPPEN, *I*, 1959, 40 blz.; *II*, 1960, 36 blz.; *III*, 1960, 34 blz.

De belangstelling voor bepaalde vakken op de Lagere School is vaak sterk afhankelijk van de wijze, waarop de stof wordt behandeld. Een geschiedenisles bijvoorbeeld kan een van de boeiendste onderdelen van het programma zijn, doch even goed ontaarden in een eindeloos saai uur. Een van de grootste nadelen van dergelijke vakken is dat, vooral natuurlijk bij het elementair onderwijs, de band met de werkelijkheid dikwijls volkomen ontbreekt. Vooral is dit het geval, wanneer het onderwijs gegeven wordt aan de hand van boekjes die geschreven zijn voor leerlingen in een ander land, met andere gewoonten en een andere wijze van denken.

Er valt echter de laatste tijd op de Antillen, waar dit probleem stellig zeer actueel is, een streven waar te nemen om leerboekjes zoveel mogelijk aan te passen aan de plaatselijke omstandigheden. Het resultaat is dat er verschillende aardige boekjes zijn verschenen, zoals thans de uit drie deeltjes bestaande *Methode voor het geschiedenisonderwijs in de Nederlandse Antillen, Nos Patria*.

Het eerste deeltje, dat bestemd is voor het vierde leerjaar, begint met een duidelijke inleiding, waarin de verschillen tussen de tijd waarin wij thans leven en de toestanden van een 500 jaar geleden, kort uiteengezet worden. Vervolgens wordt in de prettige verhaaltrant, die deze boekjes kenmerkt, op eenvoudige wijze iets verteld over de oorspronkelijke bewoners van onze eilanden en over de omliggende indianenrijken – een onderwerp waarvoor de leerlingen zeker belangstelling hebben, temeer daar een en ander aan de hand van plaatselijke overblijfselen van deze Indianen, zoals rotstekeningen, is geïllustreerd. In het volgende hoofdstuk wordt dan de situatie in Europa in dezelfde periode besproken. Het boekje eindigt met de verovering van de drie Benedenwindse eilanden door de Nederlanders onder Johan van Walbeeck, in 1634.

Het tweede deeltje behandelt de periode van 1634–1807 en het derde die van 1807–1955.

Er wordt in deze boekjes een duidelijk overzicht gegeven van de (gecompliceerde) historie van de Nederlandse Antillen, waarbij volgens de schrijvers "met opzet elke beperkte insulaire opvatting [werd] vermeden". Indien zij daarmede bedoelen dat *Nos Patria* een 'Antilliaanse' serie is geworden en geen 'Curaçaose', dan geloven wij wel dat zij in hun opzet geslaagd zijn. Bedoelen zij echter dat verschillende zaken niet, zoals in de tot dusver gebruikte Nederlandse leerboekjes, van een eenzijdig (nationaal) standpunt zijn bekeken, dan kunnen wij het hiermede niet geheel eens zijn. Het heeft ons bijvoorbeeld getroffen dat er in deze serie zo bijzonder weinig over Suriname – eens Nederlands belangrijkste bezitting in West-Indië – verteld wordt. Het moge waar zijn, dat de Antillen thans economisch belangrijker zijn dan Suriname; dat neemt toch

niet weg dat dit land in het verleden (en wij bespreken hier tenslotte geschiedenisboekjes) een gewichtige rol speelde.

In het tweede deel wordt de slavernij, een episode waarover nog tal van misverstanden heersen, op een duidelijke wijze behandeld. Het komt ons echter bepaald onjuist voor om de leiders van de 'Grote Slavenopstand' (1795), Toela en Carpata – wier wapenfeiten zich beperkten tot het vergiftigen van drinkwaterputten en het vermoorden van een onschuldige schoolmeester – als nationale helden voor te stellen, en hen te vergelijken met Toussaint l'Ouverture op Haïti, die (naar onze overtuiging) een man was van werkelijk uitzonderlijk formaat. De zin op blz. 120: "Eens zal de dag komen, dat het Curaçaose volk hen als helden zal vereren. Als mannen die hun leven gaven voor de vrijheid van hun volk", lijkt ons daarom enigszins overdreven.

Liever zagen wij een plaatsje ingeruimd voor een andere nationale held, die in het derde deel *niet* verschijnt. Want waarom wordt naast Brion de naam van de Curaçaoënaar Manuel Carel Piar niet genoemd? Aan Brion, de trouwe medewerker van Bolívar, worden wel enkele bladzijden gewijd; zijn geschiedenis is op blz. 26–30 te vinden, compleet met portret. Wij geloven dat, nu men op Curaçao naast een Brionplein een Plaza Piar heeft durven creëren, het tijd wordt dat men ook aan dit belangrijke landskind wat meer aandacht gaat besteden. Ook hij speelde een grote rol in de vrijheidsstrijd van Bolívar, al verloor hij niet het leven in een gevecht tegen de Spanjaarden, maar voor een vuurpeleton van de Libertador, onder de dubieuze beschuldiging van hoogverraad.

Drie critische opmerkingen over drie boekjes, die tezamen 404 bladzijden tellen, is niet veel, vooral niet waar er zoveel positieve punten tegenover staan. Wij hebben bewondering voor de objectiviteit waarmede de schrijvers vele zaken uit onze 'Vaderlandse Geschiedenis' hebben benaderd, en voor de degelijkheid waarmede zij te werk zijn gegaan. Daarbij is de gehele opzet, met de vele illustraties, bijzonder aardig, en wij twijfelen er dan ook niet aan dat *Nos Patria* op de Antillen met enthousiasme, zowel door de leerkrachten als door de leerlingen, is ontvangen.

De Heer Van Koppen verzorgde als bijvoegsel nog drie deeltjes van *Mijn eigen werkboek*, met vragen en invuloefeningen, waarbij telkens een aantal woorden wordt gegeven. De mogelijkheid lijkt ons hierbij niet denkbeeldig, dat deze oefeningen tot een raadspelletje worden. Een bijzonder aardig onderdeel is echter de tijdlijn, waarbij de leerlingen zelf bij bepaalde jaartallen de bijbehorende gebeurtenissen zowel in Nederland (Europa) als in de Nederlandse Antillen moeten invullen. Zij leren op deze manier het verband zien tussen de gebeurtenissen in Europa en in West-Indië, opgehangen aan wat jaartallen, waarmede men over het algemeen (gelukkig) zeer zuinig is geweest.

L. J. VAN DER STEEN

Wir kommen aus dem Meer. Forschungen und Abenteuer mit der Xarifa, door HANS HASS. Verlag Ullstein, Berlin, 1957, 209 blz., 83 zwart-witte foto's op 50 platen en 10 gekleurde foto's op 8 platen buiten de tekst (Zw. frs 18,50).

Als Hass voor de tweede maal Bonaire bezoekt – 14 jaar nadat hij op dit eiland met de Caraïbische Zee grondig heeft kennis gemaakt – heeft hij bereikt waarvan hij toen droomde: Terugkomen met een groot schip, om de beoefenaars der wetenschap te tonen welk een ongekende mogelijkheden voor studie zijn wijze van onderwater-exploratie biedt.

Toen Hans Hass, Jörg Böhler en Alfred von Wurzian in de zomer van 1939 hun tochten op Curaçao begonnen – daarna vooral Bonaire tot het terrein van hun werkzaamheden maakten totdat zij, na een verblijf van acht maanden op beide eilanden weer vertrokken – hadden zij niet veel meer dan hun rugzakken, speren en foto-apparatuur.

Thans – in de herfst van 1953 – ligt op de rede van Kralendijk een statig jacht van 44 meter lengte, 8,5 meter breedte en een grootste diepgang van omstreeks 4,3 meter, met een zeiloppervlak van 550 vierkante meter en een motor van 230 paardekrachten: het Forschungsschiff 'Xarifa'. De opvarenden zijn: Dr. Hans Hass (leider), Lotte Hass, Ltd. Comm. Henry James Hodges, Dr. Heino Sommer (arts en telegrafist), Dr. Irenäus Eibl-Eibesfeldt (dierpsycholoog), Dr. Georg Scheer (zoöloog en electrotechnicus), Ing. Kurt Hirschel, Konstantin Irmen Tschet en Alfons Hochhauser; Johannes Diebitsch (kapt.), Graf Marsil Geldern (1e off.), Heinrich Becker (2e off.), Ing. Gerhard Biastock, kok, steward en vijf matrozen.

Tijdens hun eerste bezoek aan de Nederlandse Antillen in 1939, had het kleine gezelschap – mede door hun omgang met verdachte personen in Willemstad – de verdenking op zich geladen van Duitse spionnen te zijn. Hass had zijn ergernis hierover maar al te duidelijk doen blijken in zijn *Unter Korallen und Haien* (1941, zie *W.I. Gids 24*, 1942, p. 121–123; *26*, 1945, p. 181–190) en *Drei Jäger auf dem Meeresgrund* (1947), welke boeken ook in het Nederlands zijn vertaald (*Tussen haaien en koralen*, 1956, zie *W.I. Gids 38*, 1958, p. 179–180; *Jagers op de zeebodem*, zie *W.I. Gids 30*, 1949, p. 250). Het moet voor hem dan ook inderdaad een hele opluchting geweest zijn, dat hij in het gezaghebbershuis niet meer aantrof de heer J. M. Statius van Eps – die destijds de ondankbare opdracht had om Hass en zijn vrienden wat in de gaten te houden – maar W. G. de Haseth, die hij veertien jaar geleden als leider van een padvindersgroep op Curaçao had ontmoet.

In *Wir kommen aus dem Meer* wordt op prettig leesbare wijze, aan de hand van treffende afbeeldingen, verteld van onderwater-ervaringen 'Im Roten Meer' (p. 9), 'Im Korallenmeer' (p. 69), 'Im Atlantischen Ozean' (p. 118), 'Im Karibischen Meer' (p. 132), en 'Im Pazifischen Ozean' (p. 143–179). De reis met de 'Xarifa', welke op bladzijde 118 begint, had tot hoofddoel de vervaardiging van de film 'Unternehmen Xarifa', die ook in Nederland heeft gedraaid ('Under the Caribbean') en terecht veel bewonderaars heeft gehad, al kan niet worden ontkend dat aan de eis van óók speelfilm te moeten zijn, enkele offers zijn gebracht. Met name mag worden aangenomen dat een aantal scenes welke zich in de Stille Oceaan zouden afspelen, in werkelijkheid op Bonaire zijn opgenomen.

Curaçao werd door de 'Xarifa' slechts in het voorbijgaan (15–17.XII. 1953) bezocht. Twee maal daarentegen werd Bonaire voor langere tijd aangedaan. In de eerste periode (19.XI–14.XII) werd veel gewerkt in de omgeving van Slagbaai (23.XI–3.XII, 8.XII) terwijl Klein Bonaire slechts even werd bezocht (7.XII); in de tweede periode (26.III–28.IV.1954)

werd aan Klein Bonaire meer aandacht gegeven (7–10, 13, 23–24.IV). De overige tijd waren zij in de buurt van Kralendijk, waar Punt Vierkant hen sterk trok. Hier was het dat Jimmy Hodges, de man met de grootste technische ervaring en trainer van vele duikers van de Engelse Navy – waarschijnlijk tengevolge van een bijzonder kleine, bij gegeven omstandigheden volmaakt te begrijpen nalatigheid – op een gevaarloze fourage-tocht de dood vond (16.IV.). In de Curaçaose pers werd aan deze, voor de expeditie zo noodlottige Goede Vrijdag ruime aandacht besteed. Hodges werd op het kerkhof van Kralendijk begraven, en na een moeilijke week aanvaardde de 'Xarifa', om 3 uur in de ochtend van de 29ste april de thuisreis. Hass en zijn vrouw bleven nog enkele dagen op Curaçao achter om nog enkele noodzakelijke foto's van vissen te maken, voordat zij per vliegtuig naar Europa terugkeerden.

Eibl bestudeerde het gedrag van vissen; Scheer verzamelde koralen, onderzocht een rif bij Slagbaai en deed (aan land) helderheidsmetingen bij schemering. Over hun werk zijn al verscheidene mededelingen verschenen, waarvan de artikelen 'Über Symbiosen, Parasitismus und andere besondere zwischenartliche Beziehungen tropischer Meeresfische' (*Ztschr. Tierpsych. 12*, 1955, p. 203–219) en 'In den Korallenriffen des Karibischen Meeres' (*Durch den Welt 33*, 1959, p. 377–383) wel de aantrekkelijkste zijn.

Hass heeft aan zijn boek een lijstje met wetenschappelijke diernamen en een bibliografie toegevoegd. Daar echter de plaats waar de foto's zijn genomen in het algemeen niet wordt vermeld, moge hier nog worden medegedeeld dat – volgens Dr. Scheer – op Bonaire zijn opgenomen de 8 afbeeldingen welke tegenover bladz. 112 (boven), 113, 128 en 129, te vinden zijn en ook het gekleurde beeld met de 'Xarifa' op de achterkant van de stofomslag.

Hass' schrijfwijze van bekende Antilliaanse namen is niet veel beter dan in zijn vorige boeken; de fouten zijn echter minder storend, omdat slechts een betrekkelijk klein deel van het boek aan de Nederlandse Antillen is gewijd. Mogen deze onnauwkeurigheden bij een eventuele bewerking van het boek in het Nederlands worden vermeden, en niet klakkeloos worden overgenomen zoals bij de vertaling van *Unter Haien und Korallen* is geschied.

P.W.H.

Ich fotografierte in den 7 Meeren, door HANS HASS. Im Heering-Verlag in Seebruck am Chiemsee, 1955, 160 blz., 117 foto's, waaronder 17 in kleuren, en 1 kaart (*f* 17,30).

Een prachtig boek, waarin Hass met een uitgezochte verzameling foto's (in diepdruk, 25 × 20 cm) en een onderhoudende en leerzame tekst laat zien wat een geestdriftig duiker en kundig fotograaf, met een behoefte om zijn gebied zowel voor sportduiker als veldbioloog te ontsluiten, in 17 jaar kan bereiken. Een werk, waarmede wij hem gaarne zijn studentikoze branie vergeven, waarmede hij sommige lezers van zijn eerste boeken wel eens heeft gehinderd.

In dit boek staan 12 foto's welke op Curaçao, tot op 13 meter diepte, zijn genomen: 8 hiervan (p. 74, 98 onder – 102 links, 111 boven, 142 onder) zijn nog van zijn eerste bezoek in 1939; 4 (p. 75, 93, 122 onder) van zijn tweede, in 1953.

Van de 20 zwart-witte foto's van Bonaire is er slechts 1 (p. 95, hoewel dit niet in de tekst staat aangegeven) in 1939 opgenomen; de 19 anderen zijn afkomstig van de 'Xarifa'-expeditie die in 1953 op Bonaire werkte (p. 79–81, 86–87, 114, 117 boven, 124, 128–129, 131–133, 140 rechts, 143). Het zijn alle onderwateropnamen, tot op 45 meter diepte genomen, met uitzondering van twee 'gewone' foto's waarvan het portret van een leguaan (p. 117 boven) wel bijzonder boeiend is.

De 4 afbeeldingen in kleuren welke op de Nederlandse Antillen betrekking hebben zijn alle van Bonaire (p. 17–18, 20, 47); zij zijn op diepten van 18 tot 65 meter vervaardigd en kunnen een openbaring worden genoemd voor belangstellenden voor wie de dierenwereld van de zeebodem op deze diepten tot nu toe een gesloten boek was – waarvan Hass thans voor het eerst enkele bekoorlijke bladzijden heeft laten zien.

P.W.H.

Het leven der diepzee, door KLAUS GÜNTHER en KURT DECKERT. Nederlandse bewerking van J. S. ZANEVELD. N.V. W. J. Thieme & Cie, Zutphen, 1959, 263 blz., 152 afb. (*f* 8,90).

Zij die onder de indruk zijn gekomen van de rijkdom en de merkwaardige schoonheid van de dierenwereld van de Antilliaanse kusten, zullen er zich zelden rekenschap van geven dat het gebied dat hen boeit in verhouding tot de open zee zo ontstellend klein is, dat dit kan worden vergeleken met het fijne, tegen de glaswand omhoogkruipende randje van een vloeistof, indien de inhoud van dit glas de zee zou mogen voorstellen. Het water dat door vissers is verkend, verhoudt zich tot de gehele oceaan, zo ongeveer als een oppervlakte-watervliesje tot de inhoud van een flinke regenplas. "Als we een diepte van 200 m als de minimale diepte voor het voorkomen van diepzeedieren aannemen, dan behoort, onder de oppervlakkige waterlagen, 92,4% van de totale oppervlakte van de zee (d.i. 65% of bijna 2/3 van het aardoppervlak) tot het zo spaarzaam bevolkte en altijd schemerige tot volkomen donkere gebied van de diepzee". (p. 52). En wat in dit 10 kilometer diepe aquarium van 1400 millioen kubieke kilometer inhoud aan merkwaardigs, soms op het fantastische af, te vinden is, daarvan geeft dit boek een levendig beeld.

Te weinig bedenkt men zich nog, als men op de Nederlandse Antillen peinzend de blauwe baaien overziet, dat men zich aan de rand bevindt van een kilometers diepe zee, waarin nog maar enkele schuchtere pogingen tot het verkrijgen van nadere gegevens zijn gedaan – een diepzee, waarin een aantal van die uiterst merkwaardige wezens zal kunnen worden teruggevonden, die in dit boek, uit de zonlichtloze abyssus van het Caraïbische gebied en de Bermuda-eilanden, staan afgebeeld.

Voor de Curaçaoënaars is dit werkje van bijzondere betekenis, door het feit, dat deze *Wunderwelt der Tiefsee* (F. A. Herbig's Verlagsbuchhandlung, Berlin-Grünewald, 1950) onder leiding van de eerste Directeur van

het Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, door mejuffrouw L. J. VAN DER STEEN (destijds als secretaresse/bibliothecaresse aan het Carmabi verbonden) op verdienstelijke wijze werd vertaald. Moge dit worden opgevat als een wens, dat ook dit Instituut iets zal mogen bijdragen tot de kennis van de diepzee welke de Nederlandse Antillen omringt.

Het boek bevat prettig veel afbeeldingen – die echter niet alle even mooi zijn, en niet steeds gereproduceerd op een wijze welke recht doet aan de tere fijnheid van de objecten welke worden afgebeeld, terwijl ook enkele kaartjes bij een volgende druk beter door andere zouden kunnen worden vervangen.

P.W.H.

Nederlandse Antillen. Landen documentatie ten dienste van het onderwijs in de aardrijkskunde. Uitgave Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, d.d. dec. 1959 (1960), 24 blz., 7 kaartjes op 2 blz. (*f* 2,50).

Een sympathiek en nuttig boekje, dat veel wetenswaardigs geeft op een prettig leesbare wijze – waarin wij de ervaren hand menen te kunnen bespeuren van dr. H. Riemens, oud-gezant van Nederland in Caracas, die in het Ten Geleide voor zijn medewerking wordt bedankt.

De *tekst* van deze nieuwe uitgave – waarin slechts een luttel aantal bladzijden gewijd is aan de landbeschrijving en enkele alinea's aan wat men natuurkundige aardrijkskunde zou kunnen noemen – vertoont minder storende zaken dan wij van voorlichtingsgeschriften in Nederland helaas wel gewend zijn. Onjuiste beweringen als dat de "wind bijna steeds uit Noord-Oostelijke richting waait" (p. 4) en de wonderlijke uitspraak dat "Saba, grotendeels gevormd [is] door de kom van een uitgedroogde vulkaan" (p. 18) schijnen wij echter te moeten blijven slikken.

Jammer is, dat op de *kaartjes* van dit geschrift, waarvan wordt gezegd dat de opgenomen gegevens zo recent mogelijk zijn, staat aangegeven dat op Aruba (nog steeds) goud wordt gedolven, fosfaat wordt gegraven (benoorden Savaneta!) en op het terrein van de Arend Petr. Mij. olie wordt geraffineerd; en dat de Curaçaose zoutpannen op drie plaatsen produceren. Op Saba bevindt St. John's zich nog steeds op de plaats waar Windwardside zo ongeveer ligt, en is het in 1933 verdwenen Mary's Point nog als dorpje aangeduid.

Deze en nog andere merkwaardige zaken doen het vermoeden rijzen dat zij die de uitgave van dit boekje hebben verzorgd, slechts een vage voorstelling hebben van het deel van het Koninkrijk waarover zij wensen voor te lichten; welk vermoeden wordt versterkt door de literatuurlijst aan het slot, met "boeken, die van betekenis kunnen worden geacht voor de leraar geografie en die kunnen worden aangevraagd bij de [overigens bijzonder goed voorziene en op een voorbeeldige wijze gedreven!] Centrale Boekerij van het Koninklijk Instituut voor de Tropen, Mauritskade 63 te Amsterdam".

P.W.H.

Winkler Prins Atlas. Vijfde, herziene druk. Elsevier, Amsterdam-Brussel, 1960, 366 blz. en 20 foto-bladzijden, waarvan 4 gekleurd. – Nederlandse Antillen, blz. 182, 304–305.

Het is toch eigenlijk wel erg, dat mensen die de Nederlandse Antillen kennen, zich nauwelijks meer opwinden over de wijze waarop in zovele Nederlandse publicaties die voorlichting van een groot publiek beogen, met dit rijksdeel wordt omgesprongen. Is er dan werkelijk zo'n ontzaglijke overwinning voor nodig om even te rade te gaan bij personen die de eilanden niet alleen hebben bezocht, maar deze ook met aandacht hebben bekeken – inplaats van bokken te blijven schieten die door ijverige voorgangers al met overtuiging zijn omgelegd, onder toevoeging van een serie halve waarheden die op hun beurt tot halve dwaasheden aanleiding kunnen geven?

Nu is het weer deze prachtige atlas, waarvan het kaartblad Nederlandse Antillen èn de bijbehorende tekst, bij de 5e druk nog steeds blijk geven van te zijn samengesteld op een wijze welke de indruk geeft, dat er hierbij wel iets aan de noodzakelijkste terreinkennis en aan de vereiste critische belangstelling heeft ontbroken.

Wat het meer moderne kaartmateriaal betreft, beschikken wij thans – behalve over Krafft's schoolatlas (1949) – toch over enkele aardige kaarten van Curaçao en Aruba, door handel en industrie op de markt gebracht, aan de vervaardiging waarvan de Dienst van het Kadaster heeft medegewerkt. Westermann & Zonneveld (1956) gaven goede kaarten van Bonaire; Veenenbos (1955) gaf ze van de Bovenwinden. Saba bleef het moeilijkst, omdat dit eiland, toen 'n vijftig jaar geleden de onvolprezen topografische kaarten 1 : 20.000 werden vervaardigd, werd 'vergeten' – waardoor men zich moest behelpen met een schets welke in 1883 door Gezaghebber M. L. Statius van Eps werd geleverd, totdat Amerikaanse luchtopnamen van enkele jaren geleden uitkomst brachten.

Als wij – het *kaartblad* Nederlandse Antillen (blz. 192) bekijkend – heenstappen over een aantal hinderlijke schrijffouten en inkonsekwenties op typografisch en ander gebied, dan is het vooral ons gevoel voor verhoudingen dat – bij de beperkingen welke bij het tekenen van kaartjes op een zo'n kleine schaal nu eenmaal nodig zijn – wordt geschokt. Er zijn te veel onbelangrijke heuvels, baaien, kapen, eilandjes enz. vermeld, terwijl enkele veel belangrijker zaken niet worden genoemd.

Op Aruba hebben alleen Oranjestad en de Lago Kolonie een stadsarcering gekregen; de weinig minder belangrijker St. Nicolaas (= San Nicolas) en Savaneta zijn echter met cirkeltjes aangeduid, evenals b.v. Fontein, Andicouri, Bushiribana, Balashi en Malmok, waar slechts een enkel huis, of in het geheel geen woningen zijn te vinden.

Bonaire heeft er op deze manier Wanapa, Washikemba, Boven Bolivia, Barcadera, Fontein en Dos Poos als dorpjes bijgekregen, en op het onbewoonde Klein Bonaire is zelfs Pos di Cas, een natuurlijke brakwaterput, met eenzelfde cirkeltje als het grote dorp Rincón aangeduid.

Ook op Saba is het met de wooncentra nog steeds raar gesteld, met St. John ongeveer op de plaats waar Windwardside moest liggen, en Windwardside op de plaats van Upper Hell's Gate, en 'Mary Point' op de plaats waar het Mary's Point al meer dan 25 jaren volkomen is verdwenen.

Te waarderen is dat men heeft getracht de kaartjes van Aruba en Bonaire aantrekkelijker te maken door het aangeven van enkele grotten en 'Indiaanse inscripties' (waarmede rotstekeningen worden bedoeld). Jammer alleen, dat op Aruba alleen de grot van Qua*dir*ikiri is aangeduid; dat op Bonaire een niet-bestaande grot bij Onima wèl, en de talrijke tekeningen van Spelonk niet zijn aangegeven, en dat het nu lijkt of Curaçao geen grotten en rotstekeningen bezit.

Over de vergissing 'Curaçaosche Petroleum *Import* Maatschappij' zullen we ons maar niet opwinden, dit moet bij een volgende uitgave toch in 'Shell Curaçao' worden veranderd. Misschien dat Klein Curaçao dan ook nog ergens anders een plaatsje kan vinden dan op de overzichtskaarten (blz. 181, 182) van de Kleine Antillen.

De *tekst* (blz. 304–305) – waarbij men op regel 6 van de 1e kolom van blz. 305 'Bovenwindse' in 'Benedenwindse' moet veranderen) – is op bepaalde punten zo uitvoerig dat men zelfs het ongelukkige experiment met door Venezuela geschonken ananasplantjes heeft vermeld. Wij lezen hier dat Curaçao een "atol-karakter" heeft, dat het "bestaat uit een laag golvend plateau, waarop zich hier en daar heuvels verheffen", dat de omringende zee "ondiep" is (reeds een 1000 m op 5 km afstand!), dat "de zoogdieren zijn beperkt tot ratten, muizen en konijnen" (de herten en ten minste 7 soorten vleermuizen niet te vergeten), en dat de oudste bewoners "Caraïbische Indianen" (juist niet! Arowakken) waren.

Aruba's "noordwestkust is steil en heeft weinig bochten", en de Arend raffineert al in geen 20 jaren meer! Op St. Eustatius heeft de 'zgn. Quill of Punchbowl' een 'diep keteldal' (waarmede de krater bedoeld is). De hoofdplaats van Saba ligt natuurlijk nog steeds 'op de bodem van de kraterput' (een te mooie misvatting om deze te verlaten), en op St. Maarten wordt nog steeds zout uitgevoerd. De fysisch-geografische kenschets van de eilanden is allertreurigst, waarbij natuurlijk werd nagelaten er op te wijzen dat de 'noordoostpassaat' in werkelijkheid pal uit het Oosten waait.

P.W.H.

The Sportman's Guide to the Caribbean, door PATRICK ELLAM. A. S. Barnes & Company, New York, 1956, 130 blz., 24 foto's in de tekst en 13 gekl. foto's op 7 platen daarbuiten ($2.75).

Een merkwaardig en beslist aantrekkelijk uitgegeven boekje, dat, hoewel het zich uitsluitend en met overtuiging met de sportieve uiterlijkheden van de eilanden bemoeit, toch ook gewone Caraïbische zwervers wel wat te zeggen heeft.

In zes hoofdstukken (the Caribbean, participation sports, spectator sports, offbeat sports, places, travel) ontwikkelt de in sportkringen welbekende schrijver (zie zijn interessant portret met uitvoerig bijschrift op de stofomslag) in dit beschaafde toeristengeschrift een beeld van de West-Indische eilanden, voor een select publiek waarop de hoop van de Nederlandse Antillen van thans ook grotendeels gevestigd is. De sporten welke ter sprake komen zijn: "Alligator hunting, boar hunting, bone fishing, deer hunting, dove shooting, duck & pigeon hunting, flying, golf,

horse riding, mountain climbing, river fishing, sailing, sea fishing, spear fishing, surf riding, swimming, tennis, water skiing, yachting; baseball, boxing, car racing, cock fighting, cricket, horse racing, jai alai, polo, soccer, water polo; carrera de cintas, iguana hunting, lobstering, net casting, rafting, shark hunting, snake v. mongoose, treasure hunting".

Wanneer wij nu met kloppend hart opzoeken wat er in dit handboekje van 1956 van onze Nederlandse Antillen wordt gezegd, dan is dit slechts het volgende.

(p. 86–87) ARUBA (ORANJESTAD)
SPORTS: Flying
WHAT IT IS LIKE: A small Dutch island with very few tourists.
ROUND TRIP AIR FARES: From Miami: First Class $273, no Tourist. From New York: First Class $343, no Tourist.
CONVENIENT ACCOMODATIONS: Winter Rate Summer Rate
Strand Hotel $10–13 $10–13
NOTES: Language: Dutch. Currency: Dutch Guilders (rate about 55c U.S. per guilder). Cars for rent (about $65 a week). Electricity is 125 volts. Two movie houses.

(p. 36) The Aruba Flying Club at the airport near Oranjestad, Aruba, has four similar club planes and several private ones for charter but there it is a matter of strictly local flying around the very small, flat island. The Director of Civil Aviation will okay your American flying license for use there.

(p. 90–91) CURAÇAO (WILLEMSTAD)
SPORTS: Mountain Climbing.
WHAT IT IS LIKE: A small Dutch island with very few tourists.
ROUND TRIP AIR FARES: From Miami: First Class $273, no Tourist. From New York: First Class $343, no Tourist.
CONVENIENT ACCOMODATIONS: Winter Rate Summer Rate
Piscadera Beach Club $10–13 $10–13
NOTES: Language: Dutch. Currency: Dutch Guilders (rate about 55 c U.S., per guilder). Cars for rent (about $65 a week). Electicity is 125 volts. Two movie houses. Adequate shops.

(p. 45) And lastly there is the little St. Christoffel Mountain in Curaçao. This is only 1,209 feet high and quite easy going but fun to go up if you happen to be there. Guides are provided by the Tourist Commission in Willemstad and you leave before sunrise for the two-hour ascent to the top where you can pick wild orchids and view the whole flat little island. .... it is only a couple of dollars for the short climb. (p. 46) ... no equipment at all is necessary.

(p. 104) ST. MARTIN (PHILIPSBURG)
SPORTS: Horse Riding.
WHAT IT IS LIKE: A very small, very remote island that is half Dutch and half French. Rarely visited.
ROUND TRIP AIR FARES: From Miami: First Class $189, Tourist $156.
CONVENIENT ACCOMODATIONS: Winter Rate Summer Rate
Government Guest Houses . . $5 $5
NOTES: Language: Dutch. Currency: Dutch Guilders (rate

about 55c U.S. per guilder). A new hotel due to open in 1956, but rates not yet set. See Horse Riding for how to get there. Countryside hilly. Electricity is 125 volts. No night life.

(p. 41) In St. Martin you have the unusual opportunity of riding race horses. They are bred there, mostly in the French half of the island, for export to the British Isles and there are always several dozen around that you may ride if you have the necessary skill. The manager of your hotel there will make the arrangements for you with the local breeders.
It is a very small, remote island and the only satisfactory way to get there is by Jack's Flight Service out of St. Thomas . . .

Geven deze aanhalingen al een beeld van de manier waarop schrijver, vasthoudend aan een duidelijk systeem, zijn stof behandelt, zij geven géén indruk van de zonnige wijze waarop hij deze saaie materie heeft uitgegeven – verlevendigd met een aantal eigen foto's van wisselend gehalte, die de lezer vervullen van verlangen naar een gebied, waarvan de sportieve mogelijkheden op society-niveau hem hier in duidelijke dollartaal worden onthuld.

Kenmerkend voor de explosieve ontwikkeling van de toeristenindustrie op de Nederlandse Antillen is wel, dat bijna alle gegevens in dit boekje van 1956 ons nu reeds aandoen als klanken uit een grijs verleden. Wat een eventuele tweede uitgave betreft, zullen de het toeristenbezoekbevorderende instanties dus stellig wel weten wat hun te doen staat.

P.W.H.

BIBLIOGRAFIE

Number	Volume *W.I.G.*	Year	Sep. publ. page	Articles page
1	*28*	1947	319–320	
2	—	——	349–351	351–352
3	—	——		380–384
4	*29*	1948	27–32	
5	—	——	96	94–96
6	—	——	160	
7	—	——	188–189	189–192
8	—	——	253–255	252–253, 255–256
9	—	——		288
10	—	——	317–320	
11	*30*	1949	156–160	
12	—	——	377–384	
13	*31*	1950	59–64	
14	—	——		111–128
15	—	——		249–256
16	*32*	1951	55–64	
17	*33*	1952	140–152	
18	—	——		251–268
19	*34*	1953	259–271	
20	*35*	1954		98–112
21	—	1955	235–242	
22	*36*	1956	208–224	
23	*37*	——	61–68	
24	—	1957	243–248	
25	*38*	1958	119–127	
26	—	——	182–184	
27	*39*	1959		51–76
28	—	——	169–178	

SEPARATE PUBLICATIONS

(29)
Continued from *W. I. Gids 39*, p. 169–178. — Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included.

ANDEL GZN, J. VAN: *Antilia politica.* (1951), 27 pp.

Antillano. Periodico di Sociedad Centro Antillano. No. 7, July 1954, 16 pp. 15 × 24 cm, ill. — Curaçao monthly; first number, *1* Nov. 1953, last number, *8* Oct. 1954.

APPELMAN, H. & DIRVEN, J. G. P.: *De veeteelt in Nickerie.* Versl. rapp. Dept. L.V.V. Suriname 35, 1959, ii+15+2 pp. mimeogr.

ARENDS-SAVELKOUL, L. & SAR-VUYCK, J. M. VAN DER & SENIOR-BAIZ, E.: *Uit de Antilliaanse keuken*. Drawings by J. J. A. VAN BERGEYK. Boekhandel Salas, Curaçao; printed by N.V. Drukkerij Levisson, Den Haag, *3rd ed.*, 1957, 112 pp. 20½ × 13 cm. — Formerly *Uit de Curaçaosche keuken*, 1st ed. 1943, 2nd ed. 1947. [Netherlands Antillean cookery book].

ARMAND, SOPHIE: *Moonlight over Basi-Ruti. A novel*. Publisher 'Chuchubi' [G. J. Schouten Jr.], Aruba, (1960), 150 pp. 17½ × 14 cm.

Aruba road map. Esso. Lago Oil & Transport Co., Ltd. (Aruba); General Drafting Co., Inc., Convent Station, N. J. Prepared with the assistance of the Survey Dept. of the Government of the Netherlands Antilles, 1 : 58 000, 1958, 43 × 41 cm.

Aruba tourist pocket guide. Guia de bolsillo turistica de Aruba. No. 1, Sep. 1959, 10,000 copies. Daal's Pub. & Trad. Co.; FRANÇOIS CITROEN ed.; printed by General Printing Co., Aruba (not for sale), 90 pp. 18 × 13 cm, cover, ill.

AUBLE, HELEN LOWE: *Caribbean Vacationlands. Winter 1960*, Volume IX. Caribbean Publications, St. Thomas, V.I., 144 pp. 21 × 13½ cm, ill.
Neth. Antilles p. 55–63, and p. 15 (col. fig.); Surinam p. 64–66, and p. 10 (4 col. figs.).

Begroting van de Nederlandse Antillen voor het dienstjaar 1960. Staten van de Nederlandse Antillen. Zittingsjaar 1959–1960–22. Curaçao, 185+39+3+3 pp. 32½ × 25 cm.

Begroting van het Eilandgebied Curaçao voor het dienstjaar 1960. Curaçao, 1959, 328 pp. 37 × 29 cm. — *Bijlage bij de Begroting ... Beschouwingen en opmerkingen bij het ontwerp*. 37 pp.

BIANCHI, A. T. J.: *Houtherkenning voor de praktijk. Inleiding tot de herkenning van loofhoutsoorten, in het bijzonder tropische soorten, met de loupe*. Meded. Kon. Inst. Tropen Amsterdam 114, Afd. Trop. Prod. 44, 1956, 84 pp., 7 figs., 16 phot. on 4 plates excl.
Dealing with the investigation of some Surinam timbers for practical use.

BLANKESTEIJN, G.: *Rijksdelen Overzee. De Nederlandse Antillen – Suriname – Nieuw-Guinea. Leerboek voor MULO-scholen, tevens voor andere vormen van voortgezet onderwijs*. N.V. Uitgeverij A. Roelofs van Goor, Meppel, 1959, 107 pp., ill. [Textbook of geography.]
Netherlands Antilles, p. 8–33; Surinam, p. 35–70.

Bonaire, Netherlands Antilles. Island of the Flamingoes. Bonaire Tourist Commission, Kralendijk, Bonaire; Netherlands West Indies Tourist Bureau, New York (1960), [folder] 8 pp. 23 × 10 cm, 7 col. figs.

Boodschap aan de jeugd van Suriname en de Nederlandse Antillen van H.M. KONINGIN JULIANA *1955. Samenvatting van de redevoeringen gehouden voor de jeugd in Suriname en de Nederlandse Antillen. Willemstad, 19 oktober 1955. Oranjestad, 22 oktober 1955. Paramaribo, 5 november 1955.* Voor de Regeringen van Suriname en de Nederlandse Antillen uitgegeven door de Wereldbibliotheek-Vereniging, Amsterdam-Antwerpen, 8 pp. 19½ × 13½ cm., portrait on dust jacket.

BOOMKER, A. & VERMEULEN, FR.: *Plantkunde voor Suriname*. Tweede druk. Druk Leo-Victor, (Paramaribo), 165 pp., 125 figs. [Textbook of botany for Surinam schools.]

BRAAM, H. L.: *Hoe ons land geregeerd wordt*. Boekhandel Salas, Curaçao, dd. 1953, 104 pp., 12 figs.

BRADA, O.P., Pater: *Honderd jaar geleden Curaçao 1853*. Willemstad, 1953, 22 pp. [Curaçao a Century Ago: 1853.]

BRADA O.P., Pater W.: *Laatste jaren van Mgr. Niewindt 1852–1860*. Curaçao, 1958, 95 pp. [Monsignor Niewindt: The Last Years.]

BRADA O.P., W.: *Piar*. Curaçao, 1955, 120 pp.

BRADA O.P., Pater W.: *Prefect Niewindt 1824–1842*. Curaçao, 1956, 44 pp.

BRADA O.P., Pater W. M.: *Priesters in ballingschap (1817–1857)*. Curaçao, 1960, 75 pp. [Priests in Exile: 1817–1857.]

BRENNEKER, Pader: *Benta. Dos cien cantica dje dushi tempu bieuw*. Boekhandel St. Augustinus, Curaçao, dd. 9.VI.1959, 120 pp. 15 × 9 cm. [Benta. Two Hundred Songs from the Good Old Times.]

Brokopondo Gemeenschappelijke Onderneming Suriname – Suralco. Brokopondo Joint Venture Suriname-Suralco. (Suriname, 1959), xvi + 365 pp. 24 × 15 cm, map excl.

Letter of Intent (Feb. 4th, 1957), p. 3; Explanation of Letter of Intent, p. 31; Enabling Ordinance, p. 79; Guaranty agreement Suriname-Alcoa-Suralco, p. 83; Brokopondo Agreement (Jan. 27th, 1958), p. 89; Letter from Mr. L. Litchfield Jr. to Dr. Johan Ferrier regarding, Alumina Plant, p. 157; Explanatory memorandum on the Brokopondo Agreement, p. 161; Government ordinance re Moengo-Rorac-Brownsberg Concession, p. 215; *idem* Paranam Concession, p. 225; *idem* Lelydorp and Waterland Concession, p. 233; *idem* granting to Suralco of an exploration permit and concession to mine bauxite, p. 249; *idem* the repeal of the excess profit tax, p. 269; *idem* granting to Suralco of an exploration permit etc., p. 283; Resolution re Paranam Concession, p. 301; *idem* Lelydorp and Waterland concession, p. 319; *idem* Moengo-Rorac-Brownsberg Concession, p. 337; Supplementary duty agreement, p. 351; Brokopondo development construction schedule, p. 353; Amendment Brokopondo Agreement (May 19, 1959), p. 361.

CAMARA CASCUDO, LUÍS DA: *Geografia do Brasil Holandês*. Coleção Documentos Brasileiros 79. Livraria José Olympio Editôra, Rio de Janeiro, 1956, 306 pp., large map excl.

Canoa, see: *Eerste lustrum 'Canoa'*.

Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, see: *Jaarverslag*.

Caribbean Geological Conference. Report of the first meeting held at Antigua, British West Indies, December, 1955. Demerara, 1958, 70 pp. 28 × 20 cm, 5 maps & 2 tables excl.

Caribbean Vacationlands. Winter 1960. See: AUBLE.

Carmabi, see: *Jaarverslag*.

Centrale Bank van Suriname. Verslag over 1958. Paramaribo, 1959, 147 pp., table excl.

CITROEN, F., see: *Aruba tourist pocket guide.*

Cultureel Centrum Curaçao, Jaarverslag 1955. (Curaçao), 28 pp.

Current Caribbean Bibliography 6, 1956. Car. Comm., 1957, vi + 72 pp. offset 28 × 21½ cm. An annual list of publications issued in the Caribbean countries of France, Great Britain, the Netherlands and the United States. *7,* 1957. Car. Comm. 1958?, x + 85 pp. 23½ × 17 cm.

6: JOHANNA FELHOEN KRAAL, Netherlands Antilles and Surinam: Developments 1946–1956 as reflected in publications on these countries, p. 1–49.

7. A bibliography of West Indian literature 1900–1957, compiled by E. BERTHE CANTON, p. 1–56. Works printed during 1957, p. 57–78. Publishers addresses, p. 79–85.

DAHLBERG, H. N.: *Kaart van Suriname. Map of Surinam. Mapa del Surinam. 1 : 1.000.000.* C. Kersten & Co. N.V. Paramaribo; Cartografisch Bureau Carta Mundi-De Brug, Amsterdam, (1960), 80 × 59 cm.

De Ambtenaar van de Nederlandse Antillen. Orgaan van de Algemene Nederlands Antilliaanse Ambtenarenbond. *23*ste jaargang, No. 1, Januari 1960, p. 1–28 30 × 23 cm., ill.; 2, Feb., p. 29–52.

De Bonte Vlinder 1960. [Calendar] Paramaribo, (1959), 1 + 12 pp.

De Caraibische Commissie. Wat zij is ... Wat zij doet ... Car. Comm. Centr. Secr., Trinidad, (1959), 20 pp. 14½ × 22 cm excl. cover, ill.

De Curaçaosche Bank. Verslag over het jaar 1958. (Curaçao, 1959), 60 pp. 20 × 14½ cm, 2 tables excl.

DENNERT, HENK: *Oude Curaçaose muziekinstrumenten.* Curaçaose tafereeltjes. Drukkerij Scherpenheuvel, 28 pp., 7 figs. [Old musical instruments of Curaçao].

De Vrije Stem. Waarin opgenomen Het Handelsblad. Onafhankelijk weekblad voor Suriname. Uitgave: Stichting 'De Vrije Stem' i.o. Hoofdredakteur: Dr. E. TH. WAALDIJK. Drukker: 'Srenang' (Paramaribo). *1*ste Jaargang No. *1*, Zaterdag 2 april 1960, 16 pp. 48 × 32½ cm, ill., incl. 'De kulturele Stem' p. 9–14, and 'Het Handelsblad' p. 13–16. — *2*, 9.IV.1960, 16 pp.; *3*, 16.IV, 14 pp.; *4*, 23.IV, 14 pp.; *5*, 30.IV. 1960, 14 pp.

DIEKMAN, MIEP: *Gewoon een straatje.* Drawings by JENNY DALENOORD. H. P. Leopolds Uitgeversmij. N.V. Den Haag, 1959, 160 pp. [Children's book.]

Discours prononcés à Rotterdam le 14 octobre 1959 ... à l'occasion de la deuxième Journée Ibéro-Américaine, iv + 88 pp. mimeogr. 24 × 17 cm.

MANUEL SEOANE CORRALES, La integración económica de Hispanoamérica, p. 1–30. K. P. VAN DER MANDELE, La communauté économique Européenne dans le monde, p. 63–75. Netherl. texts p. 31–62, 77–88.

Doodstrafcommissie, see: *Rapport Doodstrafcommissie.*

D. O. W. Koerier, 1ste jaargang, December 1959, no. 6, Kerstnummer, 28 pp. mimeogr. 28 × 21½ cm, ill., cover excl. Papiamento & Dutch; ed. N. CELESTINA, W. R. W. DONNER, O. MARTINA.

EELAART, A. VAN DEN: *Rapport betreffende een literatuurstudie van de Tilapia melanopleura Duméril en enkele aspecten voor de bevordering van de binnenvisserij in Suriname*. Versl. rapp. Dep. L.V.V. Suriname 39, April 1959, 11 + 73 pp. mimeogr.

Eerste lustrum [van de Vereniging van Antilliaanse Studerenden] *'Canoa'* [te Nijmegen], mei 1960, 48 pp. 19 × 13 cm, ill.

EMDEN, J. H. VAN, see: *Jaarverslag 1958 Landbouwproefstation*.

Encuentro Antillano. Orgaan van Antilliaanse Studerenden in Nederland. 3e jaargang, nummer 1, december 1959, 16 pp. 21 × 16½ cm mimeogr. excl. cover. (Amsterdam; J. A. ABRAHAM, G. TH. FRAAI, F. MARTINUS, A. V. MARTEN, J. TIMS, ed. board; first printed number).

ENGELBERT, Frater M.: *Ons eerste geschiedenisboekje. Enige schetsen uit de Surinaamse geschiedenis, verteld voor de kinderen van de R.K. lagere scholen*. Derde druk. Drukkerij Leo-Victor, Paramaribo, 1957, 68 pp., 11 figs. [Textbook of history for R.C. primary schools in Surinam.]

Facts and Figures about Surinam. Published by the Government Information Service (R.V.D.S.) Paramaribo, Surinam, September 1959, 20 pp. 24 × 15 cm, 2 maps.

FROS, J.: *Filariasis in Suriname*. Meded. Kon. Inst. Tropen Amsterdam 105, Afd. Inst. Trop. Hygiëne 19, 1953, 79 + (36) pp., 20 figs. on 8 pp. excl.

Gedenkboek Korps Politie Nederlandse Antillen. See: PAUL, *Tien jaar Korps Politie*.

Gedenkboek 50 jaar Radiodienst op de Nederlandse Antillen, 16 oktober 1908–16 oktober 1958. Uitgegeven door de Lands Radio- en Telegraafdienst der Nederlandse Antillen, 1958, 90 pp., many figs.

Government Information Office. News Broadcast. (Surinam), mimeogr. (2) pp., 34 × 21½ cm. 21.XII.1959; 28.XII.; 4.I. 1960,; 11.I., etc.

Grondwet en Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. 4e druk. N. Samson, Alphen a.d. Rijn, Sept. 1951, 110 pp. 15 × 9 cm. [Constitution and Statute for the Kingdom of the Netherlands.]

HASS, HANS: *Ich fotografierte in den 7 Meeren*. 1.–10. Tausend. Im Heering-Verlag in Seebruck am Chiemsee 1955, 160 pp. 25 × 19 cm, many black and white, and 17 colour photographs on 16 plates, map.

Figs. from Curaçao on p. 74–75, 93, 98 (bottom) – 102 (left), 111 (top), 122 (bottom), 142 (bottom); from Bonaire on p. 17–18, 20, 47, 79–81, 86–87, 95, 114, 117 (top), 124, 128–129, 131–133, 140 (right), 142 (bottom) – 143.

HEUSDEN, Frater M. EDGARD VAN: *Hoezee voor Surinaam! Een verzameling liedjes van en voor Suriname*. 2e vermeerderde druk. Drukkerij Leo Victor, Paramaribo, 1958, 64 pp. [Hurrah for Surinam! A collection of forty-nine songs about and in honour of Surinam.]

Hoezee voor Surinaam! See: HEUSDEN.

Hollandsche Bank-Unie N.V. Jaarverslag 1958–1959. 45. Amsterdam, (Dec. 1959), 252 pp. 30 × 23 cm, ill.
Holland Bank Union. – Neth. Ant. p. 74–89; Surinam p. 90–107.

Hotel Casino Aruba Caribbean. Utell Intern. Repres. N.Y., col. lith. folder (1959).

HUTCHINSON, GEORGE EVELYN: *Survey of existing knowledge of biogeochemistry. 3. The biogeochemistry of vertebrate excretion.* Bull. Amer. Mus. Nat. Hist. 96, 1950, xviii + 554 pp. 26½ × 19½ cm, 103 figs., 16 plates excl.
Dutch Leeward Islands, p. 337–342; St. Martins island, p. 331.

Investeren in Suriname. Uitgave Vereniging 'Surinaams Bedrijfsleven'. Paramaribo, (1959), 63 pp. 21½ × 15 cm, col. map excl.

Jaarverslag C.C.C., zie: *Cultureel Centrum Curaçao.*

Jaarverslag 1958 Landbouwproefstation, Suriname. J. H. VAN EMDEN ed. Meded. Landbouwproefsta. 21, Dec. 1959, Suriname, 1960, 90 pp.

Jaarverslag 1959. Stichting Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, d.d. Willemstad, May 1960, 11 pp., mimeogr. 21½ × 17 cm.

Jaarverslag van de Vereniging Het Wit Gele Kruis 1958. (Afd. Ned. Antillen). Drukkerij Scherpenheuvel, (1959), 31 pp. 19½ × 14½ cm, ill.

JAPING, H. W.: *Onderzoek naar de belangrijkste mechanische en fysische eigenschappen van 41 Surinaamse houtsoorten.* (Tests about the most important mechanical and physical properties of 41 Surinam wood species). Meded. Kon. Inst. Tropen Amsterdam 122, Afd. Trop. Prod. 46, 1957, 249 pp., 18 fig.

JOZEFZOON, O. J. R.: *De Saramaccaanse wereld.* Varekamp & Co, Paramaribo, 1959, 36 pp., 8 figs. on 4 pls. excl & cover. [The Saramaccaner World.]

Kaart van Suriname, 1 : 1.000.000. See: DAHLBERG.

KONINGIN JULIANA: *Samenvatting van de redevoeringen gehouden voor de jeugd in Suriname en de Nederlandse Antillen.* See: *Boodschap aan de jeugd.*

Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam. Acht en veertigste Jaarverslag 1958. Amsterdam (1959), 89 pp. 26 × 20 cm, 4 pls. excl.

KOPPEN, CH. A. VAN & GOSLINGA, C. CH. & NOORT, A. C. H. J. VAN: *Nos Patria. Methode voor het geschiedenisonderwijs in de Nederlandse Antillen.* J. B. Wolters, Groningen, 21 × 14½ cm. *Deel 1,* 1959, 104 pp., 36 figs., 15 maps. *Deel 2,* 1960, 140 pp., 52 figs., 13 maps. *Deel 3,* 1960, 160 pp., 66 figs., 9 maps. — *Mijn eigen werkboek bij Nos Patria* by CH. A. VAN KOPPEN, *I,* 1959, 40 pp. 21 × 16½ cm; *II,* 1960, 36 pp., *III,* 1960, 34 pp. [Nos Patria. Method of teaching history in the Netherlands Antilles.]

Korps Politie Nederlandse Antillen 1949–1959. See: PAUL, *Tien jaar Korps Politie.*

KRANENBURG, R.: *De nieuwe structuur van ons koninkrijk.* H. D. Tjeenk Willink & Zn, Haarlem, 1955, 128 pp. [The new structure of our Kingdom.]

KWIERS, THARCISIO: '*Alpha*'. Curaçao, April 1960, 38 pp. [Poetry.]

Lago Calendar for 1960. See: *The Lago Calendar for 1960.*

LAMPE, J. K.: *Gedichten.* Aruba, Nederlandse Antillen, dd. 's-Gravenhage 1956, 64 pp., portrait excl. [Poetry.]

Landbouwproefstation Suriname. See: *Jaarverslag 1958.*

LATOUR, Pater MAMERTUS D.: *Geschiedenis in verkorte vorm van de R.K. Missie van de Nederlandse Antillen.* Gestencild als handschrift. Den Haag, 1953, 37 pp. mimeogr.

LATOUR, O.P., M. D.: *Uit de geschiedenis van het onderwijs op de Nederlandse Antillen.* Gestencild handschrift, niet in de handel, Den Haag, 1953, 84 pp. mimeogr.

LATOUR, O.P., M. D.: *Verzameling opstellen betreffende onze West-Indische geschiedenis.* Gestencild handschrift, niet in de handel. Den Haag, 1953, 58 pp. mimeogr.

LEEUWEN, BOELI VAN: *De rots der struikeling.* (Curaçao, 1959), 152 pp. [Curaçao novel.]

LINDEMAN, J. C. & MOOLENAAR, S. P.: *Preliminary survey of the vegetation types of northern Suriname.* The Vegetation of Suriname Vol. I, part 2. (Botanisch Museum & Herbarium, Utrecht). Publ. by Van Eedenfonds, Amsterdam, in co-operation with 's Lands Bosbeheer, Paramaribo. Dec. 1959, 45 pp., 3 large maps excl.

LUYTJES, A.: *Nederlandse activiteiten in de Tropen na de tweede wereldoorlog.* Meded. Kon. Instituut voor de Tropen 137, Trop. Prod. 52, 1960, 37 pp., ill.

MADURO, ANTOINE J.: *Un coto di dicho, refran, proverbio i expresion-nan papiamentu i nan nificación na ulandés.* Sacá for di un macutu di dicho, refran, proverbio, frase i palabranan di nos lenga i nan nificacion na ulandés te aínda inédito, di e mes autor. Corsou 1959. Drukkerij I. Oppenheim N.V., Groningen, 125 pp. (No ta den comercio). (Private edition. 2nd imp. March 1960). [A selection of standard phrases, proverbs and expressions in Papiamento, together with their meaning in Dutch].

Map of Surinam, 1 : 1.000.000. See DAHLBERG.

MARUGG, TIP: *Weekend pelgrimage.* De Bezige Bij, Amsterdam, 1958, 174 pp. [Curaçao novel, in Dutch.]

MEYER-THIERENS, C. A. J.: *De neusbeer.* Ver. voor Dierenbescherming in Suriname, Paramaribo 1959, 20 pp., 4 figs.

MILL, JAN A. C. VAN: *Muntboek voor Nederland, Curaçao en Suriname, 18e–20e eeuw,* met prijsaanduiding. Den Haag, 1958, 84 pp., 11 plates excl. [The coins of the Netherlands, Curaçao and Surinam.]

MIRANDA, MARIA: *De Verwachting.* Uitgeverij A. A. M. Stols, 's-Gravenhage, (1960), 192 pp. 20½ × 12½ cm. [Curaçao novel.]

MITCHELL, MARGARET: Caribbean Dishes to remember. A collection of exotic recipes gathered by Alcoa Steamship Company, Inc., New York, (1960), 44 pp. 20 × 15 cm, figs., 15 col. phot. on 4 plates.
From Aruba: Lamchi and boonchi, Cala Oranjestad. Curaçao: Kapucijners, keshy yena, pastechi, balo di rom, coupe Curaçao. Paramaribo: Surinam chicken pie, rijsttafel.

Monthly Bulletin. Ionospheric, geomagnetic, earth current, solar radio noise, solar activity data. Joint publication of Government Telegraph, Telephone and Radio Service, Royal Netherlands Meteorological Institute, Section Ionosphere and Radio of the Netherlands P.T.T. Issued by Department of Public Works and Traffic Surinam. Printed at the Royal Netherlands Meteorological Institute, De Bilt. *Paramaribo, Surinam, October 1957*, no. 4, 33 pp. photopr. 30 × 21 cm.; *November*, 28 pp.; *December*, 27 pp., publ. 1959; *January 1958*, no. 7, 25 pp.; *February*, 27 pp.; *March*, no. 9, 27 pp., publ. 1960.

Nederlandse Antillen. Landen documentatie ten dienste van het onderwijs in de aardrijkskunde. Koninklijk Instituut voor de Tropen Amsterdam, dd. Dec. 1959, 24 pp., 2 figs.

NOOYEN, o.p., R. H.: *Cornelis Marten y cien anja di Bonaire.* (Bonaire, 1960, priv. ed.), printed by Drukkerij St.-Gregoriushuis, Zeist; 133 pp. 20½ × 15 cm, 51 phot.

OZINGA, M. D.: *De monumenten van Curaçao in woord en beeld.* Met tekeningen en foto's van H. VAN DER WAL. With English summaries. Uitgegeven door de Stichting Monumentenzorg Curaçao 1959 (in collaboration with 'Sticusa', Amsterdam). Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, xx + 278 pp. 28½ × 20½ cm, 86 figs., 295 figs on 164 plates & 3 maps excl.

Monuments of architecture of the island of Curaçao: Historical background (p. 12). Monuments: Fort Amsterdam (p. 71); forts on the outer bays (100); Fort Nassau (106); forts built under Kraijenhoff (112), public buildings outside the principal fortress (120), Dutch Portuguese-Israelitic synagogue (129), town-houses (139), country-houses (209).

PAUL, P.: *Tien jaar Korps Politie Nederlandse Antillen 1949–1 oktober–1959. Gedenkboek waarin tevens opgenomen enkele gegevens betreffende de Nederlands-Antilliaanse Politie- en Brandweergeschiedenis.* Uitgegeven door het Korps Politie Nederlandse Antillen, Willemstad, Curaçao N.A., 1959, 158 pp., (72) figs. Aanvullingsblad, (2) pp., fig. [Ten years of the Netherlands Antilles Police Force. A commemoration volume which also includes some data concerning the history of the Netherlands Antilles Police and Fire Service.]

POLL, WILLEM VAN DE: *Suriname.* Varekamp, Paramaribo/W. van Hoeve, 's-Gravenhage, (Jan. 1960), 96 pp. — Picture book, 27 pp. text 22½ × 15 cm.

Programma van het bezoek van Hare Majesteit de Koningin en Z.K.H. de Prins der Nederlanden aan de Nederlandse Antillen 18–27 October 1955, (Curaçao), 1955, 88 pp. mimeogr., blueprint excl.

Programma voor het bezoek aan Curaçao van de Venezolaanse torpedojager 'Almirante Brion' van 31 augustus 1957 tot 3 september 1957. Curaçao, 9 pp. mimeogr. 30 × 21 cm, excl. ill. cover.

Prijsvraag $ 1000.— *Voor 3 wetenschappelijke essays Over problemen van het Toerisme in het Caraibische gebied.* Uitgeschreven door Shell Curaçao N.V. te Curaçao, N. A., 15 Feb. 1960, 10 pp. 21 × 14½ cm.

Raffinaderij Curaçao. N.V. Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, N.V. Curaçaosche Scheepvaart Maatschappij, Curaçao, Jan. 1958, 22 pp. 22½ × 14½, ill.

Rapport Doodstrafcommissie. Rapport van de "Commissie benoemd bij Landsbesluit Januari 1955 No. 12, met opdracht aan de Regering te adviseren nopens de vraag of termen aanwezig zijn tot afschaffing van de doodstraf hier te lande [Ned. Antillen] te besluiten, waarbij rekening ware te houden met de juridische, ethische en sociaal-psychologische aspecten van dit vraagstuk". Curaçao, dd. 30.X.1956 (publ. 11.VII.1957), (3) + 31 + (124) pp. mimeogr. 33 × 21 cm. [Report by the Commission on Capital Punishment, set up to advise the Government as to whether grounds exist for abolishing the death penalty in the Netherlands Antilles.]

President W. Ch. de la Try Ellis; secr. J. Eleonora; members W. H. Ariens; W. C. van Binsbergen, H. J. Roefstra, P. V. Sjiem Fat, Fr. de P. Wever, I. Jessurun Cardozo, A. van der Looy, C. C. Pijpers. Ed. comm. Eleonora, van Binsbergen, Roefstra.

Relyveld, W. L.: *Orientatie-reis tav landbouw-onderwijs in het Caraibisch gebied, oktober-november 1959*. Versl. rapp. Dep. L.V.V. Sur. 41, feb. 1960, 2 + 16 pp. mimeogr.

Relyveld, W. L.: *Studiereis naar de Verenigde Staten van Amerika en Puerto Rico, Mei-Augustus 1957*. Versl. rapp. L.V.V. Sur. 37, Aug. 1959, 2 + 15 pp. mimeogr.

Revert, Eugène: *Entre les deux Amériques· Le Monde Caraïbe*. Les Éditions Françaises. Paris, 1958, 252 pp., 24 phot. on 12 plates & map excl.

Also dealing with Surinam, with 3 figs.

Sar, A. van der: *The occurrence of carriers of abnormal haemoglobin S and C on Curaçao*. Diss. Groningen 28.X. 1959; Dijkstra's Drukkerij N.V., Groningen, viii + 157 pp., 2 figs., 10 pls. excl.

Schakels NA 30, 1959. *Curaçaoenaars vertellen*, 24 pp., 8 figs. incl. cover.

Statius van Eps (p. 3), Dennert (9), Martinus (15), Krafft (20).

Schakels S 37, 1959. *Suriname. Merkwaardige dieren*, by Butner, 28 pp. ill.

Schakels S 38, 1960. *Suriname. Mens en religie*, 23 pp., 10 figs. incl. cover.

Veer (p. 3), Samson (12), van der Meiden (17).

Schulz, J. P.: *Ecological studies on rain forest in northern Suriname*. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Natuurkunde, Tweede Reeks, Deel LIII, No. 1; N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij Amsterdam, 1960, 267 pp. 26 × 18 cm, 70 figs., 4 plates excl. — Separately issued (same title, same time, March 1960) with different cover & title page, and col. dust jacket in three other series: Mededeling van het Botanisch Museum en Herbarium, Utrecht, nr 165 (250 exx.); The Vegetation of Suriname, vol.II (180 exx.); Proefschrift ... Rijksuniversiteit te Utrecht .. 23 maart 1959 (110 exx.). Cf. *W.I.G. 39*, 1959, p. 176; the mimeogr. thesis has been made ready for the press by J. C. Lindeman.

Second Coastal Geography Conference. Held in April 6–9, 1959 at the Coastal Studies Institute, Louisiana State University. Editor: Richard J. Russell, Office Naval Research, Nat. Acad. of Sciences – Nat. Re-

search Council, Washington, 1959, iv + 472 pp. photopr., ill., 1 large col. map excl.

Dealing with Guiana coast and Caribbean region. See: VANN.

Shopper's Guide to Curaçao, 6th edition. Curaçao Tourist Bureau, (1959), 20 pp. 9½ × 15½ cm, ill.

SIMONS, R. D. G. PH: *Huidskleur en menselijke verhoudingen.* Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1958, 119 pp., 32 figs. on 2 pages, 17 phot. on 7 plates excl. [Colour of Skin and Human Relationships.]

SMITH, ROBERT O.: *Survey of Fisheries Development in Surinam May 6 — June 19,* Paramaribo, 1959, iv + 26 pp. mimeogr., 14 photogr., 2 maps excl.

Soil and land-use surveys. The Regional Research Centre of the British Caribbean at the Imperial College of Tropical Agriculture Trinidad, B.W.I. *British Guiana.* No. *2,* 1958, 33 pp.; *5,* 1959, 34 pp.; 6, 1959, 24 pp.; 27 × 21 cm, ill., maps excl.

Stadsplattegrond van Paramaribo. Townmap of Paramaribo. *Schaal 1 : 10.000.* Centraal Bureau Luchtkaartering, Paramaribo, Suriname, (1959), 75 × 98½ cm.

SUCHTELEN, N. J. VAN: *Eindrapport Werkgroep Koffie 1957. Versl. rapp.* Dep. L.V.V. Sur. 38, 1959, iii + 10 pp. mimeogr.

SUCHTELEN, N. J.: *Rapport Werkgroep Cacao 1957.* Versl. rapp. Dep. L.V.V. Sur. 36, 1959, 2 + 13 pp. mimeogr.

Suriname bouwt aan zijn eigen huis. Afdeling Voorlichting S.P.S. Paramaribo, (1959), 68 pp. 20 × 12½ cm, ill.

Suriname. Een uitgave van de Regerings Voorlichtings Dienst Suriname en de Afdeling Voorlichting van het Departement van Economische Zaken. Paramaribo, oktober 1959, 91 pp. 21½ × 14½ cm.

Suriname en de Nederlandse Antillen. Handleiding bij de Werkcollectie. Bureau Onderwijszaken van de Afdeling Algemene Zaken van het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam, 1957, 33 pp.

Symposion sur les trois Guyanes. Amsterdam 14–18 juin, 1954. Organisé par l'Institut Royal des Régions Tropicales avec la collaboration du Bureau de Planification du Surinam. (1954), xxxix + (2) + 117 pp. dupl., fig., phot. – V. J. KONINGSBERGER, Discours d'ouverture, p. vii–x. Compte Rendu de la Section Agricole, p. xv. CR de la Section Forestière, p. xxix. Les trois Guyanes, analogies et contrastes, p. 2. Le développement agricole en Guyane Brittannique, p. 9. J. A. VAN BEUKERING, Les problèmes qui se rattachent au développement de l'agriculture au Surinam, p. 15. W. F. EIJSVOOGEL, Le district de drainage aux Pays-Bas, ou 'Waterschap' et la possibilité d'introduire des organismes analogues dans les Guyanes, p. 40. MAURICE ROSSIN, Problèmes agricoles de la Guyane française, p. 46. PAUL L. BOURILLON, Note sur l'orientation et les méthodes de l'effort français en Guyane sur le plan de l'économie agricole et forestière et sur le plan du peuplement, p. 49. La sylviculture en Guyane britannique, p. 55. J. W. GONGGRYP, L'amélioration des forêts guyanaises, p. 59. J. F. KOOLS, Quelques idées concernant l'amélioration de l'exploitation forestière sous les tropiques, p. 77. A. T. J. BIANCHI, Recherches concer-

nant la sylviculture et les espèces de bois au Surinam, p. 90. Quelques problèmes forestiers en Guyane française. PAUL BENA, Utilité de la fiche morphologique externe, p. 113.

Telefoongids voor het eiland Aruba. Landsradio- en Telefoondienst, printed at De Arubaansche Courant, Augustus 1946, 28 pp. 21 × 16 cm.

Telefoongids voor het eiland Aruba. Mei 1958. Telefoondienst Aruba, xxviii + 136 pp. 24½ × 16 cm.

Telephone Directory Lago, October 1, 1957. Lago Oil & Transport Co., Aruba, 92 pp. 21 × 14 cm. — *October 1, 1958*, 96 pp. *Suppl. 1*, Jan. 1, 1959, 8 pp.

The Caribbean. Vol. *14*, April, 1960, No. 4, p. 61–100 28 × 21 cm, cover excl., illustrated. Last number of the monthly magazine published by the Caribbean Commission with editorial offices at the Central Secretariat, Kent House, Port of Spain, Trinidad. Editor: ANDRÉ MIDAS. — First number of the *Caribbean Commission's Monthly Bulletin* was issued Nov. 1947 (*Monthly Information Bulletin* since Sep. 1949 vol. 3 no. 2), which was later to be called *The Caribbean* (since Jan. 1955, vol. 8 no. 6).

The island of Curaçao, Netherlands West Indies (*Netherlands Antilles*). *Eye spot, Buy Spot of the Caribbean*. Curaçao Tourist Bureau, Curaçao; Netherlands West Indies Tourist Bureau, New York, (1959), 20 pp. 10½ × 22½ cm, many col. ills.

The Lago Calendar for 1960. Lago Oil & Transport Co., Ltd., Aruba, (1959), 26 pp. 23 × 23 cm, excl. cover, 12 col. phot.

The Vegetation of Suriname. A series of papers on the plant communities of Suriname and their origin, distribution and relation to climate and habitat. Edited by I. A. DE HULSTER & J. LANJOUW. Published by Van Eedenfonds, Amsterdam, in co-operation with 's Lands Bosbeheer, Paramaribo. (Botanisch Museum & Herbarium, Utrecht).
Vol. *I*, part *1*, *The vegetation of the coastal region of Suriname*, J. C. LINDEMAN, 1953.
Vol. *I*, part *2*, *Preliminary survey of the vegetation types of northern Suriname*, J. C. LINDEMAN & S. P. MOOLENAAR, 1959.
Vol. *II*, *Ecological studies on rain forest in northern Suriname*, J. P. SCHULZ, 1960.

TOURNIER, LUC. [= CH. J. H. ENGELS]: *Don Juan de Dupe*. Pentekeningen van C. J. H. ENGELS. Privé uitgave in vervolg 'de Stoep', Curaçao. Druk Meyer, Wormerveer, Voorjaar 1956, 24 pp. [Poetry.]

TRANQUILLINUS, Fr. M.: *Geschiedenis van Nederland en Suriname. Leerboekje voor het vijfde leerjaar van de Katholieke G.L.O.-scholen*. Drukkerij Leo Victor, (Paramaribo), 1955, 99 pp., figs. [Textbook of history for Surinam primary schools.]

Tweede algemeene Volkstelling Suriname 1950. De eigenlijke volkstelling. Serie A. (cf. *W.I.G. 37*, 1956, p. 67) Deel X. *Geheel Suriname*. 1956, 152 pp. — *Het sociaal-economisch en cultureel onderzoek. Serie E*. Woning en Gezins-

telling. Aantal, spreiding, soort en bezetting der woningen. Deel XXIII. *Woningtelling*, 1956, 76 pp. Deel XXIV. *Gezinstelling*, 1956, 88 pp. [Second General Census Surinam 1950.]

Veiligheidsjaarverslag CPIM–CSM 1957, Curaçao, 16 pp. 22 × 15½ cm, many figs.

Verslagen en Rapporten van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij in Suriname, 1959, mimeogr. 29 × 21 cm.

35, APPELMAN & DIRVEN, Veeteelt in Nickerie; *36*, VAN SUCHTELEN, Rapport cacao 1957; *37*, RELYVELD, Studiereis 1957; *38*, VAN SUCHTELEN, Eindrapport koffie 1957. *39*, VAN DEN EELAART, Tilapia melanopleura.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Aruba over 1958. xiv + 95 pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

Verslag van de Verrichtingen van het Wit Gele Kruis 1946, Curaçao, Drukkerij Scherpenheuvel, 1947, 26 pp. 22 × 14½, ill.; *1947*, 1948, 24 pp.; *1948*, 32 pp.; *1949*, 42 pp.; *1950*, 38 pp.; *1951*, 43 pp.; *1952*, 47 pp.; *1953*, 48 pp.; *1954*, 52 pp.; *1955*, 31 pp.; *over 1956 en 1957*, 12e gedrukte verslag, 31 pp.

VOOUS, K. H.: *Atlas van de Europeese vogels*. Elsevier, Amsterdam/Brussel, Jan. 1960, 284 pp. 35 × 26 cm, 355 phot., 3 + 419 col. maps incl. [Atlas of European birds.]

Dealing with several Netherl. Antillean and Surinam species.

Voor Elkaar. Een orgaan van de Regerings Voorlichtings Dienst Suriname. *2e* Jaargang No. *1*, December 1959, Drukkerij H. v. d. Boomen, 10 pp. 38 × 27½ cm, ill.

VERRIJT, Frater M. ENGELBERT: *De Surinaamse geschiedenis voor de hoogste klas van de Katholieke scholen*. Tweede druk. Drukkerij Leo-Victor, Paramaribo, 1957, 202 pp., ill. [Textbook of history for R. C. Surinam schools.]

VERRIJT, ENGELBERT: *Het bloeiende leven*. (Eerste deel). *Plant- en Dierkunde voor het vierde leerjaar*. Drukkerij Leo-Victor, (Paramaribo), 82 pp., ill. — Tweede deel. *Plant- en dierkunde voor het vijfde leerjaar*. Tweede druk. 132 pp., 131 figs. — Derde deel. *Plant- en Dierkunde voor het zesde leerjaar*. Dd. 1 Nov. 1955, 131 pp., 128 figs. [Textbook of biology for the R.C. primary schools in Surinam.]

VEER, PAUL VAN 'T: *Vriend en vijand in de kolonie. Enkele variaties op het thema der menselijke verhoudingen onder koloniale omstandigheden vooral in Nieuw-Guinea, Suriname, de Nederlandse Antillen, Indonesië en Nederland*. Amsterdam, N.V. de Arbeiderspers, 1956, 156 pp.

50 Jaar Koninklijk Instituut voor de Tropen, 1910–1960. Programma van de herdenking ... op donderdag 1 september 1960 ... 36 pp. 20 × 20 cm excl. col. cover.

WAALDIJK, EUGENIUS THEODORUS: *Die Rolle der Niederländischen Publistik bei der Meinungsbildung hinsichtlich der Aufhebung der Sklaverei in den Westindischen Kolonien*. Diss. Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster (Westf.), 6. Juli 1959. viii + 231 pp. 23½ × 14½ cm, 14 figs.

WAL, H. VAN DER, see: OZINGA, *De monumenten van Curaçao.*

WALLE, J. VAN DE: *Achter de spiegel.* P. N. van Kampen & Zoon N.V., Amsterdam, (1959), 180 pp. [Curaçao novel.]

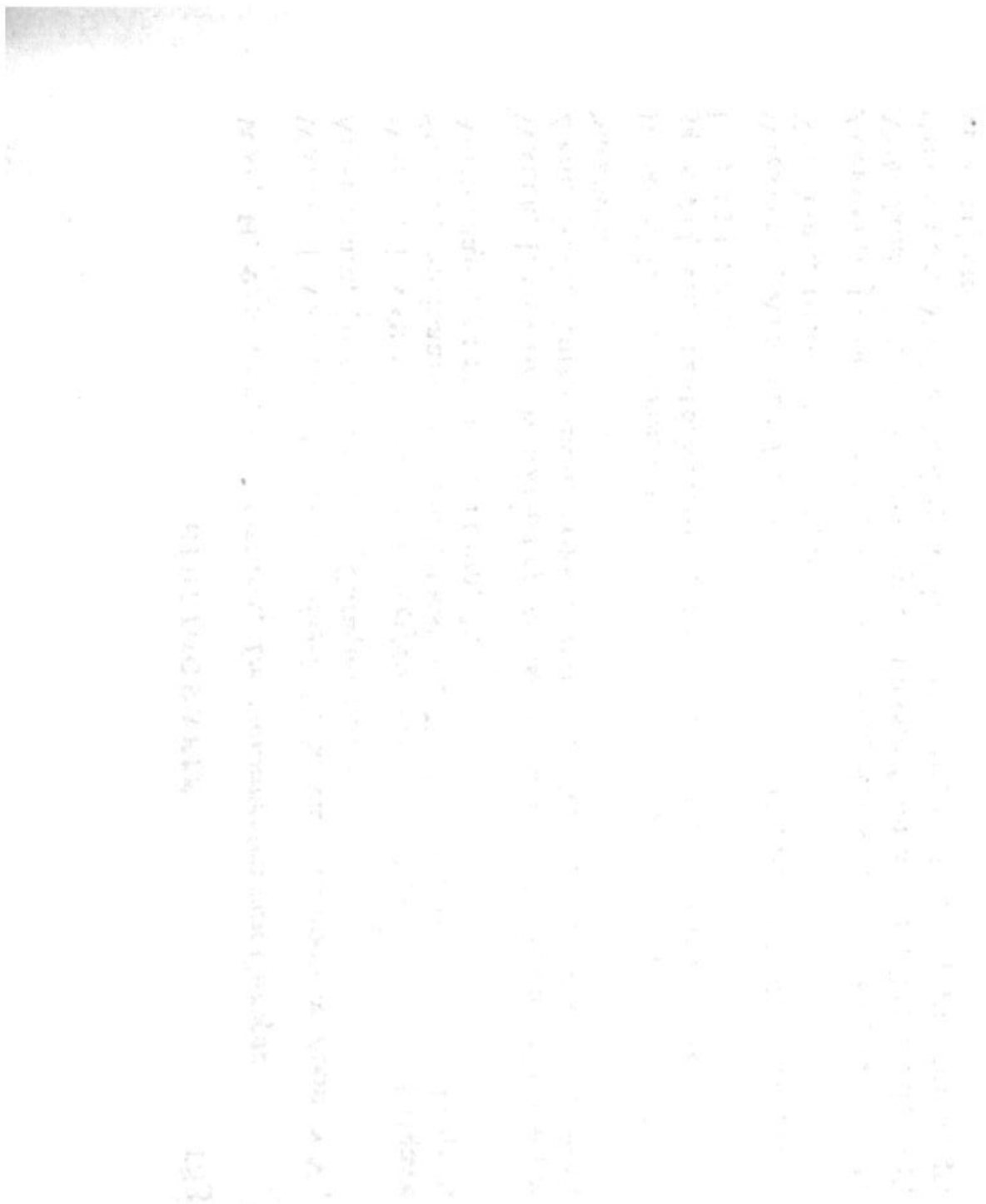
WALLE, J. VAN DE: *Inlevering scriptie Suriname/Ned. Antillen.* (Uitgave Sticusa, Surinaams Verbond, Oost en West, Kon. Inst. v. d. Tropen, Amsterdam), 52 pp. 18 × 11 cm, ill.

WALLE, J. VAN DE: *Wachtend op de dag van morgen.* P. N. van Kampen & Zoon, N.V., Amsterdam, (1960), 200 pp. [Novel, partly dealing with Surinam.]

Weekberichten Regerings Voorlichtingsdienst Suriname, (4) pp. mimeogr. 34 × 21½ cm. 12–18.XII.1959; 19–25.XII; 25.XII.1959–1.I.1960; 2–8. I.; 9–15.I.; etc.

WIZNITZER, ARNOLD: *Jews in colonial Brazil.* Columbia University Press, New York, 1960, xii + 227 pp., ill.

ZANEVELD, JACQUES S.: *Index to the vernacular names of the fishes of the Netherlands Antilles.* Printed by Caribbean Commission, Trinidad; Coll. Papers Car. Marine Biological Inst. 16, (1959), 1 + 24 pp. mimeogr. 34 × 21½ cm.

I. C. DEBROT

EEN COÖRDINERENDE EN STIMULERENDE CULTUURPOLITIEK

De cultuurpolitiek van de Antilliaanse Regering mag en kan niet anders zijn dan *coördinerend en stimulerend, nooit decreterend of controlerend.*

Dit komt trouwens duidelijk tot uiting in het regeringsprogramma van 1958: "de culturele uitingen in de Nederlandse Antillen zullen met kracht worden gestimuleerd in samenwerking met lokale instanties en die in de andere landen van het Koninkrijk".

Wanneer men de bemoeienissen van de Overheid gedurende de laatste jaren beziet, worden deze gekenmerkt door een zich van alles distanciëren. Incidenteel werd hier en daar gesubsidieerd, van enig uitstippelend beleid was er geen sprake.

Het logisch gevolg hiervan was dat de Overheid angstvallig buiten elke culturele organisatie werd gehouden en zichzelf ook van dit alles afzijdig hield. In Suriname daarentegen heerste er een andere tendenz en trof men vertegenwoordigers van officiële instanties in een of meer aan de Sticusa verwante organisaties. Deze vertegenwoordigers vormden het contact en het coördinerend element met het particulier initiatief.

Zonder enig causaal verband te willen leggen tussen het een en ander, is het desondanks opvallend dat in tegenstelling tot Suriname, en bij ons op Aruba, waar men culturele centra als modern geoutilleerde schouwburgen/concertzalen heeft, er op Curaçao – het eiland dat over veel meer middelen, 'manpower' en 'knowhow' beschikt – nog steeds gesproken wordt over schouwburgen, concertzalen, openlucht – theaters e.d. Iedereen erkent de harde noodzaak, maar gebouwd is er niet.

En wanneer men weet dat de vertegenwoordiger van een buitenlandse mogendheid op Curaçao zijn Regering uitdrukkelijk verzocht heeft vooralsnog geen kunstenaars onder haar auspiciën uit te laten komen omdat ... er geen behoorlijke ruimte

is om deze te ontvangen, dan moet men wel erkennen dat het de hoogste tijd is om door coördinatie en door eerlijke coöperatie tot iets behoorlijks te geraken.

Dat daarentegen de wil, de drang en de capaciteiten aanwezig zijn om op cultureel terrein iets te presteren, blijkt uit de vele opmerkelijke prestaties. Om slechts de meest opvallende figuren te noemen kunnen wij geredelijk volstaan met de schrijvers van onze geschiedenis, dr. W. Ch. de la Try Ellis, Pater Latour en Pater Brada; op het terrein van folklore Pater Brenneker en Henk Dennert. Voorts Frater Arnoldo (natuurhistorie); Pierre Lauffer, Ellis Juliana en Jozef Corsen (poëzie); mr. Cola Debrot, mr. Buli van Leeuwen en Tip Marugg (proza); de arts Chris Engels en Mevrouw May Henriquez (beeldende kunsten); Carlos Sillé (choreografie); de velen uit de familie Palm, Padu Lampe, Rudy Plaate, Oswald Specht (Himno y Bandera), Wim Statius Muller en nog ontelbare anderen die bezield, kundig en ... opzettelijk onopvallend en anoniem uitsluitend 'l'art pour l'art' bedrijven.

Coördineren en stimuleren!

Gemakkelijker neergeschreven dan uitgevoerd; vooral wanneer men vooropstelt de subsidiaire taak van de Overheid in de vastgewortelde individualistische positie van vele verenigingen.

Daarom wordt naar een dubbele benadering gezocht:

a) van onder af via de nog niet georganiseerden;
b) van boven af via de Culturele Raad (afd. Aruba en afd. Curaçao) en via het overkoepelend orgaan: de Culturele Raad voor het Koninkrijk.

Ad *a*. Wie nog niet voetstoots wilde aanvaarden dat er in de Antillen een enorme diversiteit aan kunstuitingen te vinden was, moet nu, na twee maanden televisie, er wel van overtuigd zijn dat de animo, de toewijding en de talenten onder jonge Antilliaanen op allerlei gebied bijzonder royaal verspreid zijn.

Dagelijks kan men met eigen ogen nieuwe conjunto's, zang- en dansgroepen zien optreden, declamatoren zien voordragen. De ongedwongenheid, de spontaniteit en de natuurlijke aanleg waarmee dit alles vertoond wordt, doen vele tekortkomingen niet vergeten, maar wel tijdelijk op de achtergrond plaatsen.

De Overheid stelt zich nu voor al deze enthousiastelingen, waaronder ongetwijfeld eerste-klas kunstenaars schuilen, te catalogiseren met het doel een algemeen inzicht te verkrijgen. Aan

de hand hiervan zullen de nodige maatregelen getroffen worden.

Het ligt in de bedoeling de jeugd daadwerkelijk in de vele cultuuruitingen te laten participeren, en ook alle eilanden buiten Curaçao hierin te betrekken. Incidenteel georganiseerde schilderijtentoonstellingen hebben n.l. onlangs op Bonaire een dusdanige belangstelling getrokken, dat hieruit zonder meer een 'cultuurhonger' kon worden geconcludeerd.

Ad *b*. De benadering 'van boven af' geschiedt via de CULTURELE RAAD VOOR DE NEDERLANDSE ANTILLEN en vindt zijn bevestiging in de binnenkort in te stellen CULTURELE RAAD VOOR HET KONINKRIJK. De kern van beide Raden ligt in *samenwerking*. Bij de eerste, coöperatie in eigen land, bij de tweede, coöperatie tussen de delen van het Koninkrijk.

Bij de samenstelling van het Antilliaans College is uitdrukkelijk ervan uitgegaan dat de leden geen confessionele richting, geen vereniging van kunstenaars, noch een bepaalde andere belangengroep vertegenwoordigen. Zij zijn benoemd krachtens hun persoonlijke, individuele eigenschappen. Hierin is getracht een conceptie te bereiken, die als culturele raad boven alle organisaties staat, los van bestaande en niet bestaande zuilen. Hierin werd ook getracht een aantal mensen bijeen te brengen, die door eigen ervaring en door eigen prestaties bevoegd zijn de verschillende aspecten van het culturele leven, zoals dit zich in de Antillen manifesteert, objectief te beoordelen en hierover objectief en kundig te adviseren.

Sinds zijn installatie heeft de Raad, onder voorzitterschap van Mevrouw May Henriquez, degelijke arbeid verricht in een uitgewerkt advies op een cultureel meerjarenplan. Dit project houdt o.a. in de oprichting en inrichting van een archief voor micro-foto's welke betrekking hebben op de historie der Nederlanden in het Caraïbisch gebied, in feite dus op de geschiedenis van West-Europa in de Nieuwe Wereld; voorts de mogelijkheid van geregelde exposities van Nederlandse kunstwerken; wettelijke maatregelen ter bescherming van cultuur- en natuurmonumenten; nationale prijsvragen op het gebied van kunsten en wetenschappen en de instelling van een Culturele Raad voor het Koninkrijk.

Al te zeer bestond gedurende de laatste jaren de 'samenwerking' uit een eenzijdige export naar de Nederlandse Antillen ... gericht in hoofdzaak op de aldaar gevestigde Europees-Nederlandse groep. Op zichzelf beschouwd zit hierin een zekere logica.

Deze groep was tenminste op cultureel-sociaal terrein bijeen gebracht in een grote, afgesloten en goed verzorgde oliegemeenschap. En deze gemeenschap met zijn relaties en middelen liet uit Nederland gezelschappen en alleen optredende kunstenaars overkomen. De 'stad', i.e. alles wat buiten de olie-enclave woonde, kon dan meeprofiteren. Hiervan werd dan weer gretig gebruik gemaakt door een kleine, Nederlandse groep, die hierdoor een kans kreeg een stuk 'Holland' te beleven en terecht te genieten.

Alle goedgemeende pogingen ten spijt kon de doorbraak van 'export' naar 'samenwerking' maar niet komen. De Koninkrijksraad zal hierin verandering kunnen brengen. In deze Raad zijn de drie delen, Nederland – Suriname – Antillen, op paritaire basis vertegenwoordigd. De Raad is een orgaan dat tot taak heeft de drie Regeringen gezamenlijk van advies te dienen, op verzoek of eigener beweging met betrekking tot de vele aspecten der culturele samenwerking.

Zonder twijfel ligt het in de lijn der ontwikkeling dat de Antilliaanse Regering als eerste wens uitspreekt het opstellen door de Raad van een vijfjarig cultureel plan voor het Koninkrijk. Alleen op deze wijze kan er perspectief in de culturele politiek komen en zullen de middelen zo gecoördineerd en efficiënt mogelijk gebruikt worden zonder te verdwijnen in versnipperingen van incidentele zomergezelschappen, moppentappers en andere interessante personen.

De drang naar de Koninkrijksraad ontstond in de boezem van de huidige Antilliaanse en Surinaamse Regering en vloeide o.a. voort uit de volgende overwegingen:

a) het ontbreken van enigerlei planning of programmering, zowel van Antilliaanse c.q. Surinaamse als van Nederlandse zijde;
b) het uitgesproken incidenteel karakter van vele, zo niet de meeste der ondernomen culturele werkzaamheden;
c) het gemis aan systematiek bij de subsidiëring van allerlei culturele instellingen in de drie Rijksdelen;
d) het ontbreken van inzicht in de budgetaire implicatie van een goedgerichte culturele samenwerking en uitwisseling;
e) het geheel ontbreken van samenwerking op Regeringsniveau bij het beleid inzake culturele uitwisseling, ook met die landen welke binnen de voor onze overzeese Rijksdelen belangrijke sfeer liggen, met name de latijns Amerikaanse en Caraïbische landen.

Van bovenstaande premisses uitgaande kwam men logischerwijze tot de instelling van een centrale Koninkrijksraad op grond van het tover-artikel 37 van ons Statuut, waarin de mogelijkheid geschapen werd tot het instellen van een bijzonder orgaan ter behartiging van de gemeenschappelijke culturele belangen.

De spontane en gunstige reactie op deze Antilliaanse en Surinaamse conceptie belicht wel het vacuum dat tot nu toe bestond. Behoudens onvoorziene omstandigheden is het te verwachten dat de Koninkrijksraad tegen het einde van dit jaar (1960) zal worden geïnstalleerd.

De Sticusa, die de laatste tien jaren, enthousiast, kundig en begrijpend tegenover de vele culturele problemen der Rijksdelen stond, zal ook in de nieuwe organisatie een belangrijke rol spelen. Zijn ervaring op dit terrein zal ten dienste komen van de Raad. Het centrale secretariaat, in het prachtige en stijlvolle gebouw aan de Amsterdamse Viottastraat, zal dan ook het trefpunt blijven en het hart dat stuwkracht levert aan de samenwerking.

Hoe nuttig dit is, blijkt o.m. reeds uit de recente, wekelijkse televisieuitzendingen in samenwerking met de N.T.S. en de Wereldomroep en Sticusa. Niemand zal het belang ontkennen van geregeld contact met het wel en wee van Nederland via het televisiescherm. Niet alleen als tegenwicht tegen de overwegend 'vreemde' programma's, maar positief en primair als middel om eens eindelijk het Koninkrijk in de huiskamers tot in de verste hoeken van het land te brengen en hierdoor de Rijkseenheid van prachtig woordenspel tot levende werkelijkheid te maken. Beide regeringen realiseren zich dit ten volle. Daarom is het te verwachten dat de op bescheiden voet begonnen uitzendingen langzamerhand verder zullen uitgroeien tot geregelde toneelstukken, documentaires e.d. Is in verband hiermede de verwachting dat binnen enkele jaren de Antillen een eigen Koninkrijks-televisie zullen bezitten, ons en omliggende landen dagelijks in contact met elkaar brengende, slechts een wensdroom? Wij geloven van niet, doch achten dit daarentegen een realiteit binnen niet al te ver verschiet.

Er is nog zoveel te doen! De wil is er om dit alles te doen. In nauwe samenwerking in de Antillen en binnen het Koninkrijk zal er ook veel gedaan kunnen worden.

Willemstad, oktober 1960.

LUIS H. DAAL

ONTMOETINGEN MET HET BOEK IN CURAÇAO'S VERLEDEN

Openingsrede van de Boekenweek Curaçao 1960

Weinig heb ik kunnen vermoeden dat ik op mijn geboorte-eiland en in het kader van een boekenweek als uitgangspunt van een causerie zou gaan kiezen juist de woorden, die ik jaren geleden in Madrid heb gebruikt om een lezing over verspreiding van cultuur te besluiten. Ik zei toen namelijk dat ik mij in Spanje beschouwde als te leven tussen twee zeeën in, met name de Atlantische Oceaan, de zee van het ongewisse, van het avontuur, en de Middellandse Zee, de zee der oude culturen. Tussen deze zeeën in heb ik, veilig genesteld in de schoot van het Oude Iberia, mij gelaafd aan de bron van een oude beschaving, die de geest verruimt en het hart ontvankelijk maakt voor de vonk der liefde en van het begrip.

Men denke niet dat dit vage beeldspraak is, zonder de ondergrond der realiteit. Voor Columbus en andere ontdekkingsreizigers na hem, is de Atlantische Oceaan immers geweest: de zee van het onbekende, de zee van de machtige zuilen van Hercules die, met hun gebiedende opschrift 'Non plus ultra' waarschuwden niet verder te gaan, terwijl de Middellandse Zee – symbool en werkelijkheid van kennis en zekerheid, van menselijk contact en verruiming van inzicht, cultuur en handel – juist noodde en lonkte ...

Wie zou durven ontkennen dat er een onweerstaanbare bekoring uitgaat van landen om de Middellandse Zee, bakermat van de westerse beschaving, die deze 'Mare Nostrum' zoals de oude Romeinen haar noemden, bestempelt tot de Zee der Cultuur bij uitstek?

Als haast iedere vergelijking gaat ook deze ergens mank, maar men zou kunnen stellen dat ook onze contreien hun 'Mare Nostrum', hun Middellandse Zee, kennen. Grillig van vorm en weids van geest en omvang ligt zij voor ons: de Caraïbische Zee, ook wel genoemd de Zee der Antillen.

Men zou van mening kunnen verschillen omtrent de graad van overeenkomst, men kan nimmer ontkennen dat zich in de loop der jaren een actieve uitwisseling van cultuur heeft voltrokken over de wateren van de Caraïbische Zee, dezelfde die, eeuwen her, de kust heeft bespoeld van het land der oude Azteken met hun boeiende geschiedenis en beschaving.

Als wij bij de historische feiten stil staan, dan worden wij, enerzijds, met trots – stille, waardige trots – vervuld; aan de andere kant kunnen wij slechts met moeite het schaamrood tegenhouden als wij beseffen dat de loop der jaren, op dit gebied, eerder een teruggang heeft betekend dan een gestadige groei zoals, redelijkerwijs gesproken, te verwachten zou zijn geweest.

Ons eilandje, Curaçao, heeft namelijk een zeer belangrijke rol gespeeld in de cultuurspreiding waarvan ik zo net heb gewaagd. Curaçao is – beseffen wij, de landskinderen, dit wel voldoende? – cultuurcentrum geweest voor heel spaanssprekend Zuid-Amerika. Deze rol, die ons eiland indertijd op een waardige en doeltreffende wijze heeft vervuld, heeft ons, m.i., ook een verplichting opgelegd, een verplichting die wij, hélaas, niet of niet voldoende zijn nagekomen. Wij hebben het vertrouwen van toen niet volledig of niet voldoende gehonoreerd en, hoe onprettig voor ons ook, dit mag toch wel gezegd worden in het kader van een boekenweek.

De rol die Curaçao zich toen heeft aangemeten, betrof *het terrein van het boek*, het boek in absolute zin zowel als in een zuiver materieel-technische zin. Op Curaçao werden boeken gedrukt voor een groot deel van Zuid-Amerika. Curaçao durfde het toen aan om drukwerken te verzorgen, die ons nu, jaren later, nóg vervullen met bewondering. Boeken op allerlei gebied, van muziekschrift tot novellen, wetenschappelijke verhandelingen, geïllustreerde week- en maandbladen, economische beschouwingen, minnedicht en herdrukken toe, hebben hun weg gevonden *van* ons dorre eiland *naar* de volken van het vasteland, voor wie, in culturele zin, dat dorre eiland benoorden de kust van Venezuela dan toch een oase kon worden genoemd. Van Curaçao is dus cultuur uitgegaan, Curaçao is cultuur- en kennisverspreider geweest, jaren lang.

In dit verband is het misschien aardig hierbij aan te tekenen, dat één gedachte mij nooit heeft losgelaten sinds ik, als jongeman van zestien jaar, voor het eerst het boek *Del Curaçao que se va* van onze eilandgenoot John de Pool onder ogen kreeg. Strikt

genomen, dient deze titel in het Nederlands te luiden: *Van het verdwijnend Curaçao;* dit zou taalkundig juist zijn. Maar wie verklaart mij nu de reden – taal, geest en mystiek zijn nauw met elkaar verweven – waarom ik, die toen een zeer elementaire en begrensde kennis van Spaans bezat, prompt deze titel, voor mijzelf, vertaalde: *'Van Curaçao gaat het uit'*, in de zin dat er iets uit gaat van Curaçao. Deze vrijheid is taalkundig niet te verantwoorden en toch ... men zou het hebben *kúnnen* zeggen: *'Del Curaçao es que se va ...'*

Wij kunnen in 1960 slechts betreuren dat ons Antilliaanse volk, blijkbaar, nimmer interesse heeft gehad voor zijn eigen cultuurgeschiedenis en vaak, ik zou haast zeggen, *moorddadig* met bronnen en documenten is omgesprongen. Voor de algemene geschiedenis van deze eilanden – ieder afzonderlijk zo trots op zijn zelfstandigheid en eigen bestaan – ware het te verkiezen geweest indien wij minder roekeloos en onverschillig met zoveel bronnen zouden zijn omgegaan.

De wordingsgeschiedenis van het boek op Curaçao is moeilijk na te gaan, althans op een geordende en wetenschappelijk verantwoorde wijze, omdat zich zoveel hiaten voordoen dat het haast ondoenlijk is. Verbeeldingskracht is zeker nodig om, thans, deze leemten te vullen. Toch vertrouw ik erop dat ter zake deskundige mensen – ik denk bij voorbeeld aan onze jeugdige en dynamisch aangelegde bibliothecaressen, de dames Daphne Labega en Rose Marie de Paula en anderen, die zich met de geschiedenis van deze eilanden bezig houden – gaandeweg voor het nageslacht die geschiedenis zullen weten op te tekenen en haar zoveel mogelijk zullen weten te verluchten met bewijsstukken, die, wellicht, nog bij particulieren te krijgen zijn.

In de loop van zijn soms woelige bestaan, heeft Curaçao vele drukkerijen gekend. Geen boek – in de moderne betekenis – zonder een drukkerij. Het past dan ook hieromtrent het een en ander te zeggen. Een ontmoeting met het boek in Curaçao's verleden is, welhaast, niet mogelijk zonder kennismaking met het drukkerijwezen op dit eiland.

Curaçao's eerste drukkerij heeft, in zijn moderne gedaante, veel gedaan voor het boek. De Curaçaosche Courant (Drukkerij) is, bovendien, op bijzonder innige wijze verbonden met deze Boekenweek 1960. Zij is de drukster van het programmaboekje van ons boekenfeest.

Lichten wij, in de goede betekenis van de uitdrukking, de

doopceel van de Drukkerij De Curaçaosche Courant, die nu staat aan de William Leestraat, dan zien wij dat deze oudste drukkerij van Curaçao, hier in 1812 ontstaat, een rampjaar voor Caracas, de hoofdstad van Venezuela. Als gevolg van een natuurramp, een aardbeving, vestigt zich hier de Schot William Lee, die in Caracas een drukkerij heeft gehad, die bij die aardbeving verloren is gegaan.

Het is interessant te memoreren dat deze eerste versie van de tegenwoordige drukkerij heeft gestaan in de Herenstraat, op de bovenverdieping van wat nu de Ritz Soda Fountain is. De drukkerij was nogal honkvast, omdat zij pas 117 jaren later verhuisd is naar één der gebouwen bij de wallen achter de protestantse kerk in Fort Amsterdam. In 1950 heeft men het moderne en uitstekend geoutilleerde gebouw aan de inmiddels naar William Lee genoemde straat betrokken.

Men kan zich het grote evenement voorstellen: de verschijning in 1812 van het eerste op Curaçao zelf verzorgde drukwerk, met name het eerste nummer van de toen nog *The Curaçao Gazette and Commercial Advertiser* genoemde krant van William Lee.

Pas in 1843, dus 31 volle jaren daarná, zou Curaçao een tweede drukkerij rijk worden. Gek, voor onze verwachtingen althans, is dat die drukkerij niet in de stad is gekomen, maar ver buiten haar grenzen, op Barber. Deze tweede drukkerij is geworden de eerste van het Vicariaat, gesticht door Mgr. Niewindt.

Nu dringt zich onmiddellijk de vraag op of Monseigneur Niewindt niet eerder een drukkerijtje, hoe bescheiden dan ook, moet hebben gehad. Immers, in *1825* verschijnt er van zijn hand een catechismus, die de christelijke leer in de landstaal brengt. De eerste joodse catechismus (J.H.M. Chumaceiro) is van veel later, gevolgd door *Sendero de la fe* van M. N. Nathan in 1911.

Het staat vast dat de roomse catechismus – primitief van druk – op het eiland zelf is gedrukt. Bij Lee soms? Dit is een open vraag, die waarschijnlijk nimmer beantwoord zal (kunnen) worden omdat men toen al de slechte gewoonte had drukkerij, uitgever en datum niet op de boeken e.d. te vermelden.

Van de bescheiden pers, die het geval van Barber moet zijn geweest, rolden al spoedig de eerste exemplaren school- en kerkboeken. In de loop der jaren zou deze drukkerij – laat ik zeggen in haar tweede lezing – uitgroeien tot een van de best geoutilleerde van het eiland, waar dag- en weekbladen alsmede andere belangrijke drukwerken verzorgd werden.

Ongelukkig genoeg is geen spoor meer te bekennen van drukwerken van deze drukkerij afkomstig, behalve dan de catechismus waarvan er zo net sprake is geweest, en waarvan één exemplaar nog in het archief van het Vicariaat, thans Bisdom, berust.

De drukkerij van het Vicariaat, later PAULUSDRUKKERIJ geheten, heeft onnoemelijk veel werken in de landstaal gedrukt en soms ook wel uitgegeven en is, in verband daarmee, van belang in het kader van het boek in Curaçao's verleden.

De drukkerij, echter, die ons eiland vermaardheid in het buitenland, in de eerste plaats in Zuid-Amerika, heeft bezorgd, is de drukkerij van de firma AGUSTÍN BETHENCOURT E HIJOS. Deze firma is het geweest, die, feitelijk, Curaçao heeft gemaakt tot cultuurcentrum, van waaruit het boek zijn weg vond naar de meeste landen van Zuid-Amerika. Hoe ongeloofwaardig dit moge klinken, Venezuela, Colombia, Cuba, Mexico, Chili, Argentinië en andere landen zijn jarenlang afhankelijk geweest van Curaçao voor wat hun boeken en ander drukwerk betreft.

Ook op het gebied van het boek vinden wij weer parallellen met de tijd waarin Curaçao, thans een dor eiland en dorstige woestenij zou men haast kunnen zeggen, de korenschuur is geweest van de Spaanse nederzettingen in Zuid-Amerika: mais, groenten, vruchten, hout, schapen, geiten en koeien werden door Curaçao *uitgevoerd*. De tijden zijn veranderd en Curaçao ziet zich genoodzaakt in zijn eerste levensbehoeften te voorzien door etenswaren *in te voeren*.

In september 1960 zal het 100 jaar geleden zijn dat Agustín Bethencourt, Spanjaard afkomstig van de Kanarische Eilanden, op Curaçao is aangekomen. Zijn drukkerij ontstond pas enkele jaren later. Bethencourt is, eigenlijk, per toeval hier gekomen; van een bewust immigreren is dus geen sprake geweest. In Venezuela waar hij als vele van zijn landgenoten aankwam, wilde het na jaren maar niet naar zijn zin vlotten en, ten einde raad, besloot hij terug te keren naar zijn geboorte-eiland. In Willemstad heeft hij op scheepsgelegenheid moeten wachten en van zijn oponthoud hier heeft hij, actief en slagvaardig als hij was, gebruik gemaakt om te beginnen, eerst, met een zaak en muzieklessen, later, met een boekhandel, die spoedig een eigen drukkerij had.

De drukpers en andere drukkerijoutillage liet hij uit de Verenigde Staten komen en aanvullen met materiaal dat hij had betrokken van de oude, dus eerste, Drukkerij van het Vicariaat.

Jammer is dat men bij een poging een nauwkeurige lijst samen te stellen van wat er al zo door Bethencourt en Zonen op ons eiland is gedrukt, spoedig vastloopt tegen wat ik zou willen noemen de muur der slordigheid en gebrek aan interesse om oude dingen, die van culturele waarde zijn, te bewaren. De firma Bethencourt, die nu nog bestaat, heeft zelf zo goed als niets meer van wat vroeger bij haar is gedrukt en/of uitgegeven.

Het enige kleinood, relikwie zou men het haast kunnen noemen, is een receptenboek van eind vorige eeuw, waar Mevrouw de Weduwe van Ricardo Bethencourt erg zuinig op is. Bij andere bibliofielen, onder wie de heer S. A. L. Maduro, heb ik nog het een en ander kunnen vinden. Met zijn toestemming worden dan ook boeken, boekjes en andere geschriften uit zijn verzameling ten toon gesteld naast werken, die de Openbare Leeszaal zelf bezit.

De Bethencourts, vader Agustín en vier zonen: Agustín, Miguel, Rafael en Pascual, begonnen hun zaak in het pand dat nu staat op de hoek van het Helfrichplein en de Kerkstraat. Later, toen Ricardo Bethencourt, kleinzoon van de oprichter, het bedrijf in handen kreeg, is men verhuisd naar het pand in de Herenstraat, dat de firma nu nog heeft.

Het heengaan van Agustín Bethencourt senior, op 14 juni 1885, is de dood geweest van een vooraanstaand man, van een hoogstaande en beminde figuur, waar heel Curaçao om heeft gerouwd, zoals blijkt uit krantenberichten uit die dagen. Getuigenis hiervan vinden wij ook in een gedenkboekje dat bij die gelegenheid is uitgegeven onder de titel *Corona Fúnebre* (Rouwkrans). Een gehavend maar daarom niet minder zorgvuldig en liefdevol bewaard exemplaar hiervan is, mij door de heer S. A. L. Maduro in bruikleen afgestaan.

De vele eigenschappen, die de heer Bethencourt als mens, als kunstenaar, als ondernemend zakenman, als vriend hebben gesierd, worden in dit boekje belicht. De hierin opgenomen monografieën worden gesigneerd, o.m. door Dr. Capriles, L. M. Díaz, Victor Antonio Zerpa, A. Braschi, José Serrano, J. Quintero, terwijl de dichter Joseph S. Corsen in een sonnet uiting geeft aan zijn gevoelens van medeleven.

Van bijzondere betekenis voor het culturele leven op Curaçao is geweest het initiatief van Bethencourt, in 1868 genomen, om een 'muziekwinkel' (Almacén de Música) in te richten. Hierbij werden verkrijgbaar gesteld muziekstukken uit het buitenland alsmede partituren door hem zelf gedrukt en uitgegeven. Maar

niet alléén tot het uitgeven en verkopen van muziekpartituren heeft Bethencourt zich beperkt. Hij is bijzonder actief geweest in het stimuleren van jonge mensen die zich aangetrokken voelden tot de muziek. Met de heer Carl Fensohn – mijn jeugdgenoten en mij nog persoonlijk bekend – richtte Bethencourt hier een strijkkwartet op, welk voorbeeld spoedig navolging vond.

In het voorwoord waarmee Bethencourt zelf de catalogus (vierde editie, 1877) van zijn Muziekwinkel inleidt, schrijft hij: "nuestro almacén de música no tan sólo ha sido útil a Curaçao, sino a muchos pueblos de las Repúblicas y de las Antillas vecinas, en donde se notan los grandes progresos que se hacen en el bello arte de Euterpe". (Onze muziekwinkel is niet alléén nuttig gebleken voor Curaçao, maar ook voor vele nabuurlanden, Republieken en Antillen, waar de grote vooruitgang, die men maakt op het gebied van de schone kunst van Euterpe, duidelijk merkbaar is).

Grote bekendheid heeft in zijn dagen gehad het door Bethencourt uitgegeven *Boletín de la Librería*. Dit veertiendaagse bulletin van zijn boekhandel was bedoeld als officieel orgaan van de uitgeverij. Hiervan wordt gezegd, dat het graag gelezen werd op Curaçao zowel als in het buitenland. Door Bethencourt is hiermee de grondslag gelegd voor de dagbladpers. Jaren later is, immers, uit deze *Boletín de la Librería*, Curaçao's eerste dagblad, *Boletín Comercial* voortgekomen, nadat het eerst een tijdlang (1897–1908) als *Diario del Comercio* bekend heeft gestaan.

Na het te hebben gehad over Bethencourt, dringt zich als vanzelfsprekend de naam van Douwe Zalm aan ons op. Zalm is, n.l., een leerling geweest van Bethencourt. Ook heeft hij een tijdje gewerkt bij Cornelis Gorsira, eigenaar van de Drukkerij De Curaçaosche Courant. Douwe Zalm is ook de man die een omwenteling teweeg brengt in het drukkerijwezen op Curaçao, een omwenteling, die van zeer veel en zeer gunstige invloed is geweest op de productie en verspreiding van het boek.

Hij bestaat het namelijk om te beginnen met de mechanisatie van het bedrijf, eerst de toenmalige TIPOGRAFÍA AMERICANA, en toen, in 1928, door samen met Jorge B. Suares en Gilberto Z. de Jongh de TIPOGRAFÍA ELÉCTRICA op te richten, Curaçao's eerste drukkerij met electrisch-aangedreven drukpersen en andere outillage.

Zijn 'thuisdrukkerijtje' heeft hij echter nimmer van de hand gedaan. Zo kon het gebeuren dat hij, toen hij zich in 1934 terug-

trok uit de Tipografía Eléctrica, 'thuis' zich kon blijven bezig houden met het drukken van tijdschriften, boekjes en ander handelsdrukwerk.

Ook de Tipografía Eléctrica (later EDICIONES POPULARES) heeft zich verdienstelijk gemaakt voor het boek op Curaçao. Bij deze drukkerij zijn, behalve twee dagbladen (*La Prensa* en de *Beurs- en Nieuwsberichten* in zijn beginperiode), ook boeken en tijdschriften (o.m. *De Passaat*) verzorgd. De op electrische kracht lopende drukpersen en outillage hebben, in een tijd toen andere plaatselijke drukkerijen dit nog niet konden, het mogelijk gemaakt niet alléén boeken te drukken maar ook schoolschriften en gelinieerd boekhoudmateriaal te leveren aan scholen en plaatselijke handel.

Tot slot dient vermeld te worden het werk dat op het terrein van het boek gepresteerd is door een andere drukkerij, met name die van het Jongensweeshuis SCHERPENHEUVEL, sinds enkele jaren bekend als het Internaat Scherpenheuvel. Vele boeken zijn, vooral in de laatste vijftien à twintig jaar, van de persen van Scherpenheuvel gekomen. Aan het hoofd van dit zeer goed geoutilleerde bedrijf staat een kundige vakman, Frater Auxentius, die zich met liefde wijdt aan het vak.

Niet iedereen zal het met mij eens zijn, maar de hoop is gegrond dat er velen zullen zijn onder mijn toehoorders, die mijn mening kunnen delen als ik zeg dat ik hou van '*oude vrienden, oude wijn en oude boeken*'. Geen van de drie ligt voor het opscheppen; hun behoud is niet altijd gemakkelijk.

Van de vele boeken, die op Curaçao zijn gedrukt sinds de persen van de eerste drukkerij hier zijn begonnen te draaien, zijn maar een paar achterhaald, vaak in een deerniswekkende toestand. Over het algemeen vindt 'men' dat die oude spullen, rommel, maar het huis uit moeten, met het gevolg dat wij nu zitten zonder bewijsstukken ter staving van een oude, vervaagde cultuurtoestand van uiting en beleving op ons eiland, een cultureel leven dat ons eigenlijk met trots dient te vervullen.

De activiteiten ontplooid door de Drukkerij van Bethencourt en die van het Vicariaat; de Imprenta del Comercio,de Imprenta Internacional, Douwe Zalm, Drukkerij Scherpenheuvel, Tipografía Eléctrica (Ediciones Populares) en Tipografía Americana zijn evenzovele stimulansen voor ons cultureel leven. In hoeverre

dit, in wezen, het geval is, is nog een open vraag. Ik kan alleen maar hopen dat deze vraag op positieve wijze beantwoord zal kunnen worden door een van de sprekers die, over een jaar, vanaf deze plaats het woord tot u zal richten bij de opening van de Boekenweek 1961.

Gelukkig omvatten de oude boeken en drukwerken die nog achterhaald zijn, een keur van onderwerpen. Hierdoor is een inzicht te verkrijgen van wat er al zo op dit gebied is gedaan vroeger. De onderwerpen van deze drukwerken vormen de verscheidenheid zelve. Van godsdienstige verhandelingen (joods, protestants en rooms) tot een leerboekje voor de quadrille (dans) toe, bestrijken deze werken; bijbeltekstverklaringen in het Engels, *Eenige mededeelingen aan allen die belangstelden in den bazaar, ten voordeele van het Protestantsche Weesfonds te Curaçao,* het Eeuwfeest van Bolívar, een overlijdingsgedenkboek, een praatje over het aanroepen van heiligen, minnedichten, beknopte spraakkunst van het papiamento, een joodse catechismus, oeuvres van polemische aard, een verslag van een Colombiaanse Consul op Curaçao aan zijn Minister van Buitenlandse Zaken, een toeristengids van Curaçao, novellen en romans, enz.

Zij zijn gesteld in het Papiamento, Nederlands, Engels en Spaans, de vier meest gangbare talen op ons eiland, toen en nu.

Het zou ondoenlijk zijn zelfs de weinige boeken, die wij in Curaçao's verleden nog *levend* tegenkomen, uitvoerig te bespreken of er een lijst van op te sommen. Volstaan kan worden met het licht te doen vallen op enkele, naar mijn smaak, interessante werkjes. De rest van de verzameling zullen mijn geachte toehoorders straks zelf kunnen bekijken. Een echte boekenvriend bekijkt liever zelf een boek dan dat hij er over zou moeten horen spreken.

De drie werken waarop mijn keus is gevallen boeien mij en, naar ik hoop, ook anderen, om zeer uiteenlopende redenen. Het ene om zijn typografisch verzorgd voorkomen; het tweede vanwege zijn inhoud en het derde om het pittoreske dat erin te onderkennen valt. De titels zijn: *Compendio de la gramática del papiamento* door N. J. Evertsz, en *De Vrouw uit een practisch, maatschappelijk en zedelijk oogpunt beschouwd,* door W. C. Grünings, en *Staaltjes van eigen bodem – Muestras del propio suelo,* van dezelfde schrijver, niet het minst belangrijk om het feit dat wij te doen hebben met een tweetalige uitgave (Nederlands-Spaans).

In Curaçao's verleden is een ontmoeting met het boek, d.i. het tastbare, het materiële boek, dus, hélaas, niet zo gemakkelijk als dit met het materiële boek mogelijk is in het verleden van andere landen. Onze eilanden hebben tot voor kort de minder goede gewoonte gehad alles wat oud was – oude boeken, oude meubels, manuscripten en muziek – maar weg te doen of hun onderhoud grovelijk te veronachtzamen.

Gelukkig is het echter weer zó dat er toch nog mensen zijn, volbloed Antillianen niet uitgesloten, die het een en ander hebben bewaard, opgetekend, onderzocht en verzameld. Bij de aanvang van de boekenweek 1960 is een woord van waardering en dank, een eresaluut, aan deze mensen, zeker op zijn plaats.

Namen zoals die van Wein Hoyer, Nicolaas van Meeteren, de paters Euwens en Wahlen, die ons zijn voorgegaan in de dood, en onder die nog in leven zijn de heren Mongui (S.A.L.) Maduro en Jossy Maduro alsmede de heer Maurice Nouel, kunnen nimmer door ons vergeten worden. Hun liefde voor het boek, hun warme belangstelling voor de cultuurproducten van eigen bodem, zijn een lichtend voorbeeld voor ons allen.

Moge de boekenweek 1960, die wij hedenavond inluiden er toe bijdragen om onze mede-eilandbewoners bewust te maken van hetgeen er nog voor het boek gedaan *kan en moet worden*. Een volk dat zich de potentiële waarde bewust is van het boek als cultuurdrager, als verspreider van gedachten, inzichten, menselijk vernuft, idealen en kennis van de medemens, zal zeker waken voor de toekomst van het boek.

Hoe zeer moderne middelen van contact – radio, televisie, film, microbibliotheken en hemerotheken, naast verzamelingen van speelplaten – de gemeenschap ook stormenderhand veroveren, het einde van het boek is zeker niet nabij. Het boek zal zich, stellig, weten te handhaven, ondanks alles.

En wellicht om reden dat, de gemakzucht die de mens eigen is ten spijt, er iets ondefinieerbaars uitgaat van het contact met het boek zelve, een bekoring waar moeilijk weerstand aan te bieden is.

Curaçao heeft veel aan het boek te danken. Het boek zelf heeft, voor wat betreft zijn materiële totstandkoming en verspreiding in Zuid-Amerika, vaak erg veel te danken aan Curaçao. In het verleden van dit eiland rijst het boek dan ook op als een obelisk van realiteit, een culturele wegwijzer en gedenksteen, die onze banden met de nabuurlanden uitbeeldt en benadrukt. Wij heb-

ben niet alléén van onze buren ontvangen, maar wij hebben ook gegeven.

Moge dan dat verleden ook de kiem van onze toekomst inhouden, zodat, als de fenix-vogel weleer, ook het boek uit Curaçao's verleden herrijze uit zijn as, opdat de toekomst van ons eiland innig verbonden moge zijn met een briljante toekomst van het boek – niet alléén het boek in zijn absolute en abstracte betekenis, maar ook het boek in materiële, kunsttechnische en zuiver typografische zin.

W. CH. DE LA TRY ELLIS

HISTORISCHE AANTEKENINGEN OMTRENT DE NEDERLANDSE ANTILLEN*

PROCESSEN OVER DE CAPITULATIËN EN HET MAJORAAT – DOOP – HUWELIJK – SLAVERNIJ – ACCULTURATIE EN TRANSCULTURATIE

PROCESSEN OVER DE CAPITULATIËN EN HET MAJORAAT

De naam Columbus roept de gedachte aan twee vermaarde processen wakker; beide lang van duur en met wisselende kansen gevoerd; het ene tegen de Kroon gericht, naar aanleiding van de capitulatiën; het andere voornamelijk tussen afstammelingen van Columbus naar aanleiding van het door hem gestichte majoraat. Volgens de letter der capitulatiën zouden ook onze Benedenwindse eilanden er onder vallen; aan de houding der Kroon is het toe te schrijven dat zulks niet geschied is.

Ferdinand en Isabella hadden aan Columbus vóór zijn eerste reis verschillende privileges toegezegd.

De 28e mei 1493 bevestigden zij die met de woorden:
"E por vos facer bien e merced por la presente vos confirmamos a vos e a los dichos vuestros fijos e descendientes e subcesores uno en pos de otro para siempre jamas los dichos oficios de Almirante del dicho mar oceano e de Viso Rey e Governador de las dichas yslas e tierra firme que aveys fallado e descubierto e de las otras yslas e tierra firme que por vos e por vuestra yndustria se fallaren e descubrieren de aqui adelante en la dicha parte de las Indias ... vos damos tal poder e facultad para que podades como nuestro Viso Rey e Governador usar por vos e por vuestros logar tenientes e alcaldes e alguaciles otros oficiales que para ello pusierdes la jurisdición cevil e criminal ..." (Korte samenvatting: De koningen bevestigen ten gunste van Columbus en van zijn zoons en afstammelingen, de een na de ander voor nu en altijd de ambten van admiraal van de oceaan, onderkoning en gouverneur van de door Columbus ontdekte eilanden en vasteland en van andere eilanden en het vasteland die door zijn werkzaamheid in den vervolge in de Indiën ontdekt mochten worden; als onderkoning en gouverneur mag hij zelf, of door hem aangestelde plaatsvervangers, burgemeesters en andere ambtenaren de burgerlijke en strafrechtspraak uitoefenen.)

Ook andere voorrechten, waaronder financiële, werden hem toegekend.

---

* Voortzetting van de 'Losse aantekeningen omtrent de Nederlandse Antillen' in *Christoffel 2*, 1957, p. 192–197, 233–239, 276–285, 319–329.

Toen buiten hem om aan anderen in 1495 vergunning gegeven werd om in de Indiën ontdekkingen te gaan doen, verzette Columbus zich daar vergeefs tegen. Tijdens woelingen in Santo Domingo vroeg hij om uitzending van een rechtskundige met ervaring voor de uitoefening van de rechtspraak, aangezien het volk zeer ongehoorzaam was (un letrado persona experimentada para ejercer el oficio de la justicia, porque la gente que en la isla estaba, era muy desmandada). Er werd iemand aangewezen, maar het aan Columbus, zijn broers en anderen in Sto. Domingo gerichte document van 21 mei 1499 luidde als volgt: "A vos D. Cristobal Colon, nuestro almirante del mar oceano ... y a vos los hermanos del dicho almirante ... y otras cualesquier personas ... Sepades que enviamos por nuestro gobernador desas islas e tierra firme al comendador Francisco de Bobadilla y es nuestra merced y voluntad que el tiempo que el tuviere por Nos el dicho oficio tenga por Nos y en nuestro nombre las dichas fortalezas, y casas y las otras cosas susodichas." (Korte weergave: Wij zenden, als gouverneur van de eilanden en het vaste land de commandeur Francisco de Bobadilla en het is Onze wil dat gedurende de tijd dat hij voor Ons dat ambt uitoefent, hij voormelde forten, gebouwen en andere zaken voor Ons en in Onze naam in zijn bezit houdt.)

Daar Columbus die slechts om uitzending van iemand voor de rechtsbedeling verzocht had, zich niet in alles naar Bobadilla schikte, nam deze hem gevangen en zond hem in boeien geklonken naar Spanje. Zodra Ferdinand en Isabella echter van Columbus' aankomst hoorden, gelastten zij hem ogenblikkelijk in vrijheid te stellen en ontboden hem aan het hof. Zij waren zeer onder de indruk, toen hij voor hen verscheen en Isabella was zichtbaar ontroerd. Bobadilla werd teruggeroepen en 8 september 1501 gelastten zij aan Columbus en zijn broers alles terug te geven, wat Bobadilla hun ontnomen had.

Columbus werd in de gelegenheid gesteld een vierde reis te ondernemen – welke zijn laatste zou blijken te zijn – maar in de uitoefening van het ambt van gouverneur en in de waardigheid van onderkoning werd hij niet hersteld. Het bleef bij een betuiging van leedwezen aan Columbus in een brief van 14 maart 1502: "de vuestra prisión nos pesó mucho, bien lo vistes vos y lo cognoscieron todos claramente; luego que lo supimos lo mandamos remediar".

In een scherp gestelde brief aan Diego (Columbus' zoon) zette Ferdinand tien jaren later de redenen uiteen waarom Isabella

en hij een gouverneur naar Santo Domingo gezonden hadden, nl. wegens tekortkomingen in het bestuur van Columbus, waardoor een volslagen opstand in Santo Domingo ontstaan was, zodat er geen ander middel overbleef. Ferdinand deelde Diego tevens mede, dat hij, Diego, dit alles nu wist, en drukte hem op het hart voortaan zodanig op te treden, dat de koning niet genoodzaakt zou zijn hem nogmaals dergelijke brieven te schrijven, hetgeen hem nogal zwaar gevallen was wegens de genegenheid die hij Diego toedroeg door de opvoeding welke deze aan het hof genoten had.

Dit laatste sloeg op het feit dat Diego en Hernando in 1498 door Isabella als pages waren aangenomen en na haar dood als pages van de kroonprins Don Juan dienst deden. Die brief was van 23 februari 1512 en Ferdinand schreef het volgende: "vos saveys muy bien que quando la Reyna que santa gloria aya y yo lo enbiamos por governador a esa ysla e a causa del mal recaudo que vuestro padre se dió en ese cargo que vos agora teneys, estava toda alçada y perdida y sin ningun provecho y por esto fué necesario darle al comendador mayor el cargo absoluto para remdiarla porque no avia otro remedio ninguno . . . mucho vos ruego y encargo que de aqui adelente obreys de manera que sea escusado mandaros escrevir yo tales cartas como esta porque por cierto por el amor que a vuestra persona tengo y por la criança que en mi casa recebistes".

Inmiddels was Diego, na vruchteloze pogingen om de privileges terug te krijgen, in 1508 een proces tegen de Kroon begonnen. Het antwoord van de Kroon, voor zover ten deze van belang, kwam op het volgende neer: Volgens de wet van Toledo van 1480 konden ambten waaraan bevoegdheid van rechtsbedeling verbonden was, slechts voor het leven van de benoemde gegeven worden, terwijl van te voren verleende rechten tot het leven van de betrokken personen ingekort werden; bestuurlijke en administratieve bevoegdheden mochten niet krachtens overeenkomst en evenmin ten voordele van vreemdelingen – en Columbus was een vreemdeling – gevestigd worden; hij die een wettelijk recht voor het leven had, moest dit binnen één jaar laten inschrijven, hetgeen in het geval van Columbus niet geschied was.

Bedoelde wetten van Castilië strekten zich ook uit tot de later aan de Kroon gevoegde Indiën: "Por la ley de Toledo fecha en en año de ochenta (1480) está dispuesto que ningun oficio que tenga admynistración de justicia no se pueda dar perpetuamente y los dados hasta entonces los hace de por vida . . . los oficios de la governanción e admynistración no pudiesen aver ny obtener por via de contrato . . . que a onbres estrajeros no naturales ny vecinos no se den los dichos oficios . . . las dichas leyes de Castilia que antes estavan fechas se estendían y estienden à las tierras de ynfieles que despues de fechas las leyes se adquieren e ganan de nuevo como a estas tierras de las Indias . . . que pues el dicho don Christoval Co-

lon era estrajero no natural ny vecino ... quel que tuviera merced alguna de juro e de por vida dentro de un año la asyente en los libros e sy aquel pasare syn la asentar, sea perdida; pues aquí claro está que esta merced nunca se asentó."

Een ander zeer betwist punt was de betekenis en strekking van de uitdrukking: 'por vos e por vuestra yndustria'. Werd door de fiscaal als vertegenwoordiger van de Kroon betoogd, dat bedoeld was werkzaamheid van Columbus persoonlijk en van personen die op zijn last of vanwege hem ontdekkingstochten ondernamen, de erfgenamen van Columbus verdedigden een veel ruimere interpretatie, nl. "si esta ignorancia de navegación y tierras es certisimo que en España avia y oviera salvo por el almirante, quien dubda sino lo que se descubre y descubrira en aquellas partes es por yndustria que dió especialmente que aun en cosas menos ignotas el que da el principio y ardides es avido por principal causa del effecto". (Indien het absoluut zeker is dat er in Spanje zulke onbekendheid wat betreft navigatie en landen bestond en, ware het niet voor de admiraal, nog zou bestaan, wie twijfelt er aan of wat er in die streken ontdekt wordt en ontdekt zal worden aan zijn werkzaamheid te danken is, daar zelfs bij minder onbekende zaken, hij die er een aanvang mee maakt, wegens zijn schranderheid beschouwd wordt als de voornaamste oorzaak van het gevolg.)

Na de dood van Diego, zette zijn weduwe Doña Maria de Toledo, die zich 'la desdichada Virreyna' (de ongelukkige onderkoningin) noemde, het proces voort. Hun zoon Luis heropende meer dan eens het proces, en reeds genomen beslissingen en getroffen schikkingen werden herzien, hetgeen voortduurde tot december 1563. Sinds de eerste akte van verzet van Columbus was toen reeds twee derde van een eeuw verstreken! Met financiële offers en erfelijke titels is de zaak tenslotte geregeld. Van onderkoning, bestuur, rechtsmacht, erfelijk dan wel voor het leven, was er geen sprake meer.

De erven Columbus genoten enige jaren rust totdat in 1578 opnieuw strijd ontbrandde en wel over het Majoraat.

Het MAJORAAT wordt in de latere Middeleeuwen in Spanje aangetroffen en komt in zoverre met het fideicommis overeen, dat door de stichter goederen onvervreemdbaar verklaard worden en dat de bezwaarde slechts het genot er van heeft. Het verschil met het fideicommis is vooral hierin gelegen, dat bij opvolging

telkens slechts één persoon het genot heeft, en wel de eerstgeborene, daarna de eerstgeborene uit die eerstgeborene voortgekomen, en zo vervolgens in de nederdalende linie, als regel met voorkeur van mannen uit mannen voortgekomen, met dien verstande dat slechts bij ontbreken van mannelijk oir vrouwen aan de beurt komen.

Escriche: 'Diccionario de Legislación y Jurisprudencia' omschrijft dit instituut aldus: "El Derecho de suceder en los bienes vinculados esto es en los bienes sujetos al perpetuo dominio en alguna familia con prohibicion de enajenar. Esta palabra viene de las latinas major natu, porque el derecho de suceder suele pasar de primogenito en primogenito por orden sucesivo." En de 'Diccionario de la lengua española' van de Real Academia Español, zegt hieromtrent: "Tiene por objeto perpetuar en la familia la propiedad de ciertos bienes con arreglo á las condiciones que se dicten al establecerlo ó a falta de ellas por las prescritas por la ley."

Op 23 april 1497 gaven de koningen Columbus vergunning om een majoraat te stichten, 22 februari 1498, enige tijd vóór zijn derde uitreis, tekende hij een testament waarbij hij dit in het leven riep. Bij besluit van 28 september 1501 werd de instelling door de koningen bekrachtigd. In zijn testament van 19 mei 1506 (daags vóór zijn dood) verklaarde Columbus echter dat hij in 1502 bij zijn vertrek uit Spanje het majoraat gevestigd had: "Cuando partí de España en el año de quinientos e dos yo fice una ordenanza e mayorazgo de mis bienes." Deze tegenstrijdigheid heeft vele pennen in beweging gebracht.

De desbetreffende beschikking, voor zover ten deze van belang, luidt: "Que haya de suceder a mi Don Diego mi hijo y si del dispusiere Nuestro Señor antes que el hobiese hijos que ende suceda D. Fernando mi hijo y si del dispusiere Nuestro Señor sin que hobiese hijo o yo hobiese otro hijo, que suceda D. Bartolomé y ... que suceda D. Diego mi hermano ... y asi de grado en grado perpetuamente para siempre jamás comenzando en D. Diego mi hijo ... y prosigan de hijo en hijo para siempre ... el cual mayorazgo en ninguna manera lo hereda muger ninguna salvo si aquí ni en otro cabo del mundo no se fallase hombre ...." (Vrij weergegeven: Columbus wijst zijn zoon Diego aan, en bij diens overlijden zonder zoons, zijn andere zoon Hernando, en bij diens overlijden zonder zoons dán Columbus' broer Bartolomé en bij diens overlijden zonder zoons, dán Columbus' broer Diego ... en zo van de ene graad op de andere in het oneindige; geen vrouw mag in het majoraat opvolgen, dan alleen in het geval er noch hier, noch ergens ter wereld een man aangetroffen wordt, die kan opvolgen.)

In 1573 overleed de reeds genoemde Luis, zoon van Diego en Doña Maria de Toledo, die zijn vader in het majoraat was opgevolgd, maar wegens polygamie veroordeeld en naar Oran verbannen was. Wettige zoons liet Luis niet na, wel twee wettige

dochters, en zodoende ging het majoraat over op zijn neef Diego, zoon van zijn broer Cristóbal. In 1578 stierf deze Diego kinderloos, waardoor in de uit Columbus voortgekomen mannelijke linie mannelijk oir kwam te ontbreken. Verschillende pretendenten staken toen het hoofd op, terwijl daarna van Italiaanse zijde Don Balthasar Colombo (uit Cuccaro) en Don Bernardo Colombo (uit Coguleto of Cugureo) opdoken.

Behalve tegenstrijdige interpretaties van het, voor wat het onderhavige geval betreft, niet in elk opzicht duidelijke testament, ontstonden er controversen over genealogie, heraldiek en familienaam. Wat aangaat de variërende schrijfwijze: 'Colombo, Colomo, Colom, Colon', werden zelfs bijbelteksten aangevoerd nl. Gen. XVII: 5, "Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram sed appellaberis Abraham"; 15, "Saray uxorem tuam non vocabis Saray sed Saram" (En Uw naam zal voortaan niet zijn Abram, maar zult gij Abraham genoemd worden; Saray Uwe vrouw zult gij niet noemen Saray maar Sara), alsook Act. XIII: 9, "Saulus qui est Paulus" (Saulus die nu Paulus is).

Na allerlei verwikkelingen en incidenten kwam er een uitspraak; er laaiden echter meermalen en ook bij overgangen kwesties op, en er volgden revisies en een hernieuwd onderzoek, totdat er tenslotte in 1793 een einde kwam aan deze langgerekte processen. Een daarna ingesteld beroep werd verworpen.

Ook in dit geval werd het adagium bewaarheid: "Rei publicae interest ut sit finis litium" (Het is een landsbelang dat processen beëindigd worden).

DOOP

Paus Alexander VI heeft de koningen van Castilië de verplichting opgelegd, voor de kerstening van de pas ontdekte landen zorg te dragen. Onder de priesters, die naar de nieuwe wereld gezonden waren, ontstond al vrij spoedig verschil van mening over de mate van kennis welke de volwassene hebben moest om tot het Heilig Doopsel toegelaten te worden; de een stelde strengere, de ander lichtere eisen. De bulle 'Altitudo' van Paulus III, van 1 juni 1537, bepaalde onder meer dat iedere volwassene vooraf godsdienstonderricht moest ontvangen; een tijdsduur werd niet voorgeschreven. Bartolomé de las Casas, die in dit opzicht zeer streng was, nam de zaak weer op. Op diens aandringen gaf Karel V op 31 maart 1541 Magister Francisco de Vitoria O.P., te Salamanca, opdracht met de theologen van die universiteit over dit punt te beraadslagen en de door allen getekende

conclusiën in te dienen. (Vos ruego y encargo que ... platiqueis sobre ello con los theologos desa universidad y la resolucion que todos tomaredes la embiareis ... firmada de vuestro nombre e de las personas que heligieredes.) Verwijzende naar oude voorschriften volgens welke catechumenen ten minste twintig dagen (al menos veinte dias) onderricht ontvingen, daarna ondervraagd werden en bovendien moesten verklaren volgens het christelijke geloof en de godsdienst te willen leven (declaran que quieren vivir y perseverar en la fé y religion cristianas), stelden de theologen van Salamanca in hun antwoord van 1 juli 1541 de eis, dat zulke personen niet alleen in de godsdienst, maar ook in de christelijke gebruiken voldoende onderricht moesten zijn (suficientemente instruidos no solo en la doctrina sino en las costumbres cristianas).

In de brief van het jaar 1504 aan Piero Soderini zegt Amerigo Vespucci: "In questa terra ponemo fonte di baptesimo e infinita gente si baptezo e cichiamavano in lor lingua Carabi che vuol dire nomini di gran savidoria." (In dit land plaatsten wij een doopvont en zeer veel mensen lieten zich dopen en zij noemden ons in hun taal Carabi, hetgeen wil zeggen: mannen van grote wijsheid.) Dit besprekende zegt Las Casas dat de christenen, menende een Gode welgevallig offer te brengen, grote heiligschennis bedreven – waaruit blijkt hoe weinig Amerigo en degenen die met hem gingen, van de toediening van de Sacramenten afwisten, van de eerbied die men er voor hebben moest, van de gesteldheid en de geschiktheid welke men moest hebben om ze te ontvangen. (Cometieron aqui los christianos un gran sacrilegio estimando hacer á Dios agradable sacrificio ... de donde parece lo poco que Americo y los que alli iban de la práctica de los sacramentos y la reverencia que se les debían tener y la disposicion e idoneidad que para recibirlos se requería sabían.)

Soortgelijke problemen als in Amerika ontstonden, hadden zich reeds voorgedaan toen de Portugezen omstreeks 1430 in West-Afrika aankwamen. Portugal zond missionarissen en trof regelingen voor onderricht en doop van slaven die uit de Congo en andere plaatsen naar Portugal verscheept werden. Het Episcopaat schreef later voor, dat het onderricht in de taal der slaven moest plaats hebben en verbood het toedienen van de doop zonder voldoende voorbereiding. De inwoners van de Congo "ont une memoire plus qu'ordinaire qui les rend capables d'apprendre vite une langue, de parler le portugais et l'espagnol", leest men in 'L'Ancien Congo, D'après les archives romaines' door Mgr. J. Cuvelier en de Abbé L. Jadin. De slaven werden door de Portugezen dikwijls naar het eiland San Tomé overgebracht, waar de meesten gedoopt werden, soms na slechts een korte voorbereiding wegens gebrek aan tijd, of uit vrees dat zij onder-

weg zouden sterven. Van dat eiland werden velen naar Brazilië, de landen grenzend aan de Caraïbische Zee en de Antillen vervoerd. Dat er aalmoezeniers aan boord van de slavenschepen waren, blijkt uit een klacht van het jaar 1613 dat de betrokken instantie priesters had laten vertrekken met "petits navires au lieu de s'en servir pour l'augmentation du christianisme comme aumôniers des navires négriers". Als bijzonderheid kan nog worden vermeld dat "parmi ces peuples il y a beaucoup de circoncis . . . On peut soupçonner que cette pratique serait venue du royaume du Prêtre Jean" (Ethiopië?).

Nadat de invoer van slaven in Amerika was toegelaten, stelde ook Spanje in 1545 godsdienstig onderricht en doop verplichtend. Wie de beschikking over een slaaf kreeg, moest zorgen dat hij binnen zes maanden in de godsdienst onderricht en gedoopt was, en het was verboden een 'bozaal' te verkopen of te vervreemden zonder aan die verplichtingen voldaan te hebben.

De straffen varieërden tussen een vierde en het geheel van de koopprijs. (Dentro de seis meses tengan cuidado como entrare en su poder de . . . dalle á entender el sacramento del agua del santo bautismo y hacerlo bautizar y cristianar . . . y si alguno que ansi comprare o hubiere en su poder el tal bozal y lo quisiere vender o trocar o enajenar antes de cumplidos los dichos seis meses y no lo hubiere fecho christianar, no lo pueda enajenar.)

Uit verzoeken in 1517 en 1518 uit Santo Domingo afkomstig, om bozalen te mogen invoeren en schepen uit te rusten om hen van de Kaapverdische eilanden en het vasteland van Guinea te gaan halen, blijkt dat met 'bozalen' pas-ingevoerde slaven bedoeld waren, die nog niet in Amerika gediend hadden en evenmin in Spanje gekerstend waren: "hay nezesidad como ia bien a la larga tenemos escrito que V.S. mande dar lizencia general a estas islas en especial a esta y Sn Juan para que puedan traher a ellas bozales" – brief van 22 juni 1517 – en "que a ellas se puedan traer bozales conviene que V.A. nos mande enviar facultad para que desde esta isla se arme para ir por ellos a las islas de Cabo Verde i tierra de Guinea" – brief van 18 januari 1518.

17 juli 1576 schreef de aartsbisschop van Santo Domingo aan de koning dat de 7e dier maand aldaar een synode gehouden was, waarin zich een verschil van mening geopenbaard had omtrent het dopen van bozalen die van Guinea en al die provinciën afkomstig waren. Werd enerzijds betoogd dat zij niet gedoopt mochten worden, voordat zij de christelijke leer kenden en begrip van God hadden, anderzijds werd volgehouden dat velen dan ongedoopt zouden sterven. (En una cossa obo dubda y votos contrarios que unos decian que los voçales que traen de guinea y de todas aquellas probincias no se avian de baptiçar hasta que supiesen la dotrina cristiana y entendiesen que es Dios . . . otros fueron de contraria opinion diciendo q. se morian muchos sin

baptismo.) De aartsbisschop schreef verder, dat zijn voorganger, Alonso de Fuenmayor, bepaald had dat bedoelde personen gedurende dertig dagen onderricht moesten ontvangen; voorts dat hij de synode voorgesteld had de koning te vragen de Paus om de gunst van een apostolische breve hieromtrent te verzoeken. (Nuestro predecesor Alonso de Fuenmayor el qual hiço un canon acerca del baptismo ... que los tengan treinta dias enseñandoles la dotrina ... propuse en el mismo sinodo que lo escriveria a Va. Mag. y le suplicara mandase escrivir a Su Sanctidad sobre este caso pidiendo haga este bien y md a esta isla por su breve apostolico).

De synode, welke 30 juni 1610 te Santo Domingo onder voorzitterschap van aartsbisschop Fray Xroval Rodriquez Xuarez geopend werd, stelde wederom de termijn van dertig dagen vast, voor onderricht van slaven die gedoopt moesten worden.

Toen Curaçao in 1634 op de Spanjaarden veroverd werd, waren de daar wonende indianen "alsamen gansch paeps" (De Laet, 'Jaarlijck Verhaal' IV, blz. 303) en was er op dit eiland een priester, Salvador de Carmona, die als gijzelaar achterbleef na het vertrek van de Spaanse gouverneur Don Lope de Morla (De Laet, blz. 305; Wright, 'Nederlandsche Zeevaarders in de Caraïbische Zee' I, blz. 358).

HUWELIJK

Ten einde een juist inzicht in de huwelijks- en buitenechtelijke verhoudingen in deze streken te krijgen, is het zo niet noodzakelijk, dan wel wenselijk tot het oude Romeinse recht terug te gaan.

'Nuptiae sive matrimonium est viri et mulieris conjunctio individuam consuetudinem vitae continens'. (Het huwelijk is de vereniging van man en vrouw, een algeheel levensgenootschap in zich sluitende.) Het levensgenootschap was ondeelbaar in die zin, dat niemand, man of vrouw, gelijktijdig twee echtgenoten kon hebben. (Neque eadem duobus nupta esse potest neque idem duas uxores habere.)

Het huwelijk was een verbond, een overeenkomst, gesloten tussen twee vrije personen, een zogenaamde 'actus legitimus' (door de wet verordende handeling), die 'conditionem nec diem' (voorwaarde noch termijn) toeliet. Om deze redenen konden slaven geen huwelijk aangaan en evenmin een vrije man met een slavin. (Inter servos et liberos matrimonium contrahi non potest, contubernium [tentgenootschap, samenleving] potest.) Het huwelijk bevatte een sacraal, een ethisch, een sociaal, alsmede een natuurlijk element, en daarnaast stond ook het staatsbelang.

Keizer Augustus verbood het huwelijk van personen van zekere rang of stand of waardigheid met vrouwen van bepaalde sociale lagen, doch voerde voor zulke gevallen het concubinaat in. (Quas personas per hanc

legem uxores habere non licet, concubinas habere jus esto.) Naar het voorbeeld van het huwelijk was deze verhouding monogynisch (nl. één man en één vrouw) en op voortduring gericht, ofschoon, evenals trouwens het huwelijk zelf, niet onverbrekelijk. De man en de vrouw moesten beide ongetrouwd zijn. (Eo tempore quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest.) De concubine werd op deze wijze onderscheiden van andere sekssegenoten die buitenechtelijke relaties onderhielden. De uit het concubinaat geboren kinderen werden 'liberi naturales' (natuurlijke kinderen) genoemd. Is het huwelijk de vervolmaking van de in de natuur van de mens liggende vorm van vereniging, bij het concubinaat bestond er een zekere op de natuur berustende, niet ritueel geconstitueerde agamistische band. Het sacrale, het ethische en het sociale element vielen uit.

Mesalliances en door hem ongewenst geachte maatschappelijke verhoudingen willende tegengaan, stelde keizer Augustus regels voor het concubinaat vast; door de erfrechtsregeling van keizer Justinianus werd de reeds op de wet gegronde positie verstevigd. Andere onwettige kinderen werden aangeduid als 'adulterini' (overspelige), 'incestuosi' (bloedschendige), of 'vulgo quaesiti' (zonder bekende vader). Later ontstond het begrip 'sacrilegi' (met schending van heilige geloften verwekt of ontvangen) welke groep uitviel in landen die de Hervorming hadden aanvaard.

Het weer aanvaarden van het vrijwel in onbruik en vergetelheid geraakte Romeinse recht bracht weliswaar in zekere opzichten eenheid in het verbrokkelde en niet gecodificeerde middeleeuwse recht, doch vestigde tevens de aandacht op het familierecht van het oude Rome, dat niet op christelijke grondslagen was opgetrokken.

De Renaissance, de herleefde beoefening van de oud-Griekse en oud-Romeinse kunst en literatuur, kwam ongetwijfeld de cultuur ten goede, doch van sommige uitingen die *godsdienstvervlakkende en zinnenstrelende* kenmerken vertoonden, ging gaandeweg een paganiserende invloed uit.

Het anthropocentrische humanisme dat de menselijke waardigheid ten volle wilde belichten en de waarde van de mens wilde laten uitkomen, bracht vertakkingen voort, die door te zeer de nadruk op de zelfontplooiing van de mens door eigen krachten te leggen, langzamerhand van het godsdienstige standpunt naar het rationalisme overhelden.

De voorafgaande beschouwingen leiden naar het einde van de Middeleeuwen en nu verschijnt de figuur van Columbus. Er zijn er, die de eer der altaren voor hem vragen. Er zijn er, die op ondeugden, listen, fouten, tekortkomingen wijzen. Er zijn er ook, die menen dat, als Columbus uit de eeuwigheid in de tijd kon blikken, hij zijn vereerders en bestrijders zou toeroepen: 'Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.'

Columbus had ook een door hem als weduwnaar verwekte natuurlijke zoon, en voor diens status zijn uit Columbus' testament zelf aanwijzigingen te putten. "E le (D. Diego mi hijo) mando que haya encomendada á Béatriz Enriquez, madre de D. Fernando, mi hijo, que la provea que pueda vivir honestamente

como persona a quien yo soy, en tanto cargo. Y esto se haga por mi descargo de la conciencia porque esto pesa mucho para mi anima. La razón de ello non es licito de la escrebir aqui." (En ik draag hem (D. Diego mijn zoon) op dat hij zich belast met de zorg voor Béatriz Enriquez, de moeder van D. Fernando, mijn zoon, opdat zij naar behoren kan leven, zoals een persoon van mijn stand past. En dit geschiedt ter ontlasting van mijn geweten, want dit drukt zwaar op mijn ziel. Het is niet geoorloofd de reden daarvan hier te vermelden.)

Reeds kort na de ontdekking van de Nieuwe Wereld begonnen Europeanen indiaanse vrouwen en huwbare meisjes, al dan niet onder pressie, als dienstboden in hun woning op te nemen en dikwijls volgde vrij spoedig ongeoorloofd verkeer. Toen dit euvel ('amancebamiento') grotere afmetingen aannam en sommige dier vrouwen voor getrouwd trachtten door te gaan, kwamen de paters Franciskanen er tegen op, en lichtten de gouverneur van Hispaniola hieromtrent in. Deze plaatste de betrokkenen voor het alternatief de indiaanse vrouwen en meisjes die zij als 'mancebas' in hun woning hadden te laten gaan, dan wel indien mogelijk, haar te trouwen. De betrokken heren waren van oordeel "que no les pudo venir mayor tormento, despues de la muerte, que mandallos con ellas casar teniendolo por grandisimo deshonor y afrenta" (dat hun geen groter leed, op de dood na, kon overkomen, dan dat hun bevolen zou worden met haar te trouwen, daar zij het zeer onterend en een schande achtten). Geen uitweg ziende, gingen evenwel verschillenden tot een huwelijk over.

In 1535 kwamen er klachten binnen over 'amancebamiento' in Cubagua (noordkust van Zuid-Amerika), de toenmalige zetel van de parelvisserij. Het koninklijk besluit van 3 augustus 1535 droeg de betrokken autoriteiten op, een onderzoek in te stellen en bij constatering van dergelijke gevallen de mannen aan te zeggen, de vrouwen binnen drie dagen te laten gaan op straffe van een geldboete. (Constandoos que algun vecino tiene por manceba alguna india libre ... le notifiqueis que dentro de tercero dia las deje luego y si no lo cumpliere incurra por ello en pena de ...).

Evenals in het Iberische schiereiland, werd in Amerika herhaaldelijk volgehouden dat buitenechtelijk verkeer op zich zelf zonder bijkomstige of verzwarende omstandigheden geen zonde was (la simple fornicación no es pecado). Van kerkelijke zijde,

krachtig door de Staat gesteund, werd hierop gereageerd en de geestelijkheid kreeg opdracht er op de preekstoel tegen te waarschuwen (los predicadores que en los pulpitos lo declaren y amonesten al pueblo).

Reeds in de instructie aan Ovando van 20 maart 1503, hadden de koningen opgenomen dat de gouverneur en de door hem aangewezen personen, alsmede de kapelaans er voor moesten zorgen, dat de indianen kerkelijk met hun vrouw trouwden: "que el dicho nuestro gobernador y las personas que por el fueren nombradas ... y asi mismo los dichos capellanes procuren como los dichos indios se casen con sus mujeres en haz de la santa Madre Iglesia".

Nadat Karel V toestemming had gegeven om tweehonderd slaven, nl. 100 mannen en 100 vrouwen naar Amerika te vervoeren, deelde de deken van La Concepción in Santo Domingo mede, dat hij hen wilde laten trouwen, maar dat er gevreesd werd, dat zij en later hun kinderen, zouden beweren, vrij te zijn. De koning verwees de autoriteiten naar een oude wet waarin stond: "usaron de luengo tiempo aca y tuvolo por bien la Santa Iglesia que casasen los siervos y siervas en uno" (een oude gewoonte door de kerk goedgekeurd dat slaven en slavinnen met elkaar trouwden). Bij beschikking van 11 mei 1526 beval hij er de hand aan te houden.

In dezelfde zin besliste Karel V op 28 juni 1527, dat, indien slaven en slavinnen met elkaar wilden trouwen, de meester verplicht was zulks toe te laten, maar dat zij daardoor niet vrij konden worden (que por consentir en ello sus amos, no se entiende ser libres sino esclavos).

Vorenstaande koninklijke besluiten konden evenwel niet de onzekerheid en twijfel voorkomen, welke wegens gelijktijdige of opeenvolgende polygamie en polyandrie in de praktijk zouden ontstaan. Voorop moet worden gesteld, dat hier geen sprake was van een Sacrament, maar van verbintenissen volgens heidense gebruiken aangegaan (contracta gentili ritu). Door drie pauselijke constituties, die, ofschoon voor bepaalde landen vastgesteld (pro peculiaribus locis scripta) ook voor andere landen golden (ad alias regiones extenduntur) moesten gerezen moeilijkheden uit de weg geruimd worden.

De constitutie 'Altidudo' van Paulus III, van 1 juni 1537, regelde het geval dat de betrokkene niet met zekerheid wist wie de eerste partner geweest was; dan kon hij uit zijn vrouwen een uitkiezen en met haar trouwen; zelfs al was deze niet gedoopt (unam ex illis accipiant et cum

ea matrimonium contrahant per verba de presenti). Er deden zich ook gevallen voor dat een huwelijk feitelijk of moreel niet kon plaats hebben; bijv. als de betrokkene niet te vinden was, of het met een ander aangelegd had of als er huwelijksbeletselen waren. Stellende dat gebleken was, dat bekeerlingen dikwijls in de echt verbonden werden met de vrouw die zich met hen liet dopen, en dat dikwijls deze niet de eerste vrouw in chronologische volgorde was – tengevolge waarvan priesters en bisschoppen in voor hen pijnlijke twijfel verkeerden – verklaarde (de latere heilige) Pius V bij constitutie 'Romani Pontificis' van 2 augustus 1571, dergelijke huwelijken geldig. (Tam ministri quam episcopi gravissimis scrupulis torquentur estimantes illud non esse verum matrimonium ... ut Indi sicut praemittitur baptizati et in futurum baptizandi cum uxore quae cum ipsis fuerit baptizata et baptizabitur remanere valeant tamquam cum uxore legitima aliis dimissis declaramus matrimoniumque hujusmodi inter eos legitime consistere.) Hetgeen ten opzichte van de polygamie was voorgeschreven, gold eveneens ten opzichte van de polyandrie. De constitutie van Gregorius XIII, dd. 25 januari 1585, 'Populis ac nationibus', handelde over personen van beiderlei kunne die in Angola, Ethiopië en andere plaatsen gevangen genomen, uit hun gezinsverband gerukt, als slaven verkocht en naar verre landen vervoerd waren. Tot het christendom bekeerd, mochten zij, met welke christen ook, een kerkelijk huwelijk aangaan (serius ad fidem conversis ... matrimonia cum quovis fideli contrahere et in facie Ecclesiae solemnizare). De dualiteit van kerkelijk en burgerlijk huwelijk bestond toen nog niet in deze streken.

Welke noodlottige gevolgen de slavernij op het familieleven in West-Indië gehad heeft, blijkt duidelijk uit de volgende aanhalingen: "The forms which family structure has taken in the West Indies as a whole are essentially a product of the peculiar conditions of slavery. To some extent these forms may have been influenced by the fact that the slaves were largely drawn from polygamous groups, but the dominant influence has undoubtedly been that of slavery itself." (F. M. Henriques: 'Family and colour in Jamaica', blz. 103). – "The New World slave trade and the New World slave plantations wrought the destruction of the African family organization and left the slave family in a shambles of confusion, mutual distrust and insecurity. Something remained of the African marriage institution, namely the theory and practice of polygamy. But this remnant was a ruin, for no longer the legalized and controlled polygamy of Africa." (Dom Basil Matthews O.S.B., 'Crisis of the West Indian family,' blz. 20–21). "The patterns of family organization found in St. Thomas today is strongly reminiscent of the conditions prevailing under slavery. Legal marriage and monogamic constancy are not the general rule." (Albert A. Campbell, 'St. Thomas negroes. A study of personality and culture', blz. 41).

Voor wat Curaçao aangaat, betoogt N. van Meeteren in zijn 'Volkskunde van Curaçao', blz. 33 en 121, dat de onwettige verhoudingen inzake huwelijk en familieband gevolgen zijn van het destijds bestaande huwelijksverbod.

Edward Ward die vier jaren onder de Yorubas heeft doorgebracht, "A people who dwell in a portion of southern Nigeria with a relatively short strip of coastline along the Bight of Benin", verklaart in zijn boek

'The Yoruba Husband – Wife Code' blz. 16–17: "Concubines do not count much ... Parents and the friends of the girl do not want her to be ranked as a concubine if she can have a better status. Consequently the girl's people are not slow to cry out against a husband who might want to follow the course. The girl herself is very apt to resent such treatment for the same reason and may give him plenty of trouble in his marital experience if he persists".

SLAVERNIJ

Zowel in de gewijde als in de profane geschiedenis wordt er van slavernij in de grijze oudheid melding gemaakt. Zij was één van de fundamenten van de antieke samenleving (Babylon, Egypte, Griekenland, Rome).

Op de slavenmarkten in Rome werden niet alleen onontwikkelden en ongeletterden, maar ook taalkundigen, paedagogen en gladiatoren te koop aangeboden. Tiro, een slaaf van Cicero was een tachygraaf die zich van een soort snelschrift bediende. Er waren ook landsslaven (servi publici) werkzaam als tempeldienaars, roeiers van de vloot of aan openbare werken verbonden.

In zijn (althans aan hem toegeschreven) 'Dialogus de Oratoribus XXVIII en XXIX' klaagt Tacitus dat, terwijl het kind vroeger door de moeder opgevoed werd (gremio ac sinu matris educabatur), in zijn tijd een pas geboren kind aan een Grieks dienstmeisje, welk ook, werd overgelaten, bij wie de een of andere slaaf uit het aantal zich voegde (nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis). Tacitus wijdt verder uit over de slechte gevolgen van een dergelijke opvoeding samenhangende met de slavernij.

In het Iberische schiereiland was de slavernij een erfenis van de Grieks-Romeinse beschaving. Tijdens de Moorse overheersing werd dit instituut daar beïnvloed door toestanden in Mohammedaanse landen in en om de Middellandse Zee; er waren slavinnen van Oosterse markten en tot de slavenstand gebrachte Spaanse krijgsgevangenen. Later zond Koningin Isabella vijftig uitgezochte Moorse vrouwen aan de Koningin van Napels en dertig aan de Koningin van Portugal als slavinnen ten geschenke. Ook aanzienlijke Spaanse dames werden door haar op deze wijze bedacht.

Toen de Portugese zeevaarders aan de Westkust van Afrika kwamen, kregen zij van de opperhoofden aldaar slaven ten geschenke. De Europese slavenhandel was afhankelijk van de hulp van Afrikaanse inboorlingen. "Both on the Slave Coast and on the Gold Coast the supplying of slaves to the European ships was entirely in the hands of the native Africans" zegt E. Franklin Frazier in zijn: 'Race and culture contacts in the modern world', blz. 150. De Portugezen die – misbruik daargelaten – aan-

geboden slaven kochten, beschouwden zulks als in het eigen belang van de slaaf zelf, die dan, zoals het heette, 'mudava de senhor', van meester verwisselde. Hij stond er dan niet meer aan bloot in handen van kannibalenhorden te vallen, of in uitroeiende oorlogen tussen stammen afgemaakt te worden, doch zou in het Iberische schiereiland onder paternalistisch régime op hoger beschavingsniveau komen en het doopsel kunnen ontvangen. Ondanks deze mooi klinkende theorieën was de slavenhandel zoals deze zich in de praktijk ontwikkeld heeft, een mensonterend bedrijf en ging het vangen en vervoeren van slaven dikwijls met onmenselijke wreedheid gepaard. Père Labat, 'Voyages aux Isles de l'Amerique, 4e partie, Chap V', onderscheidt vier soorten slaven, namelijk: les malfaiteurs, les prisonniers de guerre, les esclaves particuliers des princes, les dérobés qui sont le plus grand nombre. Charles de Rochefort in de 'Natuurlijke en Zedelijke Historie van de Voor-Eylanden van Amerika' kent nog een vijfde groep, namelijk: "zij die gedwongen [zijn] haar te verkopen en haar tot eene eeuwighduerende dienstbaarheyt te begeven, sij en hare kinderen, om den honger te vermijden."

Bij besluit van 26 september 1513 stond de Kroon iedere inwoner van Hispaniola toe een gedoopte slavin, die meer dan drie jaren in Castilië doorgebracht had, als huisbediende te nemen. (A cada vêcino de la dicha Isla Española que quisiere una esclava para el servicio de su casa siendo de las calidades susodichas, cristiana, criada mas de tres años en Castilia y registrandola primeramente.)

Gouverneur Nicolás de Ovando was er tegen dat zwarte slaven naar Hispaniola kwamen, daar zij naar de indianen vluchtten, aan deze slechte gewoonten leerden en niet te vinden waren (que no se enviasen esclavos negros á la Española porque se huian entre los indios y los enseñaban malas costumbres y nunca podián ser habidos). En toen zoals boven vermeld in 1517 verzocht was bozalen uit te laten komen, weigerde kardinaal Cisneros bij schrijven van 22 juli 1517 zulks te doen, voordat Koning Karel aangekomen was en hem volledig verslag was uitgebracht. (Acá se ha visto y platycado sobre todo y hasta ser venido Su Altesa como dicho es e dalle entera relacion de todo no se puede abrir puerta para pasar los dichos negros.)

In verband met de invoer van Afrikaanse slaven in Amerika wordt ook de naam van Bartolomé de las Casas genoemd. Op twee plaatsen in zijn 'Historia de las Indias', namelijk in Cap. CII en CXXI, deelt hij uitvoerig mee wat er voorgevallen is.

Voor een juiste beoordeling van zijn bemoeïingen met deze zaak kan het zijn nut hebben hem zelf hier aan het woord te laten.

"Algunos hobo que prometían al clérigo Bartolomé de las Casas que si les traia o alcanzaba licencia para poder traer a esta isla una docena de negros dejarían los indios que tenian para que se pusiesen en libertad; entendiendo esto el dicho clérigo ... alcanzó del rey que para libertar los indios se concediese a los españoles destas islas que pudiesen llevar de Castilia algunos negros esclavos. Determinó el Consejo ... que debia darse licencia para que se pudiesen llevar 4.000 por entonces, para las cuatro islas, esta Española y la de Sant Juan y de Cuba y Jamaica. Sabido que estaba dada, no faltó español de los destas indias, que á la sazón estaban en la corte, que diese aviso al gobernador de Bresa, caballero flamenco que habia venido con el rey e de los mas privados, que pidiese aquella merced. Pidiola y luego concedida y luego vendida por 25.000 ducados a ginoveses ... Vendieron despues cada licencia los ginoveses por cada negro a ocho ducados á lo menos .... que no fue chico estorbo para el bien y liberacion de los indios. Deste aviso que dió el clérigo, no poco despues se hallo arrepiso, juzgandose culpado por inadvertente, porque como despues vidó averiguo ser tan injusto el captiverio de los negros como el de los indios no fué discreto remedio el que aconsejó que se trujesen negros para que se libertasen los indios, aunque el suponía que eran justamente captivos aunque no estuvo cierto que la ignorancia que en esto tuvo y buena voluntad lo excusase delante el juicio divino." (Korte samenvatting: Enige personen beloofden Las Casas dat indien hij hun een vergunning bracht of bezorgde om een dozijn zwarte slaven naar Santo Domingo te brengen, zij de indianen die zij hadden, zouden laten gaan om in vrijheid gesteld te worden. Toen Las Casas dit vernam, wist hij, nadat Karel V gekomen was, van deze te verkrijgen dat de Spanjaarden enige zwarte slaven konden vervoeren om de indianen te bevrijden. De Raad besliste dat vergunning verleend moest worden om er vier duizend uit te voeren voor de vier eilanden Hispañola, Puerto Rico, Cuba en Jamaica. Toen dit bekend was geworden, werd van Spaanse zijde aan de gouverneur van Bresse, een Vlaams ridder die met de koning meegekomen was, ingegeven een vergunning aan te vragen. Toen hij die verkregen had, verkocht hij ze aan Genuezen voor 25.000 dukaten. Deze verhandelden vergunningen voor ten minste acht dukaten per slaaf ... dit was geen geringe belemmering voor het welzijn en de bevrijding van de indianen. Van dit advies dat de priester gegeven heeft, had hij later berouw omdat hij zich schuldig achtte aan onnadenkendheid, aangezien het geen op gezond oordeel steunend middel was zwarten in te voeren om indianen te bevrijden, daar gevangenschap van zwarten even onrechtvaardig is als van indianen. En hij was er niet zeker van of zijn onwetendheid in deze en zijn goede wil hem voor het Goddelijk oordeel tot verontschuldiging zouden strekken.

Las Casas veronderstelde dat zij op rechtvaardige wijze gevangen waren en zou anders voor niets ter wereld dat advies gegeven hebben (no lo diera por cuanto habia en el mundo) maar hij voelde zich niet gerust, wellicht naar aanleiding van een uitspraak door hem elders in zijn boek gedaan, namelijk dat voor wat schuld en straf betreft, moeten weten met weten gelijk staat (paria sunt scire aut debere scire quantum ad culpam et poenam).

Maar Las Casas heeft het niet alleen bij spijtbetuigingen gelaten. Hij heeft met Karel V er over gesproken en geadviseerd de gouverneur van Bresse 25.000 ducaten te geven en hij heeft gewezen op de grote moeilijkheden die zouden ontstaan, maar aangezien Karel niet genoeg geld in kas had en men hem toen niet alles kon uitleggen, is er niets van gekomen. (Habló el clerigo al rey afirmandole que Su Alteza debia de hacer merced al dicho gobernador de Bressa de los 25.000 ducados de su camara porque les seriá muy mas barato segun el daño y deservicio que habia de recibir en no asentar la poblacion destas islas que por entonces se comenzaba de lo cual necesariamente habian de suceder otros muchos inconvenientes y daños; pero como el tenia por entonces pocos dineros y no se le podia por entonces dar todo á entender, no aprovechó nada.)

In de 'Misiones Capuchinas en Africa' I, blz. 159–160 van Mateo de Anguiano O.F.M., wordt melding gemaakt van een audiëntie van paters Capucijnen bij de Prins in Den Haag in 1647. In februari van dat jaar uit West-Afrika naar Pernambuco vertrokken, scheepten zij zich daar naar Holland in. Van de plaats van aankomst reisden zij naar Den Haag, waar zij ruim vijftig dagen gebleven zijn. Daar zijn vele Katholieken bij hen gekomen en met voorzorgsmaatregelen en in het geheim hebben zij de H. Sacramenten toegediend (concurieron muchos catolicos a verlos a muchos de los cuales administraron los Santos Sacramentos aunque con cautela y secreto). De Prins was bereid hen te ontvangen, maar niet als ordegeestelijken gekleed. Zij vervulden hun opdracht, namelijk het overbrengen van de klacht, dat de directeuren in Angola en van de kusten, de Capucijnen niet zonder door het parlement en de handel afgegeven paspoorten wilden laten doorreizen naar de Congo, waar zij door de koning ontboden waren. (Dieron su embajada ... la queja de que los directores de Angola y de aquellas costas no daban lugar a que pudiesen en el reino del Congo siendo llamados del rey si no llevaban pasaporte de los superiores del Parlamento y Comercio.) De Prins was minzaam tegenover de paters (mostró a los embajadores especial afecto) maar het welslagen van hun opdracht was niet alleen van de Prins, maar ook van het 'Parlement' afhankelijk, en H.H.M. wezen het verzoek af (despues de muchas altercaciones respondieren con la negativa).

Uit het stuk waaruit het bovenstaande is geëxcerpeerd, blijkt dat de paters tweemaal bij de Prins op audiëntie geweest zijn, doch terwijl telkens gesproken wordt van 'el Principe' of 'el Principe de Orange', wordt eenmaal een naam genoemd, namelijk 'el conde Mauricio de Nassau' (graaf Maurits van Nassau). Prins Maurits was al in 1625 overleden en door Prins Frederik Hendrik opgevolgd.

Joan Maurits de Braziliaan wordt wèl genoemd in het boven aangehaald werk 'L'Ancien Congo', waarin van de volgende démarches gewag wordt gemaakt. "Garcia II Affonso, roi du Congo de 1641 à 1661 ... fit alliance avec les Hollandais qui avaient occupé Loanda ... Garcia envoya des ambassadeurs au Brésil près du prince Maurice de Nassau en 1642–1643 tandis que le Comte de Soyo envoyait des délégués en Hollande. L'un et l'autre exigèrent la liberté d'entrée des missionaires, sans grand succès cependant. Les capucins partis de Cadix réussirent à entrer au Congo en 1645 et leur débarquement fut protégé par le comte de Soyo contre les prétentions d'un capitaine holandais."

In 1661 kwamen met een Hollands schip (vermoedelijk een slavenhaler) uit West-Afrika de Capucijn Carlos de los Hinojosos en een andere pater (of een lekebroeder) op Curaçao aan. Twaalf dagen zijn zij hier gebleven; enige katholieken zijn bij Hinojosos gaan biechten daar er hier geen priesters waren. (En la isla Curazao se detuvieron doce dias y en interin se ejercitó el P. Carlos en confesar a algunos holandeses catolicos que le deseaban por falta que tenian de sacerdotes.) Van hier vertrokken zij naar Caracas.

In Holland bestond de slavernij niet. In de 'Beschrijving der aloude Regeeringswijze van Holland' vierde deel, beschreven door Mr. Gerard van Loon, leest men op blz. 6–8: "Mids aan de voorige slavernij in Vriesland het beoorlogen nu van deeze dan van gene heydensch zijnde gebuurvolken, wel het voornaamste voedsel door het dienstbaar maken dier gevangen gekreegene heydenen van tijd tot tijd voorheen gegeeven hadt ... zoo is door het bekeeren aller Duytsche volken tot het Christengeloof geen gering steunsel en het steeds noodig zijnde voedsel door het nooit meer gevangen neemen van heydensche vijanden en dus ook het niet meer maaken van nieuwe slaaven voor altijd ontnoomen en gevolglijk derzelver oude getal temet niet weynig verminderd geworden!"

In zijn 'Inleydinghe tot de Hollandtsche Rechtsgeleerdheid, Tweede Boeck,' Derde Deel § 14, zegt Hugo de Groot: "het recht om oorlogsghevangenen tot slaven te maecken 't welck bij ons ende onze nabuiren 't eenemaal onbekent." Echter werd volgens internationaal aanvaarde gebruiken de slaafse toestand erkend van mensen die in of door landen waar de slavernij wel bestond, tot slaven waren gemaakt. Ook konden slaven die uit Hollandse koloniën naar Holland gevlucht waren, daar opgevorderd worden. Zie 'Theses Selectae Juris Hollandici et Zelandici' van D. G. van der Keessel XLVI, met verwijzing naar de Ordonnantie van de Staten-Generaal dd. 23 mei 1776: "Quamquam qui in Hollandico solo inveniuntur servi regulariter sunt liberi, hoc tamen jure non utuntur servi ex coloniis nostris fugitivi, sed semper a dominis vindicari possunt."

ACCULTURATIE EN TRANSCULTURATIE

Dit proces nam reeds bij de voorbereiding voor het doopsel een aanvang. De Kroon van Castilië bevorderde het op verschillende

wijzen, doch de voortgang werd belemmerd door de onbarmhartige en soms wrede wijze waarop vaak de indianen of bepaalde groepen behandeld werden.

Reeds in de instructie aan Ovando van maart 1503 namen Ferdinand en Isabella op dat hij er voor moest zorgen dat enige Europeanen met indiaanse vrouwen trouwden en indianen met Europese vrouwen en dat zij met elkaar omgingen (que procure que algunos cristianos se casen con algunas mujeres indias y las mujeres cristianas con algunos indios, por que los unos y los otros se comuniquen y enseñen). En bij besluit van 19 october 1514 verklaarde Ferdinand: "Doy licencia y facultad à cualquier persona naturales destos Reynos para que libremente se puedan casar con mujeres naturales de esa Isla, sin caer ni incurrir por ello en pena alguna. (Ik geef allen die in deze Rijken geboren zijn, vergunning om met vrouwen van dat eiland [Sto. Domingo] te trouwen, zonder straf op te lopen.) Op deze wijze bevorderde de koning rassenvermenging (mezcla de razas).

Van 1509 dateert een besluit van Ferdinand dat iedereen brieven aan de koning mocht zenden en dat geen ambtenaar zulks mocht verbieden of verhinderen.

Na 1530 werd herhaalde malen verboden romans met profane, gefantaseerde of onzedelijke verhalen, vooral de zogenaamde 'libros de caballerías' met allerlei prikkelende verdichtsels naar de Indiën mede te nemen of te zenden, aangezien de indianen die konden lezen, daaruit slechte gewoonten en ondeugden zouden leren, en boeken met degelijke en gezonde inhoud links zouden laten liggen (libros de historias fingidas profanas, materias deshonestas. Por llevarse libros desta calidad . . . se siguen muchos inconvenientes, porque los indios que supieren leer, dandose à ellos dejaran los libros de sana y buena doctrina y leyendo los de mentirosas historias, aprenderan en ellos malas costumbres y vicios.)

16 Januari 1590 schreef de Koning aan Doctor Antonio Gonzalez van de Consejo de las Indias: "Porque como sabeis importa mucho que todos los indios sepan la lengua castellana os mando y mucho encargo procureis dar orden en que desde la niñez vayan los dichos indios hablando la lengua castellana y hareis para que tenga efecto, todas las diligencias posibles." (Aangezien zoals gij weet het van veel belang is, dat alle indianen de Castilliaanse taal kennen . . . gelast en draag ik U op te bevelen dat reeds van kindsbeen af de indianen de Castilliaanse

taal beginnen te spreken, en zult gij alle mogelijke maatregelen nemen om dit effect te doen hebben.)

Zoals men ziet was het Spanje er om te doen zijn taal in deze streken in te voeren. En wat het eiland Curaçao betreft, kan gewezen worden op een verklaring van een indiaan Anton genaamd, op 9 februari 1635 te Valencia (Venezuela) afgelegd, namelijk "uno de los indios que se truxeron en la dicha canoa de los que avian quedado en la diche ysla de Curaçao para le tomar su declaracion, indio ladino en nuestra lengua castellana" (één van de indianen die men in bedoelde kano had overgebracht, één van hen die op genoemd eiland Curaçao achtergebleven waren, om hem zijn verklaring af te nemen in onze Castilliaanse taal). Het woord 'ladino' wordt door de 'Diccionario' van de Real Academia verklaard als: "que habla con facilidad alguna o algunas lenguas ademas de la propia" (iemand die met gemak ook één of meer talen spreekt behalve de zijne). Dit was dus niet de volkstaal (nuestra lengua vulgar) die ingevolge een ordonnantie van 1545 iemand die een zwarte slaaf kocht, deze binnen zes maanden moest doen aanleren (hacelles aprender; zie 'Nederlandsche Zeevaarders' I, blz. 202).

H. DE KIEWIT

DE VASTE OEVERVERBINDING OVER DE ST. ANNABAAI TE CURAÇAO ALS ONDERDEEL VAN DE VERBETERINGEN VOOR LAND- EN SCHEEPVAARTVERKEER

Curaçao heeft zijn ontwikkeling en zijn betekenis van oudsher te danken aan de omstandigheid, dat het beschikt over een natuurlijke haven van een hoedanigheid, die nauwelijks elders ter wereld wordt geëvenaard. Deze haven bestaat uit een natuurlijk bekken, het zgn. Schottegat, dat door een natuurlijk kanaal, de St. Annabaai in verbinding staat met de zee. Aan de monding van de St. Annabaai heeft zich op beide oevers de eigenlijke stad Willemstad ontwikkeld, en wel het stadsgedeelte Punda aan de ene- en het stadsgedeelte Otrabanda (zoals de naam reeds zegt) aan de andere kant. Twee forten, het Waterfort en het Riffort, beschermden de haveningang.

De groei van de beide stadsdelen bracht met zich mee, dat zich verkeer tussen beide delen ging ontwikkelen. Omrijden om het Schottegat heen (18 km) was in die tijd allerminst aantrekkelijk. In het verleden vond dit verkeer dan ook plaats door middel van kleine bootjes (voetgangers en vrachten).

Tegen de laatste eeuw-wisseling ging zulks veranderen en de behoefte aan een goede directe verbinding tussen de beide stadsdelen deed zich meer en meer gevoelen. Het maken van een vaste brug nabij de monding kwam daarbij nauwelijks in aanmerking omdat deze oplossing niet wel paste in het kader van het scheepvaartverkeer. Een zeer grote doorvaarthoogte zou moeten worden gemaakt, hetgeen niet kon i.v.m. de aansluiting van deze brug aan de beide stadsgedeelten (deze liggen n.l. op ca. 1 m boven de zeespiegel). Een beweegbare brug was ook moeilijk te realiseren in verband met de grote overspanning en voorts met de grote ter plaatse aanwezige waterdiepte en de moeilijk te maken fundering. Een en ander zou resulteren in een zeer kostbare oplossing.

Zo kwam in 1888 een pontonbrug tot stand welke tot 1939

heeft bestaan. Deze brug werd oorspronkelijk geëxploiteerd door particulieren; voor overtocht van voertuigen moest *f* 0.25 worden betaald en de voetgangers moesten 2 ct. betalen. De brug werd door middel van een staaldraad heen en weer getrokken, via een lier op de brug welke lier werd aangedreven door een stoommachine.

Deze pontonbrug werd in 1939 vervangen door de huidige pontonbrug, de Koningin Emmabrug, welke door het Gouvernement werd gebouwd. Deze brug, welke vrij is voor auto's en voetgangers, wordt dagelijks ca. 20 maal geopend om de schepen door te laten, een en ander tot groot vermaak van de Amerikaanse toeristen, voor wie deze heen en weer zwaaiende brug een bijzondere bezienswaardigheid is, doch tot groot ongerief van de automobilisten, welke de keus hebben om 18 km om te rijden of om te wachten tot de brug weer 'goed' wordt voor het landverkeer.

De voetgangers kunnen bij geopende brug over met de dan in actie komende ferryboten. Daarbij zij opgemerkt, dat, gezien het belang dat het scheepvaartverkeer voor Curaçao heeft, de brug steeds direct open gaat indien dit nodig is, behalve op enkele vaste tijden, dat de brug steeds goed is voor het landverkeer. Dat deze vaste tijden dan op hun beurt weer een minder gunstig facet opleveren voor het scheepvaartverkeer behoeft geen betoog. Hier komt nog bij, dat de schipbrug gedurende zijn bestaan vele malen meer of minder ernstig werd aangevaren. Tengevolge daarvan moesten de nodige reparaties worden uitgevoerd zodat men het vaak een maand of langer zonder schipbrug moest stellen.

In verband met de zeer sterke groei van het autoverkeer wordt reeds lang de behoefte gevoeld om te komen tot een betere verbinding tussen de beide stadsdelen. Het aantal auto's op Curaçao nam toe van 3500 in 1945 via 7000 in 1950 tot 14000 in 1960. Het aantal auto's, dat de schipbrug passeert, is dagelijks 10.000, waarbij dan nog een aantal van 4000 kan worden geteld van wagens die i.v.m. vertraging door het open zijn van de schipbrug, er de voorkeur aan geven om rond het Schottegat te rijden.

Daarbij komt, dat de verbinding over de schipbrug heen wanneer hij goed is, ook allesbehalve ideaal meer is. De brug is smal (5,20 m) en de aansluitingen in de beide stadsdelen leiden tot verkeerscongesties. Het is voorts niet ongewoon, dat men in de file staat voor de brug en dat deze bij het oprijden ineens weer 'fout' wordt, zodat men nog eens een periode moet wachten.

In de beide stadsdelen tekenen zich voorts steeds groter wordende moeilijkheden af doordat de toegangen naar beide stadsdelen en het stratennet, het verkeer niet meer aan kunnen. Last but not least, is er een parkeerprobleem ontstaan, dat dringend om oplossing vraagt. Het is namelijk zo, dat de beide stadsdelen bij aanvang van de werktijden volstromen met auto's van personeel, dat in de stad werkt en dat degenen, die later voor een kort bezoek in de stad moeten zijn, de auto niet meer kwijt kunnen. Vele parkeerruimten konden de laatste jaren in de binnenstad worden gecreëerd, doch het aantal hield geen gelijke tred met de ontwikkeling van de behoefte. Verschillende voorzieningen werden getroffen om verbetering te brengen; zo werden (en worden nog) aan de toegangen tot de stadsdelen voorzieningen doorgevoerd en wordt de weg om het Schottegat heen verbreed. Deze weg mag als de hoofdverkeersader worden beschouwd omdat deze weg de verbinding vormt met de olie-industrie, de verschillende woonwijken, met de luchthaven enz. Deze weg is thans grotendeels een vierbanige ring, welke ring gesloten wordt door de schipbrug.

De zwakke schakels in deze ring zijn de beide stadsgedeelten, waar de weggedeelten het verkeer niet meer aankunnen, en de schipbrug, welke laatste schakel gedurende grote gedeelten van de tijd ontbreekt.

Na de olie-industrie is het toerisme op Curaçao één van de voornaamste middelen van bestaan, en het zijn in dit geval de Amerikaanse toeristen, die op vele dagen met duizenden tegelijk het 'shopping centre van de Caribbean' komen bezoeken.

De smalle straten in de stad met hun intensief autoverkeer en hun vaak smalle trottoirs zijn niet geëigend om rustig te winkelen. Vandaar, dat onlangs werd overgegaan om in één van de belangrijkste winkelstraten, de Heerenstraat, het auto-verkeer uit te bannen teneinde de straat om te vormen tot een promenade. Het laat zich aanzien, dat deze maatregel veel weerklank zal vinden en dat de gedachten er naar uit zullen gaan om deze voorziening ook elders door te voeren, zodat de voetgangers in verschillende gedeelten van de binnenstad meer gediend zullen zijn dan tegenwoordig.

De ontwikkeling van het scheepvaartverkeer was de laatste jaren niet zo zeer gericht op groter worden van de aantallen inkomende en uitgaande schepen; daarentegen zijn de afmetingen van de

schepen en wel speciaal van de tankers toegenomen. Dit bracht problemen met zich mee, waarbij de noodzaak naar voren kwam om zowel aan de haveningang als aan de St. Annabaai – meer naar binnen – verbeteringen aan te brengen.

In de havenmond wordt thans baggerwerk uitgevoerd, terwijl voorts binnenkort begonnen zal worden met baggerwerk in de St. Annabaai en wijziging van de schipbrug, een en ander om de vaargeul te kunnen verbreden.

De voorzieningen aan de schipbrug houden in, dat het varend gedeelte langer wordt, en dat één der landhoofden (aan de Otrabandazijde) wordt ingekort. Daarbij wordt aan het beloop van de oever aan deze zijde een wijziging doorgevoerd, zodanig, dat de brug in open stand op ondiep water komt te liggen, zodat deze minder kans loopt op beschadiging door aanvaringen. De haven is dan geschikt voor verkeer met schepen tot ca. 33.000 ton. Met de voorzieningen is dan ongeveer de grens bereikt van het technisch en economisch mogelijke. Gelukkig beschikt Curaçao behalve over het Schottegat nog over een tweetal natuurlijke goed beschutte buiten-baaien waar schepen van veel grotere tonnage kunnen worden afgehandeld.

Gelijktijdig met de voorzieningen aan de schipbrug zullen op beide oevers aan het wegennet voorzieningen worden getroffen, waardoor een vlottere afwikkeling van het verkeer wordt mogelijk gemaakt.

Teneinde tot een meer afdoende oplossing voor het landverkeer te komen, wordt reeds lang gesproken over de bouw van een vaste oeververbinding. Pas na de laatste wereldoorlog werd de noodzaak om te komen tot deze voorziening volledig erkend.

Een vaste brug in het stadscentrum is – zoals reeds eerder werd opgemerkt – niet mogelijk, daar aan de schepen een aanzienlijke doorvaarthoogte (thans vastgesteld op ca. 50 m) moet kunnen worden geboden. Gelukkig is het terrein meer naar binnen langs de Annabaai zodanig geaccidenteerd, dat het op ca 750 m van de Koningin Emmabrug nabij de oevers op ca. 30 m boven water ligt. Dit punt is de aangewezen plaats voor het maken van de vaste oeververbinding. Als gelukkige omstandigheid komt daar nog bij, dat in de omgeving van de geprojecteerde opritten nauwelijks bebouwing van enige importantie aanwezig is.

Vanzelfsprekend werd ook overwogen of een tunnel in aanmerking zou kunnen komen als oplossing van het probleem. Zulk

een tunnel zou dan gezien de gesteldheid van de omgeving moeten komen in de buurt van de huidige schipbrug.

Deze oplossing zou op het eerste gezicht veel voordelen hebben. Allereerst zou het voor de auto's te overwinnen hoogteverschil niet onbelangrijk kleiner zijn dan bij een vaste brug, en voorts zou de tunnel aan beide zijden uitmonden in het centrum van de beide stadsgedeelten. Deze oplossing heeft echter bezwaren, daar het verkeer tussen de beide oevers dan in de toekomst plaats zou moeten vinden via de nauwe straten van de binnenstad, hetgeen bij een brug, zoals boven aangegeven, niet het geval zal zijn, daar het doorgaand verkeer dan niet meer door de binnenstad wordt gevoerd. De congesties in de binnenstad zouden bij de bouw van de tunnel in de toekomst nog groter gaan worden. Veel breekwerk in de oude stad zou nodig zijn om dit enigermate tot een oplossing te brengen. Van doorslaggevend belang is daarbij, dat de tunnel in verband met zijn zeer moeilijke uitvoeringsmogelijkheid wel zeer veel duurder zou worden dan de brug.

Momenteel wordt het project van de vaste brug, nadat het enige tijd terug in hoofdzaak werd vastgesteld, verder uitgewerkt. Dit werk zal de sluitsteen vormen van de vierbanige ring om het Schottegat. Via zeer gemakkelijke toegangen zullen beide stadskernen met elkaar worden verbonden.

Als onderdeel van dit project zullen zeer grote parkeerterreinen worden aangelegd speciaal voor de langparkeerders; zij zullen gelegen zijn praktisch in de kernen Punda en Otrabanda, zodat men niet langer dan ca. 300 m zal behoeven te lopen. Het ligt voorts in het voornemen om in de binnenstad parkeermeters in te voeren opdat aan de zgn. kortparkeerders steeds de nodige parkeergelegenheid kan worden geboden.

Het project voor de vaste oeververbinding is de laatste jaren wel zeer actueel geworden doordat de verkeersmoeilijkheden wel zeer ernstige vormen zijn gaan aannemen. Het is derhalve niet te verwonderen, dat het Eilandsbestuur dit project op korte termijn wil gaan verwezenlijken. Hier komt dan nog bij, dat, gezien de sterke toeneming van het aantal werkzoekenden op de arbeidsmarkt, dit werk evenals andere grote kapitaalswerken, als een welkom object voor werkverruiming mag worden aangemerkt.

B. DE GAAY FORTMAN

OVER CURAÇAO IN 1828

De *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* te Utrecht, *28*ste deel, 1953, bevatten een briefwisseling van mr. R. G. VAN POLANEN van 1828–1832. De meeste brieven zijn gericht aan de latere graaf J. VAN DEN BOSCH, die de meeste bekendheid verwierf als gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, maar die ook voor de Nederlandse Antillen (en Suriname) van betekenis is geweest. In 1827/8 vertoefde hij twee maanden op Curaçao en ging van daar over de Bovenwindse Eilanden naar Suriname.

Zijn brieven aan de minister voor de Marine en de Koloniën zijn – voor zover daartoe van belang – uitgegeven in deel 51 van deze *Bijdragen en en Mededelingen*. De uitgave der briefwisseling van Van Polanen werd verzorgd door dr. J. J. WESTENDORP BOERMA, die reeds eerder aandacht aan Van den Bosch gegeven heeft.

Aanleiding tot de zending van de commissaris-generaal was het eerste plan van koning Willem I om Curaçao tot een vrijhaven te maken. Dit plan had de gouverneur Cantz'laar, blijkens de door hem daaraan gegeven uitvoering, niet goed begrepen. De daarmede verband houdende vraag, of op Curaçao een entrepôt moest worden ingericht, kreeg Van den Bosch in de eerste plaats te beantwoorden.

Tot het vele, dat onder zijn aandacht werd gebracht, behoort ook de toestand der slaven. Laatstgenoemde uitgave bevat daarover ook een brief van 24 maart 1828 van Niewindt aan Van den Bosch.

Mr. R. G. van Polanen (1757–1833) was een trouwe vriend en geregelde correspondent van Van den Bosch. Hij was in rechterlijke betrekkingen op Java en in Zuid-Afrika werkzaam geweest, toen hij in 1809 naar de Verenigde Staten van Amerika vertrok. Van daar schreef hij de hierna volgende brief aan Van den Bosch, die over diens opdracht ten aanzien van Curaçao handelt.

New York, Maart 5. 1828

Curacoa zal altoos en in alle omstandigheden blijven wat het altoos geweest is, een smokkelplaats op het Zuiden van Amerika. De nieuwe gemeenebesten mogen al eens tot rust en order koomen, het geen in veele jaren niet te voorzien is, de hoge belastingen, die hunne behoeften noodzakelijk zullen doen oordeelen op den in- en uitvoer, zullen altoos een aanmoediging tot den smokkelhandel blijven, maar zal het dat zijn, moet het eene vrije haven in de volste zin zijn. St. Eustatius is wel is waar eene vrije haven, maar St. Thomas is vrijer en trekt daardoor, als ik verneem, veel van den handel van St. Eustatius.

Ik verneem ook, dat het oogmerk is, een disconteerbank in Curacoa op te regten. Dit wordt door een schrander Amerikaansch koopman, jongst van Holland te rug gekomen en die ook te Curacoa is geweest, ten hoogsten afgekeurd. Wijl echter het besluit daartoe is genomen, zal de tijd hierin beslissen moeten.

Maar mijn vriend, ik mag U niet ontveinzen, dat het moeijelijkste, ja het gevaarlijkste van den taak die U is opgelegt, hier in bestaat, in Uwe bemoeyenis met den staat en het lot der Slaaven. Wat dat is, leeren wij dagelijks in dit land, en alle doorziende, gemoedelijke en hier door zoo veel ondervinding geleerde menschen danken hun lot niet geroepen te zijn daar in uitspraak te doen en hun geweeten te belasten door met de beste oogmerken voor Slaven en meesters nadeelige gevolgen voor te brengen. Voor beiden is de slavernij een vloek, een staat die teegen de menschheid en den duidelijken geest van het Christendom in teegenstelling is. Zij kan dus niet verdeedigd worden. Het op eens vrij stellen van Slaven vind geene voorstaanders meer, dan men wil nu, door hun lot te verzagten en door hunne verstandelijke vermogens te ontwikkelen, hun in staat stellen gewillig en met besef van pligt hunne meesters te dienen, en daar door de laatsten het voorwendsel of de noodzakelijkheid te beneemen, om hun als lastbeesten, die door de sweep geregeerd moeten worden, langer te beschouwen. In dit land, en in sommige plaatsen in de Wt. Indien, heeft men de Godsdienst gebeezigt, om hun te leeren zig aan hun lot te onderwerpen, en hunne hoop op het toekoomend leeven te vestigen. In Demerary en sints in Charleston, South Carolina, waren het echter dusdanig onderrigte slaven, die aan het hoofd der laatste opstanden hebben gestaan. Het schijnt dus, dat de minste hoop, die men hun geeft en de bewustheid, dat men er op bedagt is hun lot te verzagten, in eens hunne verbeelding ontvlamt en hen ongeduldig maakt, eene toekomstige en onzeekere tijd daarvoor af te wagten. . . .

